
శ్రీమద్వేదాగమోభయవేదాంతసిద్ధాంతసర్వశ్రుతి సహజసమన్వయద్వై
తాద్వైతమతప్రకాశకశ్రౌతపీఠశైవరహస్యప్రభావ విలసిత

తైత్తిరీయోపనిషదర్థప్రకాశకభాష్యం.

శ్రీపండితారాధ్యుల మల్లికార్జున శాస్త్రులుగారిచే
లేఖప్రమాదాదిదోషరహితంగా పరిష్కరింపబడిన
యీభాష్యం

శ్రీత్రిలోకగురు చన్నమల్లికార్జున పండితారాధ్య
వంశోద్భవులైన చన్నబసవయ్యాగారి
ద్వితీయపుత్రులైన

గంగాధరయ్యగారు

శైవపండితమనోల్లాసకరంబుగా

—o—

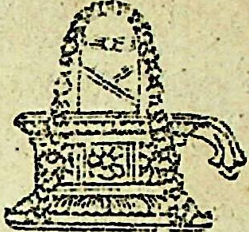
వి. శి. విశ్వేశ్వరరావు మొదల్యారిగారి
స్వకీయముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపబడియె.

—

సికింద్రాబాదు.

౧౮౯౭.

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

నారాయణోపనిషన్నామక కూచిరుద్రప్రారంభః

శ్రీమచ్చంద్రకళాధరం భవహరం శ్రీశాధిపం శంకరం । వేదాంతోభయవేద్యమవ్యయమజం వేదాదివిశ్వాత్మకం ॥ మాయాతీతమనాదిబోధమమృతం మృత్యుంజయం సర్వగం ॥ గంగాలోలమనన్తవైభవయుతం గౌరీధవం సౌమ్యవ్యహం ॥ వామే హైమ సుతాశిలాద తనయస్త్వగ్రే మహేంద్రాదయః ॥ పశ్చాద్విష్ణువిరించిముఖ్యదివిజాః ॥ ప్రాగాదికోష్ఠాదిషు । శ్రీవిఘ్నేశ్వరవీరభద్రగుహశాస్తృభృంగిచండాదయో ॥ మధ్యేచంద్రశతప్రభామయతనుం శంభుం భజే శాశ్వతం ॥ సర్వవేదాంత సిద్ధాంతద్వైతాద్వైతమతాధిపం ॥ భవభక్తినిధిం భవ్యం భజే శ్రీపతిపండితం ॥

మూలం ॥ అంభస్యపారే భువనస్యమధ్యే నాకస్య పృష్ఠే మహతో మహీయాన్ ॥ శుక్రేణజ్యోతీగ్ంషి । సమనుప్రవిష్టః ॥ ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భే అన్తః ॥ ❀ ॥

భాష్యం ॥ సర్వవేదవేదాన్తప్రతిపాద్యస్య । సర్వాధిష్ఠానస్య । సర్వాత్మకస్యపరశివస్యబ్రహ్మణో ॥ మహాదేవస్య । పారమ్యం । నారాయణనామక పంచమాధ్యాయే ప్రతిపాద్యతే । నారాయణఋషిప్రోక్తత్వాత్ । శివభక్తాగ్రగణ్యనారాయణహృదయే పరమేశ్వరోపాసనాప్రతిపాదనాద్వా నారాయణోపనిషదితిసంజ్ఞాసమంజసంభవతి ॥ అంభస్యపారేత్యాదినా ॥ అపారేఅంభసి । సముద్రే ॥ క్షీరార్ణవే శేషః ॥ యోరుద్రో అగ్నౌయఅప్సుయఓషధీషు యోరుద్రోభువనానావివేశతస్మై రుద్రాయనమోఅస్త్వితిశ్రుత్యా ఏతద్వాక్యార్థస్పష్టముపదిశ్యతే । అతోనవిష్ణుపరమస్యోపక్రమవాక్యస్యసిద్ధ్యతి । భువనస్యమధ్యే । లోకమధ్యే । నాకస్య

పృష్ఠే । స్వర్గోర్ధ్వభాగే । ఆకాశాదిభ్యోప్యుపరీత్యర్థః । శుక్రేణ । స్వతేజసా । జ్యోతీంషి । సూర్యాది జ్యోతీంషి । అనుప్రవిష్టః । అంతర్యామిత్వేన స్థిత్వా ప్రకాశయతీతి భావః ॥ తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి ॥ తచ్ఛుభ్రం జ్యోతిషాం జ్యోతిస్తద్యదాత్మవిదో విదురిత్యాది శ్రుతిషు తథా శ్రూయతే । ప్రజాపతిశ్చతుర్ముఖః ॥ గర్భే అన్తః । గర్భమధ్యే । చరతి । సంచరతి । సర్వజీవాంతర సృష్టికారణభూతచతుర్ముఖస్య । పరమేశ్వరగర్భచాలనవ్యపదేశాత్తస్య ॥ స్థావరజంగమాత్మకసర్వప్రపంచాధిష్ఠానత్వం ॥ సముద్రాది సర్వస్థలస్థితివ్యపదేశేన సర్వాత్మకత్వసర్వాంతర్యామిత్వం చోపదిష్టం భవతి ॥ తథా శ్వేతాశ్వతరే ॥ సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః ॥ సర్వవ్యాపీ చ భగవాన్తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇతి శ్రూయతే । పూర్ణమదః పూర్ణమిదం పూర్ణాత్పూర్ణముదచ్యతే ॥ పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ పూర్ణమేవావశిష్యత ఇతి శ్రుత్యంతరే ॥ తథా శ్రూయతే ॥ ఉత ॥ అపారేంభసి ॥ మహాప్రళయే ॥ శ్లో ॥ ప్రళయే వటరూపేణ నిషసన్నశిశేఖరః ॥ స్వశాఖాగ్రస్థితే పర్ణే హరిం ధత్తే కృపానిధిరితి శైవ పురాణవచనరీత్యా తత్ర వటరూపేణ స్థిత ఇత్యర్థః ॥ భువనస్య మధ్యే అన్తరిక్షే సూర్యాత్మనా వర్తత ఇత్యర్థః ॥ తథా శతరుద్రీయే ॥ అసౌ యోవసర్పతి నీలగ్రీవో విలోహితః ॥ ఉతైనం గోపా అదృశన్నదృశన్నుదహార్య ఇతి ॥ స్పష్టముక్తం । నాకస్య పృష్ఠే ॥ స్వర్గాదూర్ధ్వభాగే । ఇదం వైకుంఠాదీనాముపలక్షణం ॥ మహాకైలాసే ఇత్యర్థః పరాత్పరతరం బ్రహ్మ తత్పరాత్పరతో హరిః ॥ యత్పరాత్పరతో ఈశస్తన్మే మనశ్శివసంకల్పమస్త్వితి శ్రుత్యంతరే ॥ శివస్య సర్వదేవతాధికత్వవ్యపదేశాత్తన్నివాసభూతమహాకైలాసస్య సర్వోర్ధ్వభాగస్థితిరనవద్యేతి భావః ॥ తథా భగవతా వ్యాసేన స్కాందలైంగ్యాదిషు బహుధా ప్రపంచితం ॥ గ్రంథవిస్తరభయాన్న లిఖ్యతే ॥ మహతో మహీయాన్ ॥ సర్వదేవతాధిక బ్రహ్మవిష్ణుమహేంద్రాణామధిప ఇత్యర్థః ॥ తథా శ్వేతాశ్వతరే ॥ తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం ॥ తం దేవతానాం । పరమం చ దైవతం ॥ పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాత్ । విదామ దేవం భువనేశమీడ్యం ॥ న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే ॥ న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యత ఇతి శ్రూయతే ॥ అహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి చేతి అథర్వశిరసి తథా శ్రూయతే ॥ శుక్రేణేతి ॥ స్వతేజసా సూర్యాదిజ్యోతీంషి ప్రకాశయతీత్యర్థః ॥

ప్రజాపతిరితి ॥ చతుర్ముఖస్యాపి జనక ఇత్యర్థః ॥ తథా శ్వేతాశ్వతరే ॥ యో దేవానాం ప్రభవశ్చోద్భవశ్చ ॥ విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః ॥ హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానగ్ం స నో దేవ శ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు ॥ నారాయణేవ । యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధి యో రుద్రో మహర్షిః ॥ హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానగ్ం స నో దేవ శ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు ॥ ఇతి స్పష్టముపదిష్టం ॥ ఇతి ప్రథమానువాకప్రథమవాక్యభాష్యం సమాప్తం ॥ * ॥

మూలం ॥ యస్మిన్నిదగ్ం సఞ్చ విచైతి సర్వం ॥ యస్మిన్దేవా అధివిశ్వే నిషేదుః ॥ తదేవ భూతం తదు భవ్యమా ఇదం తదక్షరే పరమే వ్యోమన్ ॥ ౨ ॥ యేనావృతం ఖం చ దివం మహీం చ । యేనాదిత్యస్తపతి తేజసా భ్రాజసా చ ॥ యమన్తస్సముద్రే కవయో వయన్తి తదక్షరే పరమే ప్రజాః ॥ ౩ ॥ యతః ప్రసూతా జగతః ప్రసూతీ తోయేన జీవాన్వ్యచసర్జ భూమ్యాం ॥ యదోషధీభిః ॥ పురుషాన్పశూగ్ంశ్చ వివేశ భూతాని చరాచరాణి ॥ ౪ ॥ తః అపరం నాన్యదణీయసగ్ం హి పరాత్పరం యన్మహతో మహాన్తం ॥ యదేకమవ్యక్తమనంతరూపం ॥ విశ్వం పురాణం తమసః పరస్తాత్ ॥ ౫ ॥

భాష్యం ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్పరమశివే । ఇదం ॥ చరాచరాత్మకం విశ్వం ॥ సఞ్చ ॥ ప్రళయే సమేతి ॥ సమిత్యేకాకారే । నామరూపవిభాగానర్హతయా తస్మిన్లీనం భవతీతి భావః । విచైతి । సృష్టికాలే । నామరూపవిభాగార్హతయా స్థూలావస్థాం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ పటవచ్చేతి సూత్రే । ప్రళయే పటస్య ॥ పటసంకోచవత్సంకుచితత్వం । తద్వత్సృష్టౌ విస్తృతత్వం చ పరమేశ్వరేణ క్రియత ఇత్యుక్తం । యస్మింశ్చ ॥ యస్మిన్పరమశివే । దేవాః । విష్ణుబ్రహ్మాదయః । అధినిషేదుః ॥ స్థితాః । ఆశ్రితా ఇత్యర్థః । శివగీతాసు విశ్వరూపాధ్యాయే బహుధా ప్రపంచితమేతత్ ॥ తదేవ । పరశివ ఏవ । భూతం తత్ ఉ ॥ తదు । తదేవ ॥ భవ్యం । అ ఇదం । ఇదానీం క్రియమాణం । ఆ । తదేవేత్యర్థః । సర్వం పరమాత్మభూతమిత్యర్థః । ఇదముస్యాత్ర । అఇత్యస్య స్మరణార్థత్వాన్నిపాతకాజనాజితి ప్రగృహ్యత్వాత్ప్రకృతిత్వం । తథా శ్రుతిః । విశ్వం భూతం చ ప్రబహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ । సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్త్వితి ॥ ప్రత్యుక్తరీత్యా

సర్వాత్మభూతః పరశివఏవ ॥ తత్ । పరశివః । అక్షరే ॥ నాశప్ర
తియోగిని । నాశరహితేత్యర్థః ॥ పరమేవ్యోమన్ । స్వాభావికచి
చ్ఛక్త్యాత్మకపరమాకాశే వర్తతేత్యర్థః ॥ అగ్న్యాకాశస్థాత్తద్వ్యపదేశాది
తిబ్రహ్మసూత్రే భగవతా బాదరాయణేన సర్వవ్యాపకస్య పరమేశ్వరస్య
భక్త్యోపాసనార్థం పరమాకాశేస్థితిరుపదిష్టా ॥ ఇతిద్వితీయవాక్యభాష్యం
సమాప్తం ॥ శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

3 ॥ భాష్యం ॥ యేనావృతమితి ॥ యేన ॥ శివేన ॥ ఆకాశో
ద్యౌశ్చమహీచ , ఆవ్రియతే । విభక్తివ్యత్యయశ్ఛాందసః । కైవల్యే ॥
ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీవిశ్వస్యధారిణీ ॥ యత్పరం బ్రహ్మ సర్వా
త్మావిశ్వస్యాయతనంమహదితితథాశ్రూయతే । యేనచ ॥ భ్రాజసా
జ్ఞానేన । తేజసా ॥ ప్రకాశేనచ ॥ ఆదిత్యస్తపతి ॥ సూర్యస్తేజోవ
ఛిన్నస్సన్ స్వతేజసా । ఆదిత్యరూపేణప్రకాశయతీతిభావః ॥ యేనసూ
ర్యస్తపతితేజసేద్ధఇతిశ్రుతేః ॥ యంచ । కవయః ॥ ప్రాజ్ఞాః ॥ శివజ్ఞా
నినఇత్యర్థః ॥ ముద్రయాసహవర్తతఇతిసముద్రే ॥ సముద్రేణ ॥ గు
రూపదిష్ట । లక్ష్యేణ ॥ వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ అతః । శరీర
మధ్యేపద్మకోశప్రతీకాశగ్ంహృదయంచాప్యధోముఖం । అధోనిష్ట్యావిత
స్త్యాంతేనాభ్యాముపరితిష్ఠతీతిశ్రుతా ॥ తథాస్పష్టముక్తం ॥ అక్షరే ॥
నాశరహితే ॥ పరమే । హృదయాకాశే ॥ అవయన్తి ॥ ప్రాప్నువ
న్తి ॥ తద్బ్రహ్మేతిపూర్వేణసంబంధః ॥ అత్రఆకాశవత్సర్వవ్యాపకత్వా
దిధర్మప్రతిపాదనాత్ ॥ సముద్రేఇత్యత్రసముచ్చయబోధకచకారాభా
వాచ్చ ॥ సావయవబ్రహ్మణః ॥ సముద్రేవైకుంఠేచ ॥ అభిగచ్ఛంతీత్య
ర్థోనిరాకృతఇతిజ్ఞేయం। కించ ॥ సంసారదశాయాం జీవబ్రహ్మణోర్భేద
స్స్వాభావికః ॥ మోక్షదశాయాం పునరావృత్తిరహితా భేదశ్చయు
క్తమితిస్పష్టీకృతోర్థః । ఇతితృతీయవాక్యభాష్యంసమాప్తం ॥ ౪ ॥ భాష్యం,
యతఃప్రసూతేతి , యతః ॥ మహాప్రళయసాక్షిభూతపరశివాత్
జగతః । స్థావరజంగమాత్మకప్రపంచస్య ॥ ప్రసూతిః ఉత్పత్తిర్విశిష్టా ॥
కారణభూతాప్రకృతిరిత్యర్థః ॥ ప్రసూతా ॥ ఉత్పన్నా ॥ యేనపరశి
వేన ॥ భూమ్యాం । భూమౌ ॥ తోయేన ॥ తోయశబ్దోపలక్షిత
భూతైస్సహ ॥ జీవాన్ । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీన్ ॥ వ్యససర్జ । సృష్టవాన్
యత్ । పరశివః ॥ ఓషధీభిః । పురుషాన్ ॥ మనుజాన్ పశూగ్ంశ్చ ॥

గవాశ్వాదీని । చరాచరాణి స్థావరజంగమాత్మకాని ॥ వృక్షగుల్మలతా
పక్షిపిపీలికాదీనీత్యర్థః । వివేశ ॥ అంతర్యామితయా ప్రవిష్టవానిత్యర్థః ॥ త
త్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదితి శ్రుతేః ॥ తద్రీత్యా బ్రహ్మాది స్తంబపర్యన్తం సృ
ష్ట్వా తదంతర్యామిత్వేన సర్వత్ర ప్రకాశత ఇత్యర్థః ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయిత
వ్యం । సర్వమిదం బ్రహ్మా విష్ణురుద్రాస్తే సంప్రసూయన్తే ॥ సర్వాణి
చేంద్రియాణి సహ భూతైర్న కారణం । కారణం ధ్యాతా ॥ మాయాం
తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । తస్యావయవభూతైస్తు వ్యా
ప్తం సర్వమిదం జగదిత్యథర్వశిఖా శ్వేతాశ్వతరాదిషు । శివస్య పరబ్రహ్మణః । త్రి
మూర్తికారణత్వం । చరాచరప్రపంచకారణత్వం చ ప్రతిపాదనాన్నారాయ
ణపరత్వమయం వాక్యార్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ అతః పరమితి ॥ పరాత్పరం ॥
పరాత్ ॥ బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేభ్యః పరం ॥ శ్రేష్ఠం ॥ శివమద్వైతం చతు
ర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి మాండూక్యశ్రుతేః ॥ మహతో । ఆ
కాశాదిభ్యః । మహాన్తం । మహదిత్యర్థః ॥ అతః పరం । యస్మాత్పరం ॥
అణీయః నగం హి । అణుతరం వా । అన్యత్ అన్యం నా ॥ నాస్తి ॥ తత
స్సూక్ష్మతరం నాస్తీత్యర్థః ॥ తథా కైవల్యే ॥ అణోరణీయానహమేవ తద్వ
న్మహానహం విశ్వమిదం విచిత్రం ॥ పురాతనోహం పురుషోహమీశో హిరణ్మ
యోహం శివరూపమస్మీతి శ్వేతాశ్వతరే చ । యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించి
ద్యస్మాన్నాణీయో న జ్యాయోస్తి కశ్చిదితి శ్రూయతే । యదేకమితి ఏ
కం । అద్వితీయం ॥ ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థ ఇత్యాది శ్రుతిషు ।
అనన్యసామ్యత్వం శివస్య స్పష్టముపదిష్టం ॥ అవ్యక్తం ॥ చక్షురాదీంద్రియా
విషయమిత్యర్థః । అనన్తరూపం । నానారూపమిత్యర్థః ॥ న విద్యతేఽ
న్తో యస్య తత్ । అనంతం ॥ అనన్తరూపం యస్య తదనన్తరూపం ॥ అ
ప్రాకృతదివ్యమంగళవిగ్రహ ఇత్యర్థః ॥ స్థిరేభిరంగైః పురురూప ఉగ్ర ఇతి శ్రు
తేః ॥ విశ్వం । విశ్వాత్మకం ॥ సర్వో హ్యేష రుద్ర ఇతి శ్రుతేః ॥ పురా
ణం । అనాదిం ॥ పురాతనోహం పురుషోహమీశో హిరణ్మయోహం శివ
రూపమస్మీతి శ్రుతేః ॥ తమసః । పరస్తాత్ మహాప్రళయసాక్షిత్వే మాయారూ
పప్రకృతివిలక్షణో వా ॥ యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ
కేవలః ॥ వేదాహమేతం పురుషం మహాంతమాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాది
తి శ్వేతాశ్వతరే ॥ ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకం
ఠం ప్రశాన్తం । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః

పరస్మాదితి కైవల్యేచ శివస్య పరబ్రహ్మణః తమః పరత్వవ్యపదేశాన్న నారాయణ
పరత్వం వక్తుం శక్యం ఇతి ప్రథమానువాకపంచమవాక్యభాష్యం సమాప్తం ॥*

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః

తదేవర్తం తదు సత్యమాహుస్తదేవ బ్రహ్మ పరమం కవీనాం ॥ ఇష్టాపూర్తం
బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః ॥ ఇతి ప్రథమాను
వాకషష్ఠవాక్యసమాప్తం॥ తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదు చంద్రమాః॥
తదేవ శుక్రమమృతం । తద్బ్రహ్మ తదాపస్స ప్రజాపతిః ॥ ౭ ॥ సర్వే నిమే
షా జజ్ఞిరే । విద్యుతః పురుషాదధి ॥ కలా ముహూర్తాః కాష్ఠాశ్చ హో
రాత్రాశ్చ సర్వశః ॥ అర్ధమాసా మాసా ఋతవస్సం వత్సరశ్చ కల్ప
తాం ॥ ౮ ॥ భా॥ తదేవర్తం ॥ ర్తం। ఋతం । జ్ఞానవిషయస్స్వరూపం
సత్యం కాలత్రయాబాధ్యస్వభావం । తదేవ । తత్పరశివ ఏవ ॥ క
వీనాం । శివజ్ఞానినాం । పరమం బ్రహ్మ । మూర్తిత్రయాతీత బ్రహ్మ ।
తదేవ । శివ ఏవ ॥ ఇష్టేతి । ఇష్టం చ పూర్తం చేతి సమాహారద్వంద్వం ।
ఇష్టం । యాగాది శ్రౌతకర్మ । పూర్తాది స్మార్తకర్మ । బహుధా అనేక
ధా । జాతం । భూతం ॥ జాయమానం । భవిష్యత్ । విశ్వం ॥ అ
గ్నీంద్రాది దేవతాన్తర సంబధితయా బహురూపం । పూర్వోక్తకర్మ । బి
భర్తి । స్వీకరోతి । తదారాధ్య ఇతి భావః ॥ భువనస్య ॥ సర్వలోక
స్య ॥ నాభిః ॥ కర్మఫల ప్రదాతృత్వేన తదాధార భూత ఇత్యర్థః ॥
ఏకో దేవస్సర్వభూతేషు గూఢస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా । కర్మాధ్య
క్షస్సర్వభూతాధివాసస్సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చేతి శ్వేతాశ్వతరే సర్వక
ర్మాధ్యక్షత్వం శివస్య పరబ్రహ్మణస్సమ్యగుపదేశాన్నారాయణ పరత్వం న సిధ్యతీ
తి వాక్యార్థః ॥ ౬ ॥ తదేవాగ్నిరితి ॥ తదేవ । పరశివ ఏవ ॥ అగ్నిః త
త్ । వాయుః ॥ తత్ ॥ సూర్యః తదు ॥ తత్ ॥ చంద్రమాః ॥ తదేవ । శుక్రం
త్రిగుణాతీత శుద్ధసత్వప్రధానం ॥ అమృతం ॥ మృత్యుంజయం ॥ తత్
బ్రహ్మ ॥ చతుర్ముఖః ॥ తత్ । ఆపః ॥ తదధిష్ఠానవరుణ ఇత్యర్థః ॥
సః ప్రజానాం పతిః ॥ ప్రజాపతిః ప్రజాపరిపాలనకర్తా విష్ణురిత్యర్థః ॥ సర్వత్రతచ్ఛ
బ్దః ॥ శివ ఏవ సర్వదేవతాస్వరూప పరబ్రహ్మేతి నిశ్చయార్థకః ॥ కైవల్యే
ఉమా సహాయ మిత్యారభ్య ॥ స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోగ్నిస్స చం
ద్రమాః ॥ స ఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనం జ్ఞాత్వా తం మృత్యు
మత్యేతి నాన్యః పంథా విముక్తయే ఇత్యాదినా శివస్య పరబ్రహ్మణస్సర్వదేవతా

మయత్వంతదుపాసనస్యైవమోక్ష ప్రాప్తిసాధనత్వోపదేశాన్ననారాయ
ణపరత్వంవక్తుంయుక్తమితిశివస్యపరబ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వసర్వవిలక్షణత్వ
సర్వాధికత్వసర్వకారణత్వముపదిశదితి సర్వనిమేషాఇతి విద్యుతః విద్యు
త్స్వరూపాత్పురుషాత్ హిరణ్మయపురుషాదిత్యర్థః నిమేషాః అధిజజ్ఞిరే జా
తాఇత్యర్థః కలాముహూర్తాః కాష్టాశ్చ అహోరాత్రాశ్చ సర్వశః స
ర్వే అర్ధమాసాః శుక్లకృష్ణపక్షాః మాసాః చైత్రాదయః ఋతవఃవసంతా
దయః సంవత్సరశ్చ ప్రభవాద్యాః కల్పతాం సృష్టాఇత్యర్థః॥

శ్రీశివాయనమః

మూలం॥సఆపప్రదుఘే ఉభేఇమే అన్తరిక్షమథోసువః నైనమూ
ర్ధ్వంనతిర్యఞ్చం నమధ్యేపరిజగ్రభత్ ॥౯॥

నసందృశేతిష్ఠతిరూపమస్య నచక్షుషాపశ్యతికశ్చనైనం హృదామ
నీషామనసాభిక్లృప్తో యఏనం విదురమృతాస్తేభవన్తి॥౧౦॥

భాష్యం॥ సః ఆపః ద్వితీయార్థేప్రథమా ఆపఇత్యర్థః ప్రదుఘే దు
గ్ధే అప్పబ్దోపలక్షితభూతపంచకముత్పాదితవానిత్యర్థః తథా అన్తరిక్షం
అథోసువః తదధోభాగస్థితసువశ్శబ్దోపలక్షితభూరాదిలోకంచ ఉభే సృ
ష్టవానిత్యర్థః నైనమూర్ధ్వమితి ఏనం ఊర్ధ్వం ఊర్ధ్వభాగే తిర్యఞ్చం తిర్య
క్ప్రదేశే మధ్యే మధ్యప్రదేశే కోపినపరిజగ్రభత్ నగృహీతవానిత్యర్థః న
జ్ఞాతవానితిభావః ఛాన్దసత్వాద్ధకారస్య భకారాదేశః సర్వవ్యాపకస్యదేశ
కాలవస్తుకృతపరిచ్ఛేద్యత్వం నాస్తీతిభావః నతస్యేశే తస్య ఈశే ఈశః
వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః కశ్చన కోపి ననాస్తి నతస్యకార్యంకరణంచవి
ద్యతే నతత్సమశ్చాప్యధికశ్చదృశ్యతేఇతిశ్వేతాశ్వతరేణధోక్తం తస్య మ
హత్ సర్వేశ్వరత్వసర్వాన్తర్యామిత్వసర్వాధిష్ఠానత్వ సర్వకారణత్వా
దిరూపంయశః కీర్తిః నామ ప్రసిద్ధః నాన్యస్యసంభవతీతిభావః॥ కించ తస్య
పరమేశ్వరస్య నామ శివఇతినాసు మహ..యశః మహామంగళరూప ఇత్యే
కోర్థః॥ ఇతిప్రథమానువాక్యే నవమవాక్యభాష్యంసమాప్తం॥

నసందృశేతి అస్య శివస్య రూపం సందృశేదృష్టౌనతిష్ఠతి ప్రాకృత
చక్షుషానవేద్యమిత్యర్థః అతఏవ కోపి చక్షుషా ఇతిసముపలక్షణంబహిరిం
ద్రియాణాం వైరిత్యర్థః ఏనం శివం నపశ్యతి నగృహ్ణాతీత్యర్థః కింతు హృదే

తి హృదా శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయుక్తేన మనీషా శివజ్ఞానవిశిష్టేన మనసా అన్తఃకరణవృత్త్యా అభిక్లృప్తః గృహీతుం శక్య ఇత్యర్థః ఏవంవిదత్వా పరమాత్మరూపం సుఖోదయం శివమద్వితీయం ఆనన్దం బ్రహ్మణో విద్వాన్న బిభేతి కుతశ్చనేత్యాదిశ్రుతయాస్మిన్నర్థముక్తం॥౧౦॥

మూలం॥ అద్భ్యస్సంభూతో హిరణ్యగర్భ ఇత్యష్టౌ ఏష హి దేవః ప్రదిశోను సర్వాః పూర్వో హి జాతస్స ఉ గర్భే అన్తః స విజాయమానస్స జనిష్యమాణః ప్రత్యఙ్ముఖాస్తిష్ఠతి విశ్వతోముఖః॥౧౧॥

విశ్వతశ్చక్షురుత విశ్వతోముఖో విశ్వతోహస్త ఉత విశ్వతస్పాత్ సం బాహుభ్యాం నమతి సం పతత్రైర్ద్యావాపృథివీ జనయన్దేవ ఏకః॥౧౨॥

భాష్యం॥ అద్భ్యస్సంభూత ఇతి అద్భ్యస్సంభూత ఇత్యుత్తరానువాకః హిరణ్యగర్భ ఇత్యష్టత్వం తదేకవాక్యతాపన్నమిహాపఠితవ్యమిత్యర్థః ఏష హీతి ఏష హి దేవః ఏష పరశివః ప్రదిశః ప్రతిదిశః అనుసర్వాః అనుసృత్య వర్తమాన సర్వపదార్థాః గర్భేన్తః గర్భస్థాః పూర్వే హి జాతాః పూర్వం జాతా ఇత్యర్థః విజాయమానాః వర్తమానకాలోత్పన్నాః జనిష్యమాణాః భవిష్యత్కాలోత్పద్యమానాః సర్వం స ఏవ హీతి శబ్దస్సర్వత్ర నిశ్చయార్థః తచ్ఛబ్దస్యావృత్తిరపి తదర్థమేవ తద్భిన్ననారాయణస్య సంభావితత్వపరాహార్థం హి స్యాత్ పురుషో వై రుద్రస్తన్మహో నమో నమః విశ్వం భూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో నమ ఇతి మన్త్రాన్తరే శివస్య సర్వాత్మకత్వం స్పష్టముపదిష్టం ప్రత్యఙ్ముఖా ఇతి ప్రత్యక్ విశ్వభిన్నం ముఖం శరీరం యస్య సః ప్రత్యఙ్ముఖః శ్రేష్ఠానాంతితమస్సర్వప్రధాన ఇత్యర్థః తాదృశస్సన్ విశ్వతోముఖః చరాచరాత్మకాష్టమూర్తిస్వరూపవానిత్యర్థః ఏతేన చరాచర విశ్వాత్మకత్వాన్మూర్తత్వం తద్విలక్షణశరీరకత్వాదమూర్తత్వం చ యద్వా విశ్వతోముఖః చరాచరస్వరూపత్వాత్సర్వవ్యాపకస్వరూపః ప్రత్యఙ్ముఖం ప్రత్యఙ్ముఖాని ముఖాని శిఖాః తేషు తిష్ఠతీతి వార్థః అత్ర పూర్వార్థే వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః ఏతదర్థే విభక్తివ్యత్యయశ్ఛాందస ఇతి జ్ఞేయం ఏకాదశ వాక్యార్థసమాప్తః॥

విశ్వతశ్చక్షురితి విశ్వతశ్చక్షుః అనన్తనేత్రవాన్ ఉత కించ విశ్వతోముఖః అపరిమితముఖవాన్ విశ్వతోహస్తః అసంఖ్యాతహస్తవాన్ విశ్వతః పాత్ అగణితపాదవానిత్యర్థః దేవ ఏకః ఏకో దేవః శివః ద్యావా

ప్రుథివీజనయన్ ఆకాశభూమీఉజ్పాదయన్ బాహుభ్యాంహస్తాభ్యాం పత
త్రైశ్చరణైశ్చ నమతి యోజయతి సృష్టేనాజీవానాంపాపాదికరణ విశిష్ట
స్తూలశరీరసంయోగంకరిష్యతీతిభావః విశ్వతశ్చక్షురుతవిశ్వతోముఖ ఇత్యా
రభ్య యోదేవానాంప్రథమశ్చోద్భవశ్చ విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిరిత్యం
తం శ్వేతాశ్వతరే శివస్యవిశ్వతోముఖత్వాదిధర్మాణం వ్యపదేశాదత్రనారా
రాయపరత్వపావకాశ ఇతిద్వాదశవాక్యభాష్యసమాప్తం॥

శ్రీశివాయనమః

మూలం॥ వేనస్తత్పశ్యన్విశ్వాభువనానివిద్వాన్యత్రవిశ్వంభవత్యే
కనీడంయస్మిన్నిడంసఞ్చవిచైతిసర్వంసజీతః ప్రాతశ్చవిభుః ప్రజాసు ౧౩
ప్రతద్వోచెఅమృతెన్నువిద్వాన్గంధర్వోనామనిహితంగుహాసు యస్తద్వే
దసపితుః పితాసతీ. ౧౪॥

సనోబన్ధుర్జనితాసవిధాతా ధామానివేదభువన నివిశ్వాయత్రదేవా
అమృతమానశనాస్తృతీయెధావన్యత్రైతయస్త ౧౫॥

పరిద్యావాపృథివీయన్తిసద్యః పరిలోకాన్పరిదిశః పరిసువః ఋత
స్యతన్తుంవితతంనిచృత్యతదపశ్యత్తదభవత్ప్రజాసు ౧౬॥

పరీత్యలోకాన్పరీత్యభూతానిపరీత్యసర్వాః ప్రదిశోదిశశ్చ ప్రజాప
తిః ప్రథమజా ఋతస్యాత్మనాత్మానమభిసంబభూవ ౧౭॥

సదసస్పతిమద్భుతంప్రియమిన్ద్రస్యకామ్యం సనింమెధామయాసి
షం ౧౮॥

భాష్యం॥ వేనఇతి హిఇనః తత్ ఇతిపదవిభాగః విద్వాన్సర్వజ్ఞః
తీతిపరశివః విశ్వభువనాని స్థావరజంగమాని అత్ర[illegible] చక్షః ఇ
నఇవ మిత్రవత్ పశ్యన్ [illegible] ఆస్తే తిష్టతి యత్ర[illegible]శివే విశ్వ
మిదం పరిదృశ్యమానస్థావరజంగమా[illegible]త్మకప్రపంచంపకనీడం ఏక[illegible]
పకాధిష్టానమిత్యర్థః భజతఇతి శేషః యస్మిన్న[illegible]మితి యస్మిన్[illegible]శివే ఇదం
సర్వం శ్రీమయీభూతీసకలప్రపంచం సఞ్చ ప్రళయె పటనంభవత్యాత్మ
త్వంభజతి విచైతి సృష్టౌ పటప్రసారణవత్ స్థూలావస్థాంప్రాప్నోతి విభుః

సర్వమూర్తామూర్తసంయోగి సః శివః ఏతేనశివస్య బ్రహ్మణః సదామూ
ర్తత్వప్రధానవాదోనిరస్తః ప్రజాసు చేతనాచేతన సముదాయేషు జీతః దీ
ర్ఘప్రసారితతంతువత్ ప్రోతః తిర్యక్ప్రసారితతంతువచ్చ వ్యాప్యవర్తత ఇతి
శేషః ఇతి త్రయోదశవాక్యభాష్యంసమాప్తం॥౧౩॥ ప్రతద్వోచేతి ప్ర
తత్ వోచే ఇతిపదవిభాగః గాంసర్వాతిశయఫలనేత్రం గంగాం వృష
భంపాశుపతాస్త్రంవాధారయతీతిగంధర్వః శివః ముఖ్యార్థస్తు గాంవృష
భం వాహనత్వేన ధారయతిస్వీకరోతీతిగంధర్వః స్వర్గేషుపశు వాగ్వజ్రా
దృష్టిఘృణిభూజలఇతిగోశాత్ అత గాందిశీ ధారయతి అంబరత్వేన
ధారయతీతివాగంధర్వః దిగంబరఇతిశివసహస్రనామాఖ్యాం తస్యప్రసి
ద్ధంనామ తత్ పరశివః అమృతంమోక్షాత్మకః మృత్యుంజయోహి నవి
ద్యతేమృతం యస్యాసౌ అమృతః ఏతేననారాయణాదీనాంమృత్యుగ్రస్త
త్వంసూచ్యతే అతఏవలోకే బ్రహ్మకల్ప విష్ణుకల్పప్రసిద్ధవు నామశబ్దసము
దాయవేదం గుహాసు బుద్ధిహృదయాదిస్థానేషు నిహితం స్థితం బ్రహ్మణేతి
శేషః ప్రవోచె ప్రోక్తవానిత్యర్థః తథా శ్వేతాశ్వతరే ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతి
ర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః సతన్మయోహ్యమృతఈశసంస్థో
జ్ఞస్సర్వజ్ఞోభువనస్యాస్యగోప్తా యఈశేఅస్య జగతోనిత్యమేవనాన్యో
హేతుర్విద్యతే ఈశనాయ యోబ్రహ్మాణంవిదధాతిపూర్వంయోవై వేదాం
శ్చ ప్రహిణోతితస్మైతంహదేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై
శరణమహంప్రపద్యేతిస్పష్టముపదిష్టం అతోననారాయణస్యప్రస్తావకాశః
త్రీణిపదానీతి గుహాసుహృదయభ్రూమధ్యస్థానేషు త్రీణిపదాని జీవప్రకృతి
పరమేశ్వరాధిష్ఠితస్థానానియః పురుషః వేద జానాతి శివయోగేన సః
పితుః పితా కస్యాపి పుత్రోనభవతీత్యర్థః పునర్జన్మనాస్తీతిభావః సత్ భవ
తి పరమాత్మస్వరూపతయావతిష్ఠతీతిభావః ౧౪॥

సనోబంధురితి స శివః నః అస్మాకం బన్ధుః జనితా జనకః రుద్ర
సిండజన్యత్వేన సర్వేషాముత్పాదకజనకఇత్యర్థః సఏవ శ్రేయసాం విధా
తా జనయితా గర్భస్థదశాయామపి సర్వేషాం

జీవనోపాయంకరోతియస్మాత్తస్మాత్స ఏవపరమబంధురిత్యర్థః । మోక్షేపి గర్భగతస్యాపివృత్తింకల్పితవాన్నివఇతిస్మృతేః । యత్రదేవాఇతి । యత్ర పరశివే । అమృతం । మోక్షం ఆనశనాః । ఆశనవన్తః । అను భూతవన్తఇత్యర్థః । తృతీయేధామని । సహస్రారే । కైలాసేవా । అభ్యేరయన్త । సుఖానందానుభవ ముచ్చరంతీత్యర్థః । స్వకృతకృత్యాం గాయన్తీతిభావః ॥ ౧౫ ॥ * * * * * * * * *

౧౬ ॥ పరిద్యావాపృథివీతి । సర్వాన్లోకాన్ప్రతిమాన్నికా మహూస్యే సుసంచరన్నిత్యుక్తరీత్యా ॥ ద్యావాపృథివీ । ఆకాశభూమీ । పరియన్తి పరితస్సంచరన్తి ॥ సలోకాన్ । లోకాన్ । స్వర్గాదిలోకాన్ ॥ స ద్యః । తత్కాలఏవ । పరిపరియన్తీత్యర్థః । యన్తీతిక్రియాపదస్యపరీ త్యుపసర్గేణసర్వత్రాన్వయః । పరిసువః ॥ సువశ్శబ్దితమహాకైలాసంచ సంచరంతి ॥ * * ॥ పరీత్యలోకానితి । లోకాన్ । జనాన్ । భూ తాని । పంచభూతాని ॥ ప్రదిశోదిశశ్చసర్వాః । దిగంతరాణి ॥ తత్రస్థపదార్థాంశ్చపరీత్యవ్యాప్య । పరీత్యేతిత్రిరావృత్తిర్నిశ్చయార్థం ॥ ప్రజానాం ॥ పశ్వాత్మకజీవానాం । పతిః । ప్రజాపతిః ॥ పశుపతి రిత్యర్థః ॥ ఋతస్య ॥ కర్మణః ॥ ప్రథమజాః । ప్రథమంజనయితా ॥ సృష్టేః పూర్వం । తత్తత్కర్మపరిపాకంపశ్యన్ । స్వయమేవ । ఆత్మనా స్వేన । ఆత్మానం । జీవం । అభిసంబభూవ । ఉత్పాదితవాన్ । సృ ష్ట్యాకుసూల ధాన్యవత్స్వాత్మస్థితజీవావిర్భావంకరోతీతిభావః । తత్ర తత్కర్మానుకూలత్వేనతత్తచ్ఛరీరాణిదాస్య త్యతస్తస్యైవ మమ్యాదికం వాస్తీతియావత్ ॥ ౧౬ ॥ * * * * * * * *

సదసస్పతిమితి । సత్ । జీవః ॥ అసత్ ॥ ప్రకృతిః ॥ తయోః ప తిం । ప్రభుం ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహే తురితిశ్వేతాశ్వతరేతిధాశ్రూయతే ॥ అద్భుతం ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనామపూ ర్వ్యక రోరులింగరూపం ॥ ఇంద్రస్య । పరమైశ్వర్యయుక్తకుబేరస్య ప్రియం । మిత్రం ॥ యద్వా । ఇంద్రస్య । పరమైశ్వర్యరూపలక్ష్మీ యుక్తస్యవిష్ణోః ॥ ప్రియం । భర్తా ॥ ప్రియునా ధనదాత్రా లంభ క్తృణాచకత్వేనగౌరీప్రియః ॥ రమానాథఇత్యాదిషుబహుధాదృశ్యతే ॥ శంకరశ్శూలపాణిశ్చ ఖట్వాంగీవిష్ణువల్లభ ఇతి ॥ వసహస్రనామావళ్యాం విష్ణువల్లభత్వంతస్య సుప్రసిద్ధం ॥ కామితుంయోగ్యం ॥ కామ్యం ॥

చతుర్వర్గఫలదాతృత్వేన । సర్వకామ్యత్వంతస్యైవసిద్ధం ॥ సనిం ॥ భ
జనీయముపాసనీయంవా ॥ వనసనసంభక్తావితిధాతుః ॥ మేధామయం ॥
జ్ఞానప్రాచుర్యం ॥ సర్వజ్ఞఇత్యర్థః ॥ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదితి శ్రుతేః ॥
ఆసిషం ॥ ప్రాప్తవానస్మీతిశివజ్ఞానినస్స్వమాహాత్మ్యజ్ఞాపకమన్త్రోయం ॥
సప్తదశాష్టాదశవాక్యభాష్యస్సమాప్తం ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ప్రి ॥ అ ॥ ఉద్దీప్యస్వజాతవేదోపఘ్నన్నిఋతిం
మమ । పశూగ్‌శ్చ । మహ్యమావహ ॥ జీవనంచదశోదిశ । మా
నోహిగ్ంసీర్జాతవేదో గామశ్వం పురుషంజగత్ । అబిభ్రదగ్నఆగహి ॥
శ్రియామాపరిపాతయ । ఇతిప్రథమానువాకేవింశతివాక్యం ॥ ఏవం
జగజ్జన్మాదికారణనిరవయవపరిపూర్ణశివతత్త్వమాహాత్మ్యముపపాద్య
పరశివసంబంధఘోరతనుప్రార్థనాముపదిశతి ॥ ఉద్దీప్యఇతి ॥ జాతాని
చేతనాచేతనాని । తత్కర్మాణిచ । వేత్తీతి ॥ జాతవేదాః ॥ తస్యసం
బుద్ధిః । హేజాతవేదః । సర్వజ్ఞపరశివఇత్యర్థః ॥ అగ్నిస్వరూపపరశివ
ఇతివా ॥ రుద్రోవాఏషయదగ్నిస్తస్యైతేతనువౌఘోరాన్యాశివాన్యేతి
శ్రుత్యంతరే ॥ తథాప్రయమాణత్వాదుభయథాపినవిరోధః ॥ మ
మ । మే । నిఋతిం । పాపం ॥ అపఘ్నన్నేవనాశయన్నేవ ॥ ఉ
ద్దీప్యస్వ । ప్రకాశయస్వ । మహ్యం ॥ పశూగ్‌శ్చ । భవదారాధనో
పయుక్తగావః ॥ యజ్ఞాంగభూతపశూగ్‌శ్చ । ఆవహ ॥ ఆనయ ॥ ది
శోదశ ॥ దశదిక్షు । జీవనంచ । జీవనసాధకమన్నం ॥ చశబ్దాద్వ
స్త్రాదికంచేత్యర్థః । ఆనయ ఆసమంతాద్దాపయేత్యర్థః ॥ దిశోదశ ॥ ఇ
త్యత్రవిశేష్యపూర్వపదకర్మధారయః ॥ ప్రథమావిభక్తేస్సప్తమీత్వేనపరి
ణామః ॥ ౧౯ ॥ మానోహిగ్ంసీరితి । హేజాతవేదః । హేసర్వజ్ఞ
పరశివ ॥ నః । అస్మాకం । త్వదారాధనార్థంత్వద్భక్తారాధనార్థంచ ॥
గాం । గావః । అశ్వం ॥ అశ్వాన్ ॥ పురుషం పుత్రాన్ । భటాన్
భూమించ ॥ మానోహిగ్ంసీః ॥ అవధీః ॥ దాపయేత్యర్థః ॥ జా
త్యేకవచనంసర్వత్ర ॥ హేఅగ్నే ॥ అగ్ని । స్వరూపహేపరశివ ॥ అ
బిభ్రత్ ॥ సర్వభయంకరఘోరరూపమధారయన్ ॥ ఆగహి । ఆ
యాహి ॥ శాంతరూపతయామమసాక్షాత్కారోభవేదిత్యర్థః ॥ తా
దృశోభూత్వాకింకర్తవ్యమిత్యత్రాహ । శ్రియా ॥ శ్రద్ధాభక్తివైరాగ్య

రూపసంపదా । మాం ॥ అపరిపాతయ । పరిపాతసంమాకురు । సంయోజయేత్యర్థః ॥ అగ్నేరపి పరశివాత్మకత్వేన దీపాదిసమర్పణకాలేపిని యోగదర్శనేపి । నాస్మాకంతుషః ॥ ౨౦ ॥ ఏవం ఘోరతనువిశిష్టపరమేశ్వరప్రార్థన ముక్త్వాఘోరతను విశిష్టపరమేశ్వరప్రార్థనం । తద్భక్తపుత్రికళత్ర ప్రార్థనంచాహ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

౧ మూలం ॥ తత్పురుషస్యవిద్మసహస్రాక్షస్యమహాదేవస్యధీమహి ॥
తన్నోరుద్రః ప్రచోదయాత్ ॥ * * * * * *

౨ తత్పురుషాయవిద్మహే మహాదేవాయధీమహి । తన్నోరుద్రః ప్రచోదయాత్
౩ తత్పురుషాయవిద్మహే । వక్రతుండాయధీమహి । తన్నోదన్తిః ప్రచోదయాత్
౪ తత్పురుషాయవిద్మహే చక్రతుండాయధీమహి । తన్నోనందిః ప్రచోదయాత్
౫ తత్పురుషాయవిద్మహే మహాసేనాయధీమహి । తన్నోషణ్ముఖః ప్రచోదయాత్
౬ వేదాత్మకాయవిద్మహే । హిరణ్యగర్భాయధీమహి తన్నోబ్రహ్మప్రచోదయాత్
౭ కాత్యాయనాయవిద్మహే కన్యకుమారిధీమహి । తన్నోదుర్గిః ప్రచోదయాత్
౮ నారాయణాయవిద్మహే వాసుదేవాయధీమహి । తన్నోవిష్ణుః ప్రచోదయాత్

భా ॥ పురుషస్యేతి । పురిదహరాకాశే శేతఇతి । పూర్ణాద్వా పురుషః । శంభురాకాశమధ్యే శివఏకోధ్యేయశ్శంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేతి ॥ అథర్వణశిఖాయాం ॥ పురుషోవైరుద్రస్సన్మహోనమ ఇతి శ్రుత్యంతరేచ దహరోపాస్యత్వే పురుష శబ్దవాచ్యత్వే శివస్యైవప్రతిపాదనాదత్రపురుషశబ్దవాచ్యశ్శివఏవ ॥ మహాదేవస్యబ్రహ్మవిష్ణుకాల రుద్రాదికస్యసహస్రాక్షస్య ॥ అనంతాక్షస్య ॥ పురుషస్య ॥ పురుషశబ్దవాచ్యశివం ॥ కర్మణిషష్ఠీవా ॥ విభక్తిపరిణామం వాకార్యం ॥ విద్మ । ఉపాస్మహే । ధీమహి । ధ్యాయేమఏతేనఅంతరుపాసనం బహిరుపాసనంచప్రోక్తం భవతి । అథకస్మాదుచ్యతే మహాదేవో యస్మాదుచ్చార్యమాణఏవ । సర్వాన్భావాన్పరిత్యజ్యఆత్మజ్ఞాన యోగైశ్వర్యే మహతి మీయతేతస్మాదుచ్యతేమహాదేవఇత్యథర్వశిరసి । మహాదేవపదస్యశివసర్వాధికత్వరూపేణనిరుక్తిరుపదేశాత్పురుషస్య ॥ పురుషస్వరూపస్య ॥ సహస్రాక్షస్య । మహాదేవస్య ॥ మహాదేవం । విద్మ ॥ ఉపాస్మహే । ధీమహి ॥ ధ్యాయేమఇతివాఽన్వయఃకార్యః ॥ నః । తత్ । ధ్యానం । రుద్రః । ప్ర

చోదయాత్। అవిఘ్నతయా సంపూర్తిం కుర్యాదిత్యర్థః। అత్ర మహాదేవస్య బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిసర్వదేవతాతిశయత్వద్యోతనార్థం ప్రథమం తన్నమస్కారముక్త్వా పునర్గాయత్ర్యంతరేణాహ॥ లోకే రాజ్ఞోత్తథా దృశ్యతే। తత్పురుషాయేతి సచాసౌ పురుషః॥౬॥ తత్పురుషః। దహరాకాశమధ్యోపాస్యమాన పరశివః। తస్మై తత్పురుషాయ। మహాదేవాయ॥ మహాదేవమితి విభక్తిపరిణామః। సర్వత్ర కార్యః॥ విద్మహే॥ ఉపాస్మహే। ధీమహి। ధ్యాయేమ॥ శిష్టం స్పష్టం పూర్వవత్। ఇతి రుద్రగాయత్రీవాక్యం! ఏవం శివస్య। అనన్యదేవతాసామ్యముక్త్వా। తత్పుత్రాదిపార్థనామాహ॥ ౩॥ వక్రతుండాయేతి। వక్రం। కుటిలం॥ తుండం। నాసికం యస్యాసః తథోక్తః॥ తత్పురుషాయ। తత్తుల్యపురుషాయ। తద్భక్తవిషయే॥ ఏవమేవ యోజ్యం। యథాలోకే రాజాత్వ మసీత్యత్రమంత్రి శోరాజ। తుల్యత్వం స్వీక్రియతే తద్వదిహాపి యోజ్యం వక్రతుండాయ వక్రనాసికం విఘ్నేశ్వరం విద్మహే। ఉపాస్మహే। ధీమహి॥ ధ్యాయేమ॥ అంతరుపాస్మహేత్యర్థః॥౪॥ చక్రతుండాయ। చక్రవత్॥ తుండం। వదనం యస్యాసౌ। చక్రతుండః। తస్మై తథోక్తాయ। శివతుల్యనందీశ్వరం॥ విద్మహే। ధీమహి॥ ౫॥ తత్పురుషాయేతి॥ శివతుల్య మహాసేనం॥ కుమారమిత్యర్థః। శిష్టం స్పష్టం॥౬॥ తత్పురుషాయేతి। తచ్ఛబ్దస్యపూర్వపరామర్శకత్వాత్। తత్పురుషాయ। కుమారకల్పాయ। సువర్ణపక్షాయ। సువర్ణవత్పీతరూపపక్షాయేత్యర్థః।। శిష్టం స్పష్టం। ౭॥ వేదాత్మనాయేతి। వేదాః। ఆత్మా। స్వరూపం యస్యాసౌ। తథోక్తః॥ యద్వా॥ వేదాః ఆత్మనిబుద్ధౌ యస్యాసౌ। తథోక్తః॥ ఉభయథాపి సర్వవేదపారంగత ఇతి భావః! హిరణ్యం గర్భే యస్యాసౌ॥ తథోక్తః। హిరణ్యరూపగర్భో యస్యాసావితి వా। హిరణ్యగర్భః। తస్మై ॥౭॥ అన్యత్స్పష్టం। కాత్యాయనాయేతి॥ గోత్రతః కాత్యాయన్యై। ఉత। కనదీప్తావితి ధాతుః॥ దీప్తిమత్యై ఇతి వా॥ కుమారి। కుమార్యై॥ అత్ర లింగవ్యత్యయవచనవ్యత్యయౌ ఛాందసౌ॥ శిష్టం స్పష్టం॥ దుర్గాగాయత్రీసమాఖ్యేయం ఋక్। నారాయణాయేతి॥ స్పష్టార్థః। నారాయణస్య శివపత్నీత్వే నాత్ర నారాయణగాయత్ర్యాం పురుషశబ్దో నోపదిష్టః॥ కాత్యాయనీశక్త్యం శక్త్యేన అవ్యవహితతత్సాహచర్యముక్తం। రుద్రగాయత్ర్యాం। మహా

దేవశబ్దః పురుషశబ్దశ్చ స్పష్టముపదిష్టత్వాచ్ఛివస్య విష్ణువల్లభత్వం సూచ్య
తే ॥ తథా చ దేశంకర సంహితాయాం భగవతా వ్యాసేన స్పష్టము
పదిష్టం । యథా ॥ శివస్య శక్తిర్విని యోగకాలే చ తుర్యథా భూచ్ఛివ
సత్ప్రసాదాత్ । భోగే భవాని పురుషేషు విష్ణుః ॥ క్రోధే చ కాళీ సమరే చ
దుర్గేతి । ప్రకృతిస్త్వం పుమాన్ రుద్రస్త్వయి వీర్యం సమాహితం । త్వ
న్నాభిపంకజాజ్జాతః । పంచవక్త్రః పితామహ ఇతి ॥ శైవపురాణేత
థా స్పష్టభైరవస్తుతౌ ॥ శివకేశవ సంభూతం కలయే శాస్త్రభైరవమితి శివరహ
స్యఖండాదిషు స్పష్టముపదిష్టత్వాన్నారాయణస్య శివపత్నిత్వే । న శం
కావకాశః ॥ ❀ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ప్ర ॥ అ ॥ సహస్రపరమాదేవీ శతమూలా శతాం
కురా ॥ సర్వగ్ం హరతు మే పాపం దూర్వా దుస్స్వప్ననాశనీ ॥ ౨౮ ॥
అశ్వక్రాన్తే రథక్రాన్తే విష్ణుక్రాన్తే వసుంధరా ॥ శిరసా ధారయిష్యామి దేవి రక్ష
స్వమాం పదే పదే ఉద్ధృతాసి వరాహేణ కృష్ణేన శతబాహునా ॥ ౨౯ ॥
భూమిర్ధేనుర్ధరణీ లోకధారిణీ ॥ మృత్తికే హన మే పాపం యన్మయా దు
ష్కృతం కృతం ॥ త్వయా హతేన పాపేన ॥ గచ్ఛామి పరమాం గతిం ॥
మృత్తికే దేహి మే పుష్టిం త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితం । గంధద్వారాం దురాధర్షాం
నిత్యపుష్టాం కరీషిణీం ॥ ఈశ్వరీగ్ం సర్వభూతానాం త్వామిహోపహ్వ
యే శ్రియమ్ ॥ ౩౦ ॥

భాష్యం ॥ శివయోగాభ్యాసకానామింద్రియజయసాధనత్వాత్స్నా
నకాలే శిరసి ధారణీయత్వాచ్చ ప్రథమం దూర్వాస్తోత్రమారభ్యతే ॥ సహ
స్రపరమేతి ॥ సహస్రపరమా । సహస్రపర్వికా ॥ దేవీ । దీప్యమా
నా । శతమూలా । శతాంకురా । దూర్వా ॥ శతపర్వికా ॥ మే న
మః । దుస్స్వప్ననాశనీ ॥ దుస్స్వప్నాన్నాశయతీతి తథోక్తా । భూత్వా
సర్వగ్ం । సర్వం ॥ పాపం । దుష్కృతం । హరతు ॥ నాశయత్వి
త్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ అశ్వక్రాంతేతి । స్నానాదౌ మృద్గ్రహణమంత్రమిదం ।
అశ్వక్రాంతే ॥ అశ్వపదముపలక్షణం । అశ్వాది సర్వజంతువ్యాప్తే ।
రథక్రాంతే ॥ ఇదముపలక్షణం । రథాది సర్వాచేతనవ్యాప్తే ॥ సర్వా
ధిష్ఠానభూత ఇత్యర్థః ॥ విష్ణుక్రాంతే । విష్ణ్వాది సర్వదేవతాక్రాంతే ।
వసుంధనం । ధారయతీతి వసుంధరా ॥ వసుంధరామితి విభక్తిపరిణామః

త్వాం ॥ శిరసా । మూర్ధ్నా । ధారయిష్యామి ॥ మాం । పదేప
దే । సర్వదా ॥ రక్షస్వ । పాహి ॥ ఉద్ధృతాసీతి ॥ కృష్ణేన । కృ
ష్ణరూపేణ ॥ వరాహేణ ॥ తదవతారభూతవిష్ణునా శతబాహునా ।
బహుప్రయత్నేన । ఉద్ధృతాసి । ఊర్ధ్వంగమితాసీత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥
భూమిర్ధేనురితి మృద్ధారణమంత్రమిదం । భవత్యస్మిన్సర్వే పదార్థా ఇతి
భూమిః ॥ సర్వకామదోగ్ధృత్వాద్ధేనుః । నిశ్చలతయా విశ్వంభరతీతి ధర
ణీః । లోకధారిణీ ॥ లోకాన్ ! స్వర్గాదీన్ జనాన్ వ్యధారయతీతి లో
కధారిణీ । సర్వత్రవిభక్తిపరిణామః కార్యః ॥ హే మృత్తికే । ఏతాదృ
గ్విశేషణవిశిష్టమృత్తికే ॥ మే । మమ । పాపం ॥ జన్మాంతరకృతం
మయా । దుష్కృతం । ఇహజన్మని కృతంపాపకర్మ చ ॥ హన ।
నాశయ । త్వయా । హతేన ॥ పాపేన ॥ దుష్కృతేన । పా
పాభావేనేత్యర్థః ॥ పరమాం । గతింమహావైభవాశ్రయ పుణ్యగతిం
మహాకైలాసప్రాప్తింవా ॥ గచ్ఛామి । ప్రాప్నువామి ॥ హే మృత్తికే
త్వయి ॥ సర్వం ॥ పుష్టిసాధనవర్గం ప్రతిష్ఠితః ॥ స్థితం । యతః ॥ అతో
మే పుష్టిం । శరీరబలం । దేహి ॥ ౨౯ ॥ గన్ధద్వారామితి । గన్ధోద్వా
రం యస్యాస్సా గంధద్వారా ॥ గంధలక్షణాయద్గుణవత్త్వాత్పృథివీ నియా
మా...స్సరైః వర్జ్యాణతే భావః । దురాధర్షాం । పాపైర్దుర్ధర్షామిత్యర్థః
నిత్యపుష్టాం । అవినశ్వరబలాం । కరీషాణ్యస్యాం సంతీతి కరీషిణీ తాం ॥
కరీషిణీం । గోమయాదియుక్తామిత్యర్థః ॥ సర్వభూతానాం । ఈశ్వర
గం । స్వజీవపోషణధర్మవత్వాచ్ఛ్రేష్ఠామిత్యర్థః । త్వాం । ఇహ ।
అస్మిన్కాలే ॥ ఉపహ్వయే ॥ సమీపేఆహ్వయామి । మే శ్రియం ॥ సం
పత్తిం ॥ అవహ ॥ ఇతి శేషః ॥ ౩౦ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ప్ర ॥ ౬ ॥ హిరణ్యశృంగం వరుణం ప్రపద్యే
తీర్థం మే దేహియాచితః ॥ యన్మయాభుక్తమసాధూనాం పాపేభ్యశ్చ
ప్రతిగ్రహః । యన్మే మనసా వాచా కర్మణా వా దుష్కృతంకృతం । తన్న
ఇంద్రో వరుణో బృహస్పతిస్సవితా చ పునంతు పునః పునః ॥ ౩౧ ॥ సుమిత్రా
న ఆప ఓషధయస్సంతు దుర్మిత్రాస్తస్మై భూయాసుర్యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి । యం
చ వయం ద్విష్మః ॥ ౩౨ ॥ నమోఽగ్నయేఽప్సుమతే నమ ఇంద్రాయ నమో వరు
ణాయ నమో వారుణ్యై నమోఽద్భ్యః ॥ ౩౩ ॥ యదపాం క్రూరం । యద

మధ్యం యదశాన్తం తదవగచ్ఛతాత్ అత్యాశనాదతీపానాద్యచ్చ ఉగ్రా
త్ప్రతిగ్రహాత్ తన్మేవవరుణోరాజాపాణినాహ్యవమర్శయ ౩౪॥

సోహమపాపోవిరజోనిర్ముక్తోముక్తకిల్బిషః నాకస్యపృష్ఠమారుహ్య
గచ్ఛేద్బ్రహ్మసలోకతాం ౩౫॥

ఇమంమేగంగేయమునేసరస్వతీశుతుద్రిస్తోమసచతాపరుష్ణి
యా అసిక్నియామరుద్వృధేవితస్తయార్జికీయేశృణుహ్యాసుషోమయా ౩౬

ఇతిప్రథమానువాకషట్త్రింశద్వాక్యం భాష్యం మృత్తారణగంధా
దిలేపనవినియుక్తోయంమంత్రః అచేతనదూర్వాదీనాంపాపనిరాసకపూర్వ
కత్వేనపురుషార్థప్రదసామర్థ్యాభావాత్క్రమర్థమిద్ధముక్తమితిచేత్ అష్ట
మూర్తేశ్శివస్య భూరప్యేకమూర్తిత్వాత్ దూర్వాదీనాంభూరూపత్వాత్,
శరీరస్తుతినిందాదికంశరీరిణ ఏవపవేలినియమాచ్చ తద్ధుసత్యా శివఏవతుష్ట్వా
తత్ఫలంస ఏవదాస్యత్యతోనవిరోధః హిరణ్యశృంగమితి లింగధారణవిశిష్ట
వరుణప్రార్థనామంత్రోయం హిరణ్యంహిరణ్మయంలింగం శృంగే శిరసి
యస్యతథోక్తః హిరణ్యాయనమః హిరణ్యలింగాయనమః నమోహిరణ్య
బాహవే హిరణ్యరూపాయేత్యాదిషుశివస్యహిరణ్మయత్వం హిరణ్యశబ్ద
వాచ్యత్వంస్పష్టముపదిష్టం తం వరుణంప్రపద్యే నమస్కరోమీత్యర్థః శివభ
క్తశ్శివస్సాక్షాదితికైంకర్యభావతః భక్తింకుర్వాత్సదాకాలంకాయేనమన
సాగిరేతి శివాగమోక్తరీత్యా శివభక్తంవరుణంశివభావనయావేదపురుషోపి
నమస్కాంతవాన్ కిముతాన్యేషాంశివభక్తనమస్కారేనేతిభావః తీర్థం పాదతీర్థం
జలంవా మే మమ దేవా ఇతియాచితోవేదపురుష ఇత్యర్థః శ్లో॥ హిర
ణ్యంలింగమాఖ్యాతంవిశ్వరూపంమహేశ్వరం శృంగేశిరసితల్లింగంధృతం
వరుణమవ్యయంప్రపద్యేమనసావాచా శివభక్తంసనాతనం తీర్థందేహీతివ
చసా ప్రార్థితంవేదపూరుషైఃఇతిభగవతాబాదరాయణేన శైవపురాణేఏత
న్మంత్రముపబృంహితం అత్రనశంకాకార్యాఇతి శంకరభాష్యేసర్వత్రప్రసిద్ధో
పదేశాధికరణే సర్వదేవతానాంలింగధారణవిధాయకపవమానస్సువర్జన
భద్రంకర్ణేభిరిత్యాది శ్రుతిభిస్తదుపబృంహణైస్సహబహుధారాధ్యాంతితం
అత్రభృగువల్ల్యాంకిందిశక ... ఇంద్రా

జపర్వదేవానాంతిరంగధారణమస్తీతిభావః యన్మయేతమయా అసాధూ
నాం అసాముభ్యః పాపేభ్యః దుష్టాత్మభ్యః విభక్తివ్యత్యయశ్ఛాందసః
ప్రతిగ్రహః గృహీతం యత్ పదార్థం భుక్తం మె మమ కర్మణామనసా
వాచా త్రికరణేభ్యః యద్దుష్కృతంకృతంనః తత్సర్వం ఇందతీతిఇంద్రః
పరమైశ్వర్యయుక్తః ఇతిపరమేశ్వర్యేవృణోతివరానముల్లోక ఇతివరుణఃవృ
జీవరణే బృహతాం దేవానాం వేదమంత్రాణాం వాపతిః బృహస్పతిః సువ
తిసుప్తంప్రేరయతీతిసవితా పూర్వప్రేరణే పతే పునః పునః సర్వదా పునం
తు పావనంకుర్యురిత్యర్థః ౩౧॥ సుమిత్రా ఇతసః అస్మాకం ఆపః జలాని
ఓషధయఃఫలపాకాంతాః వృక్షాః సుమిత్రాస్సన్తు మిత్రతమాస్సన్తు కిం
చ యః పురుషః అస్మాన్ సః ద్వేష్టియంచ వయం ద్విష్మః తస్మైపురుషా
య దుర్మిత్రాః శత్రుకరారి భూయాసుః భవేయుః లిఙ్గాభిసుంత్రణమంత్రో
యం ౩౨॥ నమోగ్నయఇతి అప్సుమితే జలాంతర్వర్తినే అగ్నయే బడ
బానలాయనమః ఇన్ద్రాయనమః వరుణాయనమః వారుణ్యైనమః అద్భ్యః
జలాంతర్వర్తిదేవతానమస్కారమంత్రోయం వరుణస్యపత్నీ వారుణీ అగ
తి కుటిలం ఊర్ధ్వం వాగచ్ఛతీత్యగ్నిః ఇతిప్రథమానువాకద్వాత్రింశద్వా
క్యభాష్యం యదపామితి అపాం జలానాం క్రూరం అసహిష్ణుత్వం అమే
ధ్యం అశుచిత్వం అశాన్తం అతిశైత్యమిత్యర్థః యదస్తితత్ అపగచ్ఛతాత్
వరుణప్రసాదేనతాదృశదోషశాన్తిర్భూయాదిత్యర్థః అత్యాశనాదమితా
హారాత్ అతీపానాత్ అపరిమితజలపానాత్ జాత్యంత్రరాన్నజలగ్రహ
ణాద్వా ఉగ్రాత్ దోషవిశిష్టాత్ ప్రతిగ్రహాత్ గృహీతద్రవ్యాత్ యదని
ష్టంజాయతె మేమమ తత్ దోషమనిష్టంవా రాజా జలదానేనరాజవ
త్ప్రజాపరిపాలకోవరుణః పాణినాం హస్తేనఅవమర్శతు మార్జయతు నాశ
యతీత్యర్థః స్నానకాలేజలగతదోషనిరాసార్థోయంమంత్రః ౩౩॥ సోహ
మపాపఇతి విరజసానిర్ముక్తః విరజోనిర్ముక్తః రజోగుణవిశిష్టమనసానిర్ముక్త ఇ
త్యర్థః ముక్తికిల్బిషాణియస్యసోహంముక్తకిల్బిషః రజోగుణత్యాగేనకిల్బి
షత్యాగస్సంభవతీతిభావః యతోహంపుభయధర్మవిశిష్టః అతః అపాపః
శుద్ధాంతః కరణవానిత్యర్థః తాదృశోహం నాకస్యస్వర్గస్యపృష్ఠం

ఊర్ధ్వభాగం ॥ ఆరుహ్య । అతిక్రమ్యేత్యర్థః ॥ సచాసౌ లోకశ్చ సలోకః ॥ తస్యభావః । సలోకతా । బ్రహ్మణస్సలోకతా బ్రహ్మసలోకతా తాం । తథోక్తాం బ్రహ్మసాలోక్యమిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మశబ్దస్య పరశివపర్యాయవాచకత్వాచ్ఛివసాలోక్య మితియావత్ । గచ్ఛేత్ ॥ గచ్ఛేయం పురుషవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ ఇమామంత్రౌ ॥ స్నానకాలే జలసేచనవినియుక్తా ॥ ఇమంమేఇతి మే । మమ । ఇమంజలంప్రతి ॥ హేగంగే । హేయమునే । హేసరస్వతి ॥ హేశుతుద్రి । పరుష్ణ్యాసహ । హేమరుద్వృధే । అసిక్నియాసహ । హేఆర్జీకీయే । వితస్తయా । సుషోమయాచసహ । సచత । అసచత । ఇతిభవతి । ఆగచ్ఛత । శ్రుణుహ్యాసుషోమయేత్యత్ర ఆట్ । సచతేత్యత్ర అన్వయః । ఏవంయూయమాగత్య । స్తోమగ్ం । స్తోత్రం । శృణుహి ! శృణుతేత్యర్థః ॥ ౩౬

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ప్ర ॥ అ ॥ ఋతంచసత్యంచాభీద్ధాత్తపసోఽధ్యజాయత తతోరాత్రిరజాయత । తతస్సముద్రో అర్ణవః । సముద్రాదర్ణవాదధిసంవత్సరో అజాయత ॥ ౩౭ ॥ అహోరాత్రాణివిదధద్విశ్వస్యమిషతోవశీ । సూర్యాచంద్రమసౌధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్ దివంచపృథివీంచాంతరిక్షమథోసువః ॥ ౩౮ ॥ యత్పృథివ్యాంరజస్స్వమాంతరిక్షేవిరోదసీ । ఇమాగ్ంస్తదాపోవరుణః పునాత్వఘమర్షణః ॥ ౩౯ ॥ ఏషభూతస్యభవ్యేభువనస్యగోప్తా । ఏష పుణ్యకృతాంల్లోకానేషమృత్యోర్హిరణ్మయం ॥ ద్యావాపృథివీహిరణ్మయగ్ంసగ్ంశ్రితం । సువః ॥ సునస్సువసగ్ంశిశాధి ॥ ౪౦ ॥ ఆర్ద్రంజ్వలతిజ్యోతిరహమస్మి ॥ యోఽహమస్మిబ్రహ్మాహమస్మి॥ అహమేవాహంమాంజుహోమిస్వాహా ॥ ౪౧ ॥ అకార్యకార్యవకీర్ణీస్తేనోభ్రూణహాగురుతల్పగః । వరుణోఽపామఘమర్షణస్తస్మాత్పాపాత్ప్రముచ్యతే ॥ ౪౨ ॥ రజోభూమిస్త్వ మాంరోదయస్వప్రవదన్తిధీరాః । పునన్తురుషయః । పునన్తువసవః పునాతువరుణః పునాత్వఘమర్షణః ॥ ౪౩ ॥

భాష్యం ॥ అన్తర్జలేనిమగ్నేనజప్యమఘమర్షణసూక్తమాహ ఋతంచేత్యాదినా ॥ అభీద్ధాత్ । ఉత్పన్నాత్ । తపసః । ఈశ్వరసంకల్పాత్ । ఋతం । ఋగతౌ । ఋచ్ఛతిగచ్ఛతివికారమితి । ఋతమ

చేతనం। ప్రధానముచ్యతే ॥ సత్యం । స్వరూపాన్యథాభావశూన్యచేత
నపిణ్డః। సృష్ట్యున్ముఖ కాలే పరమేశ్వరచికీర్షావశాత్ప్రథమం ప్రకృతిపురుషా
వుత్పన్నావితిభావః । అధ్యజాయత । ఉత్పన్నం ॥ తతఇతి । తతః ।
ప్రధానస్యాజ్ఞానహేతుత్వాద్రాత్రిశబ్దోపలక్షిత మహదాదివర్గస్సంభూ
త ఇత్యర్థః॥తతః।అనంతరం॥ సముద్రః ॥ వేలాపరివేష్టితః ।అర్ణవః మహో
దధిస్సమజాయత। ఏతేన జలరాశివాచ్యభూతవర్గస్సమజాయతేతి సూచ్య
తే । అర్ణవశబ్దేనభూతవికారబ్రహ్మాండంచసూచ్యతే । సముద్రాదితి తత
ఉత్పన్నం ॥ సముద్రాదర్ణవాత్ । పంచభూతానాంతద్వికారబ్రహ్మాండా
నాంచ । అధిసంవత్సరః ॥ అధిపతిశ్చతుర్ముఖః॥ అజాయత ॥ బభూవ
ప్రజాపతిస్సంవత్సరోమహానిత్యాదిశ్రుత్యంతరేసంవత్సరశబ్దవాచ్యత్వాచ్చతుర్ము
ఖస్య ॥౩౭॥ అహోరాత్రాణీతి । మిషతః ॥ లబ్ధసత్తాకస్య । వి
శ్వస్యజగతః॥ వశీ। నియన్తా । ధాతా । చతుర్ముఖః ॥ అహోరాత్రా
ణివిదధత్సృజన్సన్। హేతౌశతృప్రత్యయః । తద్విధానాయ । య
థాపూర్వం ॥ పూర్వకల్పవత్ । సూర్యాచంద్రమసౌ । దివంచ పృథివీ
చాంతరిక్షం । అథః । అనంతరం । సువః ॥ సువశ్శబ్దోపలక్షితచతుర్దశ
లోకాంశ్చ । అకల్పయత్ ॥ కల్పితవాన్ ॥౩౮॥ యత్పృథివ్యామితి ।
పృథివ్యాం । భూమ్యాం । అన్తరిక్షేచరోదసీ । రోదస్యోరిత్యర్థః ॥
సప్తమీద్వివచనస్యసుపాం సులుగితిలుక్ । ఇహలోకే ॥ పరలోకేచ ॥
యత్పాపం ॥ ఆత్మీయం । ఇమాగ్ం తమాని పాపాని । వర్తంతే ॥ తత్
పాపం ॥ ఇమాగ్మితివృత్యర్థప్రాయేణబహువచనం ॥ ఆపః ॥ జలాని ॥
అఘమర్షణాః ॥ సర్వజనపాపాపనోదకాః॥వరుణః ॥ జలాధిష్ఠానదేవతాచ।
పునాతు । పాపాపనోదనం కుర్వన్త్విత్యర్థః ॥౩౯। ఏషభూతస్యేతి ॥
ఏషః । వరుణః । భూతస్య । భూతకాలీనస్య ॥ భవిష్యతశ్చ ॥ భ
విష్యత్కాలికస్య ॥ భువనస్య ॥ జగతః ॥ గోప్తా ॥ జలాధిష్ఠాతృతయా
రక్షకః । చేతనాచేతనప్రపంచస్యజలందత్వారక్షతీత్యర్థః ॥ భవ్యేత్యత్ర
భవ్యస్యఇతివిభక్తి పరిణామః । పుణ్యకృతాన్లోకాన్ । పుణ్యజనాన్ ।
ప్రతిఏషః । వరుణః ॥ రక్షకఇత్యర్థః ॥ ఏషః ॥ వరుణః ॥ మృత్యోః ॥
హిరణ్మయం । తత్స్వరూపజీవం ॥ రక్షతీత్యర్థః ॥ ద్యావాపృథివ్యోః
సంశ్రితం । స్థితంహిరణ్మయగ్ం ॥ హిరణ్మయస్వరూపం ॥ సువః ॥
స్వర్గలోకంచ ॥ గోప్తా ॥ భూలోకేపి । భూమయా స్వర్గలోక

స్సంతీతిలోకేప్రసిద్ధం ॥ మేరుపృష్ఠ ఇత్యాదయ ఇతిభావః ॥ సనఇతి హేపర
మేశ్వర ॥ సత్వం । నః । అస్మాకం । సువస్సగ్ం । సువః । స్వర్గలో
కః కైలాసంవా । సగ్ం । సమ్యక్ । శిశాధి ॥ బహుళం ఛందసీతి
శ్లుః ॥ శాధి । శాసనం । జ్ఞాపనం । ప్రదర్శన మితియావత్ । దర్శ
యేత్యర్థః । శివభక్తశ్శివలోకవేదితిస్మృత్యాగమరీత్యాభక్తమాహాత్మ్యజ్ఞాప
నపరమంత్రమిదం ॥ ౪౦ ॥ ఆర్ద్రంజ్వలతీతి । ఆర్ద్రంజ్వలతి యత్పరంజ్యోతి
రూపేణహృదయపుండరీకేజ్వలతి । తజ్జ్యోతిరహమస్మి ॥ జ్యోతి ర్జ్వలతి
బ్రహ్మాండేసర్వత్రసాధనాంతర నిరపేక్షతయాస్వయంప్రకాశమానంయజ్జ్యో
తిస్స్వరూపబ్రహ్మప్రకాశతే । తద్బ్రహ్మాహ మస్మీత్యర్థః ॥ యోహమ
స్మి యః । శరీరేంద్రియమనః ప్రాణబుద్ధివిలక్షణస్య రూపం । అహమస్మి
సోహం । బ్రహ్మాస్మి । యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేతి బ్రహ్మవేద
బ్రహ్మైవభవతీత్యాదిబహుశ్రుతిసిద్ధస్వా భావికజీవత్వనివృత్తిపూర్వకపు
నరావృత్తిరహితశివత్వంప్రాప్తవాన స్మీత్యర్థః । అహం ॥ శివభక్తిధ్యాన
యోగపూర్వకోపాసకోహం ॥ అహమేవ । జీవసాక్షి తయాభాస
మానశివఏవ ॥ అస్మి ॥ మాం మమత్వాభిమానం । జుహోమి । అ
గ్నిస్వరూపేత్వయి ॥ స్వాహా ॥ నాశయామీత్యర్థః । ఏతేనజీవబ్ర
హ్మణోరైక్యంతాదాత్మ్యకమతమేవ ముముక్షూణాంగ్రాహ్యమితివేద
పురుషేణరాద్ధాంతితంభవతి । బ్రహ్మవిదస్స్వానుభూతి ప్రదర్శకమంత్ర
మిదం ॥ ౪౧ ॥ అకార్యకార్యవకీర్ణీతి । అకార్యకారీ । అగమ్యాగ
మనం ॥ అభక్ష్యభక్షణం ॥ అవకీర్ణ । అవకీర్ణమిత్యర్థః । సహచర్యా
దత్రధర్మమాత్రబోధకం । వ్రతభ్రష్టత్వం స్తేనః । స్వర్ణస్తేయం ॥ బ్రా
ణహా ॥ బ్రాహ్మణహత్యా ॥ గురుతల్పగః ॥ పాపంపంచాద్యక్షరం ॥ పాపస
ముదాయమిత్యర్థద్యోతనార్థ మేకవచనం ॥ అఘః పాపం అగ్నిసాశాయతీతి
అఘమర్షణః । యతేవరుణః ॥ అఘమర్షణః । తస్మాత్ । పాద్యేలోః ॥ పా
పాత్ । ప్రముచ్యతేజనఇతిశేషః । ఏతదనువాకముచ్చరన్ యస్తుస్నానం
కరోతితస్యసర్వపాపానివరుణో నాశయతీతిభావః ॥ ౪౨ ॥ రజోభూ
మిరితి ॥ రజోభూమిస్తు ॥ కర్మభూమిరిత్యంతు । అమాం । అఘమర్ష
ణస్నాతః । వత్రోస్యం ॥ రోదయస్వ రోదయతు । ఏవంధీరాః ।
విద్వాంసః । ప్రవదన్తి ॥ ఋషయః । దూర్వాసాగస్త్యామను దధీచివా
మదేవాదయః ॥ మాంపునన్తు । పవిత్రంకుర్వన్తు ॥ వసవః । వసుగణాః

పునస్తు ॥ అఘమర్షణః వరుణః ॥ పునాతు ॥ రక్షతు । ఆదరాద్విరుక్తిః ॥ ౪౩

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ప్ర ॥ అ ॥ ఆక్రాన్త్సముద్రః ప్రథమే విధర్మన్ జనయ
న్ప్రజాభువనస్యరాజావృషాపవిత్రే అధిసానో అవ్యేబృహత్సోమో
వావృధేసువానఇన్దుః ॥ ౪౪ ॥ జాతవేదసేసునవామసోమమరా
తీయతోనిదహాతివేదః ॥ సనః పర్షదతిదుర్గాణివిశ్వానావేవసిన్ధుం
దురితాత్యగ్నిః ॥ ౪౫ ॥ తామగ్నివర్ణాం తపసా జ్వల
న్తీంవైరోచనీంకర్మఫలేషుజుష్టాం । దుర్గాందేవీంశరణమహంప్రప
ద్యే ॥ సుతరసిసుతరసేనమః ॥ ౪౬ ॥ అగ్నేత్వంపారయానవ్యో
అస్మాన్త్స్వస్తిభిరతిదుర్గాణివిశ్వా ॥ పూశ్చపృథ్వీబహులానఉర్వీ ।
భవాతోకాయతనయాయశంయోః ॥ ౪౭ ॥ విశ్వాని నోదుర్గహా
జాతవేదస్సిన్ధుంననావాదురితాతిపర్షి అగ్నేఅత్రివన్మనసాగృణానో
ఽస్మాకంబోధ్యవితాతనూనాం ॥ ౪౮ ॥ పృతనాజితగ్ం సహ
మానముగ్రమగ్నిగ్ంహువేమ పరమాత్సధస్థాత్ । సనః పర్షదతిదు
ర్గాణివిశ్వాక్షామద్దేవో అతి దురితాత్యగ్నిః ॥ ౪౯ ॥ ప్రత్నోషి కమీ
డ్యోఅధ్వరేషుసనాచ్చ హోతానవ్యశ్చసత్సి । స్వాంచాగ్నేతను
వంపిప్రయస్వాస్మభ్యంచసౌభగమాయజస్వ ॥ ౫౦ ॥ ఇతినారా
యణోపనిషదిప్రథమానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

భాష్యం ॥ ఆక్రాన్త్సముద్ర ఇతి । సమ్యగ్ద్రవతి ఉత్పద్యతే జగదస్మాది
తిసముద్రః ॥ జగత్కారణమిత్యర్థః । ప్రజాః । జనయన్ । ఉత్పా
దయన్ ॥ భువనస్యరాజా । చరాచరనియన్తా । ఈశ్వరస్సర్వభూతానా
మితిశ్రుతేః । ఆక్రాన్ । ఆక్రాన్తవాన్ । వ్యాపక ఇత్యర్థః ॥ క్రమే
ర్ణిప్రత్యయే । సోఽనోధాతోః పరితిన త్వేరూపం । వృషా । బ్రహ్మవి
ష్ణ్వాదిభక్తానాం । కామాన్వర్షతీతివృషా । వృష్ సేచనేతిధాతుః ॥ శి
వగీతాభారతాదిషు రామకృష్ణాదీనాం వరప్రదానత్వం బహుధా ప్ర
పంచితం । గ్రంథవిస్తరభయాన్నలిఖితం । సువానః । పురుషార్థప్ర
దాతా । ఇన్దుః । పరమైశ్వర్యశాలీ । బృహత్ । బ్రహ్మవిష్ణ్వా
భ్యోఽధికః ॥ సోమః । ఉమయాసహితస్సోమః ॥ పరాశక్తియుక్తశ్శివః
విధర్మన్ । ప్రాకృతధర్మశూన్యే అధిసానో ॥ సానుశబ్దున్న తత్స్థానే ॥

బ్రహ్మవిష్ణులోకోర్ధ్వభాగస్థితేత్యర్థః ॥ ఆధారభూమిమధ్యప్రదేశాదూ
ర్ధ్వదేశస్థితేపేటవాహ్యాత్ । అవ్యయే । నాశరహితే । పవిత్రే ॥ పరి
శుద్ధస్వభావమహాకైలాసే । సహస్రారేవా ॥ ఉతలింగేవా । పవిత్రీకర
ణాత్పుంసాంపవిత్రమితికథ్యతేతిస్మృతేః ॥ వావృధే ॥ అసదృశప్రకాశత
యావర్ధతేత్యర్థః । ప్రకాశతేతిభావః । ఇదంశివానుసంధానరహస్యోప
దేశమంత్రం ॥ ౪౪ ॥ జాతవేదసేఇతి ॥ పాపక్షయార్థంపరమేశ్వరఘో
రతనుప్రార్థనామంత్రమిదం । జాతాః । వేదాః యస్మాత్సః । జాతవే
దాః ॥ యస్యనిశ్వసితంవేదాఇతిశ్రుతేః ॥ జాతేజాతేవిద్యతఇతిజాతవే
దాః । అహంవైశ్వానరోభూత్వాప్రాణినాందేహమాశ్రితః ॥ ప్రాణా
పానసమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధమితిస్మృతేః ॥ జాఠరా
గ్నిరూపేణవర్తతఇత్యర్థః ॥ విదసత్తాయామితిధాతుః । వేదో హిరణ్యము
స్మాజ్జాతఇతివా ॥ హిరణ్యరేతోఽముద్ధ్వగఇతిశివసహస్రనామావళ్యాం ॥
జాతంశుభాశుభకర్మవేత్తీతివాతథోక్తః । సర్వకర్మణామగ్నిమూలకత్వే
నకర్తవ్యవిధానాత్ ॥ జాతవేదసే । అగ్నయే ॥ సోమం । పూజోప
కరణంహవిః ॥ సునవామ । హోష్యామీత్యర్థః ॥ పూజయామీతిభా
వః । అరాతీయతః । యతః । యస్మాత్కారణాత్ ॥ వేదః । ధనం
అరాతిః । శత్రుః । పరమార్థవిఘ్నకారిత్వాత్తత్రః ॥ నిజహాతి । త్యజా
మీత్యర్థః ॥ పురుషవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ సోమయాగాది వ్రతపూర్వక
త్వేన । భవద్భక్త్యారాధనపూర్వకత్వేన వా సంపాదితం ధనంవిని
యోగం కరోమి । నత్వన్యథా కరోమీతియావత్ । సః పూర్వోక్తస
ర్వసాక్షీ స్వరూపోఽగ్నిః । ఘోరతనువిశిష్టశివః । పర్షత్ ॥ మమపాలక
స్సన్ ॥ నః అతిదుర్గాణి । అతీతదుర్గమాగృశ్యాని । విశ్వా । విశ్వాని ॥ దు
రితాని ॥ దురితానీత్యర్థః । వర్ణవ్యత్యయశ్ఛాందసః । సింధుం । సము
ద్రం । నావేవ । ఉడుపమివ ॥ తారయత్వితిశేషః । ఏతేనఆర్జితసర్వధ
నంభగవదారాధనపూర్వకత్వేనయస్తు వినియోగంకరోతి తస్యాసదృశ
పాపాని । పరమేశ్వరోనాశంకృత్వాచరమపురుషార్థందాస్యతీతి యావ
త్ ॥ ౪౫ ॥ తామగ్నివర్ణామి । దుఃఖనాశాయదుర్గాప్రార్థనామం
త్రోఽయం ॥ అగ్నివర్ణాం ॥ వహ్నిస్వరూపాం ॥ తపసా । శివజ్ఞానేన
జ్వలంతీం ॥ ప్రకాశమానాం ॥ వైరోచనీం ॥ ఇంద్రనీలకాంతియుతాం ।
కర్మఫలేషు । కర్మోపాసనేషు । జుష్టాం । ఉపాస్యమానాం । తాం ॥

శివభిన్నాభిన్నశక్తిరూపాం । దుర్గాం దేవీం ॥ దుర్గానామకదేవీం ॥ అహం । శరణం ప్రపద్యే ॥ రక్షకత్వేన స్వీకరోమీతి భావః । ఏతే మంత్రే శివశక్తిసామరస్యబోధకేతి ధ్యేయం । సుతరసి । అతితరాంభావి తణ్యర్థో యఙ్శబ్దం ॥ సమ్యక్ తారయసి । తరసే । తేబలాయ నమ ఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥

అగ్నే త్వమితి ॥ అగ్న్యుపస్థానమంత్రమిదం ॥ హే అగ్నే । నవ్యః । నవ ఏవ నవ్యః । యువేత్యర్థః । త్వం । స్వస్తిభిః శోభనైస్త్రవసంకల్పైః । అతిదుర్గాణి । అతిక్రమితదుర్గసాదృశ్యాని । విశ్వా ॥ విశ్వాని ॥ పాపానీతి శేషః । అస్మాన్ । నః । పారయ ॥ పారయ ॥ తారయేత్యర్థః । దీర్ఘశ్ఛాందసః । పాపేభ్యో మాముత్తారయేతి భావః । పూశ్చ । పురీ । బహులా ॥ ధనధాన్యసమృద్ధా ॥ పృథ్వీ । భూమిః । ఉర్వీ ॥ పత్తనేతరారణ్యభూమిశ్చ । సస్యపశూనాముపయోగభూతేత్యర్థః । నః అస్మాకం ॥ దేహీతి శేషః । తోకాయ । అపత్యాయ । తనయాయ తత్సంతానాయ చ ॥ శంయోః । శం సుఖం యాతి । మిశ్రయతీతి శంయోః । విచ్ప్రత్యయాంతః । ఓకారాంతశబ్దః । సుఖప్రాపక ఇత్యర్థః ॥ భవా ॥ భవ ॥ దీర్ఘశ్ఛాందసః ॥ ౪౭ ॥

విశ్వాని న ఇతి । హే జాతవేదః । దుర్గాణి । తత్సదృశదురితాని హంతీతి దుర్గహా ॥ దుర్గాణి । శైలాదిదుర్గమస్థానాని । దహంతీతి వా । దుర్గహా । తాదృశస్త్వం । సింధుం న నావా । నశబ్ద ఇవార్థే । నావేవ । విశ్వాని ॥ సర్వదురితాని । అతిపర్షి । తారయిత్వా పాలయ । పాపనాశం కృత్వా రక్షేత్యర్థః ॥ పృ పాలన రక్షణయోరితి నాధాతుః । హే అగ్నే । అత్రివత్ । అత్రిమహర్షివత్ । మనసా మానసేన ॥ గృణానః । సర్వం పశ్యన్ ॥ త్వమస్మాకం ॥ తనూనాం । శరీరాణాం ॥ భూత అవితా । ఇతి పదవిభాగః ॥ అవితా భూత్ । రక్షకో భూత్ భవేత్యర్థః । పురుషవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ ౪౮ ॥

పృతనాజితమితి । పృతనాజితం ॥ పరసైన్యజితం సహమానం ॥ ఆక్రోశాపవాదసహం ॥ శత్రువిషయే । ఉగ్రం ॥ అగ్నిం ॥ పరమాత్ ॥ సధస్థాత్ । ఉత్కృష్టస్థానాత్ ॥ సహ తిష్ఠత్యస్మిన్నితి సధస్థః ॥ సధమాదస్థయోశ్ఛందసీతి సహ శబ్దస్య సధాదేశః ॥ హువేమ । అహ్వాయేమేత్యర్థః । సనః । పర్షదితి । అతి తాపరాధం క్షమతే ఇతి క్షామవత్ । తాదృశోఽగ్నిః । అతిదుర్గాణి ॥ విశ్వాని । దురితాని । అతి ॥ అతి వాహ్యాపర్షత్ । నాశం కృత్వా పాలకో భవత్విత్యర్థః ॥

ప్రీతోస్నీషీతి ॥ అధ్వరేషు । ఈడ్యః ॥ జేగీయమానః । స్తుత్యఇత్యర్థః । ఆశ్రితానాం । కం । సుఖం ॥ ప్రతోష్నిషి । తనోషి ॥ విస్తారయసీత్యర్థః ॥ సనాత్ ॥ సనాతనః । హోతా । దాతా । నవ్యః । ప యోవిశిష్టశ్చ । సస్సి ॥ జరామరణశూన్యతయా మధ్యమేవసి । తిష్ఠసీతిభావః । స్వాంచాగ్నే ఇతి హేఅగ్నే ॥ అస్మద్దత్తేనహవిషా । స్వాంతనువంస్వీయతనుం ॥ విపిప్రియ । ప్రీణాయ । వృద్ధింగమయేత్యర్థః । అస్మభ్యంచసౌభాగ్యం । సర్వసంపత్సమృద్ధిం ॥ ఆయజస్వ ॥ ప్రయచ్ఛ ఇతినారాయణ్యే ప్రథమానువాకస్సమాప్తః ॥ ✽ ॥

శ్రీశివాయపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు॥

ఇతిశ్రీమదాపస్తంబ సూత్రకౌశికసగోత్ర శుక్లయజుశ్శాఖాధ్యాయి మాన శ్రీపతిపండితారాధ్య వంశసంభూత రాజలింగారాధ్య పుత్రబసవ పండితారాధ్యకృతిషు—తైత్తిరీయనారాయణ ప్రథమానువాకభాష్యం సమాప్తం ॥ ✽ ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

నారాయణోపనిషన్నామకమూచిరుద్రేద్వితీయాద్యనువాకః మూ॥ భూరగ్నయే పృథివ్యై స్వాహా ॥ భువోవాయవేన్తరిక్షాయస్వాహా । సువరాదిత్యాయ దివేస్వాహా । భూర్భువస్సువశ్చంద్రమసే దిగ్భ్యస్స్వాహా ॥ నమోదేవేభ్యో స్స్వధాపితృభ్యోభూర్భువస్సువరోం ॥ ఇతిషష్ఠప్రశ్నే ద్వితీయోనువాకః ॥ ౨ ॥ భూరన్నమగ్నయే పృథివ్యై స్వాహా । భువోన్నంవాయవేన్తరిక్షాయ స్వాహా । సువరన్నమాదిత్యాయదివేస్వాహా । భూర్భువస్సువరన్నమోం ॥ ఇతిమూచిరుద్రేతృతీయోనువాకః ॥ ౩ ॥ భూరగ్నయేచపృథివ్యైచమహతేచస్వాహా ॥ భువోవాయవేచాన్తరిక్షాయమహతేచస్వాహా । సువరాదిత్యాయచదివేచమహతేచస్వాహా । భూర్భువస్సువశ్చంద్రమసేచనక్షత్రేభ్యశ్చదిగ్భ్యశ్చ । మహతేచస్వాహానమోదేవేభ్య

స్వధాపితృభ్యో భూర్భువస్సువరోం । ఇతి కూచిపదేశ
ష్టమానువాకస్సమాప్తః ॥ ౪ ॥ పాహినో అగ్న ఏనసే స్వాహా ॥
పాహినో విశ్వవేదసే స్వాహా ॥ యజ్ఞం పాహి విభావసో స్వాహా ॥
సర్వం పాహి శతక్రతో స్వాహా ॥ ఇః ॥ ౫ ॥ యశ్ఛన్దసామృష
భో విశ్వరూపశ్ఛన్దోభ్యశ్ఛన్దాంస్యావివేశ । సతాం శిక్యః ప్రో
వాచోపనిషదిన్ద్రో జ్యేష్ఠ ఇన్ద్రియాయ ఋషిభ్యో నమో దేవేభ్యస్స్వ
ధాపితృభ్యో భూర్భువస్సువరోం । ఇతి షష్ఠానువాకః ॥ ౬ ॥ న
మో బ్రహ్మణే ధారణం మే అస్త్వనిరాకరణం ధారయితా భూయా
సం కర్ణయోః శ్రుతం । మాచ్యోఢ్వం మమాముష్యఓం ॥ ఇతి స
ప్తమానువాకః ॥ ఋతం తపస్సత్యం తపశ్శ్రుతం తపశ్శాన్తం తపో ద
మస్తపశ్శమస్తపో దానం తపో యజ్ఞస్తపో భూర్భువస్సువర్బ్రహ్మై
తదుపాస్స్వైతత్తపః । అష్టమానువాకః ॥ యథా వృక్షస్య సంపు
ష్పితస్య దూరాద్గన్ధో వాత్యేవం పుణ్యస్య కర్మణో దూరాద్గన్ధో వా
తి । యథాసిధారాం కర్తేవహితామవక్రామేత్ । యద్యువే
యువే హవా విహ్వయిష్యామి కర్తం పతిష్యామీత్యేవమమృతాదాత్మా
నం జుగుప్సేత్ । ఇతి కూచిపదేశ నవమానువాకస్సమాప్తః ॥
* ॥ అణోరణీయాన్మహతో మహీయానాత్మా గుహాయాం ని
హితోస్య జన్తోః ॥ తమక్రతుం పశ్యతి వీతశోకో ధాతుః ప్రసాదా
న్మహిమానమీశం ॥ ౧ ॥ సప్త ప్రాణాః ప్రభవన్తి తస్మాత్సప్తార్చి
షస్సమిధస్సప్త జిహ్వాః । సప్త ఇమే లోకా యేషు చరన్తి ప్రాణా గు
హాశయాన్నిహితాస్సప్త సప్త ॥ ౨ ॥ అతస్సముద్రా గిరయశ్చ
సర్వే । అస్మాత్స్యన్దన్తే సిన్ధవస్సర్వరూపాః । అతశ్చ విశ్వా
ఓషధయో రసాశ్చ యేనైష భూతస్తిష్ఠత్యన్తరాత్మా ॥ ౩ ॥ బ్ర
హ్మా దేవానాం పదవీః కవీనామృషిర్విప్రాణాం మహిషో మృగాణాం
శ్యేనో గృధ్రాణాం స్వధితిర్వనానాం సోమః పవిత్రమత్యేతి రే
భన్ ॥ ౪ ॥ అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం
ప్రజాం జనయన్తీం సరూపాం ॥ అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశే
తే । జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః । ఇతి దశమానువా
కే మన్త్రవాక్యాః ॥ * ॥ ద్వితీయానువాకభాష్యమారభతే । భూర
గ్నయే ఇత్యాదినా ॥ * ॥

భాష్యం ॥ భూరగ్నయ ఇత్యాదిమంత్రైః బ్రహ్మోపాసనాదావి నియుక్తాః ॥ భూరగ్నయే ॥ భూరితివ్యాహృతిప్రతిపాద్యాగ్న్యం తర్వర్తినే శివాయ । పృథివ్యై ॥ పృథివ్యంతర్వర్తినే శివాయచ । స్వాహా । మమకారాదిసమర్పణమంత్రం ॥ ౧ ॥ భువ ఇతివ్యాహృతిప్రతిపాద్యవాయ్వంతర్వర్తినే । అంతరిక్షాంతర్వర్తినే । శివాయ ॥ స్వాహా ॥ ౨ భూర్భువస్సువరితి వ్యాహృతి ప్రతిపాద్య చంద్రాంతర్వర్తినే ॥ దిగంతర్వర్తినే శివాయ ॥ ౩ ॥ దేవేభ్యః । తదంతర్వర్తినే । స్వధాపితృభ్యః । తదంతర్వర్తినే ॥ నమః ॥ భూః । భువః ॥ సువర్ ॥ సువ ఇత్యర్థః । వ్యాహృతిత్రయమపి । ఓం ॥ పరశివ ఏవేత్యర్థః । సర్వో వై రుద్ర ఇతి శ్రుతేః ॥ ఇతి ద్వితీయానువాకభాష్యః । భూరన్నమితి । అత్ర భూరితి ప్రతిపాద్యస్య పరమేశ్వరస్య । అనంతసర్వజీవానామానందదత్వారక్షితృత్వమన్నం । లింగం । లింగే సుషుప్తిరితి శ్రుతేః । సుషుప్తేః ప్రాకృతానందరూపత్వాత్ ॥ భూరన్నమగ్నయే । భూర్వ్యాహృతిప్రతిపాద్యాగ్న్యంతర్వర్తిలింగరూపాయనమ ఇత్యర్థః ॥ ఏవం సర్వత్ర జ్ఞేయః । ఏతదనువాకే సర్వగతస్య పరశివస్య ॥ భక్తోపాసనార్థం లింగరూపేణ పరిచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టశివస్య చ న కించిద్భేదో విద్యత ఇతి సూచ్యతే । యద్వా । అన్నమిత్యనేన శివస్య భోగ్యత్వం వా సూచ్యత ఇతి విశేషః । ఇతి తృతీయోనువాకః ॥ 3 ॥ చతుర్థానువాకే । పరశివస్య మహత్త్వాపరిచ్ఛిన్నత్వమపి సూచ్యత ఇతి విశేషః ॥ ప్రథమం సర్వాంతర్యామిత్వం సామాన్యతయా ప్రతిపాద్య । పరిచ్ఛిన్నత్వమపరిచ్ఛిన్నత్వం వా తస్యేత్యాశంకాయాం । భూరన్నమిత్యాదినా లింగరూపేణ పరిచ్ఛిన్నత్వం । భూరగ్నయ ఇత్యాదినా మహత్త్వం చ తస్య సముచితం భవతీత్యుపదిష్ట ఇతి భావః । ఇతి చతుర్థానువాకభాష్యం సమాప్తం ॥ ౪ ॥ పాహీన ఇతి । ఏనసే । ఏనసః ॥ పాపాదిత్యర్థః । అగ్నే - హే ఘోరతనువిశిష్టశివ । పాహి । రక్ష । స్వాహా ॥ మమత్వాదికం త్వయి జుహోమీతి సూచనార్థం స్వాహా పదప్రయోగః ॥ విశ్వం వేత్తీతి విశ్వవేదాః । తస్య సంబుద్ధిః । హే విశ్వవేదః ॥ విభక్తివ్యత్యయశ్ఛాందసః । విభావసో । విభావసుః । ప్రకాశకః ॥ తస్య సంబుద్ధిః । హే విభావసో । యజ్ఞం । శ్రౌతకర్మ ॥ పూజాదికం వా పాహి । రక్ష ॥ శతక్రతునిర్వర్తకత్వాదగ్నేశ్శతక్రతుత్వం ॥ హే శతక్రతో సర్వం పాహి । ఇతి పంచమానువాకభాష్యం ॥ ౫ ॥ యశ్ఛందసామితియః ।

పరశివః ॥ ఛందసాం వేదానాం ॥ వృషభః ॥ ప్రభుః ॥ ఈశానస్సర్వవి
ద్యానామితిశ్రుతేః ॥ విశ్వరూపః ॥ చిదచిత్ప్రపంచాత్మకః । సర్వో
వైరుద్రఇతిశ్రుతేః । ఛందోభ్యః ॥ శ్రుతిభ్యః పూర్వముత్పన్నః ॥ అ
హమేకః ప్రథమమాసమితిశ్రుతేః । ఛందాంసి ॥ వేదాః । ఆవివేశ ॥
ప్రవివేశ । తద్వ్యాఖ్యారూపేణతత్రస్థితఇత్యర్థః ॥ వేదరూపాపరా శక్తిర్వే
దార్థస్తుమహేశ్వర । ఇత్యాగమోక్తేః ॥ శిక్యః । శిక్యవద్వేదానామా
శ్రయః । సః । పరశివేష్టలింగధారీ । జ్యేష్ఠః । దేవానామగ్రణీః ॥
ఇంద్రః ॥ శచీపతిః ॥ ఇంద్రియాయ ! ఇంద్రియ నామకాయ ॥ ప్రో
వాచ । తాం । శివమహిమాది ప్రతిపాదికాం ; ఉపనిషదం ॥ శ్రు
తిః ॥ సమ్యగువాచేత్యర్థః । యద్వా । ఇంద్రియాయ , ఇంద్రశిష్యా
య । ఇంద్రియమింద్రలింగమిత్యాదినా ఇంద్రస్పృష్టాద్యర్థే ఇంద్రియశ
బ్దసాధుత్వం ॥ శివజ్ఞానప్రతిబంధకనాశనార్థం దేవపితృ వ్యాహృతిః కీర్త
యతి ॥ నమో దేవేభ్యస్స్వధాపితృభ్యోభూర్భువ స్సువ రోమితిషష్ఠాను
వాక భాష్యం ॥ ౬ ॥ నమో బ్రహ్మణ ఇతి—శివ భక్త ప్రార్థ నా
మంత్ర మిదం ఓం । ఓంకా రాయ । బ్రహ్మణే ॥ శివాయ ।
నమః ॥ ధారణం । త్వద్ధా రణం । ధారణ శబ్దస్యసా కాంక్షపద
త్వా త్తచ్ఛ బ్దాధ్యాహారమావశ్యకం । అర్థాచ్ఛివలింగధారణమిత్యర్థః।
అనిరాకరణం । అవిభాజ్యమానసంబంధం యథాభవతితథా । అస్తు ॥
భవత్విత్యర్థః ॥ ధార యితా ॥ ధారణవిశిష్టః ॥ భూయాసం । భవే
యం । అహమితిశేషః ॥ అముష్య । మే । శివలింగ ధారణవిశిష్టస్య
మమ । కర్ణయోశ్శ్రుతం । శ్రవణపూర్వకలింగాంగ సామరస్యమిత్య
ర్థః ॥ మాచ్యోఢ్వం ॥ మాచ్యవ త్విత్యర్థః । తద్విస్మృతిర్మాభ వేదితి
యావత్ । బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోధి పతిర్బ్రహ్మాశివో మేఅస్తుసదాశివోమితి
నమస్తారాయనమఇత్యాదిశ్రుతిషు ॥ సర్వజ్ఞాయనమస్తుభ్యమోంకారాయ
నమోనమఇత్యాదినాలైంగ్యాదిపురాణేషు ॥ ఓంకారపదవాచ్యత్వంశివస్యై
వప్రతిపాదనాత్ ॥ నాన్యార్థంవక్తుంయుక్త మితివాక్యార్థః ॥ ఇతిసప్త
మానువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ ౭ ॥ శివలింగధారిణామపి । శివసా
క్షాత్కార హేతుత్వేన తపసోఆవశ్యకత్వ ముపపాదయితుంతద్భేదానా
హ ॥ ఋతంతపఇత్యాదినా । ఋతం । మనసాపరమేశ్వరచింత
నం ॥ ౧ ॥ సత్యం ॥ గాయత్రీపంచాక్షర్యాద్యుపాసకస్య సత్యవాక్య

నిష్ఠాగరిష్ఠత్వం ॥ ౨ ॥ శ్రుతం । అర్థపూర్వకత్వేన వేదాగమపురాణా-
దిశ్రవణం ॥ ౩ ॥ శాన్తం । పరదూషణాదిసహిష్ణుత్వం దమః । వైరా-
గ్యబుద్ధ్యా బాహ్యేంద్రియనిగ్రహః ॥ ౪ ॥ శమః । శివయోగాభ్యాసత-
యా అంతరింద్రియనిగ్రహః ॥ దానం । గురుచరేశ్వరాద్యారాధనపూ-
ర్వకత్వేన సంపాదితద్రవ్యవ్యయం ॥ యజ్ఞం । శ్రౌతకర్మ । పూజా వా ॥
గురుచరేశ్వరదాస్యం వా స్యాత్ ॥ ఏతత్సర్వం తపశ్శబ్దబోధితో భవన్తి ।
భూర్భువస్సువరితి । భూః భువః సువర్ ! ఇతి వ్యాహృతిత్రయం ఓం
ఓంకారరూపం బ్రహ్మశివ ఏవ తచ్చింతనం చ । తపః తపోభవతీతి భావః ।
ఇతి వ్యాహృత్యుపాసనం స్తుతం భవతి । ఉపాస్య । ఉపాస్వేత్యర్థః ॥
ఇత్యష్టమానువాకభాష్యం సమాప్తం ॥ ౮ ॥ యథా వృక్షస్యేతి తత
శ్చ । పుణ్యకర్మాపి ॥ అన్తఃకరణనైర్మల్యద్వారా శివజ్ఞానోపయోగి భవతీతి
భావః ॥ యథాసిధారామితి । యథా వృక్షస్యేతి వాక్యస్యార్థస్పష్టతయా భాస
మానాన్న లిఖితం ॥ యథా । యేన ప్రకారేణ । కర్తనం । కర్తుః । తస్మి
న్నేవ । కర్త్రైవ । హితాం । జాగరూకాం ॥ కర్తనశీలామిత్యర్థః అసి
ధారాం ॥ ఖడ్గధారాం ॥ అపక్రామేత్ । అతిక్రామతీత్యర్థః ॥ య
ద్యువేయువేహ వా ఇతి యది ఉవా । ఇయు వా । ఇహ ॥ వా । ఇతి
పదవిభాగః । ఉవా । ఏవేత్యేతాభిశద్యోతకా ! ఇయు వే ఛాందసః ॥
వాశబ్దోఽవధారణార్థః ॥ కర్తుం । కర్తసప్రియం । అసత్యం । య
ది వదిష్యామి । ఇహ వా । ఇహైవ । విహ్వాదిష్యామి । హ్వాదిశ్ఛాంద
సోధాతుర్నాశార్థః ॥ వినఙ్క్ష్యామి ॥ సమూలం నాశం ప్రాప్నువామీతి
భావః । సమూలో వా ఏష పరిశుష్యతి యోఽనృతమభిదధాతీతి శ్రుతేః ॥
ఇత్యేవం । మహానర్థస్సంభవతీతి చింతయానృతాదాత్మానం । జుగు
ప్సేత్ ॥ ఆత్మానం నిందాం కృత్వా తతో నివర్తయేదిత్యర్థః । యద్వా ।
కర్తుం ॥ గర్తం । పతిష్యామి । ఇతి । గర్తరూపసంసారం ప్రాప్ను
వామి చేత్ । ఇహైవ అనృతాత్ ! అనృతరూపసంసారాత్ । విహ్వాది
ష్యామి ॥ సమూలం నాశం ప్రాప్నువామీతి ! నవమానువాకభాష్యం
సమాప్తం ॥ ౯ ॥ బ్రహ్మస్వరూపాధిష్ఠాన ప్రదర్శకమంత్రోమిదం అ
ణోరణీయానితి అణోరణీయాన్ । అణుపరః ॥ మహతో మహీయాన్
మహత్తమః । యథాకాశస్సూక్ష్మవస్తువ్యవచ్ఛిన్నతయా సూక్ష్మం దృశ్య
తే । మహద్వస్త్వవచ్ఛిన్నతయా మహత్తమతయా దృశ్యతే । తద్వత్పర

మేశ్వరస్యాపి జ్ఞేయం । అణోరణీయానహమేవ తద్వదితి శ్రుత్యైకవాక్యత్వేన శివ
స్యైవోపదిష్టం । తత్పరశివః కుత్రభాతీత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ ఆ
త్మాగుహాయామితి ॥ ఆత్మా । పరమాత్మా । అస్యజంతోః । జీవస్య ।
గుహాయాం । హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్నపరమాకాశే ॥ నిహితః । వ
ర్తత ఇత్యర్థః ॥ తత్రభాతీతి భావః । అక్రతుం । మాయావిలక్షణం । తం
మహిమానం । కర్తుమకర్తుమన్యథా కర్తుంసమర్థం । ఈశం । శివం ॥
యః ॥ పశ్యతి ॥ ఉపాసనయాజానాతి ॥ సః ॥ వీతశోకః ॥ జననాదిదుః
ఖనిర్ముక్తో భవతి ॥ అత్రనిరుపపదేశశబ్దస్య శంభురీశః పశుపతిశ్శివశ్శూలీ
మహేశ్వర ఇత్యమరకోశేన శివే యోగరూఢత్వాత్ ॥ ఈశం జ్ఞాత్వాఽమృ
తాభవన్తి ॥ యదాచర్మవదాకాశమిత్యారభ్య దుఃఖస్యాంతో భవిష్యతీతి శ్వే
తాశ్వతరే । ఈశపదవాచ్యత్వం మోక్షప్రదాతృత్వం చ శివస్యైవ ప్రతిపాద
నాన్న నారాయణపరత్వం వక్తుం శక్యమితి వాక్యార్థః ॥ ౧ ॥ సప్తప్రా
ణా ఇతి ॥ తస్మాత్పరమాత్మనః ॥ పంచజ్ఞానేంద్రియాణి । మనోబుద్ధిశ్చేతి
సప్తప్రాణాః । ప్రభవన్తి ॥ జాయంతే ॥ సప్తార్చిషః ॥ గార్హపత్యా
ద్యాస్సప్తార్చిషః । కాళీ ॥ కరాళీ । మనోజవా । ధూమ్రవర్ణా స్ఫులింగి
నీ విశ్వపదా ఇతి సప్తజిహ్వావిశిష్ట గార్హపత్యాద్యగ్నయః ॥ సమిధః
సమిధాద్యుపకరణాని । సప్తజిహ్వాః ॥ కాళీకరాళ్యాదిసప్తజిహ్వాః ॥ ఇ
మే । పరిదృశ్యమానాః । సప్తలోకాః ॥ సప్తపదముపలక్షణం ॥ చతు
ర్దశభువనానీత్యర్థః । ప్రభవన్తి । ఉత్పద్యంతే ॥ యేషు ॥ చతుర్దశభు
వనేషు । ఉక్తాస్సప్తాపి ప్రాణాః । గుహాశయేన । పరమేశ్వరేణ ॥ ని
హితాస్సన్తః । సంచరంతి । సప్తసప్తేతి వీప్సా పురుషభేదాభిప్రాయేణ ॥ ౨
అతస్సముద్రా ఇతి । అతః । అస్మాచ్ఛివాత్ । సర్వే । సముద్రాగిరయ
శ్చ ॥ ఉత్పద్యంతే ! అస్మాత్ ॥ శివాత్ ॥ సింధవః । గంగాయము
నాదయః ॥ సర్వరూపాః ॥ తత్తదుచితరూపాస్సన్త్యః ॥ స్యందంతే ॥
ప్రసర్పంతే ॥ సర్వా ఓషధయో రసాశ్చ ॥ ఉత్పద్యంతే ॥ నను స్వస్వో
పాదానేభ్యః అచేతనేభ్యః ఉత్పన్నతయా దృశ్యమానానామేతేషాం । కథం
పరమాత్మన ఉత్పన్నత్వమిత్యాశంక్యాహ । యేనైష ఇతి యేన । హేతు
నా । ఏషః । శివః । అంతరాత్మాభూతః ॥ అంతర్యామీసన్ । తిష్ఠ
తి । అతస్సర్వకర్తృత్వం తస్యోపపన్నమితి భావః ॥ ఆకాశవత్సర్వగతోఽన
రంశ్చ ఇత్యాదిశ్రుతిషు । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతీత్యాది

స్మృతిషు తథా స్పష్టముపదిష్టం ॥ ౩ ॥ బ్రహ్మా దేవానామితి ॥ దేవానాం
మధ్యే । బ్రహ్మా ॥ చతుర్ముఖః ॥ కవీనాం శివజ్ఞానవిదాం మధ్యే । పద
వీః ॥ వామదేవదధీచ్యాదయః ॥ విప్రాణాం మధ్యే । ఋషిః ॥ అగ
స్త్యః । మృగాణాం మధ్యే మహిషః । మహిషశబ్దస్తు అపయశక్త్యాత్మక
సత్త్వవత్త్వాన్మహ్యత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా గజేపి సంభవత్వాద్గజ ఇత్యర్థః ॥ మహ పూ
జాయామితి హి ధాతుః ॥ మహిషో వా స్యాత్ । గృధ్రాణాం మధ్యే ।
స్యేనః ॥ చిల్లః ॥ చిల్లయతి ॥ శిథిలయతి పరపక్షీనితి చిల్లః ॥ చిల్ల శైథి
ల్యే ధాతుః ॥ వనానాం । వనదుర్గాణాం । స్వధితిః ॥ ఛేత్తా ॥ కు
ఠారమిత్యర్థః ॥ సోమః ॥ చంద్రవదానందయితా ॥ రేభన్ ॥ దీప్యమా
నః ॥ సకలం పవిత్రమత్యేతి ॥ సకలపావనవస్త్వతిశయ ఇత్యర్థః । సర్వాం
తర్యామితయేదం సామానాధికరణ్యం ॥ సర్వత్ర జ్ఞేయం ॥ ఏతేన బ్ర
హ్మాదిస్తంబపర్యంతం పరమేశ్వరకార్యత్వముపదిష్టం ॥ ౪ ॥ అజామేకా
మితి । పాశ । పశుపతిరూపతత్త్వత్రయలక్షణ బోధక మంత్రోయమిదం
న జాయత ఇత్యజా । తాం అజాం ॥ యజ్జన్యం తదనిత్యమితి వ్యాప్తి సత్త్వా
త్తద్భిన్నత్వబోధనార్థం మత్యుక్తా ॥ ఏతేన ప్రకృతేరపి సత్యత్వముక్తం ।
సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । బ్రహ్మవా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । న సన్న చాసచ్ఛి
వ ఏవ కేవలః ॥ ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేత్యాది శ్రుతిషు । సృష్టేః ప్రా
క్ప్రళయాత్పరం చ । ప్రకృతేరసత్త్వప్రతిపాదనా ॥ తస్య నాశప్రతియో
గిత్వే । ముక్తజీవాభావ ప్రసంగాచ్చ ॥ ప్రకృతిసత్యత్వమనంగీకరణమేవే
తి చేన్న । ప్రకృతేః పరశివశక్తిత్వేన మహాప్రళయే శివతాదాత్మ్యరూపే
ణస్థితత్వాత్ । యదాతమస్తమితి శ్రుతౌ । మహాప్రళయేపి తస్యాస్సత్త్వో
పదేశాత్ ॥ తమ ఏకమేవాగ్ర ఆసీదితి శ్రుతౌ ॥ సృష్టౌ ॥ ప్రథమతస్తమో
రూపప్రకృతేర్విద్యమానత్వాత్ । బ్రహ్మవా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యాదివత్ ॥
అత్రాపి ఆసీదితి క్రియాయాః స్థూలావస్థారూపతయా స్థిత్యుపదేశాచ్చ ప్ర
కృతేస్సత్త్వం సమంజసం ॥ మన్వాదిస్మృతిషు ॥ సృష్టేః పూర్వం తమో
రూపప్రకృతిసత్త్వం బహుధా ప్రపంచితం । గ్రంథవిస్తరభయాదత్ర న లి
ఖితం । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమా
యానివృత్తిః ॥ ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతి పండిత ॥ ఇత్యాది
నా శ్వేతాశ్వతర కైవల్యాదిషు ॥ శివజ్ఞానినాం మాయాపాశవినిర్ముక్తి ప్రతి
పాదనేన తస్య నాశత్వం సిధ్యతీతి చేన్న] లోకే । చోరస్యైకస్య ॥

కర్మపరిపాకవశాద్వా జానుగ్రహాద్వా ॥ కారాగృహవిముక్తిసంభవేపి ॥
తస్యనయథాస్వరూపనాశః । తదితరేషాంతద్వి ముక్తిశ్చ ॥ తద్వదత్రా
ప్యనుసంధేయం ॥ నోచేత్ ॥ వామదేవశుకముక్తిప్రసంగేనసర్వజీవము
క్తిప్రసంగస్స్యాత్ । తథాంగీకృతంచేదహంసుఖీదుఃఖీత్యాదిప్రత్యక్షాను
భవవిరోధః । ఏకాం । ముఖ్యాం ॥ శుద్ధసత్వప్రధానాంవా ॥ లోహి
తశుక్లకృష్ణాం । సత్వరజస్తమోరూపాం ॥ బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్ర
రూపాంవా । సరూపాం । సమానంసత్వాదిగుణత్రయాత్మకం । రూ
పంస్వరూపం ॥ స్వభావమితిభావః । యస్యాస్సా సరూపాజాత్యైకవచ
నం । తాంతథోక్తాంబహ్వీంప్రజాం । బహుప్రజామిత్యర్థః । జన
యంతీం ఛాందసత్వాదయన్తీం ॥ ననుసోకామయత బహుస్యాంప్రజాయేయే
మ ఇత్యాదిషుపరమేశ్వరస్యసర్వజగత్కారణత్వోపదేశాత్ ॥ అత్రప్రకృ
తేర్జగత్కారణత్వోపదేశాత్కథముభయోస్సమన్వయః ॥ కర్తృత్వ
స్యాంగీకారేనవస్థాప్రసంగశ్చస్యాదితిచేన్నైవం ॥ ప్రధానస్యపరమేశ్వ
రశక్తిత్వేనజడత్వేనచ ॥ శక్తికర్తృత్వబోధకశ్రుతీనాం తాత్పర్యంతదధి
ష్ఠానభూతపరమేశ్వరస్యైవేత్యుపపద్యతే ॥ నిరధిష్ఠానశక్తేరభావాత్ ॥
లోకే ॥ శ్రోత్రంశృణోతి । చక్షుఃపశ్యతి । శస్త్రంఛినత్తీత్యాదిష్వచే
తనత్వాత్తత్కర్తృత్వంయథాపురుషస్య జీవస్యోపపద్యతేతద్వదత్రా
ప్యనుసంధేయం । ఏతేన । సత్యత్వజడత్వాదికంప్రధానస్యలక్షణమిత్యు
క్తంభవతిఅజోహ్యేక ఇతిఏకోజః ॥ జీవః ॥ జుషమాణః । అనుభవన్సన్ ॥
అనుశేతే ॥ తిష్ఠతీత్యర్థః ॥ ఏతేనజీవానాంసంసారభోక్తృత్వముచ్యతే ॥
అన్యః । జీవాద్భిన్నఃపరమేశ్వరః । భుక్తభోగ్యాభుక్తభోగాః ॥ పురా
కృతవశాదనుభవనీయమానాః తాం । జహాతి ॥ కదాపితద్వికారంనగృ
హ్ణాతీతిభావః ! శివస్యవశీకృతమాయాత్వాత్ ॥ తథాశ్వేతాశ్వతరే ।
చతుర్థాధ్యాయే । అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణామిత్యారభ్య ॥ ద్వా
సుపర్ణా సయుజా సఖాయా ॥ సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే । త
యోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోభిచాకశీతి । సమానేవృక్షే
పురుషోనిమగ్నోనీశయా శోచతిముహ్యమాన ఇత్యంతేన । జీవేశ్వరయో
ర్భేదాధికరణ్యవ్యపదేశేన తత్త్వత్రయప్రతిపాదకమేవభవతి । నతుముక్తజీ
వబద్ధజీవభేదప్రదర్శకోభవతి ॥ ఏతేన । మాయాభాసేన జీవేశావకరోతీ
తిమూలానుట్టంకితశ్రుతిప్రామాణికత్వేన జీవేశ్వరకల్పిత వాదకమిథ్యా

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూ ॥ దశ ॥ ౧ ॥ హగ్ంసశ్శుచిషద్వసురన్తరిక్షసద్ధోతా వేదిషదతిథిర్దురోణసత్ । నృషద్వరసదృతసద్వ్యోమసదబ్జా గోజా ఋతజా అద్రిజా ఋతం బృహత్ ॥ ౬ ॥ యస్మాజ్జాతావపరా నైవకించ । నాసయఆవివేశ । భువనానివిశ్వాప్రజాపతిః ప్రజయా । సంవిదానస్త్రీణిజ్యోతీగ్ంషిసచతేసషోడశీ ॥ ౭ ॥ విధర్తారం హవామహేవసోఃకువిద్వనాతినః ॥ సవితారంనృచక్షసం ॥ ౮ ॥ అద్యానోదేవసవితఃప్రజావత్సావీస్సౌభగం । పరాదుష్వప్నియం సువ ॥ ౯ ॥ విశ్వానిదేవసవితుర్దురితానిపరాసువ ॥ యద్భద్రం తన్మఆసువ ॥ ౧౦ ॥ మధువాతాఋతాయతే ॥ మధుక్షరన్తిసింధవః । మాధ్వీర్నస్సంత్వోషధీః ॥ మధునక్తముతోషసి । మధుమత్పార్థివగ్ంరజః ॥ మధుద్యౌరస్తునఃపితా ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ మధుమాన్నో వనస్పతిర్మధుమాగ్ంఅస్తుసూర్యః ॥ మాధ్వీర్గావోభవన్తునః । ఘృతంమిమిక్షేఘృతమస్య । యోనిర్ఘృతే శ్రితోఘృతమవస్యధామ । అనుష్వధమావహ మాదయస్వస్వాహాకృతంవృషభవక్షిహవ్యం ॥ ౧౪ ॥ సముద్రాదూర్మిర్మధు మాంఉదానతదుపాగ్ంశునాసమమృతత్వమానట్ ॥ ఘృతస్య నామగుహ్యంయదస్తి జిహ్వాదేవానామమృతస్యనాభిః ॥ ౧౫ ॥ వయంనామప్రబ్రవామాఘృతేనాస్మిన్యజ్ఞేధారయామా నమోభిః ॥ ఉపబ్రహ్మా శృణవచ్ఛస్యమానంచతుశ్శృఙ్గోవమీద్గౌరఏతత్ ॥ ౧౬ ॥ ఇతిదశమానువాకేషోడశవాక్యాంతం ॥ మూలం హగ్ంసశ్శుచిషదితి । భాష్యం ॥ హగ్ంసః । సూర్యః । శుచౌ । గ్రీష్మేసీదతి । తపతీత్యుచిషత్ । గ్రీష్మర్తౌసూర్యతీక్ష్ణసూర్యోపిసఏవ॥ అసౌయోవసర్పతేత్యాదినాశతరుద్రీయేతథాస్పష్టముక్తం । సర్వత్రవసతీతివసుఃవాయుః ॥ వసనివసనఇతిధాతుః అన్తరిక్షః ॥ అంతరిక్షేవిద్యమానః । వాయుః । సత్ । సన ॥ హోతా ॥ వేద్యాంవర్తమానో ఋత్విగ్వైశ్వానరః । అగ్నిర్వా ॥ దురోణం ॥ గృహం । తత్రాగత్యవర్తమానో ॥

దురోణశబ్దవాచ్యః ॥ అతిథిః ॥ సత్ । సఏవ ॥ నృషత్ ॥
మనుష్యేషువిద్యమానః ॥ నృష్వితిష్ఠతీతినృషత్ ॥ వరేషుదేవే
షు । తిష్ఠతీతి ॥ వరసత్ ॥ దేవతాంతర్వర్తీత్యర్థః । ఋతేతి
ష్ఠతీతిఋతసత్ ॥ కర్మఫలభూతలోకేవర్తమానః । వ్యోమ ।
గగనం । తత్రతిష్ఠతీతివ్యోమసత్ । అబ్జాః ॥ జలజాఇత్యర్థః ॥
గోజాః ॥ భూమిజాఇత్యర్థః ॥ ఋతజాః । సత్కర్మఫలభూత
స్వర్గాదిజాః ॥ అద్రిజాః ॥ పర్వతేజాతాశ్చ । బృహత్ । బృహ
త్వధర్మాశ్రయః ॥ వ్యాపక ఇత్యర్థః । ఋతం ॥ సత్యభూతం ।
ప్రకరణపరిశేషశివఏవేత్యర్థః ।సర్వోవైహ్యేషరుద్రఇతిశ్రుతేః ॥ ౬ ॥
యస్మాజ్జాతా ఇతి ॥ యస్మాత్పరశివాత్ । సర్వపదా
ర్థాజాతాః ॥ నపరా । తద్భిన్నంకించిదపినాస్తి । యతః । ప్రా
క్ । కించన । కించిదపి ॥ నాసయ । నాస్తి । నోత్పన్న
మిత్యర్థః । విశ్వా । విశ్వాని ॥ సర్వాణీత్యర్థః । భువనాని ।
భూరాదిచతుర్దశలోకాని । ఆవివేశ ॥ అంతర్యామితయా
ప్రవేశితవాన్ । ప్రజాపతిః । బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రాదీనాం పతిః
ప్రజానాం జీవనాం వాపతిః ॥ ప్రజయా । ఇంద్రోపేంద్రది
నేంద్రాది సమూహేన । సంవిదానః । ఉపాస్యమానః ॥ త్రీ
ణిజ్యోతీంషి । సూర్యచంద్రవహ్నిరూపాణి । సచతే ॥ ప్ర
విష్టఇత్యర్థః ॥ సః ॥ శివః । షోడశీ । జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రి
యప్రాణాః । పంచదశ । అంతఃకరణమేకంమిళిత్వాషోడశీలిం
గశరీరంభవతి । తత్రాపి ప్రవిష్టఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥ విధర్తారమితి
విశేషేణజగతోధర్తారం । జగద్ధారకమిత్యర్థః ॥ సవితారం ।
సూర్యం ॥ జగత్స్రష్టారంవానృచక్షసం । నృణాంచక్షురివజ్ఞానప్ర
దం । శివం ॥ హవామహే ॥ స్తుత్వాఆవాహ్వయామః । నః
అస్మాకం । సశివః । కువిత్ ॥ శశ్వత్ । వసోః ॥ ధనస్య
దనాని ॥ దదాత్విత్యర్థః ॥ ౮ ॥ అద్యానోదేవేతి ॥ హేదేవ
ద్యోతమాన సవితః ॥ జగత్కారణభూత । అద్య । ఆ
హ ॥ ప్రజావత్ । ప్రజాసమృద్ధిమత్ । సౌభగం ॥ సౌభా
గ్యం ॥ నః ॥ సావీః । ఆసావీః । ఉత్పాదితవానసి ॥ దుష్వ
ప్నియం । దుస్స్వప్నజనితంభయం ॥ పరాసువ । పరాకురు

పరాభవంకురు । నాశయేత్యర్థః ॥ అత్రసవితఃఇత్యత్ర । సూర్యాంత ర్వర్తీశివఇతి వాక్యశేషాత్ ॥ ౯ ॥ విశ్వానిదేవేతి । హేదేవ ! సవితః ॥ సూర్యాంతర్వర్తితయాభాసమానశివ ॥ విశ్వాని ॥ సర్వాణి ॥ దురితాని ॥ పాపాని । పరాసువ । పరాభవంకురు । నాశయేత్యర్థః యద్భద్రం ॥ యన్మంగళం । తత్ ॥ మమార్థే మఇత్యవయః ॥ మ ॥ మాఇతివార్థస్యాత్ । దీర్ఘస్త్వత్రయాశ్ఛాందసః । ఆసువ ॥ ప్రాపయేత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ మధువాతాఇతి ఋచాయుతే । నః । పరమేశ్వరధ్యాన విశిష్టానస్మభ్యం ॥ వాతాః ॥ మధురక్షన్తు ॥ ఆనన్దదుఘా భవన్తు । సింధవోపి । తథాభవంతు । ఓషధీః । మాధ్వీః । ఆనందభూతాః । సన్తు భవంత్విత్యర్థః । ౧౧ ॥ మధునక్తమితి । నక్తం ॥ రాత్రిరిత్యర్థః ॥ ఉత ॥ కించ ॥ ఉషసి ॥ ప్రాతఃకాలే ॥ సర్వంపదార్థం ॥ మధు ॥ మధువదాచరంత్విత్యర్థః । క్షీరద్రవదాచరన్త్వితిభావః । పార్థివగ్ం । పృథివ్యాంవర్తమానం । రజః ॥ దోషవిశిష్టసర్వమపి । మధుమత్ । అత్యంతానందవత్ ॥ అతిమధురరసశివద్వా । అస్తు ॥ ౧౨ ॥ మధుమాన్నఇతి నః । అస్మాకం ॥ వనస్పతిః । వసంతః । మధుమాన్ । ఆనన్దయితా ॥ సూర్యః । మిత్రః ॥ మధుమాగ్ం । మధుమానిత్యర్థః । అస్తు ॥ భవతు । నః । గావః । మాధ్వీః ॥ క్షీరప్రదానేనసంప్రదా ఆనన్దయితారః ॥ భవన్తు ॥ ౧౩ ॥ ఘృతంమిమిక్షఇతి ॥ అత్రఘృతశబ్దేనరస్యంబ్రహ్మోచ్యతే ॥ ప్రసిద్ధార్థేపినదోషః । మిమిక్షేసేక్తుమిచ్ఛతి ॥ మిహ సేచనఇతిహిధాతుః ॥ సర్వంవస్తుస్వాదు కరోతీత్యర్థః ॥ ఘృతమేవజగతోయోనిః ॥ కారణమిత్యర్థః । ఘృతేశ్రితః । సర్వః । తత్ర ప్రలీనః । తదేవచధామ ॥ స్థానం । హేవృషభ । అగ్నే ॥ అఘోరతనువిశిష్టపరశివఇతియావత్ । స్వాహాకృతం ॥ హవ్యం ॥ హవిః ॥ వక్షి । వహసి । తద్వి । అనుష్వధం । అనుకృతాస్వధాయేన । అనుష్వధం ॥ ఆవహస్వ । ఆస్యహవిషః । స్వధాసాదృశ్యమావహస్వ ॥ శేషభూతాంజనానేనహవిషామాదయస్వ ॥ హర్షయేత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ సముద్రాదితి । ఘృతస్తుతిరియం । అమృతార్థంమథ్యమానస్సముద్రాన్మధుమానూర్మిః । మధుతరంగః ॥ ఉదానట్ । ఉత్పన్నః । సః ॥ తరంగః ॥ ఉపాంశునా । ఉపాంశుజప్యేనరహస్యమంత్రేణ ॥ సమమృతత్వం సమ్యగమృతత్వం । ఆనట్ । ప్రాప్తః । తదేవఘృతమి

తిభావః । ఏవంభూతస్య । ఘృతస్యగుహ్యం । రహస్యం । నామ। ప్రసిద్ధిః । యదస్తి । తత్ । దేవానాంజిహ్వా ॥ దేవజిహ్వాసదృశం । అమృతస్యనాభిరిచ ॥ అమృతస్య ఆధారభూతం ॥ పరమేశ్వర పరత యా యోజనాయాం ఉపాస్య మానశివఏవ ఘృతశబ్దే నోచ్యతేతిజ్ఞే యం॥ ౧౫ ॥ వయం నామేతి వయం ॥ ఘృతేన । ఘృతశబ్దేన . నామ తస్య । నామఇత్యర్థః । ప్రబ్రవామి ॥ వదామి ॥ అస్మిన్యజ్ఞేన మోభిః । నమశ్శబ్దైః । ధారయామః । స్తోత్రైఃకుర్మః । అస్మాభిః ॥ భస్య మానం । స్తూయమానం ॥ ఏతత్ । ఘృతం । చతుశ్శృంగః । శృంగశబ్దేనజ్ఞానో వేదః । చతుష్పాద్విశిష్ట శివాగమఉచ్యతే । చతుర్వేదాష్టావింశత్యాగమ ప్రతిపాద్యఇత్యర్థః । గౌరః ॥ హిరణ్మయవర్ణః । బభ్రుస్తావః । నమోహిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయఇత్యాదిషుగౌర వర్ణవిశిష్టత్వం శివస్యస్పష్టముపదిష్టం ॥ ఉపశృణోవత్ । శ్రుణోతు ॥ సఖలు । ఏతత్ । ఘృతం । అవమిత్ ॥ అవమీదిత్యర్థః ॥ సర్వోత్తరత యాస్పష్టవానిత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ద ॥ అ ॥ చత్వారిశృంగా త్రయోస్యపాదా ॥ ద్వేశీర్షేసప్త హస్తాసోఅస్య । త్రిధాబద్ధోవృష భోరోరవీతిమహో దేవోమర్త్యాగంఆవివేశ ॥ ౧౭ ॥ త్రిధాహితంపణిభిర్గుహ్యమానంగవిదేవా సోఘృతమన్వవిందన్ ॥ ఇంద్రఏకంసూర్యఏకం। జజానవేనాదేకం స్వధయానిష్టతక్షుః ॥ ౧౮ ॥ యో దేవానాంప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధి యోరుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భం పశ్యతజాయ మానగ్ం సనోదేవశ్శుభయాస్మృత్యాసంయునక్తు ॥ ౧౯ ॥ యస్మాత్పరం నాపరమస్తికించిద్యస్మాన్నాణీయోనజ్యాయోస్తికశ్చిత్ ॥ వృక్షఇవస్తబ్ధోదివితిష్ఠత్యేకస్తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వం॥ ౨౦ ॥ నకర్మణానప్రజయాధనేనత్యాగేనైకేన మృతత్వమానశుః॥ పరేణనాకం నిహితంగుహాయాంబిభ్రాజదేతద్యతయో విశన్తి ॥ ౨౧ ॥ వేదాన్తవిజ్ఞానసునిశ్చితార్థాస్సంన్యాసయోగాద్య తయశ్శుద్ధసత్వాః । తేబ్రహ్మలోకేతు పరాంతకాలే, ॥ పరామృతా త్పరి ముచ్యంతి

సగ్వే ॥ ౨౨ ॥ దహరంవిపాపం పరవేశ్మభూతం యత్పుండరీకంపురమధ్యసంగ్స్థం । తత్రాపిదహరం గగనం విశోకం తస్మిన్యదంతస్తదుపాసితవ్యం ॥ ౨౩ ॥ యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్తోవేదాంతేచప్రతిష్ఠితః ॥ తస్యప్రకృతిలీనస్యయః పరస్సమహేశ్వరః । ఇతినారయణ నామక కూచి రుద్రే దశమానువాకః ॥ ౧౦ ॥

భాష్యం ॥ చత్వారిశృంగాఇతి। అస్య । శివస్య బ్రహ్మణః ॥ చత్వారిఋగ్యజుస్సామాథర్వణరూప చత్వారోవేదాః ॥ శృంగాః । ముఖ్యాని । పరమేశ్వరం సర్వేవేదానాంముఖ్యప్రామాణికత్వమిత్యర్థః ॥ శాస్త్రయోని త్వాదితిసూత్రేభగవతాబాదరాయణేనాపి । తదధికరణే పండితభాష్యకారైరపి తథాస్పష్టముక్తం । ఉత । త్రియాచర్యయోగజ్ఞానరూపశివాగమచతుష్పాదావాస్య ॥ త్రియః । సచ్చిదానందాః ॥ పశుపాశపతిజ్ఞానానివాబ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రావా।రజస్తమోగుణావావిరాడ్హిరణ్యగర్భావ్యాకృతావా । పాదాః । పదః । స్యః ॥ ద్వేశీర్షే ॥ ఘోరాఘోరాత్మకే ద్వేశిరసీ । తస్యైతేతనువౌఘోరా న్యాశివాన్యేతి శ్రుత్యుక్తరీత్యాశరీరభేదేనశిరోభేదః । అగ్నిముఖంబ్రాహ్మణ ముఖంవా ॥ ముఖద్వయం మహేశస్యస్యాదగ్నిర్బ్రాహ్మణ స్తథేతి ప్రోక్తం దోక్తేః । అహంభక్తస్యజిహ్వాగ్రేదహ్యామి కమోలోద్భవేతి పురాణాం తత్రైవతథా స్పష్టముక్తం । అస్యశివస్య సప్తహస్తాః । ఆధారాదిసహస్రాంతసప్తచక్రాః । మహదహంకారపంచభూతానివా ॥ సప్తోర్ధ్వలోకాః । అధోలోకావాస్యః ॥ వృషభః ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభ్యోధికః ॥ విశ్వాధికోరుద్రో మహర్షిరితిశ్వేతాశ్వతరేతథాశ్రూయతే । త్రిధాబద్ధః ॥ మహేశ్వరసదాశివశివరూపత్రయాత్రిధాభూతః ॥ ఇష్టప్రాణభావలింగాత్మకతయావాత్రిధాభూతః ॥ సః । శివః ॥ రోరవీతి । రుశబ్దఇతిధాతుః ॥ వ్యవహారతి । నామరూపవత్కరోతీత్యర్థః ! తాదృశోమహోదేవః । మహాదేవఇత్యర్థః ॥ శివః । మర్త్యాన్ స్థావరజంగమాత్మకసర్వపదార్థాన్ । ఆవివేశ । అంతర్యామితయాప్రవివేశేత్యర్థః ॥ భగవతాబాదరాయణేనశివసహస్రనామావళ్యాదౌ । సర్వజ్ఞశిఖామణినాభట్టభాస్కరేణభట్టభాష్యమంగళశ్లోకే । సర్వశాస్త్రధురంధరేణఅఘోరమునినా । తత్పురుషస్యనిర్ణ్మహాదేవస్య [illegible] । [illegible] ॥ మహాదేవ

రుద్రోమహేశ్వరేశశివసదాశివశబ్దానాంగనాదిశబ్దవద్యోగరూఢ్యా ।
పంకజాదిశబ్దవద్యౌగికరూఢ్యాచ శివపరత్వేన రాద్ధాంతితత్వాత్ ।
రూఢిర్యోగమపహరతీతిన్యాయాత్ । స్థానప్రకరణలింగాత్సమన్వయఇ
తిన్యాయాచ్చ । నారాయణ పరత్వం యోజితుం నశక్యమతో మహా
దేవశబ్దస్యేతి రాద్ధాంతితం ॥ నారాయణోను వాకేస్పష్టం కుర్మః । అ
త్రోత్రసంక్షేపితం——ఏతన్మంత్రస్యాగ్ని పరత్వేఅగ్నేశ్శివశరీరత్వేన ॥
శరీరశరీరిణో రభేదాచ్చనాస్మాకం విరోధః ప్రసజ్యతే ॥ ౧౭ ॥ త్రిధా
హితమితి త్రిధా । మహేశ్వర సదాశివ శివరూపేణ । ఇష్టప్రాణభా
వలింగాత్మకత్వేనవా । ఆహితం । అవతీర్ణం । ఫణిభిః ॥ ఫణైః ।
గుహ్యమానం । ఆచ్ఛాదితం ॥ సర్వాభరణత్వాదిభిఃభావః ॥ ఉత ॥
ఫణిభిః । గాయకస్వరూప బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభిః । వేదపురుషైర్వా । గు
హ్యమానం । స్తూయమానం । పణస్తుతావితిహిధాతుః । గవిఘృతం ।
గోఘృతం ॥ అమృతస్వరూపశివం । దేవాః । బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రాద
యః ॥ అన్వవిందన్ ॥ ఉపాసితవన్తః । హరిస్తేసాహస్రం కమలమి
త్యాదినాతథా స్పష్టముపదిష్టం సర్వత్రగ్రంథవిస్తరభయాన్నలిఖితం ॥
తేషాంమధ్యే । ఇంద్రః ॥ ఇంద్రశబ్దోపలక్షిత బ్రహ్మా । ఏకం । మహే
శ్వరతత్వం । ఇష్టలింగవా । అన్యః । సూర్యశబ్దోపలక్షిత మహావిష్ణుః
ఏకం । ప్రాణలింగం । సదాశివతత్వంవా । తతోవ్యయాత్మా సహరి
స్స్వహృత్పంకజశాయినం । దర్శయామాస దేవేభ్యో ముఖారిర్లింగమై
శ్వరమితివామనపురాణే । విష్ణోఃప్రాణలింగోపాసకత్వం స్పష్టముపది
ష్టం । వేనాత్ । సర్వవ్యాపక శివతత్వాత్ప్రాదుర్భూతం । శివత
త్వం । భావలింగాత్మకంవా । ఏకం । జజాన ॥ ఆశ్రితః । ఉపాసిత
ఇత్యర్థః । స్వధయా । శ్రద్ధయా ॥ నిష్టతక్షుః । ఉపాసితవన్తః ॥
సర్వవ్యాపకశివతత్వాత్ప్రాదుర్భూతాన్తత్వత్రయాన్ । అధికారవిశేషత
యోపాసతఇతియావత్ ॥ ౧౮ ॥ యోదేవానామితియః । పరశి
వః । దేవానాం ॥ ప్రథమం ॥ బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రాణాం సృష్టేః
పూర్వం ॥ పురస్తాత్ । తత్రప్రళయేచ । స్థితఇతిశేషః । సః । విశ్వాధి
యః ॥ విశ్వాధికఇత్యర్థః, విశ్వాధిష్ఠానమితివాస్యాత్ ॥ పరాత్పరమితి
శ్రుత్యుక్తరీత్యా బ్రహ్మనారాయణాది సర్వదేవతాశ్రేష్ఠ ఇతియావత్ ।
మహాదేవాయనమ శ్రేష్ఠాయనమ ఇత్యుత్తరత్రశ్రూయతే ॥ రుద్రం ॥

బ్రహ్మనారాయణాది జననమరణాధి వ్యాధితాపదుఃఖం ద్రావయతి నాశయతీతి రుద్రః ॥ మహర్షిః ॥ నారుషిః కురుతే కావ్యమిత్యుక్తరీత్యా ॥ సర్వనిగమాగమాదిశాస్త్రజనక ఇత్యర్థః ॥ యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై ఇత్యత్ర చకారాత్ ॥ వేదేతరశివాగమాద యో బోధ్యంతే । ఈశానస్సర్వవిద్యానామితి శ్రుతేః ॥ శాస్త్రయోనిత్వాదితి సూత్రాత్తథా సమంజసం । హిరణ్యగర్భమితి । జాయమానం ॥ జనిష్యమాణం ॥ హిరణ్యగర్భం ॥ చతుర్ముఖం ॥ అపశ్యత । వీక్షితవాన్ ॥ హిరణ్యగర్భం జనయామాసేత్యర్థః । అత్ర హిరణ్యగర్భపదం విష్ణ్వాదీనాముపలక్షణం । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । ఇత్యథర్వశిఖాయాం తథా శ్రూయమాణత్వాత్ । స దేవః ! మహేశ్వరః । నః । అస్మాన్ । శుభయా । మంగళప్రదయా ! స్మృత్యా । ధియా । సంయునక్తు । సంయోజయత్విత్యర్థః శ్వేతాశ్వతరచతుర్థాధ్యాయే ॥ యో దేవానాం ప్రభవశ్చోద్భవశ్చ విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరిత్యాదినా చతుర్ముఖజనకత్వం శివస్య స్పష్టముపదిష్టత్వాదత్ర న నారాయణస్యావకాశః ॥ ౧౯ ॥ యస్మాత్పరమితి ॥ యస్మాత్ । పరశివాత్ ॥ ఉత్కృష్టం అపరం ॥ సమానం ॥ కించిత్ । కించిదపి ॥ నాస్తి । శ్వేతాశ్వతరషష్ఠాధ్యాయే ॥ న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే । న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే॥ ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే ఇత్యథర్వశిరసి చ శివస్య తథాత్వం స్పష్టముపదిష్టం॥ యస్మాత్ ॥ శివాత్ ॥ అణీయః ॥ అణుతరః । జ్యాయాన్ । మహత్తమశ్చ ॥ కశ్చిత్ । కోపి ॥ న ॥ నాస్తి ॥ ఏకః । ఏతాదృశనిస్సమాభ్యధికశ్శివః । దివి మహాకైలాసే దహరాకాశే వా । తిష్ఠతి ॥ ఆస్తే । తేన । పురుషశబ్దితశివేన ॥ పురుషో వై రుద్రస్సన్మహో నమో నమః ॥ తత్పురుషాయ విద్మహే ఇత్యాదిషు ॥ పురుషశబ్దస్య శివే రూఢిర్దృశ్యతే । పంకజాదివత్ । సర్వమిదం ॥ పరిదృశ్యమానచరాచరప్రపంచం పూర్ణం । భరితమిత్యర్థః । శ్వేతాశ్వతరతృతీయాధ్యాయే ॥ యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిదిత్యారభ్య । తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇత్యంతం శివస్య తథాత్వం స్పష్టముక్తమతోత్ర నారాయణపరత్వం వక్తుమశక్యం ॥ ౨౦ ॥ ఏవం పరశివమాహాత్మ్యముక్త్వా తత్సాధకాః కతివిధా ఇత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ న కర్మణేతి । కర్మణా ॥ శ్రౌతస్మార్తకర్మానుష్ఠానేన ।

న । మోక్షో నాస్తీత్యర్థః । ఏతేనదారేషణత్యాగస్సూచ్యతే । ప్రజ
యాపుత్రసంతానేన । న ॥ నాస్తి ॥ ఏతేనపుత్రైషణత్యాగస్సూచ్యతే ।
ధనేన ॥ సువర్ణాదినా । న ॥ మోక్షో నాస్తి ॥ కింతు । త్యాగేన
పూర్వోక్తఈషణత్రయత్యాగేన ॥ ఏకే । కేచిత్సంన్యాసినః ॥ అమృత
త్వం । జరామరణ వర్జితజితేంద్రియత్వం । అమృతస్వరూప మహే
శ్వరతత్త్వంవా ॥ ఆనశుః ॥ ప్రాప్తా ఇత్యర్థః । ఏతేన। దృఢవైరాగ్యవంతః
దేహసిద్ధిం మహేశ్వర తత్త్వంచప్రాప్నువంతీతి బోధ్యతే ॥ యతయః॥
శివలింగారాధన పూర్వకత్వేన మోక్షప్రయత్న స్వభావభక్తాః ॥ గు
హాయాం దహరపుండరీకే । నాకం । తదవచ్ఛిన్న పరమాకాశే । వి
భక్తివ్యత్యయశ్ఛాందసః । పరేణ ॥ సర్వవ్యాపక శివేన ॥ నిహితం ॥
భక్తోపాసనార్థం పరిచ్ఛిన్నతయా తత్రస్థితం ॥ యత్ । ప్రాణలింగం
బిభ్రాజతే । విరాజతే ॥ తత్ ॥ ప్రాణలింగం ॥ విశంతి । ప్రాప్నువం
తి ॥ ఏతేనపరమేశ్వరచరణారవిన్దశరణ పతనలక్షణభక్తినిష్ఠా గరిష్ఠాః ॥
సగుణనిర్గుణాత్మక ప్రాణలింగరూప సదాశివతత్త్వం ప్రాప్నువన్తీతి భా
వః । వేదాంతవిజ్ఞానసు నిశ్చితార్థా ఇతి ॥ యతయః ॥ మోక్షప్రయ
త్నశీలాః ॥ వేదాంతవిజ్ఞాన సునిశ్చితార్థాః ॥ ఉపనిషచ్ఛాస్త్రబోధిత
పశుపాశపతి జ్ఞానేనసమ్యఙ్నిశ్చిత ప్రయోజనాః ॥ పాశుపతవ్రతపం
త ఇత్యర్థః ॥ సంన్యాసయోగాత్ ॥ సతా ॥ పరశివేనన్యస్యతీతిసన్యాసః
పరశివకలావిశిష్ట ఇత్యర్థః ॥ లింగ మితియావత్ ॥ వాతూలాగమే ।
యథాకలాతథా భావ ఇత్యారభ్య ॥ సాకలా పరమా సూక్ష్మాతత్త్వా
నాంబోధినీపరా ॥ తామాకృష్యయథా న్యాయం లింగే సముపవేశయేది
తితిథా స్పష్టముక్తం ॥ తస్య— యోగః । సంయోగః । ధారణమి
త్యర్థః । శివలింగధారణమితియావత్ । అమృతస్యదేవధారణో భూయా
సమిత్యత్రబాహ్యలింగధారణస్య మోక్షోప యోగిత్వేన బహుధాప్ర
పంచితత్వాదత్రసంక్షిప్తం ॥ నిర్మలాంతః కరణవిశిష్టాస్సంతః ॥ తేసర్వే
మహాపాశుపతవ్రతస్థాః । బ్రహ్మలోకేషు । కైలాసేషు । కించిత్కాలం
స్థిత్వా । తతః । పరాంతకాలే । సూక్ష్మశరీర వియోగకాలే । పరా
మృతాత్ ॥ మహాకైలాసాత్ । పరిముచ్యంతి ॥ త్యజంతి ॥ లింగశరీర
భంగ ద్వారా సర్వవ్యాపక పరశివతత్త్వం ప్రాప్నువంతీతి భావః । ఉత॥
సతి । బ్రహ్మణే । మనోన్మన్య[illegible] । [illegible] యోగః ।

సంన్యాసయోగః ॥ హతరాజాదయః ॥ తస్మాత్ । సంన్యాసయోగా
దిత్యర్థః ॥ ఏతేన ॥ భావలింగోపాసనముక్తంభవతీతిసర్వం సుస్థితం ।
తత్ర ప్రాణలింగోపాసక భక్తాః ॥ స్వశరీరేపి తదుపాసనం కర్తవ్యమి
త్యాకాంక్షాయామాహ ॥ దహరమితి । దహరమల్పం ॥ విపాపం ।
పాపరహితం పరవేశ్మభూతం ॥ పరమేశ్వరగృహభూతం । పురంశ
రీరం । తస్మిన్ తిష్ఠతీతి పురమధ్యసగ్ంస్థం ॥ శరీరాంతర్వర్తీత్యర్థః ।
యత్పుండరీకం ॥ యద్ధృదయకమలం వర్తతే ॥ తత్రాపి । తస్మిన్నపి
దహరం । అతిసూక్ష్మం । అంగుష్ఠమాత్రమిత్యర్థః ॥ దహరేంగుష్ఠమా
త్రేతు ఉమాకాంత మహర్నిశమితి శ్రుత్యంతరే తథాశ్రూయతే ॥ వి
శోకం । ఆనందరూపం । గగనం । చిదాకాశం । యదస్తి । త
స్మిన్ చిదాకాశే । అంతః । మధ్యప్రదేశే । తత్ । ప్రాణలింగం ।
ఉపాసితవ్యం॥ఉపాసనాకర్తవ్యం॥ ౨౧ ॥తద్దహరోపాస్యమానస్య ముఖ్య
నామకిమిత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ యోవేదాదావితి । వేదాదౌ ।
వేదపాఠోపక్రమే । యస్స్వరః । ప్రణవః । ప్రోక్తః । తదుపసంహృ
తేచ ॥ యః । ప్రతిష్ఠితః । ప్రకృతిః । అకారోకార మకారరూపా ప్ర
కృతిః ॥ తస్యాః । లీనస్య ॥ లీనంగమిత । బ్రహ్మవిష్ణు కాలరుద్రస్య ॥
తస్య । ప్రణవస్య । యః పరః ॥ ప్రతిపాద్యమానోయః ॥ సః । మ
హేశ్వరః । మహాన్ శ్చాసౌ ఈశ్వరశ్చమహేశ్వరః ॥ త్రిమూర్త్యతీతపర
శివఇత్యర్థః ॥ ఏతేన । దహరోపాస్యమానం వస్తు । మహేశశబ్దవాచ్య
ర్థబోధిత పరశివఏవేతి రాద్ధాంతితం ॥ *—* ॥ ఇతిదశమానువాకభా
ష్యంసమాప్తం ॥ ౧౦ ॥ * * * * *

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ సహస్రశీర్షందేవం విశ్వాక్షం విశ్వశంభువం ॥ వి
శ్వంనారాయణందేవ మక్షరం పరమంపదం ॥ విశ్వతఃపరమాం
నిత్యంవిశ్వగ్ంనారాయణగ్ంహరిః । విశ్వమేవేదంపురుష స్తద్వి
శ్వముపజీవతి ।పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ం శాశ్వతం శివమచ్యుతం ।
నారాయణం మహాజ్ఞేయం ॥ విశ్వాత్మానంపరాయణం । నారా
యణపరోజ్యోతిరాత్మా [illegible] బ్రహ్మత
త్వం [illegible] ధ్యానం

నారాయణఃపరః ॥ యచ్చకించిజ్జగత్సర్వం దృశ్యతే శ్రూయతేపివా ॥ అంత
ర్బహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణస్థితః । అనంతమవ్యయంక
విగ్ంస ముద్రేంతం విశ్వశంభువం పద్మకోశ ప్రతీకాశగ్ం
హృదయంచాప్యధోముఖం ।అధోనిష్ట్యావితస్త్యాంతే నాభ్యాముపరితిష్ఠ
తి । జ్వాలమాలాకులంభాతివిశ్వస్యా యతనగ్ంమహత్ । సంతతగ్ంశి
లాభిస్తులంబత్యాకోశసన్నిభం ॥ తస్యాంతేసుషిరగ్ంసూక్ష్మం । త
స్మిన్సర్వంప్రతిష్ఠితం ॥ తస్యమధ్యేమహానగ్నిర్విశ్వార్చిర్విశ్వతోముఖః ॥
సోగ్రభుగ్విభజంతిష్ఠన్నాహారమజరఃకవిః ॥ తిర్యగూర్ధ్వమధశ్శాయీరశ్మ
యస్తస్యసంతతా ॥ సంతాపయతిస్వందేహమాపాద తలమస్తకం ।
తస్యమధ్యేవహ్నిశిఖాఅణీయోర్ధ్వావ్యవస్థితః ॥ నీలతోయదమధ్యస్థావి
ద్యుల్లేఖేవభాస్వరా । నీవారశూక వత్తన్వీపీతా భాస్వత్యణూపమా ॥
తస్యాశ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితః ॥ సబ్రహ్మ సశివస్సహరిస్సేం
ద్రస్సోక్షరః పరమస్స్వరాట్ । అవినాసంతతోష్టు । ఇతినారాయణే ఏ
కాదశోనువాకః ॥ ❋ ॥

భాష్యం ॥ పూర్వానువాకేదహరవిద్యాంవిధాయతత్రోపాస్యమా
నఃపరశివఏవేతిశివైకాంతికమహేశ్వరపదేనస్పష్టముపదిశ్య దానీంకింతన్మా
హాత్మ్యం । తద్దహరంకుత్రవర్తతే । తల్లక్షణంకిం । తత్రజీవః కేనరూపే
ణవిద్యతే ॥ పరమాత్మాకుత్రవర్తతే । ఇంద్రోపేంద్రాదివద్వ్యవస్థితశ
బ్దవాచ్యోవా । సర్వశబ్దవాచ్యోవేత్యాదిసకలశంకావిధ్వంసనార్థం సహ
స్రశీర్షానువాకమారభ్యతే ॥ నను ॥ ఏతదనువాకే । పరశివ భోధకశివ
శంభ్వాదిశబ్దానాంసత్వేపి ।విష్ణ్వైకాంతికనారాయణశబ్ద దర్శనాత్ ।
సాక్షాద్విష్ణుపరత్వమేవేతదనువాకస్యేతి చేదుచ్యతే ॥ పండితారాధ్యవే
మనారాధ్యోద్భటారాధ్యనీలకంఠాచార్యశ్రీపతిభట్టాచార్యాదిశ్రౌత
వీరశైవసిద్ధాంతస్థాపకపూర్వాచార్యైస్సర్వశైవశాస్త్రజ్ఞానధురంధరహర
దత్తాచార్యాప్పయదీక్షితాదిమహద్భిశ్చ పాణినీయశాస్త్రరీత్యాశివేణత్వ
బాధానిరసనంకృత్వా । సహస్రశీర్షానువాకస్యశివపరత్వేనబహుధారా
ద్ధాంతితం । గ్రంథవిస్తరభయాత్తద్వ్యాఖ్యానం పునరపగాహిత్వాచ్చాత్రనలి
ఖితం । బాలానాంసుఖబోధోపయోగిత్వాత్ నారాయణశబ్దస్యశివ
పరత్వంబ్రవీమి । నను ॥ నారాయణశబ్దస్తు ॥ సర్వకారణసర్వవ్యాపకపరశి
వవాచకోనభవతివా । ఉత । ఉమార్ధాంగనీలకంఠత్ర్యక్షాదిధర విశిష్టసదా

శివవాచకో౽నభవతీతి చేత్ । నాద్యః । తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్య ఇత్య
ధికరణే । భగవతా వ్యాసేన ॥ కార్యకారణయోరనన్యత్వవ్యపదేశాత్ ।
ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం । సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేన్ద్రాస్తే
సంప్రసూయంతే ఇత్యథర్వశిఖాయాం ॥ శివాద్బ్రహ్మ విష్ణ్వాద్యుత్పత్తి
శ్రవణాత్ । తేషాం శివోపాదానతయా శివాత్మకత్వాచ్చ । నారాయ
ణాదిసర్వశబ్దవాచ్యత్వం శివస్య సమంజసం భవతి ॥ తస్మాదేవైతదుపసం
హరే సర్వోవై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమ ఇత్యాదినా రుద్రస్య సర్వాత్మ
కత్వముపదిష్టం । ఉత ॥ ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేక
శ ఇత్యాదిషు స్మృతిషు ॥ శివాతిరిక్త బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాం భూతత్వోప
దేశాత్ ॥ క్షిత్యాదిజీవాంత మష్టశరీరకత్వేన శివస్య స్థిత్యుపదేశా
త్ ॥ అష్టమూర్తిరహిర్బుధ్న్యో మహా కాలో మహానట ఇత్యమరకోశేన ॥
శివసహస్రనామావళ్యాం భగవతా బాదరాయణేనచ ॥ అష్టమూర్తి
పదస్య శివైకాంతికత్వేన నిర్దేశాత్ ॥ శరీరవాచక శబ్దాశ్శరీరిణి ప్రవ
ర్తంతే ఇతి మీమాంసా నియమాత్ ॥ ఉపక్రమోప సంహారమధ్య
పరామర్శేషు । ఈశరుద్రమహేశ్వ రాంబికాపత్యుమాపతి పశుపత్యా
ద్యనితరసాధారణ శివలింగబాహుళ్య దర్శనాత్ । విశేషలింగానురో
ధేన సామాన్యలింగస్య సమన్వయ ఇతి మీమాంసాన్యాయాత్ । కైవల్యే ॥ ఉ
మాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాం
తం ॥ ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః ప
రస్తాత్ ॥ సబ్రహ్మా సశివః సేంద్రస్సో౽క్షరః పరమస్స్వరాట్ । సఏవ
విష్ణుస్సప్రాణస్సకాలో౽గ్నిస్సచంద్రమాః । సఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ
భవ్యం సనాతనం । ధ్యాత్వా తం మృత్యుమత్యేతి నాన్యః పంథా విము
క్తయే ఇత్యాదినా శివస్య పరబ్రహ్మణః ॥ సర్వమూర్తిత్వ సర్వశబ్దవాచ్యత్వ
వ్యవస్థాపనత్వాచ్చ । నద్వితీయః ॥ నవిద్యతే రాః । ధనం । యస్యా
సౌ ॥ అరాః ॥ నిర్ధనః ॥ సనభవతీతి నారాః ॥ ధనాధిపః ॥ కుబే
ర ఇత్యర్థః । తం సఖ్యేన అణంతి సల్లపతీతి నారాయణః ॥ ౧ ॥ న । రాః ॥
అరాః । ధనాభావః । అణః ॥ సుఖాభావః ॥ యద్భక్తస్యాన ॥ నస్యా
తాం ॥ సనారాయణః ॥ ౨ ॥ రాయం । వేదరూపశ్రియం । అ
ణతి । అఖ్యాతి । సః ॥ రాయణః ॥ సనభవతీత్య రాయణః ।
అరాయణో నభవతీతి నారాయణః ॥ యోవై వేదాన్ ప్రహిణోతి తత

స్మైన్ ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా వేదప్రవక్తృత్వార్థః ॥ అలమనేన ॥ పూర్వా-
చార్యశ్లోకాన్యుచ్యంతే ॥ అరాః ప్రాహ ధరాభావం । సుఖాభావం వద
త్యణః ॥ నతౌ స్తో యస్య భక్తేః ॥ స వై నారాయణశ్శివః ।
అరాస్తు నిర్గుణో జ్ఞేయో నారః కిల ధనాధిపః । తమణన్ సల్లభత్స ఖ్యాతస్స
వై నారాయణశ్శివః ॥ ౨ ॥ రాయం శ్రియం వేదరూపాం యో ణాత్య
ఖ్యాతి రాయణః । అరాయణో యో న భవేత్స వై నారాయణశ్శివః ॥ ౩ ॥
నారైశ్శబ్దో దశశ్రీమాన్ ॥ స్యాదకారాభిదో హరిః ॥ తస్యణో నిర్వృ
తిర్యస్మిన్ ॥ స వై నారాయణశ్శివః ॥ ౪ ॥ నారాయణస్స దాస్యర్ణయు
క్తోఽపరుషస్స్యాత్ [illegible] కాయుధః । యో స్యాణష్టం రతిః కరస్స వై నా
రాయణశ్శివః ॥ ౫ ॥ అయుశ్శుభావహావిధిః ణస్సుఖం చ ద్వయం యతః ॥
నారాస్య నర బృందస్య ॥ స వై నారాయణశ్శివః ॥ ౬ ॥ నరో విష్ణుస్త
ది యో నానా యో లాభశ్శరాదిభిః ॥ తేన ణశ్శర్మ యస్యేతి । స వై నా
రాయణశ్శివః ॥ ౭ ॥ నరోఽర్జునస్తత్సంబంధి యస్య యో భక్తినిశ్చ
యః ॥ తతో ణస్సర్వ యస్యేతి స వై నారాయణశ్శివః ॥ ౮ ॥ నారాః ప్రవే
ధానయం తే యే నారాయాస్తే బుధోత్తమాః ॥ ణస్తేషాం నిర్వృతిర్యస్మాత్స
వై నారాయణశ్శివః ॥ ౯ ॥ నరోయా రామ కృష్ణాస్తాః ॥ నరా యే తే
స్వాయంభువి । ణస్తదీయం సుఖం యస్మాత్స వై నారాయణశ్శివః ॥ ౧౦ ॥
నారం నరక పాలం స్యాత్ సయోః ప్రాప్తిరుచ్యతే । స ఏవ యస్య ణో భూ
షా స వై నారాయణశ్శివః ॥ ౧౧ ॥ నారో భవతి భూలోకస్తస్య యస్మ
న్నసంస్థితిః ॥ స శేషో యస్య ణో భూషా స వై నారాయణశ్శివః ॥ ౧౨ ॥
ఆపో నారా ఇతి వ్యక్తం ॥ తతో యస్యాయ ఉద్భవః । స చంద్రో యస్య ణో
భూషా ॥ స వై ॥ ౧౩ ॥ నారా విద్యోపాగంగా స్యాదయస్తస్యాః పరి
గ్రహః । తతో ణో నిర్వృతిర్యస్య ॥ స వై ॥ ౧౪ ॥ అరో నిరగ్ని
ర్నారస్తు స్యాదవిచ్ఛిన్నవహ్నిభృత్ ॥ యస్యాయణో యజ్ఞసౌఖ్యం ! స
వై నా ॥ ౧౫ ॥ ఈః పుష్పధన్వా తస్యారాదణః ఖల్వసుఖం యతః ॥ అణం
తిరాతి నో యశ్చ స వై నారాయణశ్శివ ఇత్యాది నా యౌగిక రూఢ్యా నారాయ
ణశబ్దస్య సదాశివే సాధితత్వాచ్చ । ఇత్యలమతివిస్తరేణ ప్రకృతమనుసరా
మః ॥ ఏతేన నారాయణ శబ్దస్య ణత్వ బాధాభావతయా శివే స మన్వ
య సంభవాత్ సహస్ర శీర్షాను వాకస్య శివపరత్వం సముంజసం సంభవ
తీతి రాధాంతితం సహస్రశీర్షమిత్ ॥ సహస్రశబ్దోఽత్ర అనంత వాచకో భవతి

సహస్రశీర్షం । సర్వాననశిరోగ్రీవ ఇత్యుక్తరీత్యానంత శీర్షవానిత్యర్థః ॥
దివ్యమితిశేషః ॥ ప్రకాశకః । దీప్తిక్రీడాదా ॥ తస్య భాసా సర్వమిదం వి
భాతీతిశ్రుత్యుక్తరీత్యా సర్వపదార్థప్రకాశక ఇత్యర్థః । విశ్వాక్షం । అ
నంతాక్షం ॥ విశ్వశంభువం । విశ్వస్య । విష్ణ్వాదిచేతనా చేతన ప్ర
పంచస్య । శం సుఖం యస్మాద్భవతిసః । శంభోక్తః ॥ సర్వత్రవచన
వ్యత్యయశ్ఛాందసః । శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వ మన్యత్పరిత్యజ్యే
త్యథర్వశిఖోపనిషచ్ఛ్రుత్యా శివఏవసర్వైస్సర్వవిద్యాసూపాస్య ఇత్యర్థః ॥
విశ్వం నారాయణం దేవం । విశ్వం ॥ ప్రపంచం । నారాయణం ।
తచ్ఛబ్దవాచ్యః । దేవం । మహాదేవః ॥ తదుపాదానత్వేన తత్స్వరూ
పత్వం యుక్తం భవతి ॥ అక్షరం ॥ నాశరహితః । అతఏవ లోకే శివ
స్యైవమృత్యుంజయ ఇతి ప్రసిద్ధిః । పరమం ప్రభుం । విష్ణ్వాది సర్వజీవని
యామక ఇత్యర్థః । ఈశ్వరస్సర్వ భూతానామితి శ్రుతేః । విశ్వతః పర
మం ॥ ప్రపంచాదుత్కృష్టః । అధిష్ఠానత్వాత్తతోధికపరి మాణవానిత్య
ర్థః । నిత్యం । త్రైకాలికాబాధ్య స్వరూప ఇత్యర్థః । సత్యం జ్ఞానమనంతం
బ్రహ్మేతి శ్రుతేః । హరిః ॥ విష్ణ్వాదీన్ హరతీతిహరిః । శివః । సర్వ
భూతదమనాయనమ ఇతి శ్రుతేః । విశ్వం ॥ ప్రపంచం । విష్ణ్వాదిచేత
నాచేతనప్రపంచమితి యావత్ ॥ నారాయణగ్ం నారాయణశబ్దవాచ్యః ॥
హరిశబ్దవాచ్యశివఏవ నారాయణశబ్ద వాచ్య ఇత్యర్థః । నారాయణగ్ం
హరిం ॥ విష్ణుసంహారకశివమితి ॥ వాస్యాత్ । హరిగ్ం హరం తమితి
శ్రుతేః । యద్వాఽష్టమూర్త్యాత్మకత్వేన శివస్య । సర్వం శివశరీరత్వేన ॥
శరీరశరీరిణోరభేదాచ్చ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిచేతనాచేతనప్రపంచం సర్వం శివఏవే
తిభావః ॥ నను కథం పురుషశబ్దవాచ్యస్య శివస్య విశ్వాత్మకత్వమిత్యాశంకా
యామాహ । పురుష ఏవేదగ్ం సర్వం తద్విశ్వ ముపజీవతి । ఇద
గ్ం । పరిదృశ్యమానం । సర్వం । అచేతనం ॥ తత్ । చేతనవిష్ణ్వా
దికం । యతః । శివాత్ । ఉపజీవతి ॥ రక్ష్యతే । అతస్సర్వం స ఏవే
త్యర్థః । పూర్వం పరశివోపాదానత్వేన ॥ పరశివశరీరత్వేన విశ్వస్య
తాదాత్మ్యముక్తం । ఇదానీం తు పరశివపాలకత్వేన తాదాత్మ్య ముక్తమతో
న పునరుక్తిః । క్షేయం పురుషో వై రుద్రస్తన్మహో నమో నమ ఇత్యాదిశ్రుతి
తేషు శివస్య పురుషశబ్దవాచ్యత్వోపదేశాదతన శంకావకాశః । పతిం విశ్వస్యాత్మే
శ్వరగ్ం శాశ్వతం శివమచ్యుతం । విశ్వస్య । అచేతనప్రపంచస్య । పతిం ప్రభుం ఆ

త్మా । విష్ణ్వాదిజీవసమూహః ॥ తస్య ఈశ్వరగ్ం । అంతర్యామితయాస్థిత్వా బుద్ధిప్రేరకోభవతీత్యర్థః । ప్రభువన్నియామకోవాభవతు ॥ య ఆత్మనితిష్ఠన్ న్నిత్యాదిశ్రుతిషు ॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేర్జునతిష్ఠతీత్యాదిస్మృతిషుచతథాశ్రూయతే ॥ భీషాస్మా ద్వాతః పవతే త్యాదినా పరమేశ్వరాజ్ఞాపాలకత్వంచ యుక్తంభవతి । శాశ్వతం ॥ నాశప్రతియోగి॥శివం। శివశబ్దవాచ్యః।అచ్యుతం। అచ్యుతశరీరయుక్తఇత్యర్థః । అత్రశాశ్వతాచ్యుతశబ్దాభ్యాంపరమేశ్వరమూర్తిద్వయస్యాపినిత్యత్వంసూచ్యతేఅతోనపౌనరుక్త్యః । స్థిరేభిరంగైఃపురురూపఉగ్రఇతి శ్రుత్యంతరే పరమేశ్వరసాకారస్యాపి నిత్యత్వోప దేశాదితి యావత్ ॥ స్వేచ్ఛాధీన విగ్రహత్వాత్తస్యపరిణామిత్వాదిదోషప్రసంగో నప్రసజ్యతేతి రాద్ధాంతితః ॥ తథాభాష్యేపండిత భగవత్పాదాచార్యైఃలోక వత్తులీలా కైవల్యమిత్యధికరణేబహుధారాద్ధాంతితో ప్రసంక్షిప్తం । నారాయణం మహాజ్ఞేయం॥ నారాయణం । నారాయణశబ్దవాచ్యశివః । మహాజ్ఞేయం । మహద్భిః । శివభక్తాగ్రగణ్యవిష్ణ్వాదిభిః । జ్ఞేయం । ఉపాసనయాజ్ఞేయ ఇత్యర్థః । విశ్వాత్మానంపరాయణం।విష్ణ్వాదిచేతనాచేతనప్రపంచాంతర్యామితయాప్రపంచాత్మకఇత్యర్థః । తత్సృష్ట్వాతదేవాను ప్రావిశత్ । అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపే వ్యాకరవాణీ ॥ య ఆత్మని తిష్ఠన్నిత్యాదిశ్రుతిసత్వాత్ । సర్వాంతర్యామితయా సర్వాత్మకత్వం యుక్తం । పరంచ తత్ అయనంచ । పరాయణం ॥ విష్ణ్వాదీనామపిప్రాప్యస్థాన మిత్యర్థః ॥ నారాయణపరంబ్రహ్మ ॥ నారాయణశబ్దవాచ్య శివఏవబృహత్త్వాది ధర్మాశ్రయబ్రహ్మ । తత్త్వంనారాయణఃపరః । పరః । త్రిమూర్త్యతీతః । నారాయణః । నారాయణశబ్ద వాచ్యశ్శివః । తత్త్వం। సర్వవ్యాపక శివతత్వం । ఏతేనద్వేవావ బ్రహ్మణోరూపేతి బృహదారణ్యక తృతీయబ్రాహ్మ చతుర్థానువాకశ్రుత్యుక్త రీత్యాపర శివస్యమూర్తి ద్వయత్వముక్తంభవతి ॥ నారాయణపరంజ్యోతిః । నారాయణశబ్దవాచ్యశివః ।జ్యోతిః ॥ హృత్పుండరీకావచ్ఛిన్నాకాశభాసమాన జ్యోతిస్వరూపప్రాణలింగమిత్యర్థః ॥ ఆత్మానారాయణఃపరః । నారాయణః । తచ్ఛబ్దవాచ్యశివః । పరః ॥ త్రిమూర్త్యతీతః ॥ ఆత్మా ॥ ఆత్మశబ్దవాచ్యః । పరమాత్మేత్యర్థః ॥ ప్రపంచోపశమం శాంతంశివ మద్వైతంచతుర్థంమన్యంతే సఆత్మా సవిజ్ఞేయ ఇతిమాండూక్యే తథాశ్రూయతే । ———

నారాయణపరోధ్యాతా । నారాయణపరః । నారాయణశబ్దవాచ్యః ధ్యాతా । విష్ణ్వాదిమహాభక్తైర్ధ్యాతుం యోగ్య ఇత్యర్థః । ధ్యానంనారాయణఃపరః । ధ్యానం । ధ్యానగమ్యం । నారాయణః । నారాయణ శబ్దవాచ్యశ్శివః ॥ పరః ॥ విష్ణ్వాదిభ్యోఽధిక ఇత్యర్థః ॥ నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే ఇతిశ్రుతేః । యచ్చకించిజ్జగత్యస్మిన్దృశ్యతే శ్రూయతేఽపివా ॥ ———— ॥ అస్మిన్జగతి ॥ యచ్చకించిత్ । యత్కించిత్ ॥ దృశ్యతే । శ్రూయతే । దృశ్యమానంశ్రూయమాణంవా యత్పదార్థంవర్తతే । తత్సర్వం । అంతర్బహిశ్చ॥ బాహ్యంభ్యంతరేషు । వ్యాప్య । నారాయణస్థితః । నారాయణశబ్దవాచ్యశ్శివస్స్థిత ఇత్యర్థః ॥ ఆకాశవత్సర్వగతశ్చపూర్ణ ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాసర్వాధిష్ఠానతయాసర్వాంతర్యామితయాచసర్వపదార్థబాహ్యాభ్యంతరేషువ్యాప్యతిష్ఠతీతిభావః । అనంతమవ్యయంకవిగ్ంసముద్రేఽన్తం విశ్వశంభువం ॥ విశ్వశంభువం । విశ్వస్య । విష్ణ్వాదీనాంశం సుఖంయస్మాద్భవతిసః । విశ్వశంభుః ॥ అత్రనారాయణశబ్దస్యశివపరత్వసూచనార్థం నారాయణశబ్దోపసంహారేశివైకాంతశంభుశబ్దోనిర్దిష్ట ఇతిరహస్యంజ్ఞేయం॥ అనంతం । దేశకృతపరిచ్ఛేదశూన్య ఇత్యర్థః । అవ్యయం ॥ కాలకృతపరిచ్ఛేదశూన్య ఇత్యర్థః ॥ కవిగ్ం ॥ నాదస్వరూప ఇత్యర్థః । విశ్వాత్మతయావస్తుకృతపరిచ్ఛేదశూన్యత్వంబహుధాప్రపంచితం ॥ ———— ॥ సముద్రేఽన్తం॥ సముద్రేఅన్తం।స్థితియస్యాసౌ।సముద్రేఽన్తం ॥ యోదేవోఽగ్నౌయోఽప్సు యోవిశ్వంభువనావివేశ । ఇతిద్వితీయాధ్యాయే । సూక్ష్మాతిసూక్ష్మంసలిలస్యమధ్యేవిశ్వస్యస్రష్టారమనేకరూపం । విశ్వస్యైకంపరివేష్టితారంజ్ఞాత్వాశివంశాంతమత్యంతమేతీతిశ్వేతాశ్వతరచతుర్థాధ్యాయేపరబ్రహ్మణః జలాధివాసత్వంస్పష్టముక్తం । అన్తస్సమాప్తౌస్థానేచనిర్ణయేభ్యంతరేపిచేతి నిఘంటుః ॥ ఉక్తే ॥ సముద్రం । అంతే । శరీరాంతే । యస్యాసౌ ॥ సముద్రాంతః । రూపవ్యత్యయశ్ఛాందసః । ఇతికైశ్చిదుక్తంతథాపినాస్మాకంవిరోధః । శివస్యఆకాశాధిష్ఠానత్వవత్సముద్రాదిస్థానత్వమపిసంమంజసమేవభాతి॥ ఏవంశివస్యనారాయణాదిశబ్దవాచ్యత్వవిశ్వాత్మకత్వాది మాహాత్మ్యముపదిశ్య । తదుపాసనాస్థానభూతహృదయపుండరీకతల్లక్షణతదధిష్ఠానానిదర్శయతి । పద్మకోశప్రతీకాశగ్ంహృదయంచాప్యధోముఖమిత్యాదినా ॥ పద్మకోశప్రతీకాశగ్ం ॥ తామరముకు

ళతుల్యం । అధోముఖం ॥ అధోముఖతయావిద్యమానం ॥ అధోనిష్ట్యాః
నిష్ట్యాః ॥ గ్రీవాబంధనాత్ ॥ అధః ॥ అధోభాగే ॥ నాభ్యాముపరి ॥
నాభేరుపరీత్యర్థః॥ యద్ధృదయంతిష్ఠతి । తత్ ॥ దహరపుండరీకమిత్యు
చ్యతే ॥ అనాహత చక్రమేవ దహర పుండరీకమిత్యర్థః । తత్క-
థంవర్తతే త్యాకాంక్షాయామాహ ॥ ....
జ్వాలమాలాకులంభాతి । తేజోరూపతయా భాసతే ॥ విశ్వస్య ॥ స
ర్వప్రపంచస్య॥ మహత్ ॥ ఉత్కృష్టం । ఆయతనం । స్థానమిత్యర్థః ॥
యోగినాం యోగదృష్ట్యా తత్రానంతకోటి బ్రహ్మాండానిదృశ్యంతేతి
భావః । సతతగ్ంశిలాభిస్తు । లంబత్యాకోశసన్నిభం ॥ తత్ ॥ హృ
దయంఆకోశసన్నిభం ॥ ఈషద్వికసి పద్మముకుళతుల్యం । సిరాభిః ॥
నల యోరభేదరీత్యా । శిలాభిరిత్యత్ర సిరాభిరితిభావః ॥ నాడీభిః ।
నాడీతుధమనీసిరేత్యమరకోశాత్ । సంతతం । సదా ॥ వ్యాప్తంసత్ ।
లంబతి ॥ నాడీభిర్వ్యాప్యస్థిత మిత్యర్థః ॥ తస్యాంతేసుషిరగ్ంసూక్ష్మం
తస్యహృదయ పుండరీకస్య । అంతే ॥ మధ్యప్రదేశే । సూక్ష్మంసుషిర
గ్ం । సూక్ష్మరంధ్రం వర్తతే । తస్మిన్ ॥ హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్న
రంధ్రే । సర్వంప్రతిష్ఠితం । శివ యోగిభిస్తత్ర సర్వం దృశ్యతేతిభా
వః ॥ *—*—* ॥ తస్యమధ్యే । మహానగ్నిర్విశ్వార్చిర్విశ్వతో ము
ఖః ॥ తస్య । హృదయ పుండరీకస్య మధ్యే । మధ్యభాగే । విశ్వ తో
ర్చిః । విశ్వతో అర్చింషియస్యాసౌ । తథోక్తః ॥ విశ్వతో జ్వాలఇత్య
ర్థః । విశ్వతోముఖః । సర్వతోముఖఇత్యర్థః । మహానగ్నిః ।జ్యోతిస్స్వ
రూపత్వేనప్రాణ లింగాత్మక పరశివః । వర్తతేత్యర్థః ॥ సోగ్రభుగ్విభ
జంతిష్ఠన్నాహార మజరఃకవిః ॥ సః । ప్రాణలింగః ॥ అజరః స్వ
యంప్రకాశ మానస్సన్ ॥ కవిః । నాదరూపః । ఆహారం ॥ అశితమ
న్నాదికం । అగ్రభుక్సన్ ॥ ప్రథమంప్రాణాహుత్యాత్మనా భుంజాన
స్సన్ । తిష్ఠతి । హృదయ పుండరీక స్థితప్రాణలింగ భుక్తసర్వ పదా
ర్థం స్వయంభక్షితస్సన్ తతఃజాఠరాగ్నే ర్దాస్యతీతిభావః—సంతతా।
సంతతం ॥ తస్యరశ్మయః ॥ ప్రాణలింగకాంతయః । తిర్యగూర్ధ్వమధఃతి
ర్యగూర్ధ్వాధోభాగేషు । శాయీ ॥ ప్రకృష్టంసంచరన్ ॥ స్వందేహం!
స్వకీయస్థూలదేహం ॥ ఆపాదతలమస్తకం ॥ పాదాది శిరఃపర్యంతం ॥
సంతాపయతి—సమ్యక్తాపయతి ॥ దేహగతోష్మా తదధీనత్వాదితిభావః॥

తస్యామధ్యే । హృదయపుండరీక మధ్యే । అణీయోర్ధ్వా అణీయ
సోమపసః ॥ ఊర్ధ్వా । ఊర్ధ్వభాగే ॥ వహ్నిశిఖాతాదృశస్సన్ ॥
వ్యవస్థితః ॥ మనోగ్రే జీవస్తిష్ఠ తీత్యర్థః ॥ * ======== ॥
ఏవంసామాన్యతో జీవస్వరూప ముక్త్వా । విశేషతయాదర్శయతి ॥
నీలతోయదమధ్యస్థేత్యాదినా ॥ నీలతోయద మధ్యేనీలతోయదతుల్యమూ
లప్రకృతిమధ్యే తిష్ఠతీతి నీలతోయదమధ్యస్థా ॥ విద్యుల్లేఖా । సౌదామి
నీరేఖా ॥ సైవ ॥ భాస్వరా । ప్రకాశమానా । నీవార శూకవత్ ।
నీవారకంటకవత్ । శాలికణిశాగ్రభాగస్థితకంటకవదిత్యర్థః ॥ తన్వీ ।
సూక్ష్మా ॥ పీతా । గౌరవర్ణా ॥ అణూపమా ॥ అతిసూక్ష్మరూపా
సతీ ॥ భాస్వతి ॥ భాసతే ॥ తస్యాశ్శిఖాయామధ్యే ॥ సర్వత్రలింగ
వ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ ॥ తస్యాః ॥ తస్యజీవస్యేత్యర్థః ॥ శిఖాయామ
ధ్యే ॥ కళామధ్యే । జీవకళా మధ్యేత్యర్థః । పరమాత్మా ॥ విష్ణ్వాది
జీవనియామకశివః । వ్యవస్థితః । సమ్యగ్భాసతేత్యర్థః ॥ ఏవం । జీవే
శ్వరస్వరూపనిరూపణం కృత్వా ॥ జీవాంతస్థితమహేశ్వరస్య నారాయ
ణాదిసర్వరూపత్వంసర్వశబ్దవాచ్యత్వముపపాదయతి । సబ్రహ్మాసశివస్సహ
రిస్సేంద్రఇత్యాదినా ॥ బ్రహ్మ । చతుర్ముఖః । శివః । కాలరుద్రః ॥ హ
రిః । ఆదివిష్ణుః ! ఇంద్రః । దేవేంద్రః । అక్షరః । మృత్యుంజయః ॥
పరమః ॥ త్రిమూర్త్యతీతః ॥ స్వరాట్ । విరాడాదయః ॥ ఏతేనశివస్య
బ్రహ్మణః । సర్వదేవతారూపత్వేనసర్వశబ్దవాచ్యత్వంతస్యైవసిధ్యతీతిరా
ద్ధాంతితం ॥ సర్వోవై రుద్రస్తస్మైరుద్రా యనమోస్త్విత్యేతదుపసం
హారేపితథైవరాద్ధాంతిత్వాదత్రనకించిదపివైకుంఠప్యావకాశః । ౧ ...
కేచిత్తు .... రేవణాసిద్ధమరుల సిద్ధేశ్వరామసి
ద్ధపండితారాధ్యాదయః ॥సహస్రశీర్షందేవమిత్యాది పరశివధర్మాణాంనా
రాయణాత్మకవిష్ణోః ప్రతిపాదనేపి ॥ ఏతదనువాక స్యశివపరత్వేనకించి
దపిదోషః । శివస్యశక్తిర్వినియోగకాలేచతుర్విధాభూచ్ఛివసత్ప్రసాదా
త్ ॥ భోగేభవానీపురుషేషువిష్ణుః క్రోధేచకాళీసమరేచదుర్గేతిసామశ్రు
తా । ప్రకృతిస్త్వంపుమాన్రుద్రస్త్వయితద్వీర్యమాహితం । త్వన్నాభి
పంకజాజాతః పంచవక్త్రః పితామహ ఇతిస్కాందే ....
వాసుదేవః పరాప్రకృతిగీతాయామపిశివస్యశక్తిత్వేన । విష్ణోశ్శక్తిత్వేన
స్పష్టముపదిష్టత్వాత్ । శక్తిశక్తిమతోరభేదనియమాత్ । శక్తిధర్మా

శ్శక్తాస్సంభవంతీతిన్యాయాత్ । శివాయవిష్ణురూపాయశివరూపాయవి
ష్ణవేఇతిస్మృతేః । నమోరుద్రాయవిష్ణవేమృత్యుర్మేపాహీతిశ్రుతేః । శ
క్తశక్తిమత్త్వేనతయోరభేదవ్యపదేశాచ్చ । ఇతివదంతి ॥ ....
అన్యేఉద్భటారాధ్యవేమనారాధ్యవిశ్వారాధ్యాదయస్తు । అస్యాముపనిష
దిదహరోపాసనావిషయే । నారాయణస్యఉపాసకత్వం । శివస్యోపా
స్యత్వనిర్ణయే ॥ సహస్రశీర్షానువాకగతనారాయణపరంబ్రహ్మతత్త్వం
నారాయణఃపరఇత్యాదివచనానివిరుధ్యేరన్నితిమాశంకిష్ఠాః వైదికభ్ర
ష్టపాంచరాత్రాదయః । తద్భావభావనాపన్నస్యనారాయణస్యాపీతర
సాధారణహృదయాంతర్వర్తిజ్యోతిర్లింగానుసంధానసామర్థ్యలింగేన । ము
క్తశివస్యమోక్షవేదితి న్యాయాచ్చ ॥ తథాస్త్వితిచేద్యోజయితుం శక్య
మిత్యూచుః । లోకేరాజాత్మసమీపమంత్రిణం ప్రత్యక్షమపి । యథారా
జకల్పత్వంప్రతీయతే । తద్వన్నారాయణస్యాపిశివకల్పత్వంస్యాదితిశ్రీం
భవానందాదయఊచుః ॥ పునఃకేచిన్నీలకంఠాచార్యభాస్కరభట్టాచా
ర్యహరదత్తాచార్యాదయస్తు । సహస్రశీర్షత్వాదిధర్మవిశిష్టశివఃకీదృశః
విశ్వంనారాయణందేవఇతి ॥ విశ్వం ॥ జీవాత్మకం ॥ నారాయణం ॥
వాసుదేవం ॥ దేవః ॥ ప్రకాశకః ॥ యథా దేవదత్తో మార్గంగచ్ఛతీ
త్యాదౌమార్గేగచ్ఛతీత్యర్థోబోధ్యతే । తద్వదత్రాపి ॥ నారాయణేప్ర
కాశమానఇత్యర్థస్సూచ్యతే ఇత్యూచుః । బాణత్వాద్వృషభత్వ సర్వ కవ
పుర్యార్యాత్వమూర్త్యాపతేః ॥ ఘోణిత్వంసఖితామృదంగ వహతాచే
త్యాదిసూపందధావిత్యాదిషుశివస్య ॥ అంతరంగభక్తత్వాన్నారాయణే
విశేషతయాప్రకాశతఇతిభావః ॥ సూర్యకాంతేసూర్యకిరణవదితియావ
త్ ॥ యద్వా । విశ్వం ॥ అచేతన ప్రపంచం ॥ నారాయణం ॥
నారాయణశబ్దోపలక్షిత చేతనవర్గం ॥ దేవం । ప్రకాశకః । అత్రాస
ముచ్చయబోధకచవర్ణలోపశ్ఛాందస ఇతిజ్ఞేయం ॥ నారాయణగ్ం హరి
మిత్యత్ర ॥ నారాయణంహరతీతినారాయణంహరిః । అలుక్సమాసః ॥
హరిగ్ంహరంతమితిశ్రుతేః ॥ నారసింహాద్యవతారాన్ శరభపక్ష్యాది
రూపేణశివస్సంహారంకృతఇతిభగవతాబాదరాయణేన స్కాందే స్పష్ట
ముపదిష్టత్వాచ్చ । నారాయణంమహాజ్ఞేయమిత్యత్ర । నారాయణం ।
విష్ణుం ॥ మహాజ్ఞేయం । శివతత్త్వోపదేశవిశిష్టత్వాన్మహాపురుషత్వేనజ్ఞే
యమిత్యర్థః । తథా సూతసంహితయాం ఈశ్వరగీతాసుచ భగవతా

బాదరాయణేనస్పష్టముపదిష్టం । నారాయణ పరం బ్రహ్మేత్యత్ర । నా
రాయణాత్పరం యస్మిన్ వర్తతే । సఏవబ్రహ్మ । బృహత్త్వధర్మాశ్రీ
యః ॥ నతునారాయణఇత్యర్థః ॥ పరాత్పరతరంబ్రహ్మతత్పరాత్పరతోహ
రిః ॥ యత్పరాత్పరతో ఈశస్తస్మై మనస్యేవ సంకల్పమస్తి ప్రతిపత్తేః ।
సారోదే । వ్యాసభుజస్తంభనానంతరం వ్యాసం ప్రతి విష్ణువచనం । య
జ్ఞకర్తా చ దేవేంద్రో వేదకర్తా చ వాక్పతిః । అహమేవజగత్కర్తా మమకర్తా
మహేశ్వరః ఇతిపురాణవచనరూపవిష్ణూక్తేశ్చ ॥ తత్త్వంనారాయణః పరః
నారాయణాత్పరః ॥ నారాయణః పరః । సంధివ్యత్యయస్తు । అర్థ
యోర్థే వ్యత్యయోఛాందసః । నారాయణపరః ॥ నారాయణనియా
మకశివః ॥ తత్త్వం । సర్వవ్యాపకతత్త్వమిత్యర్థః । నారాయణపరోజ్యో
తిః । నారాయణాత్పరశ్శివః । జ్యోతిః । సర్వప్రకాశక ఇత్యర్థః । నా
రాయణః పరః । నారాయణాద్భిన్నశ్శివః । అత్రాపిసంధివ్యత్యయశ్ఛాం
దసః ॥ నారాయణపరో ధ్యాతా ॥ నారాయణాద్భిన్నశ్శివఏవ । ధ్యా
తా । ధ్యాతుం యోగ్యః ॥ ధ్యానం నారాయణః పరః । అత్రాపిసంధి
వ్యత్యయశ్ఛాందసః । యథా తదనువాకే సర్వత్ర లింగవ్యత్యయశ్ఛాంద
సః । తథా సర్వత్ర సంధివ్యత్యయశ్ఛాందస ఇతి జ్ఞేయం ॥ నారాయణ ప
రః ॥ నారాయణాద్భిన్నశ్శివఏవ ॥ ధ్యానం । ధ్యానవిషయో భవతీ
త్యర్థః । అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థితః ॥ నారాయ
ణేస్థితః ॥ నారాయణస్థితః ॥ లక్ష్మణా । సర్వం వ్యాప్య । నారాయ
ణస్యాంతరంగభక్తత్వాన్నారాయణేన నమనయా స్థిత ఇత్యర్థః । య
ద్వా ॥ ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా
నారాయణస్య మహాభూతత్వేన । తద్విశేషణ యా పరతేతి వా స్యాత్ ॥
అన్యత్సర్వం పూర్వవదితి ॥ ఉక్త [illegible] స్యైతదను వాక
స్యశివపరత్వేన । ఉపక్రమోపసంహారవిరోధాభావాన్న శాస్త్ర
క్తవిరోధః ॥ ❀ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ అథేదం విచార్యతే ॥ ❀ ॥

భాష్యం ॥ నను ॥ అంభస్యపారే ఇతి ॥ యమంతస్సముద్రేకవ
యోవయంతి ఇతి వాక్యద్వయేన । అసాధారణసముద్రశాయిత్వవ్య
పదేశాత్ ॥ [illegible] పురుషా

త్సర్వోత్పత్తి వ్యపదేశాత్ । పాద్మే । గిరీయజ్ఞానంతరమిదన్త్రవే ॥ అగ్రే
హిరణ్యగర్భస్త్వం । భూతస్యస ముపర్తత ॥ త్వమేవైకః పతిరసి ।
పురుషస్త్వంహిరణ్మయ ఇతిశైవహిరణ్మయ రూపనిర్దేశాత్ ॥ అథ
గృశిఖోపదిష్ట బ్రహ్మవిష్ణురుద్రా ఇతి వాక్యస్య మత్స్యాద్యవతార విష
యత్వాత్ । అజాయమానో బహుధావిజాయ తేతిశ్రుత్యుక్త రీత్యా
తస్యాజన్మత్వోపదేశాత్ ॥ మహోపనిషది నారాయణా ద్బ్రహ్మజా
యతే । నారాయణా ద్రుద్రోజాయతే త్యాదినా తస్యైవసర్వకారణ
త్వవ్యపదేశాచ్చైతదనువాకస్య విష్ణు పరత్వమేవాభిహితమితిపూర్వః ప
క్షః ॥ రాద్ధాంతస్తు ॥ అంభస్యపారే ఉదకస్య మధ్యేఇతివాక్యేన ॥ ప్ర
తియసాక్షిత్వ సర్వవ్యాప కత్వేది ధర్మాణాః శివస్యైవ ప్రతిపాదనాత్ ।
తథా ॥ యదాతమస్తం నదివానరాత్రి ర్నసన్నచాసచ్ఛివఏవకేవలః ॥
తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇతి శ్వేతాశ్వతరే ప్రతిపాదితం ॥ సముద్రస్యవాపీ
కూపతటాకాద్య పేక్షయాధిక జలాశ్రయత్వా దధికత్వం । శివస్యా
ష్టమూర్తిమత్వాత్ ॥ యత్రయత్రభూమి జలాగ్నివాయ్వాకాశ దినేం
ద్రచంద్రజీవానాం స్థితిరుపపద్యతే । తత్రతత్ర శివస్థితే స్మృతిసిద్ధ
త్వాత్ । యోరుద్రో అగ్నౌయో అప్సుయఓషధీషు యోవిశ్వాభువ
నావివేశతస్మై రుద్రాయ నమోఅస్త్వి త్యేతదనువాకే । సూక్ష్మా
తిసూక్ష్మం కలిలస్యమధ్యే విశ్వస్యస్రష్టా రమనేకరూపం । విశ్వస్యై
కంపరివేష్టితారం జ్ఞాత్వాశివం శాంత మత్యంతమేతీతి ॥ శ్వేతాశ్వత
రే ॥ శ్లో ॥ బడబానలరూపేణ కాలరుద్రో మహేశ్వరః ॥ సముద్రే
నివసన్నిత్యం జలపానంకరోతిస ఇతిశైవపురాణేచ ॥ శివస్యబడబానల
రూపేణసముద్రస్థిత్యుపదేశాదంభస్యపార ఇతివాక్యద్వయస్యశివపరత్వమే
వసిద్ధం ॥ నమోహిరణ్య బాహవే సేనాన్యే దిశాంచపతయే నమోనమ
ఇతిశతరుద్రీయే । నమోహిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిర
ణ్యరూపాయాంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయేనమోనమ ఇత్యు
త్తరత్రచ శివస్యహిరణ్మయ వర్ణత్వ వ్యపదేశా దుమాపతిత్వ పశుపతి
త్వధర్మాణామన్యపర త్వాయోగాత్ ॥ శ్రుతిస్మృతి విరోధేతు శ్రుతి
రేవబలీయసీ ॥ శ్రుతిశ్రుత్యోర్విరోధేతు విశేషంగ్రాహ యేద్బుధఇతి
వైదికమీమాంసా నియమాద్ధూర్తవైష్ణవ కల్పితతాపనీయోప నిషత్ప
ద్మపురాణాది వచనానాం [illegible] ర్యస్య పట్టంకి

తత్వేనాప్రామాణ్యాత్ । భట్టభాస్కర విద్యారణ్యాది మహద్భిః
నమోహిరణ్యబాహవే త్యాదిమంత్రాణాం శివపరత్వేన వ్యాఖ్యాత
త్వాచ్చ । సర్వేనిమేషాజజ్ఞిరేవిద్యుతః ఇతివాక్యవిహితవిద్యుద్వర్ణ విశిష్ట
త్వంశివస్యైవేతిరాద్ధాంతితం। కించ । విష్ణురిద్ధాపరమస్య విద్వాన్జాతో
బృహన్నభిపాతితృతీయమితి ఋగ్వేదే ॥ అస్యార్థః ॥ పరమస్య । మూర్తి
త్రయాతీతశివస్య ॥ విద్వాన్వేత్తా । శివజ్ఞానవేత్తేత్యర్థః ॥ బృహ
ద్విష్ణుగాదివిష్ణుః ॥ జాతః । పరశివేనోత్పాదితస్సన్ తృతీయం ॥ కై
లాసం ॥ అభిపాతి ॥ రక్షతీతిఆదివిష్ణోరేవశివజన్యత్వంస్పష్టముక్తం । బృ
హచ్ఛబ్దేనాత్రాదివిష్ణురేవనిర్ణీయతే । నమోవిష్ణవేబృహతేకరోమి ।
బృహత్తేవిష్ణోసుమతింభజామహే ఇత్యాది శృతిషుతథాశ్రూయ ॥ మాణ
త్వాత్ ॥ అజాతపరశివాదేవముపస్థితంపరిత్యజ్య ॥ అనుపస్థితాపరజన్య
త్వకల్పనేమానాభావాత్ । బ్రహ్మావిష్ణురుద్రాస్తేసంప్రసూయంత ఇత్యథ
ర్వణశిఖాయాం సోమఃపవతే జనితామతీనాంజనితాదివో జనితేంద్రస్యా
గ్నిశ్చజనితోథవిష్ణోరితి శ్రుత్యంతరేచతథా శ్రవణాచ్చాదివిష్ణోశ్శివ । జ
న్యత్వమనివార్యం ॥ .... ॥ అజాతఇత్యేవం కశ్చి
ద్భీరుః ప్రపద్యతే । రుద్రయత్తేదక్షిణంముఖం తేన మాంపాహినిత్యమితి
శ్వేతాశ్వతరే మహారుద్రజన్యస్యాత్వవ్యవస్థాపనాత్ । తత్రైవ పురుష
సూక్తస్య । సహస్రశీర్షాపురుష ఇత్యారభ్య ॥ .... ॥ స
ర్వాననశిరోగ్రీవః ॥ తస్మాత్సర్వగతశ్శివఇత్యుపసంహార వాక్యేనశివపర
త్వనిర్దేశాత్ ॥ తమ్మధ్యగతాజాయమానోబహుధావిజాయతేతివాక్యో
పదిష్టాజాతత్వమపిశివపరమేవేతినిశ్చీయతే । నారాయణాద్రుద్రో జాయ
తేతివాక్యమవాంతర సృష్టివిషయక కాలరుద్ర పరత్వం ॥ తథోక్తమ
నుశాసనికే । సోసృజద్దక్షిణాదంగాద్బ్రహ్మాణంలోకసంభవం ॥ వామ
పార్శ్వాత్తథావిష్ణుం ॥ లోకరక్షార్థమీశ్వరః ॥ హృదయాత్కాలరుద్రా
ఖ్యమిత్యుపదేశాత్ । శైవవాయవీయసంహితాయాం ॥ త్రయస్తేకా
రణాత్మానో జాతాస్సాక్షాన్మహేశ్వరాత్ । చరాచరస్యవిశ్వస్య సర్గస్థి
త్యంతహేతవః । పితానియమితాఃపూర్వం ॥ త్రయోపి త్రిషుకర్మ
సు। బ్రహ్మాసర్గేహరిస్త్రాణే। రుద్రస్సంహరణేపునః ॥...............
తథాప్యన్యోన్యమాత్సర్యాదన్యోన్యాతిశయార్థినః ॥ తపసాతోష
యిత్వాతంపితరంచంద్రశేఖరం॥ బ్రహ్మనారాయణౌ పూర్వం రుద్రః

కల్పాంతరేస్సృజత్ । కల్పాంతరేపునర్బ్రహ్మా । బ్రహ్మాణంచపునర్భవః ॥ విష్ణుశ్చభగ వాన్రుద్రద్బ్రహ్మాణమస్సృజత్పున రిత్యాదినా శివాధీస్పష్టము పదిష్టత్వా త్కాల రుద్రపరత్వమే వేతినిశ్చీయతే ॥ ....

కించ । శివమద్వైతంచతుర్థం మన్యంతె సఆత్మా సవిజ్ఞేయః । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయి తవ్యంసర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రాస్తే సంప్రసూయంతె । సబ్రహ్మాసశివ స్సహరి స్సేన్ద్రః పరమస్స్వరాట్ సఏవవిష్ణు స్సప్రాణ స్సకాలోగ్నిస్సచంద్రమా ఇత్యాదినా నారాయణాథర్వశిఖా మాండూక్య కైవల్యాద్యుప నిషత్సు ॥ మూర్తిత్రయ కారణత్వ మూర్తిత్రయాతీతత్వోపాస్యత్వాదిధర్మా ణాంశివస్యైవప్రతిపాదనాత్ ॥ నారాయణో పనిషది । నారాయణా ద్బ్రహ్మా జాయతేతివత్ నారాయణా న్నారాయణో జాయతఇతివాక్యా దర్శనేన నారాయణ స్యమూర్తిత్రయకారణత్వాసంభవాచ్చ ॥ పరశివస్యైవోపపన్నం । నతు నారాయణస్యఅతఏతదనువాకస్యశివపరత్వమితి ॥ ....

॥ ❁ ॥ రాద్ధాంతః ॥ అత్రసాగర ధూయిష్ట కాసారప్రవిష్ట ॥ ❁ ॥

లులాయన్యాయ మనుసృత్యవిష్ణోః పరబ్రహ్మత్వ భంగభీత్యాచ కేచిద్ధూర్త వైష్ణవాః । నిధనపత యేనమ ఇత్యనువాకేం చౌర్యంకృత్వాహి రణ్యపత యే ఇత్యాదిమంత్రో వ్యత్యస్తమపిబహుధాకుర్వంతి। అపౌరుషేయ వేదమంత్రాణామేవంవ్యత్యస్త కారిణాంకిముతపౌరుషేయవచనా నామితిమహదాశ్చర్యంభవతి॥వైదికానాం ॥ కించ ॥ సబ్రహ్మాసశివ స్సహరి స్సేన్ద్రఇతి మంత్రే ॥ గణవ్యత్యయ దోషమాపాద్య విష్ణుబ్రహ్మ రుద్రాదిసర్వాతిరిక్త శివస్యాపరబ్రహ్మత్వ ప్రతిపాదనమపి నాంగీకుర్వంతి । గణవ్యత్యయే । ఛందప్రద త్యాగేపి । సబ్రహ్మాస శివస్స హరిస్సేన్ద్రః పరమస్స్వరాడితి సమీచీనంభవతి । తథాకిమితినాంగీచక్రుః । తథాహి । నీలఃపతంగోహరితోలో హితాక్షస్త టిద్గర్భఋ తవ స్సముద్రాః । యస్మిన్సృష్టాబ్రహ్మాద్యా దేవతా శ్చేత్యాది బహు శ్రుతిషు ॥ గణవ్యత్యయవర్ణవ్యత్యయలింగ వ్యత్యయవి భక్తివ్యత్యయ వచన వ్యత్యయ పురుష వ్యత్యయానిబహూనిసంతి । తేషామపిస్వేచ్ఛానుకూల తయానుస రణతా ప్రసంగః । తథాచేదీశ్వ రాధికస్త్వమసీత్య సూనామాల చ్ఛేదీత్వ । త్వాందిత్య ప్రిరక్షఇతిసంతుష్టావః । కించ । అతఏవ ॥ శ్లో ॥ వేదసిద్ధంమహాదేవం సాంబం చంద్రార్ధ శేఖరం ॥ లింగేదినేదినే దేవంశివరు ద్రాదిసో

జ్ఞికం ॥ నార్చయిష్యంతి మోహేన పాషండోపహతాజనాః ॥ ౧ ॥
శంఖచక్రగదాపద్మాద్యంకనం విగ్రహేస్వకే । మోహాచ్చైవకరిష్యం
తి పాషండోపహతాజనాః ॥ ౨ ॥ శంఖచక్రాంకితం విప్రం వైష్ణవం శివ
దూషకం పశ్యేద్యస్తు పశూదాద్వాసచేల స్నానమాచరే దిత్యాదినా
సూతసంహితా శంకరసంహితాదిషు భగవతా వ్యాసేన । రుద్రపీ
డసముద్భూతా రుద్రభూమాలయంగతాః । వితరం నాభిజానంతి తా
తం వేశ్యాసుతో యథా ॥ వేదాస్తు ద్రావిడీ గాథా । ఋషయస్తుం డలాద
యః ॥ శివనిందా హరేర్భక్తి రాచారః పాకచాతురీ ॥ రుద్రస్సి వ్వష్ట
కృదగ్నిరిస్సనుదినం ముంచంతి హోమక్రియాం । నేచ్ఛంతే పశుబంధనస్య
చవిధిం రుద్రః పశూనాంపతిః ॥ శ్రీరుద్రప్రశ్నపాఠికాః భగవత్రింతాం గ్రంథ
గ్రధబ్దాన్వితం ॥ .... ॥ గాయత్రీ ముపి సంత్య
జంతి సతతం విప్రాః కథం వైష్ణవాః ॥ సంచారి తేశివమ తేప్వయదీక్షితేన
దోర్మూలదాహకమతం నితరాం నిరస్తం । భ్రుంగిత్వ ముద్రిషువృ షేషువత
ప్తముద్రా । హరిద్రచూర్ణమబలా కుచమండలేషు ॥ కుండకం గోళకం చై
వలింగధారణవర్జితం । తథా దేవలకం దృష్ట్వా సచే లస్నానమాచరే ది
త్యాదివచనసహస్రైః పండితారాధ్యోద్భటారాధ్య వేమనారాధ్య భవానీ
శంకరారాధ్య నందికేశ్వ రారాధ్య సోమారాధ్య ప్పయదీక్షిత హరదత్తా
చార్యాది శైవవరైశ్చ వైష్ణవమతం త్రింత్రకమితి సహస్రశః రాద్ధాం
తితం ॥ ఇత్యలమనయా ప్రసక్త్యా నుప్రసక్త్యా ॥ * ॥

ఇత్యేకాదశానువాకస్సమాప్తః
శ్రీపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు

శ్రీశివాయ పండితగురవేనమః

మూలం ॥ ౧౨ ॥ అనువాకః ॥ ఆదిత్యోవా ఏష ఏతన్మండ
లం తపతి తత్ర తా ఋచస్తదృచా మండలగ్ం సఋచాంలోకోథ
య ఏతస్మిన్మండలేర్చిర్దీప్యతే । తాని సామాని తత్సామ్నాం మండ
లం స సామ్నాంలోకోథ య ఏష ఏతస్మిన్మండలేర్చిషి పురుషస్తాని య
జూగ్ంషి స యజుషాం మండలగ్ం స యజుషాం లోకస్సైషా త్రయ్యేవ
విద్యా తపతి య ఏషోంత రాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః ॥
ఇతి ద్వాదశోనువాకః ॥ ౧౨ ॥ —..................—

ఆదిత్యో వై తేజ ఓజో బలం యశశ్చక్షుశ్శ్రోత్రమాత్మా మనో మన్యు
ర్మనుర్మృత్యుస్సత్యో మిత్రో వాయురాకాశః ॥ ప్రాణో లోకపా
లః కః కింకం తత్సత్యమన్నమాయురమృతో జీవో విశ్వః కత
మస్స్వయంభూః ప్రజాపతిస్సంవత్సర ఇతి । సంవత్సరోఽసావాది
త్యో య ఏష పురుష ఏష భూతానామధిపతిః బ్రహ్మణస్సాయుజ్యగ్ం
సలోకతామాప్నోత్యేతాసామేవ దేవతానాం సాయుజ్యం సా
ర్ష్టితాం సమానలోకతామాప్నోతి య ఏవం వేదేత్యుపనిషత్ ॥
ఇతి త్రయోదశోఽనువాకః ॥

భాష్యం ॥ ఏవం దహరోపాసనముపదిశ్య । సూర్యమండలాంత
ర్వర్తిత్వేన శివోపాసనముపదిశతి । ఆదిత్యో వా ఏష ఇత్యాదినా ॥ ప్ర
త్యక్షదృష్టాదిత్యమండల తద్గతార్చిస్తద్గత పురుషాణాం ఋక్సామయజూ
రూపత్వం తన్మండలత్వం తల్లోకత్వం చ ॥ అతశ్చైతత్త్రయీరూపతయా త్ర
య్యేవ విద్యా తపతీత్యర్థః ॥ ఏవం త్రయీమండలరూపే ఆదిత్యే హిరణ్మయ
రూపవిశిష్టతయా యోగిభిర్దృశ్యమానః పురుషశబ్దవాచ్యశ్శివః ఉపాసిత
వ్య ఇత్యర్థః ॥ అత్ర వక్తవ్యం సర్వం ఆనందవల్ల్యామష్టమానువాకే బహు
ధా ప్రపంచితం తస్మాదత్ర పునర్నోక్తం ॥ ఇతి ద్వాదశానువాకః ॥ ౧౨ ...
ఆదిత్యో వై తేజ ఇత్యాది ॥ తేజః ॥ ప్రతాపః । ఓజః ॥ కాంతిః ।
సత్సు సాధుస్సత్యః । సత్యం । నిర్వికారం ॥ ఆదిత్యస్యైవ తేజ ఆధ్యా
త్మికత్వం ॥ కః కిం కం కతమ ఇతి పృచ్ఛ్యమానా సర్వవస్తురూపత్వమపి తస్యై
వేత్యర్థః । ఇతి శబ్దః ప్రకారవచనః । ఏవం జాతీయకత్వమపి తస్యై
వేత్యర్థః ॥ సంవత్సరోఽసావాదిత్యాది । ఆదిత్యే యః పురుషః । స ఏవ ।
సమ్యగ్వసంతి సర్వభూతాన్యస్మిన్నితి సంవత్సరః । ఇదం సంవత్సరత్వో
పపాదనముపలక్షణం । పూర్వనిర్దిష్టతేజ ఆద్యాది గుణానామపి । సా
యుజ్యం । యుజ్యత ఇతి యుక్ । గుణః । సాయుజ్యం । సమానగు
ణత్వం ॥ నదీసముద్రవదైక్యం వా ॥ సార్ష్టితాం । సమానభోగత్వం
ముక్తశ్శివస్సమో భవేదితి న్యాయాదిత్యర్థః । ఏతాసాం ప్రసిద్ధానాం దేవ
తానాం ॥ ఆ ॥ వాయుర్లోకపాల ఇతి పూర్వనిర్దిష్టానాం వా సార్ష్టిత్వ
సాలోక్యే ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ యస్తు సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వేన శి
వోపాసనం కరోతి ॥ స సర్వభోగతృప్తిమిహ పరత్ర లబ్ధ్వా తతశ్చతు
ర్విధముక్తిం క్రమశో లభత ఇతి భావః ॥ ....

ఇతినారాయణేత్రియోదశాను వాకభాష్యం సమాప్తం ॥ ❀ ౧౩ ॥ ❀ ॥ ॥ శ్రీపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు ॥ ❀ ॥ ❀

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

॥ ❀ ॥ మూలం ॥ ౧౪ అనువాకః ॥ ❀ ॥

నిధనపతయేనమః । నిధనపతాంతికాయనమః ॥ ...... ॥ ౧ ॥
ఊర్ధ్వాయనమః । ఊర్ధ్వలింగాయనమః ॥ ...... ॥ ౨ ॥
హిరణ్యాయనమః । హిరణ్యలింగాయనమః ॥ ...... ॥ ౩ ॥
సువర్ణాయనమః ॥ సువర్ణలింగాయనమః ॥ ...... ॥ ౪ ॥
దివ్యాయనమః । దివ్యలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౫ ॥
భవాయనమః । భవలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౬ ॥
శర్వాయనమః । శర్వలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౭ ॥
శివాయనమః । శివలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౮ ॥
జ్వలాయనమః । జ్వలలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౯ ॥
ఆత్మాయనమః । ఆత్మలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౧౦ ॥
పరమాయనమః । పరమలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౧౧ ॥
ఏతత్సోమస్య సూర్యస్య సర్వలింగ గ్ంస్థాపయతిపాణిమంత్రం పవిత్రం । ఇతిచతుర్దశానువాకః ॥ ౧౪ ॥

సద్యోజాతంప్రపద్యామిసద్యోజాతాయవైనమోనమః । భవే । భవేనాతిభవేభవస్వమాం భవోద్భవాయనమః ॥ ౧౫ ॥ అను ॥ వామదేవాయనమో జ్యేష్ఠాయనమశ్శ్రేష్ఠాయనమో రుద్రాయ నమః కాలాయనమః కలవికరణాయనమో బలవి కరణాయ నమోబలాయన మోబలప్రమథ నాయనమస్సర్వ భూతదమనా యనమోమనోన్మ నాయనమః ॥ ఇతి ॥ ౧౬ ॥ అనువాకః ॥ ౧౭ అఘోరేభ్యో థఘోరేభ్యో ఘోరఘోర తరేభ్యస్స ర్వే భ్యస్సర్వశర్వేభ్యోనమస్తేఅస్తురుద్రరూపేభ్యః ॥ ఇతిసప్తదశాను వాకః ॥ ౧౮ ॥ తత్పురుషాయవిద్మహేమహాదేవాయధీమహి త న్నోరుద్రః ప్రచోదయాత్ ! ఇతినారాయణేఅష్టాదశానువాకః ॥ ఈశానస్సర్వ విద్యానామీశ్వరస్సర్వ భూతానాం బ్రహ్మాధి పతి ర్బ్రహ్మణోధిపతిర్బ్రహ్మాశివోమేఅస్తుసదాశివోం ॥ ౧౯ అనువాకః ॥

నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ
హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ ఉమాపతయః పశుపతయే నమో న
మః ॥ ఇతి నారాయణే వింశత్యనువాకః ॥ ౨౦ ॥ ఋతగ్ం
సత్యం పరంబ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపా
క్షం । విశ్వరూపాయ వై నమో నమః ॥ ఏకవింశత్యనువాకః ॥
సర్వో వై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు । పురుషో వై రు
ద్రస్సన్మహో నమో నమః ॥ విశ్వంభూతంచిత్రంబహుధాజాతం
జాయమానం చ యత్ । సర్వో వై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో
అస్తు । ఇతి ద్వావింశత్యనువాకః ॥ .... ॥
కద్రుద్రాయ ప్రచేతసే । మీఢుష్టమాయ తవ్యసే । వోచేమ శం
తమం హృదే ॥ సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు ॥
ఇతి నారాయణే త్రయోవింశత్యనువాకః ॥ ౨౩ ॥

భాష్యం ॥ సూర్యో ముఖ్యశరీరం సాక్షాచ్ఛివస్య పరమాత్మనః । ఆ
దిత్యహృదయే శివ ఇత్యాది స్కాందవచనరీత్యా బ్రహ్మాండే సూర్యమండ
లాంతర్వర్తిత్వేన శివస్యోపాసనముక్త్వేదానీం స్వశరీరే పరమేశ్వరధ్యా
నధారణోపాసనాన్యుపదిశతి ॥ నిధనపతయే నమ ఇత్యాదినా ।
నిధనపతయే నమః ॥ నిధనం సర్వభూతలయాత్మకప్రళయం । తస్య ।
పతిః ॥ ప్రభుః । సర్వసంహారకర్తేత్యర్థః ॥ ఏతేన మహాప్రళయసాక్షిత్వం
శివస్యోపదిశతి ॥ యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవ
ల । ఇతి । శ్వేతాశ్వతరే తథా శ్రూయతే । నిధనపతాంతికాయ నమః
నిధనస్య ॥ మరణస్య । పతిః । ప్రభుః । కర్తేత్యర్థః । యమః । త
స్యాంతకః ॥ సంహర్తా శివః ! తస్మై నమః । తం నమస్కరోమీతి భా
వః । యమస్యాపి సంహారకర్తృత్వదర్శనాత్తతోఽధికతా శివస్యేతి మాయాత
మితి శంకానిరాసార్థముత్తరవాక్యముక్తం ॥ యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చోభే
భవత ఓదనం ॥ అత్తా చరాచరగ్రహణాదిత్యాదిషు త్రిసూత్రేషు సంహార
కర్తృత్వస్య పరబ్రహ్మధర్మోపదేశాత్సర్వసంహారకశివ ఏవ పరంబ్రహ్మేతి
నిశ్చయతే ॥ ఏతత్త్రితేరప్యుపలక్షణతయా జగజ్జన్మాది కారణభూతని
ష్కళపరశివతత్త్వమేతద్వాక్యేనోపదిశ్యతే ॥ ౧ ॥ .... ।
ఊర్ధ్వాయ నమ ఇత్యనేన మహదాది సర్వతత్త్వోర్ధ్వగత శుద్ధసత్త్వప్ర
ధానమాయాశక్తిరుచ్యతే । సైవ చిచ్ఛక్తిరిత్యభిహితం ॥ ——

ఊర్ధ్వలింగాయనమ ఇత్యనేన । చిచ్ఛక్త్యవచ్ఛిన్న సదాశివతత్త్వముపదిశ్యతే ॥ ౨ ॥ హిరణ్యాయనమఇత్యనేన ॥ పశ్చిమచక్రం ॥ తత్రస్థితగుణత్రయసమష్ట్యాత్మకమహత్తమోరూపావిద్యాశక్తిరుచ్యతే ॥ హిరణ్యలింగాయనమ ఇత్యనేన । తదవచ్ఛిన్నస్వప్రకాశమాన భావలింగమభిధీయతే ॥ 3 ॥ సువర్ణాయనమ ఇత్యనేన ॥ శిఖాచక్రం ॥ తత్రస్థితమలినసత్త్వాత్మకశక్తిరుచ్యతే । సువర్ణలింగాయనమ ఇత్యనేన । తదవచ్ఛిన్నచిత్కలాత్మకప్రాణలింగం నిర్ణీయతే ॥ ౪ ॥ .... దివ్యాయనమఇత్యనేన ॥ సహస్రారం । తత్రస్థగుణత్రయసామ్యాత్మకమహాశక్తిశ్చబోధ్యతే । దివ్యలింగాయనమ ఇత్యనేన ॥ తదవచ్ఛిన్నస్వప్రకాశమానస్త్వేష్టలింగ ముపదిశ్యతే ॥ ౫ ॥ భవాయనమ ఇత్యనేన ॥ ఆజ్ఞేయచక్రం తత్రస్థ శుద్ధాన్తః కరణంచ బోధ్యతే । భవలింగాయనమఇత్యనేనతదవచ్ఛిన్నమహాలింగంనిరూప్యతే ॥ ౬ ॥ శర్వాయనమఇత్యనేన ॥ విశుద్ధచక్రంతత్రస్థితవ్యోమతత్త్వసుగతపరాశక్తిశ్చబోధ్యతే ॥ శర్వలింగాయనమఇత్యనేన ॥ తదవచ్ఛిన్నప్రసాద ॥ ॥ ...... లింగం నిరూప్యతే ॥ ౭ ॥ శివాయనమఇత్యనేన । అనాహతచక్రంతత్రస్థపవనతత్త్వాత్మకాదిశక్తిశ్చనిరూప్యతే । శివలింగాయనమఇత్యనేన ॥ తదవచ్ఛిన్నచరలింగ ముచ్యతే ॥ ౮ ॥ జ్వలాయనమ ఇత్యనేన । మణిపూరచక్రం ॥ తత్రస్థతేజస్తత్త్వాకేచ్ఛాశక్తిశ్చబోధ్యతే ॥ జ్వలలింగాయనమఇత్యనేన ॥ తదవచ్ఛిన్నశివలింగముపదిశ్యతే ॥ ౯ ॥ ఆత్మాయనమఇత్యనేన ॥ స్వాధిష్ఠానచక్రంతత్రస్థితజలతత్త్వాత్మకజ్ఞానశక్తిశ్చబోధ్యతే । ఆత్మలింగాయనమఇత్యనేన । తదవచ్ఛిన్నగురులింగముపదిశ్యతే ॥ పరమాయనమఇత్యనేన । ఆధారచక్రంతత్రస్థక్షిత్యాత్మకక్రియాశక్తిశ్చబోధ్యతే । పరమలింగాయనమఇత్యనేన ॥ తదవచ్ఛిన్నాచారలింగముపదిశ్యతే ॥ ౧౧ ॥ ఏతత్సోమస్యసూర్యస్యసర్వ లింగగ్ంస్థాపయతీత్యనేన । ఏతద్దశవిధలింగాత్మక సూర్య స్సూర్యమండలాన్తర్వర్తినస్సోమస్య । ఉమాశక్తివిశిష్టశివస్య లింగం । లింగరూపశరీరం । సర్వసర్వేత్యర్థః । రూపవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ స్థాపయతి । ధారయంతీత్యర్థః ఏతన్మంత్రస్య భగవత్పాణినేన । సిద్ధాంతాగమే । ప్రళయం నిధనం ఖ్యాతం । సర్వభూతలయాత్మకం తత్కర్తృత్వం మహేశస్యసత్త్వాత్తత్పతిరీశ్వరః ॥ తస్మై నమో మహేశాయతమస్సాక్షి స్వరూపిణే ॥

నిధనపతిః కాలస్సర్వసంహారకారణాత్ ॥ తస్యాంతకత్వంహార్ద్ర త్వంశివస్యైవ నియామకత్వేనోర్ధ్వ ॥ ....

పరిత్యాన్యస్యమిత్రస్యమండలాంతరవర్తినః ॥ సోమస్యపార్వతీశస్య । లింగాభవభయాపహం । సర్వేషుభక్త దేహేషు । స్థాపయేద్గురుణాస దా ! పవిత్రాణాంపవిత్రత్వాత్పవిత్రమితికథ్యతే ! తస్మాద్ధార్యంసదా లింగంప్రాణమంత్రేణమంత్రతః ॥ ప్రాణేలింగంసమారోప్యదృష్టికాలేషు రక్షితం । యేనస్మరతి స్వంత్రంప్రాణమంత్రం వదంతిహి ॥ మననాత్త్రాణనాద్భక్తాన్ త్రాయతేతినిరుక్తితః॥ ప్రాణమంత్రమితిప్రోక్తం । తల్లింగం బ్రహ్మశాశ్వతమిత్యాదివ్యాఖ్యానంకృతః । కించ ॥ లింగపురాణే భగవతావ్యాసేనాపి ॥ వేదేషుశాస్త్రసంఘేషు । పురాణేష్వాగమేషు చ ॥ బ్రాహ్మణస్యసమాఖ్యాతం ! ....

లింగధారణముత్తమమిత్యుపక్రమ్య ॥ యజుషస్యాహసర్వంస్థలింగం స్థాపయతీతిచ । తస్మాద్ధార్యంమహాలింగంప్రాణమంత్రేణమంత్రతః ॥ ప్రాణేలింగంవినిక్షిప్యదృష్టికాలేషురక్షితం ॥ యేనస్మరతితన్మంత్రం ప్రాణమంత్రంవదంతిహి ॥ పవిత్రంహ్యన్యదేహస్యశివస్యాపిప్రసాదనాత్ ॥ పవిత్రీకరణాత్పుంసాంపవిత్రమితికథ్యతే । అతస్సర్వేషుకాలేషు ॥ ధారయేల్లింగముత్తమం । గచ్ఛన్తిష్ఠన్స్వపన్జాగ్రదున్మిషన్నిమిషన్నపి । శుచిర్వాప్యశుచిర్వాపిలింగంసర్వత్రధారయేత్ । లింగధారీసదా శుద్ధోనిజలింగం మనోహరం । అర్చయేద్గంధ పుష్పాద్యైః కర పీఠేసమాహితః । నిత్యానికర్తవ్యం కానిచిన్నైమిత్తికానిచ ॥ కుర్యా ల్లింగాంగసంబంధీద్విజన్మా కామవర్జిత ఇత్యాదినాపి ఉదనువాకగత సర్వలింగవాక్యస్యబాహ్యస్థలింగ ధారణపరత్వేన బహుధారాద్ధాం తితం ॥ శ్రీకరభాష్యే పండిత భాష్యకారైః పిసర్వత్రాప సిద్ధాంతశేఖరాదికరణేబహుధారాద్ధాంతితమతోత్రసంక్షిప్తంమయా ॥ భవానీశం కరారాధ్యనందికేశ్వరారాధ్యపరమతకాలానలారాధ్యవజ్రసఖారాధ్యా దిభిస్సైనపూర్వాచార్యైర్వ్యాఖ్యాతత్వాత్సర్వపక్షదుర్నిక్షేణత్వేన బాహ్యలింగ ధారణంశ్రుతిస్మృతిపురాణాగమేతిహాసాదిభిర్బహుధా సిద్ధాంతితం । ఇతినారాయణోపనిషచ్చతుర్దశోనువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ ....

పూర్వానువాకే ॥ నిధనపతయేనమ ఇత్యారభ్య లింగరూపస్య శివ స్య । సర్వాత్మకత్వంసర్వలోకోపాస్యత్వం ॥ సర్వభక్త దేహధారణత్వం

చోపదిశ్య । ఇదానీంతత్స్తుతిం నమస్కారపూర్వకత్వేనారభతే । సద్యో జాతమిత్యాదినా ॥ సద్యోజాతం ॥ సద్యోజాతంక్షితిఃప్రోక్తా । వామదేవస్తథాజలమితికామికాగమోక్త రీత్యాపృథ్వ్యాత్మకమృచ్ఛిలాదినిర్మితశివలింగం । ప్రపద్యామి । పూజాధారణాదినాప్రాప్నువామీత్యర్థః ॥ సద్యోజాతాయ ॥ సాధనాంతరనిరపేక్షతయా భక్తప్రార్థనాకాలా విర్భూతాయ ।నమోనమః ॥ అత్రవైశబ్దేనా నన్యశరణత్వం । సూచ్యతే । తథాశివఏకోధ్యేయశ్శివంకరఇత్యథర్వశిరసిశ్రూయతే । నమోనమఇతినమః పదపునరావృత్తిశ్శివస్యసర్వదేవతాతిశయత్వం సూచ్యతే । ఏవంశివమంత్రేషుసర్వత్రజ్ఞేయం॥ భవేభవే॥ ప్రతిజన్మనిఅతిభవే। భవధ్యానధారణపూజాదివిహీనపాంచరాత్రాదిదుష్టజన్మని ॥ నభవస్వ మాం నజనయస్వేత్యర్థః । మహాపాశుపతమతేజనయస్వ । ఇతిభక్తప్రార్థనామంత్రమిదం ॥ భవస్య ॥ విష్ణ్వాదిసర్వకార్యవర్గస్య ॥ ఉద్భవః । జన్మ । యస్మాద్భవతి ॥ తస్మై । జగజ్జన్మాదిలక్షణవిశిష్టశివాయేత్యర్థః। ఇతిపంచదశానువాకభాష్యం ॥ ౧౫ ॥ * * * * * * * * * * *

జాతస్య జాయమానస్యగర్భస్థస్యాపిదేహినః । మాభూన్మమకులేజన్మయస్యశంభుర్నదైవతమితిస్కాందం శైవ్యాసవచనం । ఇత్యాదీన్యత్రానుసంధేయాని । ఇతిపంచదశానువాకభాష్యం ॥ ౧౫ ॥

వామదేవాయనమఇతి వామదేవాయ । లీలామంగళవిగ్రహాయ ॥ నమః జ్యేష్ఠాయనమః ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాది జనకత్వేనమహాప్రళయసాక్షిత్వేనచాశివస్యజ్యేష్ఠత్వం యుక్తం ॥ శ్రేష్ఠాయనమః ॥ మృత్యుంజయత్వేన । శివస్యబ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభ్యశ్శ్రేష్ఠత్వం ॥ * * * * * *

రుద్రాయనమః ॥ మహాప్రళయేబ్రహ్మవిష్ణ్వాదీన్ రోదయతి । ద్రావయతీతిరుద్రః ॥ కాలాయనమః॥జీవకర్మానుగుణ్యేనతత్తత్కాలేషుఫలప్రదత్వాత్తస్యకాలాత్మకత్వం ॥ కలాకాష్ఠాదివికరణహేతుత్వాత్తత్కాలవికరణత్వంకలకరణఇత్యత్రహ్రస్వశ్ఛాందసః । బలవికరణాయనమః ॥ విగతానికరణానియస్యాసౌవికరణఃబలశ్చాసౌవికరణశ్చేతిద్వంద్వః । శరీరేంద్రియనిరపేక్షతయా సర్వకరణసామర్థ్యవానిత్యర్థః । అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిరితిశ్రుతేః ॥ బలాయనమః ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాందుర్జయఇత్యర్థః ॥ బలప్రమథనాయనమః మత్స్యకూర్మవరాహ నారసింహ వామనావతార సంహారకత్వేత్యర్థః ॥ సర్వభూతదమనాయనమః॥ మహాప్రళయకర్తేత్యర్థః ॥ మనోన్మనాయనమః

బుద్ధిప్రేరకాయనమః ॥ సనోదేవశ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్త్వితిశ్రుతేః ॥ ౧౬ ॥ అఘోరేభ్యఇతి ॥ భక్తాభీష్టఫలప్రదానుకూలరూపత్వాదఘోరత్వం దుష్టనిగ్రహరూపత్వేన నిగ్రహత్వం ॥ మృత్యుకాలాదీనాం సంహారకత్వేన ఘోరఘోరత్వం ॥ తేభ్యః । సర్వేభ్యః । చేతనాచేతనాత్మకాష్టమూర్తిభ్యః ॥ సర్వసర్వేభ్యః ॥ పశుపతిత్వచంద్రశేఖరత్వాదిపంచవింశతిలీలావిగ్రహేభ్యః రుద్రేభ్యః ॥ శివేభ్యః ॥ తే । తేభ్యః ॥ వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ నమః । అస్తు ॥ నమస్కరోమీత్యభిప్రాయః ॥ ——————— ॥ ఇతిసప్తదశోనువాకభాష్యః ॥ ౧౭ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

తత్పురుషాయవిద్మహేఇతి । మహాదేవాయ । సర్వదేవతాధికాయ । తత్పురుషాయ । తత్సంజ్ఞకముఖాయశివాయ । శివమిత్యర్థః । — విద్మహే ! ఉపాస్మహే । ధీమహి । ధ్యాయేమ । ఇతిద్వాభ్యాభ్యాం తరోపాసనముక్తం ॥ తత్ ॥ ఉపాసనం ॥ రుద్రః । శివః ॥ ప్రచోదయాత్ । నిర్వర్తయత్విత్యర్థః ॥ ఇత్యష్టదశానువాకభాష్యం ॥ ....

ఈశానఇతి—సర్వవిద్యానాం ॥ నిగమాగమస్మృతి పురాణాదీనాం ॥ ఈశానః ॥ నియామకః ॥ ఏతేన ॥ సర్వవిద్యాకర్తృత్వం శివస్యోపదిష్టం । యోబ్రహ్మాణం విదధాతిపూర్వం యోవైవేదాంశ్చ ప్రహిణోతితస్మైఇతి శ్రుతౌ వర్తమానచ కారస్యానుక్త సముచ్చాయకార్థత్వాద్వేదేతరసర్వ శాస్త్రాణి చతుర్ముఖాయ దత్తవానిత్యర్థస్సూచ్యతే । ఈశ్వరస్సర్వ భూతానాం ॥ ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశ ఇతిభారత వచనేనవిష్ణోరపి భూతత్వవ్యపదేశాత్ । విష్ణ్వాదిసర్వజీవానాం । ప్రభురిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మాధిపతిః ॥ బ్రాహ్మణానామధిపతిరిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మావిప్రః ప్రజాపతిరితి నానార్థ రత్నమాలాయాం । త్వం దేవానాంబ్రాహ్మణానామధిపతిర్విష్ణుః క్షత్రియాణామధిపతిరితిసామశ్రుతౌ । బ్రాహ్మణానాంశివోదేవః క్షత్రియాణాంతుమాధవా ఇత్యాదిసామస్మృతౌ తథాభూయితే ॥ బ్రహ్మణః । చతుర్ముఖస్య ॥ అధిపతిః । ప్రభుః । ఇదంనవబ్రహ్మణామప్యుపలక్షణం । బ్రహ్మ ॥ బ్రహ్మపదవాచ్యః ॥ శివః । మే । మమఅస్తు । సకీదృశః ॥ ఓం । ఓంకారవాచ్యః । సదాశివః । మహాకైలాసనివాసలీలామంగళవిగ్రహః । ఏతేనశివస్య । చిద్విశిష్టత్వం ॥ సదాశివస్య । వశీకృతమాయా

త్వంచబోధ్యతే। శామ్యతిపరమానందరూపేణనిర్వికారో భవతీతిశివః । నిస్త్రైగుణ్యైశివాయనమఇతిమహిమ్నస్తవేతథాశ్రూయతే ॥ శేరతేసజ్జనమనాంస్యస్మిన్నితి ॥ శేతేసజ్జనమనసిఅయమితివాశివః॥ ఏతాదృక్ష్చివఃమే ౧౯ ॥ మసిసదానివ సత్వితిభక్తప్రార్థనా మంత్రమిదం ॥ ఏకోనవింశత్యనువాకః ॥ ౨౦ ॥ నమోహిరణ్య బాహవఇతి—హిరణ్యబాహవే ॥ హిరణ్య రూపహస్తాయ । హిరణ్యాభరణ విశిష్ట హస్తాయేత్యర్థః ॥ హిరణ్యబాహవే సేనాన్యేదిశాంచ పతయేనమోనమఇతిశతరుద్రీయేశివస్య తథాశ్రూయతే । హిరణ్యవర్ణాయ । రుక్మవర్ణాయ యదాపశ్యత్పశ్యతే రుక్మవర్ణంకర్తారమీశంపురుషంబ్రహ్మ యోనిమితి శ్రుతేః ॥ హిరణ్య రూపాయ ; రజితరూపాయ । శుద్ధస్ఫటిక సంకాశ రూపాయేత్యర్థః ॥ స్యాత్కోశశ్చ హిరణ్యంచ । హేమరూప్యేకృతా కృతేత్యమరకోశః ॥ శ్లో ॥ మేరుకైలాస వాసాయ ॥ శుద్ధస్ఫటికరూపిణే ॥ హిరణ్మయాయశర్వాయ మహాకైలాస వాసినే త్యాదిశివాగమోక్తరీత్యా । మహేశ్వరస్యశుద్ధస్ఫటికవర్ణత్వం । సదాశివస్య । హిరణ్మయత్వం యుక్తంభవతి ॥ హిరణ్యపతయే । హర్యగతికాంత్యోరితిధాతువశాద్ధర్యతీతిహిరణ్యం । తేజఇత్యర్థః । తద్రూపాణాంసూర్యచంద్రాగ్నీనాంపతిః । అధిపతిః ॥ తేభ్యోప్యధికతేజస్వీత్యర్థః ॥ తస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీతిశ్రుతేః । యద్వా । హిరణ్యానాంధనానాంపతిః । ప్రభుః ॥ సర్వైశ్వర్యసంపన్నఇత్యర్థః । అంబికాపతిః । త్రిగుణాత్మకమాయాయాఃపతిః ॥ ఉమాపతిః । ప్రణవాత్మకచిచ్ఛక్తేఃపతిః । భర్తా । మాయాంతుప్రకృతింవింద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరమితిశ్రుతేః । యస్య మాంత్రిత్రయంనామవ్యక్తంసత్ప్రణవాత్మకం ॥ బభౌహ్రస్వద్వయందీర్ఘంద్విమాత్రిత్వాదుమైవసేతిశంకరసంహితావచనం । పశుపతయే । పశూనాంబ్రహ్మవిష్ణ్వాదిజీవానాం । పతిః ॥ ప్రభుః ॥ తథాస్కాందే ॥ శ్లో ॥ పశూనాంబ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవానాంపతిరీశ్వరఇతిశ్రూయతే । పశూనాంపతయేజగతాంపతయేత్యాదినాశతరుద్రీయే ॥ అహమేకః ప్రథమఃపశూనామధి పతిరసానీతిత్రిపురసంహారానువాకేశివస్యపశుపతిత్వశ్రవణాదత్రన నారాయణస్యావకాశః ॥ ౨౦ ॥ ఋతగ్ం సత్యమితి ॥ ఋతం ॥ జ్ఞానగమ్యం ॥ సత్యం । త్రైకాలికాబాధ్యం ॥ పరంబ్రహ్మ । మూర్తిత్రయాతీతబ్రహ్మ

ప్రపంచోపశమంశాంతం శివమద్వైతంచతుర్థం మన్యంతే సఆత్మాసవిజ్ఞే
యః ॥ శివోద్వైత ఇతిమాండూక్యే తథాశ్రూయతే । పురుషః ।
పూర్ణాద్వాపురుషః ॥ కృష్ణపింగళం ॥ అంబికాయాశ్శ్యామ వర్ణత్వా
త్తదర్ధాంగిత్వేవ శివస్య కృష్ణపింగలత్వంయుక్తం ॥ మాతామరకతశ్యా
మేత్యాదిషు । పార్వత్యాస్తథాత్వం బహుధా శ్రూయతే ॥ ఊర్ధ్వరే
తం ॥ ఉత్కృష్టరేతః ॥ కృశానురేతః ॥ హిరణ్యరేత ఇతివార్థః ॥
కృశాను రేతస్సర్వజ్ఞః । హిరణ్య రేతోదుద్ధర్ష ఇత్యమరకోశ శివసహ
స్రనామావళ్యాదౌతథాశ్రూయతే॥విరూపాక్షం । విరూపాణి । పంక్తి
వ్యత్యస్తాని । అక్షీణి। నేత్రాణియస్యాసౌ । తథోక్తః ॥ త్ర్యంబకఇ
త్యర్థః ॥ త్ర్యంబకంయజామహేఇతిశ్రుతేః । విశ్వరూపాయఅష్టమూర్త్యా
త్మకాయేత్యర్థః ॥ ఏతేన । పరశివస్య । ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపేతి
శ్రుత్యుక్తరీత్యామూర్తామూర్తత్వ ముపపాదితం భవతి ॥ ఇతినారాయ
ణేఏకవింశత్యనువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ ౨౧ ॥ * * * *॥
సర్వోవైరుద్రఇతి ॥ ఏషసర్వః । పరిదృశ్యమానమహదహంకారా
దిసర్వప్రపంచం । రుద్రోహి ॥ రుద్రపదైకాంతికశివఏవ ॥ ననారా
యణః । తస్మైరుద్రాయతాదృగ్రుద్రాయ మేమమనమః । అస్తు ॥
భవతు । ఏతేనశివైకాంతికభక్తిస్సూచ్యతె ॥ హిశబ్దోత్రఇతరార్థవ్యవ
ఛేదార్థకః ॥ ...—...—...—......—...—...—...—

పురుషోవైరుద్రః ॥ రుద్రఏవపురుషఇత్యర్థః । అత్రవైశబ్దో నారాయణ
స్యశ్రేష్ఠత్వ నిశ్చయార్థ బోధకః ॥ పూర్వాధ్యాయేషు । ఏతదధ్యాయే
చ ॥ వాసుదేవః పరాప్రకృతి రిత్యాదినా నారాయణస్య బహుధాని
రూపితత్వాదతశ్రేష్ఠత్వ నిరూపణంపునర్నకృతం ॥ తన్మహః ॥ తత్
రుద్రః । మహః । సాధనాంతరనిరపేక్షస్వప్రకాశక ॥ విశ్వంభూత
మితి । భూతం । భూతకాలోత్పన్నం।జాతం । వర్తమానకాలీనం। జా
యమానం । భవిష్యత్కాలికం । బహుధాచిత్రం ॥ చాతుర్లక్షభేదేన
విచిత్రం ॥ విశ్వం ॥ విష్ణ్వాదిచేతనా చేతనప్రపంచం ॥ సర్వోవైరు
ద్రః । రుద్రశక్త్యుపాదానకారణత్వాచ్ఛక్తిశక్తి మతోరభేదాచ్చ రు
ద్రాత్మకంవిష్ణ్వాదీనాంనిరవద్యం । శివశక్తిసామరస్యప్రభావ మత్రప్రపం
చితమితి ద్వావింశత్యనువాకః ॥ ౨౨ ॥ * * * * * *
కద్రుద్రాయేతి ॥ క ఇవాచరతీతికత్ । రుద్రాయ ॥ శ్రేష్ఠేత్యర్థః ।

ప్రచేతసే ॥ సర్వజ్ఞాయ । మీఢుష్టమాయ । సేక్తృతమాయ । వర్షాదిభిస్సేచకాయ ॥ ప్రయోజక కర్త్రేత్యర్థః ॥ తవ్యసే । తపః ఫలరూపాయ । హృదే । దివ్యమంగళ విగ్రహాయ । శంతమం । సుఖావహం । స్తోత్రం । వోచేమ । వదామ ఇత్యర్థః ॥ రుద్రశబ్దనిర్వచనాని రుదమజ్ఞానం ద్రావయతి నాశయతీతి రుద్రః । రువిరాదానే ఇతి ధాతోః । రురం వేదం ॥ బ్రహ్మణే దాతి దదాతీతి రుద్రః । ప్రణవరూప వృత్త్యా స్వాత్మానం రాతి ప్రాపయతీతి వా రుద్రః । రుదత్ సుఖం రాతి దదాతీతి వా రుద్రః ॥ రుతం సంసార దుఃఖం ద్రావయతీతి వా రుద్రః ॥ రుతమశుభం ద్రావయతీతి వా రుద్ర ఇత్యనేక వృత్త్యా రుద్రశబ్దస్య భగవత వ్యాసేన రుద్రభాష్యే విద్యారణ్యాది మహద్భిశ్చ శివపరత్వావసాయాత్ ॥ శివే రూఢిరితి విజ్ఞేయం యది రుద్రపదస్య అవయవశక్త్యా నారాయణే రూఢిరంగీక్రియతే । తర్హి నారమయనం యస్యాసావితి వ్యుత్పత్త్యా నారాయణశబ్దస్య నకేరి రూఢిః । కింనస్యాదితి చింత్యం ॥ ఇతి త్రయోవింశత్యనువాకః ॥ ౨౩ ॥ * ॥

శ్రీ శివాయ పండిత గురవే నమః

నారాయణం ॥ మూలం ॥ యస్యవైకంకత్యగ్నిహోత్రహవణీ భవతి ॥ ప్రత్యేవాస్యాహుతయస్తిష్ఠంత్యథో ప్రతిష్ఠిత్యై । ఇతి చతుర్వింశత్యనువాకః ॥ కృణుష్వపాజ ఇతి పంచ ॥ ఇతి పంచవింశత్యనువాకః ॥ ౨౫ ॥ అదితిర్దేవా గంధర్వా మనుష్యాః పితరోసురాస్తేషాగ్ం సర్వభూతానాం । మాతా మేదినీ । మహతీ మహీ సావిత్రి గాయత్రీ జగత్యుర్వీ పృథ్వీ బహులా విశ్వాభూతా కతమా కాయా సా సత్యేత్యమృతేతి వసిష్ఠః । ఇతి నారాయణే షడ్వింశత్యనువాకః ॥ ౨౬ ॥ ఆపో వా ఇదగ్ం సర్వం విశ్వాభూతాన్యాపః । ప్రాణా వా ఆపః ॥ పశవ ఆపోన్నమాపోమృతమాపస్సమ్రాడాపో విరాడాపస్స్వరాడాపశ్ఛందాగ్ంస్యాపో జ్యోతీగ్ంష్యాపో యజూగ్ంష్యాపస్సత్యమాపస్సర్వా దేవతా । ఆపో భూర్భువస్సువరాప ఓం ॥ ఇతి నారాయణే సప్తవింశత్యనువాకః ॥ ౨౭ ॥ ఆపః పునంతు పృథివీం ॥ పృథివీ పూతా పునాతు మాం ॥ పునంతు బ్రహ్మణస్పతిర్బ్రహ్మపూతా పునాతు మాం ॥ * * *

యదుచ్ఛిష్టమభోజ్యం । యద్వా దుశ్చరితం మమ । సర్వం పునంతు

మామాపోసతాంచప్రతిగ్రహగ్ంస్వాహా ॥ ఇత్యష్టవింశత్యను
వాకః ॥ ౨౮ ॥ అగ్నిశ్చమామన్యుశ్చ మన్యుపతయశ్చమన్యు
కృతేభ్యః ॥ పాపేభ్యోరక్షంతాం ॥ యదహ్నాపాపమకార్షం ॥
మనసావాచాహస్తాభ్యాంపద్భ్యాముదరేణశిశ్నా ॥ అహస్తదవ
లుపంతు । యత్కించ దురితంమయి । ఇదమహం మామమృత
యోనౌ ॥ సత్యేజ్యోతిషిజుహోమిస్వాహా ॥ ...—...—
ఇతినారాయణేఏకోనత్రింశత్యనువాకః ॥ ౨౯ ॥ —...—
సూర్యశ్చమామన్యుశ్చ మన్యుపతయశ్చ మన్యుకృతేభ్యః ॥ పా
పేభ్యోరక్షంతాం ॥ యద్రాత్ర్యాపాపమకార్షం ॥ మనసావా
చాహస్తాభ్యాం । పద్భ్యాముదరేణశిశ్నా ॥ రాత్రిస్తదవలుం
పతు ॥ యత్కించదురితం మయి । ఇదమహం మామమృత
యోనౌ । సూర్యేజ్యోతిషిజుహోమిస్వాహా । ఇతినారాయ
ణేత్రింశత్యనువాకః ॥ ౩౦ ॥...—...—...—...—...
ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మ । అగ్నిర్దేవతాబ్రహ్మఇత్యార్షం ॥ గాయ
త్రీంఛందంపరమాత్మస్వరూపం । సాయుజ్యంవినియోగః ।
ఆయాతు వరదాదేవీ అక్షరంబ్రహ్మ సమ్మితం । గాయత్రీంఛం
దసాంమాతేదంబ్రహ్మజుషస్వమే । యదహ్నాత్కురుతేపాపంత
దహ్నాత్ప్రతిముచ్యతే । యద్రాత్రియాత్కురుతేపాపం తద్రాత్రి
యాత్ప్రతిముచ్యతే । సర్వవర్ణే మహాదేవి సంధ్యావిద్యేసర
స్వతి । ఓజోసి ॥ సహోసిబలమసిభ్రాజోసి దేవానాం ధామ
నామాసివిశ్వ మసివిశ్వాయుస్సర్వమసి సర్వాయురభిభూరోం
గాయత్రీమావాహయామి । సావిత్రీమావాహయామి । సర
స్వతీమావాహయామి । ఛందరుషీమావాహయామి । శ్రి
యమావాహయామి । బలమావాహయామి । గాయత్రీయా
గాయత్రీ । ఛందోవిశ్వామిత్రరుషిస్సవితా దేవతా । అ
గ్నిర్ముఖంబ్రహ్మశిరోవిష్ణుర్హృదయం । రుద్రశ్శిఖా ॥ పృథివీ
యోనిః ॥ ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానస ప్రాణాశ్వేతవ
ర్ణాసాంఖ్యాయనస గోత్రాగాయత్రీచతుర్విగ్ంశత్యక్షరాత్రి
పదాషట్కుక్షిః ॥ పంచశీర్షోపనయనేవినియోగః ॥ ❋ ॥
ఓంభూః । ఓగ్ంభువః । ఓంమహః । ఓంజనః ॥ ఓంతపః

ఓగ్ంసత్యం ॥ ఓంతత్స వితుర్వరేణ్యం భర్గోదేవస్య ధీమహీధీ యోయోనః ప్రచోదయాత్ ॥ ❀ ॥ ఓమాపో జ్యోతీరసో మృతంబ్రహ్మ భూర్భువ స్సువరోం ॥ ఇతినారాయణేపకత్రిం శద్వాత్రింశత్రయస్త్రింశ్యనువాకాః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ॥

భాష్యం ॥ యస్యేతి ॥ యస్యయజమానస్య ॥ అగ్నిహోత్ర హోమసాధన భూతపాత్ర విశేషోవికంకతాఖ్య వృక్షప్రకృతికోభవతి ప్రతిష్ఠాభవన్తి ॥ కేసప్రతిష్ఠాభవంతీత్యతాహ ॥ ప్రత్యేవాస్యాహుతయ ఇతి ॥ ఆహుతయః ప్రతిష్ఠితాభవంతి ॥ తాయజమానస్యప్రతిష్ఠిత్యైప్ర కల్పంతఇత్యర్థః ॥ ఇతిచతుర్వింశత్యనువాకః ॥ ౨౪ ॥ కృణుష్వపాఇ తిపంచమంత్రైః రక్షోఘ్నాంత్యర్థ మిహపఠితవ్యా ఇత్యర్థః ॥ ఇతి పంచ వింశత్యనువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ ౨౫ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ॥

అదితిర్దేవాగంధర్వాఇతి ॥ దేవగంధర్వమనుష్యః తసురసర్వభూత మాతృత్వయుక్తా ॥ మేదిన్యాదిశబ్దప్రవృత్తి నిమిత్త గుణవత్ । కతమా కాయాసానత్వాదిశబ్దితా । భూమిరేవ । ఖండనానహత్వాద్భూమే రదితిత్వం ॥ ఏవంభూమింసస్థః ప్రశశంసేత్యర్థః । ఇతిషడ్వింశత్య నువాకభాష్యం ॥ ౨౬ ॥ పూర్వోక్తసర్వాత్మకజ్ఞానస్యచిత్తశుద్ధిద్వా రాసంభవాత్తస్య చనిత్యనైమిత్తికాదికర్మానుష్ఠానస్య హేతుత్వాత్ప్ర తకార్యకర్మాచరణముపదిశతి । తతఇతిఇతిషడ్వింశత్యనువాకభాష్యం ॥ అపోవాఇతి । సమ్యగాజతీతిసమ్రాట్ ॥ విశ్వరాజతీతివిరాట్ । స్వ యమేవరాజతఇతిస్వరాట్ । ఓమితిబ్రహ్మాత్మకత్వముచ్యతే ॥ సర్వాత్మ కత్వేనతాసాంప్రశంసార్థమంత్రమిదం ॥ తదభిమంత్రణాదావినియుక్తః । ఇతిసప్తవింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౨౭ ॥ అపః పునంత్వితి । మధ్యా హ్నజలపానవిషయుక్తమంత్రమిదం । యాఆపస్సంతి । తాఃపృథివీంపునం తు । పృథ్వీశనేనశోధయంతు । అపాంసకల దేవతా స్వరూపత్వా త్పరమ పవిత్రత్వాచ్చ ॥ పవిత్రకరణం యుక్తం । ఆపోవైసర్వాదే వతాఇతిశ్రుతేః । సాచపృథివీతాభిరద్భిరితి శేషః । పూతాపవిత్రీ కృతా । శుద్ధాసతీత్యర్థః । మామనుష్ఠాతారం । పునాతు । శోధ యతు । ఉత్తరేకర్మణ్యధికారిణంకరోత్విత్యర్థః । నవర్ణధారావాహా మేదినిమేధాత్ ॥ భూమిగతత్వసిధ్యర్థ మాపఃపునంత్వితి ప్రార్థితం ॥ భూమిగతాస్వప్సుచమ్యపూతో వతతివాక్యదర్శనాత్ ॥ తత్రాపి

నేనపృథివీపూతా పునాతుమామితి(ప్రార్థ్య)తేతియావత్ । బ్రహ్మణస్పతిః వేదపతిః ॥ సకలవేదప్రతిపాద్యఇత్యర్థః ॥ పరమాత్మేతిభావః । వేదైశ్చ సర్వైరహమేవవేద్యోఇతి శ్రుతేః । షష్ఠ్యాః పతిపుత్రేత్యాదినా షత్వం ఛాందసత్వాద్విసర్గ స్యచ్ఛందసి । బహులమితిసత్వం । పరమేశ్వరః ॥ పునంతు ॥ పునాతు । వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః । పృథివీ పునాత్వితిభావః బ్రహ్మపూతా పునాతుమాం ॥ పరమేశ్వరేణ పవిత్రీకృతా పృథ్వీమాం పునాత్విత్యర్థః । ఇదానీం స్వకృతం కృత్స్నం దురితం తన్నివృత్తయేసాక్షాద్దేవాపః ప్రార్థ్యంతే ॥ యది । ఉచ్ఛిష్టం అన్యోచ్ఛిష్టం అన్యభుక్తశేషంవా । భుక్తం యదస్తి ॥ తత్ । అభోజ్యం । భోక్తుమయోగ్యం ॥ కేశకీట మూషక పురీషకాది సంయుక్త మన్నం భుక్తమితి యదస్తి । తత్ , యద్వా । కించ , మమ ॥ దుశ్చరితం । అగమ్యాగమనాదికం ॥ యదస్తి ॥ తత్సర్వమాపః ॥ పునంతు । శోధయంతు పవిత్రం మాంకుర్వంత్వి తియావత్ ॥ * * * * * *

అసతాంచ । శూద్రాదీనాంచ , యత్ప్రతిగ్రహం । తదపి । పరిహృత్యమాంపునాత్విత్యర్థః । స్వాహాశబ్దస్తు ఆచమనప్రకాశన సూచనార్థకః ॥ ఏతన్మంత్రార్థశ్లోకాలిఖ్యంతే ॥ శ్లో ॥ ఆపఃపునంతుపృథివీం । పూతాతాభిః ॥ పునాతుమాం । పునంతుబ్రహ్మణస్పతిర్వేద వేదః పునాతుమాం (పూతా ఇత్యేవ) పూతేతి । బ్రహ్మపూతా పునాతుమాం ॥ యదుచ్ఛిష్టమభోజ్యంచ । యద్వాదుశ్చరితంమమ ॥ * * * * సర్వస్మాదంహసోఽస్మాన్మామ సతాంచ ప్రతిగ్రహాత్ ॥ పునంత్వాప ఇతి ధ్యాత్వా ॥ స్వాహేత్యుక్త్వా జలంపిబేదితి హరదత్తాచార్యైరేవముక్తం ॥ *** ॥ ఇత్యష్టవింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౨౮ ॥ అగ్నిశ్చేతి సాయంకాల జలప్రాశనా మంత్రమిదం । అగ్నిరగ్న్యాత్మకో రుద్రః రుద్రోఽవా ఏష యదగ్నిరితి శ్రుతేః ॥ మన్యుశ్చ । తస్య క్రోధశ్చ ॥ క్రోధాత్మికాశక్తిరిత్యర్థః ॥ మన్యుపతయశ్చ ॥ క్రోధస్వామినో క్రోధాత్మకవిస్ఫులింగాః రుద్రగణాశ్చ । ఏతే సర్వేదేవాః ॥ మన్యుకృతేభ్యః । మన్యునాక్రోధేన । కృతేభ్యః । దురితేభ్యః । మాం ॥ మాం ॥ రక్షంతాం ॥ ప్రార్థనాయాంలోట్ । తేసర్వేదేవాఃక్రోధకృత పాపాన్వినాశంకృత్వాశివైకశరణం మాంగతం ప్యేతిభావః ॥ కించ । యత్ । అహ్నా । అహ్నా । తృతీయాసప్తమ్యాంపరిణమ్యతఇతి

తాత్పర్యం । యదహ్నా । అహ్నా । అతీతేనదివ భాగేనేత్యహాస్యాత్ । ఘుస్రోదినాహనీ వాన్వితి కోశాత్ । యత్పాపం । దురితం ॥ మనసా । ఈశ్వర చింతనాను కరణం । వాచాశివ నామస్తోత్రాకరణం హస్తాభ్యాం గురుచరణేశ్వర పూజాద్యకరణం ॥ పద్భ్యాం । పాదాభ్యాం శివగురుక్షేత్రాగమనం । ఉదరేణ ॥ జఠరేణ । ఈశ్వరానర్పితపదార్థభోజనకరణం । శిశ్నా । శిశ్నేన । అగమ్యాగమనం । ఏవం రూపం అకార్షం । కృతవానస్మి ॥ ప్రాతఃకాలాదారభ్యైతత్కాలపర్యంతం యద్దురితముక్త రీత్యాకృతం । తత్ । అహః । దివసరూపశ్శివః । అవలుంపతు । నాశయతు ॥ అహస్స్వాలాయుధోదేవ ఇతివచనాత్ ॥ అసౌయస్తామ్రో అరుణఉతబభ్రుస్సుమంగలఇత్యేకశత రుద్రీయే చ అహ్నోధిదేవతాత్వం శివస్య ప్రతిపాదనాదహశ్శబ్దేః శివఏవ గ్రాహ్యః ॥ జడస్యైతస్యైకర్తృత్వాసంభవాత్ ॥ యత్కించ । కించ । ఉత । యత్ ॥ ఏతద్వ్యతిరిక్తం పాపం । మయినిష్పన్నమిదం । పాపజాతం సర్వం । తత్కర్తారంమాంచ ॥ జీవం । అమృతయోనౌ । మరణరహితజగత్కారణే ॥ సత్యే । త్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపే ॥ * * * * ॥ జ్యోతిషి । హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్నచిదాకాశస్థితస్వయం ప్రకాశమానశివే ॥ అహం । జుహోమి । హోమంకరోమి । ఆహమనేన హోమేన సర్వం భస్మీకరోమీత్యర్థః । స్వాహాశబ్దస్తుమంత్రోచ్చారణానంతర మాచమనసూచనార్థకః ॥ ఇతినారాయణీయే కోనత్రింశత్తమ వాక్యభాష్యం ॥ ౨౯ ॥ సూర్యశ్చేతి ॥ ప్రాతర్జలపానమంత్రమిదం । సూర్యః । సూర్యాత్మారుద్రః । మన్యుస్తు క్రోధశక్తిః ॥ మన్యుపతయః । హేడస్స్వామినస్తద్రశ్మీభూత రుద్రగణాః । అసౌయస్తామ్రో అరుణఉతబభ్రుస్సుమంగలః ॥ యే చేమాగ్ం రుద్రా అభితో దిక్షు ॥ శ్రితాస్సహస్రశో వైషాగ్ం హేడఈమహే ఇతిశ్రుతేః ॥ తే సర్వే దేవాశ్చ ॥ మన్యుకృతేభ్యః పాపేభ్యః ॥ మాంరక్షంతాం ॥ రక్షంత్విత్యర్థః ॥ కించ ॥ యద్రాత్ర్యా రాత్ర్యామిత్యర్థః ॥ విభక్తిపరిణామః కార్యః ॥ యత్పాపమకార్షం । కృతవానస్మి । తత్సర్వం రాత్రిః । శివశక్తిః । శూలపాణిప్రియా నిశీథస్మృతేః ॥ అవలుంపతు ॥ ఛిచ్ఛేదయతు ॥ నాశయత్విత్యర్థః ॥ యత్కించ దురితం మయి ॥ మయితతోన్యం యత్కించిద్దురితం వర్తతే ఇదం । తత్కర్తారం మాంచ ॥ అమృతయోనౌ ॥ మోక్షహేతుభూతసహస్రా

రస్థితే ॥ సూర్యే । సూర్యవత్ప్రకాశమానే । జ్యోతిషి ॥ స్వయంప్ర
కాశమానపరశివే ॥ ప్రసిద్ధసూర్యాంతర్వర్తినిశివేవా । సూర్యసూపశి
వేవా । జుహోమి స్వాహా ॥ హోమంకరోమీత్యర్థః । అహంమమ ।
వృత్తింత్యజామీతిభావః ॥ అత్రపూర్వాచార్యకృతశ్లోకాలిఖ్యంతే ॥
సూర్యోమన్యుర్మామన్యుపత యోమన్యుజాతఘాత్ ॥ ముంచంతుహ
స్తవచ్ఛిశ్నమనోవాగుదరైరపి । రాత్ర్యాప్ర కార్ష్ణంపాపంయత్తాత్ప్రరే
హవలుంపతు ॥ అబుద్ధికృతమజ్ఞానో । యత్కించిద్దురితంమయి ॥ త
చ్ఛాంత్యైమహంసూర్యే ॥ జుహోమిజ్యోతిషీస్వయం । ప్రక్షిప్యామ్యమృ
తయోనౌమాముచ్యేయం మృత్యుబంధనాదితి ॥ * * * * ॥
మనసావాచేతివాక్యస్యపూర్వవద్వ్యాఖ్యా ॥ ఇతిత్రింశత్యనువాకభాష్యం ॥
ఏవం పరశివస్య అగ్నిశ్చేత్యాదిసంధ్యాంగమంత్రప్రతిపాద్యత్వము
క్త్వేదానీంగాయత్రీప్రతిపాద్యత్వం నిరూపయితుం తచ్ఛ్రుతిమారభతే ॥
ఓమిత్యాదినా । ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మ ॥ ఓమిత్యేకవర్ణంశివః । శి
వోమేఅస్తుసదాశివోం । నమస్తారనమఇత్యాదిశ్రుతిషు తథాశ్రూయ
తే ॥ ప్రణవస్యఋష్యాదికందర్శయతి ॥ అగ్నిర్దేవతా ॥ అం । సకల
వేదాంతప్రతిపాద్యత్వం । గచ్ఛతీత్యగ్నిః ॥ పరమాత్మా ॥ అగిరగిలగి
తిదండకధాతుః । అగేర్నలోపశ్చేతిఔణాదికసూత్రేణనిప్రత్యయః ।
సలోపశ్చ । అస్యప్రణవస్యపరశివోధిదైవతమిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మఇతి । శివ
మద్వైతంచతుర్థంమన్యంతేతిశ్రుత్యా మూర్తిత్రయాతీతపరబ్రహ్మశివః ।
ర్షం ॥ రుషిః । రుద్రఃరుషిరిత్యర్థః । విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిరితి
శ్రుతేః । గాయత్రంఛందం । గాయత్రీఛందఇత్యర్థః । పరమాత్మా ॥
శివః । ప్రియతాంభగవానీశః పరమాత్మా సదాశివోమితిశ్రుతేః ॥ స
రూపం । పరశివస్యఅంగభూతత్వాత్తత్స్వరూపత్వం । తదభివ్యక్తిస్థా
నత్వాద్వాతత్స్వరూపత్వం ప్రణవస్యయుక్తంభవతి । సాయుజ్యం ॥
నదీసముద్రవదైక్యరూపమోక్షేవినియోగఇత్యర్థః । ఇతిశబ్దఃప్రకారా
ర్థే । తథాచైవంప్రణవప్రకారోవిజానీయాదిత్యర్థః । పూర్వాచార్యైః
ప్రణవేబ్రహ్మర్షిఃప్రోక్తః ॥ ఛందోగాయత్రముచ్యతే । పరమాత్మా
దేవతాయామోక్షార్థేవినియుజ్యతే ॥ అతఏవవాగ్నిపదస్య పరశివపర
త్వముక్తం ॥ అథసకల వేదమాతరంపరశివప్రతిపాదికాంగాయత్రీం
ప్రార్థయతే ॥ ఆయాత్వితి । వరదా । ఉపాసకానామభీష్టఫలప్రదా ॥

వరదావామనయేతిలలి తాన్త్రోక్తేఽపి మాతృకాత్మికపరాశక్తిరూపగా
యత్రీ) । ఆయాతు ॥ సహస్రారాంబుజోద్భవమాకాశ మాయాత్విత్య
ర్థః । యద్వా । ఆయాత్వితి । అస్మదనుగ్రహార్థం దానప్రద శీలాదేవి
మత్సకాశమాగచ్ఛత్వితివాస్యాత్ ॥ * * * * * * *
తతఃకింతత్రాహ ॥ అక్షరం । నాశరహితం । బ్రహ్మసమ్మితం । సమ్మి
తం ॥ సమ్యగ్వేదాంతేననిశ్చితం ॥ బ్రహ్మ ॥ సహస్రారస్థిత స్వయంప్ర
కాశమానశివస్త్వమేవేతిశేషః । శక్తిశక్తిమతోరభేదాదితిభావః ॥ అ
స్తు । కింతత్రాహ । గాయత్రీమితి ॥ ఛందసాంమాతా । సర్వేషాం
వేదానాంజననీ ॥ సకలవేదనిర్గళితసారభూతత్వాదిత్యర్థః । తదాహ
మనుః ॥ త్రిభ్యఏవతువేదేభ్యః పాద పాదమదూదుహత్ ॥ తదిత్యృచో
ఽస్యాస్సావిత్ర్యాః । పరమేష్ఠీప్రజాపతిరితి ॥ గాయత్రీం ॥ గాయత్రీం
ఛందోభిమానదేవతేత్యర్థః ॥ ప్రథమార్థేద్వితీయాఛాందసం ॥ * * ॥
ఇదం । మత్కృతంస్తోత్రరూపంబ్రహ్మ ॥ తపః । వేదస్తత్త్వం తపోబ్ర
హ్మేతివచనాత్ ॥ జుషస్వ ॥ గృహాణ । త్వమితిశేషః । జుషస్వేతిలింగా
త్ ॥ గాయత్రీత్వమాగత్యమామనుగృహ్య । మదాచరితంస్తోత్రంజుష
స్వేతిస్వకృతంభగవత్యైసమర్పయతీతిభావః । అథవా । వరదాదేవి ॥
అక్షరం । నాశరహితం । సమ్మితం ॥ సమ్యగ్వేదాంత । ప్రమాణేనని
శ్చితంబ్రహ్మ । జగత్కారణపరశివం ॥ ఉపదేష్టుమితిశేషః । ఆయా
తు ॥ అస్మాకంశివజ్ఞానంభోధయితుమాగచ్ఛత్విత్యర్థః ॥ ఏతదేవస్ప
ష్టయతి । గాయత్రీమితి । ఛందసాంమాతాగాయత్రీపదాభిధేయాచి
చ్ఛక్తిః ॥ మేమమ । ఇదం । భ్రాజద్ధృదయపుండరీకమధ్యస్థితం ।
బ్రహ్మ । పరశివం । జ్యోతిర్మయశివమిత్యర్థః । జుషస్వ ॥ జోషయ
తు । ఉపదేశపూర్వకతయాసాక్షాత్కుర్యాదిత్యర్థః । జుషస్వేతిఛాం
దసంరూపం ॥ తస్యఫలమాహ । యదహ్నాదితి ॥ అహ్నాత్ ।
అహ్నా । యత్పాపంకురుతే ॥ కరోతి । తత్పాపం । అహ్నాత్ ॥
అహ్నా । ప్రతిముచ్యతే ॥ అంతర్జ్యోతిర్లింగానుసంధానపురుషాణామితి
శేషః । యేతేనయద్రాత్ర్యాదిః వ్యాఖ్యాతం । అథగాయత్ర్యాస్స
ర్వాత్మకత్వందర్శయన్నేవసవిశేషంప్రార్థయతే । సర్వవర్ణేణి ॥ సర్వ
వర్ణే ॥ శాకినీఢాకిన్యాదిసర్వశక్తిస్వరూపిణే । మహాదేవి । మహాదే
వ్యై । శివస్యపత్నీమహాదేవి । తస్యాస్స్యంబుద్ధిఃహేమహాదేవి । త్వం ।

ఓజోసి ॥ ఇంద్రియాణాంశక్తిరసి ॥ సహోసి । శత్రూనభిభవన శక్తిరసి । బలమసి ॥ శరీర సామర్థ్యరూపోసి ॥ భ్రాజోసి । దీప్తిరూపోసి ॥ దేవానాం । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాం । ధామ తేజోయదస్తి ॥ తన్నామాసి ॥ తదేవశివనామేత్యర్థః । అథవా । దేవానాం । దశావతారాణాంధామ ॥ నివాసభూమిః । అసి ॥ నారాయణికశాంగుష్ఠన ఖోత్పన్నద శాకృతిరితిలలితా సహస్రనామవ్యాఖ్యానభాష్యేయతే । నామప్రసిద్ధా ॥ సర్వదేవతాశ్రయభూమిరసీభావః । విశ్వం । సర్వ జగదుపాదానకారణత్వాత్సర్వజగద్రూపస్త్వమసి । విశ్వాయుః ॥ సంపూర్ణాయుస్స్వరూపోసి ॥ ఏవంసర్వమసిసర్వాయురిత్యుక్తానామనువాదః । యద్వా ॥ విశ్వంసమస్తస్థావరరూపోసి ॥ విశ్వాయుః ॥ స్థావరజాతస్యఆయురపిత్వమేవాసి ॥ అత్రాయుశ్శబ్దేన సత్తాకాలో వివక్షితః ॥ సతుప్రాణ వాయురిత్యర్థః ॥ తస్యచేతన ధర్మత్వాదిత్యూహ్యం ॥ ఏవం జంగమానామపి జ్ఞేయం । అభిభూః । సకలపాపస్య తిరస్కారహేతుః । ఓం ॥ ప్రణవస్వరూప పరశివోసి ॥ ఏతత్సర్వం పరమేశ్వరశక్తిత్వాచ్ఛక్తిశక్తిమతో రభేదాచ్చ గాయత్ర్యాస్సభవతి ॥ తాదృశీం గాయత్రీం ॥ మదిమ్యేమనసి ॥ ఆహ్వయామి ॥ ఉపాసితుమితి శేషః । ఏవంసావిత్ర్యాదిరూపేణ గాయత్ర్యావాహనం ॥ అత్రైకస్యా ఏవ గాయత్ర్యాః కాలభేదేన నామభేదాంగీ కారాద్గాయత్ర్యాది భేదేన ఆవాహనం యుక్తం ॥ తదుక్తం పరాశరమాధవీయే ॥ గాయత్రీనామపూర్వాహ్ణే ॥ సావిత్రీమధ్యమేదినే । సరస్వతి చసాయాహ్నే । సైవంసంధ్యాత్రిధామ తేతి—గ్రంథాంతరేనా మత్రయనిర్వచనంకృతం । గాయత్రీప్రోచ్యతే తస్మాద్గాయంతంత్రాయ తేయతః ॥ సవితుర్ద్యోతనాత్సైవ ॥ సావిత్రీపరికీర్తితా ॥ జగతఃప్రసవిత్రీవా ॥ గూప్రత్వాచ్ఛసరస్వతీతి ॥ ఛందాంసి ॥ గాయత్ర్యాదీన్ ॥ ఋషీన్విశ్వామిత్రాదీన్ । శ్రియంత్యేతామితిశ్రీః ॥ మహాలక్ష్మీః ॥ తాం ఆవాహయామి ॥ అథగాయత్ర్యాశ్ఛంద ఋషిదేవతాది స్వరూపం దర్శయతి । గాయత్ర్యాఇతి । గాయత్ర్యాః । గాయత్రీ మంత్రస్య ॥ గాయత్రీఛందః ॥ విశ్వామిత్రఋషిః ॥ విశ్వస్యఅమిత్రః ॥ విశ్వస్యవసురాటోదితిమాత్రే ద్విశ్వామిత్ర ఇతిరూపం సుప్రసిద్ధం ॥ తత్ప్రోక్తోద్రష్టా ఋషిరిత్యర్థః ॥ సవితా సవితృమండల మధ్యవర్తి శివః । ఉత

సవితృరూపేణ భ్రాజమాన శివో వా ॥ దేవతా ॥ అధిదైవతేత్యర్థః॥
పరశివ చిచ్ఛక్తిరూప త్వాద్గాయత్ర్యాః పరశివదేవతాత్వం యుక్తమి
తిజ్ఞేయం ॥ అగ్నిర్ముఖం । ఘోరతనువిశిష్టః శిఃముఖం ॥ బ్రహ్మా ।
చతుర్ముఖః । శిరః ॥ విష్ణుర్హృదయం । రుద్రశ్శిఖా ॥ అత్రాపి కాల
రుద్రస్య బ్రహ్మ విష్ణ్వాతిశయత్వాత్తస్య శిఖాత్వం యుక్తం । పృ
థివీ యోనిః । సర్వచేతనా చేతనజీవానామిహలోకేఉపాదానకార
ణత్వాత్తస్యాః॥ యోనిత్వంయుక్తం । ప్రాణాపానవ్యానోదానసమా
నరూపపంచ ప్రాణాత్మికేత్యర్థః ॥ సప్రాణనాగకూర్మ కృకరదేవ
దత్తధనంజయాద్యుప ప్రాణయుక్తా గాయత్రీ శ్వేతవర్ణా ॥ శ్వేతవ
ర్ణవిశిష్టా ॥ పరశివచిచ్ఛక్తిత్వాచ్ఛుద్ధ స్ఫటికసంకాశరూపేత్యర్థః ॥
త్రిగుణాత్మికత్వాత్త్రివర్ణత్వంచ తస్యాఃయుక్తం ॥ తదుక్తం ॥ గాయ
త్రీతుభవేద్రక్తా సావిత్రీశ్వేతవర్ణకా । సరస్వతీతథాకృష్ణాఉపాస్యావ
ర్ణభేదతఇతి । సాకింగోత్రేత్యత్రాహ । సాంఖ్యాయనఋషేఃసమానం
గోత్రంయస్యాస్సా సాంఖ్యాయనసగోత్రేత్యుచ్యతే । చతుర్వింశత్యక్షరా
చతుఃరధికావింశతిఃఅక్షరాణియస్యాస్సాతథోక్తా । త్రీణిపదానిఋగ్యజుస్సా
మరూపదానియస్యాస్సాతథోక్తా । అత్రసంఖ్యాయాఅవ్యయ స్యాఇతిచ
తచ్ఛబ్దస్యపూర్వనిపాతః ॥ ❀ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀॥
షట్కుక్షిః । ప్రాచ్యాదిదిక్చతుష్టయం । ఊర్ధ్వాధోభాగేమిళిత్వాషట్కుక్షి
ర్భవతీతిభావః । యద్వా ॥ షణ్ణాంశక్తీనాంకుక్షయో యస్యాస్సాత
థోక్తా । పంచ॥ సద్యోజాతవామదేవాఘోరతత్పురుషేశానరూపా
ణిశీర్షాణి ॥ శిరాంసి । యస్యాస్సా । పంచశీర్షా ॥ ఉపరినయనంయ
స్యాస్సా ॥ ఉపనయనః ॥ వర్ణలోపాత్పృషోదరఇతిపృషోదరాదిగణపఠి
తత్వాత్సాధుః । జీమూతఇత్యాదిషుబహుశోతథాదృశ్యంతే ॥ సచాసౌస
శ్చపంచశీర్షోపనయనః । తస్మిన్ ॥ శివే ॥ వినియోగః । శివశక్తిత్వా
చ్ఛివేవినియోగఇతిజ్ఞేయం ॥ ముక్తావిద్రుమహేమనీలధవళఛాయైర్ముఖై
స్త్ర్యక్షైరితిధ్యానశ్లోకేగాయత్ర్యాః॥పంచశీర్షత్వత్రినేత్రత్వాదిపరశివ
సరూపవర్ణనాత్తస్యాఃపరశివశక్తిత్వమనివార్యం । భగవతాపండితశ్లా
ఘ్యశాకారేణవీరభద్రారాధ్యాదిపూర్వాచార్యైశ్చస్వకృతగ్రంథేషుసంధ్యా
వందనస్యోపక్రమాదుపసంహారపర్యంతస్థితమంత్రాణాం శివప్రతిపా
దకత్వేబహుధా రాద్ధాంతితః । విశేషమిత్యన్యత్ర ద్రష్టవ్యం ।

ఇతి నారాయణే ఏకత్రింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౩౧ ॥ * * * * * * * * ॥
ఓంభూరితి । భూలోకాద్యాస్సప్తలోకా అపి । ఓం ॥ ఓంకారాత్మకశివ
ఏవేత్యర్థః ॥ శివో మే అస్తు సదా శివోమితి శ్రుతేః ॥ * * * * *
ఓం తత్సవితురితి ॥ సవితుర్దేవస్య ॥ సవితృరూపదేవస్యేత్యర్థః ॥ రాహిణా
క్షర ఇత్యాదివదాపచాగకషష్ఠీ ॥ మండలాంతరగత మితి శేషః । మండ
లాంతరగతం హిరణ్మయం భ్రాజమానవపుషం శుచిస్మితం । చండదీధితిస
ఖండవిగ్రహం చింతయేన్ముని సహస్ర సేవితమితి స్మృతేః ॥ వరేణ్యం ।
శ్రేష్ఠః । శివస్య బ్రాహ్మణదేవతాత్వాత్ । త్వం దేవేషు బ్రాహ్మణోస్యహం
మనుష్యేషు బ్రాహ్మణః ॥ బ్రాహ్మణో వై బ్రాహ్మణముపధావ త్వితి శ్రుతౌ తథా
నిరూపణాత్ ॥ తదితి ద్వితీయ్యార్థే పరిణమతే ॥ సుపాం సులిగిత్యపి విభక్తిలో
పః । తత్ తం సదాశివం ధీమహి । ధ్యాయేమహి । పృథగ్జనదుష్ప్రాప
స్య సదాశివధ్యానస్యైకేనకర్తుమశక్యత్వా ద్బహుత్వోక్తిరితి ధ్యేయం । త
త్కిమర్థమిత్యత ఆహ ॥ ధియ ఇతి । యః । భర్గః । శివః । పూర్వపాద
స్థస్యాపి భర్గపదస్యాన్వయబలాదత్రానుషంజనం కార్యం । నః ॥ అస్మా । కిం
ధియః । ధర్మాదిగోచరబుద్ధయః । ప్రచోదయాత్ ॥ ప్రకృష్టేన ప్రేరయే
త్ । సమ్యగ్దదాత్విత్యర్థః । సోమః పవతే జనితా మతీనాం ॥ తదక్షరం
తత్సవితుర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞా చ తస్మాత్ప్రసృతా పురాణీ ॥ రుద్రో జనానాం హృ
దయే సన్నివిష్టః ॥ ఇత్యాది బహుశ్రుతిషు శివస్య బుద్ధిప్రేరకత్వం స్పష్టముక్తం
యద్వా । యో భర్గః ॥ శివః । నః । అస్మాక్ । ధియః । అజ్ఞానా
త్ । ధీశబ్దోత్ర వ్యతిరేకలక్షణయా అజ్ఞానార్థో భవతి । యథా నష్టేందాద
ర్శప్రయోగః ॥ యథా ధీరేకాతరశబ్దప్రయోగః ॥ ప్రచోదయాత్ ।
ప్రకర్షేణ జ్ఞానపారంగమయేదితి ప్రార్థ్యతే । అస్మిన్నర్థే శ్రుతిః ॥ ఉమాస
హాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ధ్యాత్వా ము
నిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షింతమసః పరస్తాదితి ॥ తమసః ।
అజ్ఞానాత్ । పరస్తాత్ ॥ పరమితి శ్రుత్యర్థః ॥ ఇతి కేచిద్వదంతి ।
అత్ర భర్గశబ్దస్య సకారాంతత్వ మవలంబ్య తేజః పరత్వం వదంతి కేచిన్మంద
మతయః । తదసంగతం ॥ * * ॥ * * * * ॥ చతుర్వేదపార
గైర్హరదత్తాచార్యైః ॥ చతుర్వేదసారసంగ్రహే శ్రీకంఠ భర్గపద మప్య
నఘుంతవాద్యం తేజః పరం భవతీ చేద్ధృతమాద్యుదాత్తం॥ తస్మాదదంత ఇతి శ్రీ
శివశాదవైమి । మార్తాండమండలగతశ్శివ ఏవనాన్య ఇతి తాద్ధాంతిత త్వాత్

భర్గో దేవస్య రుద్రాత్మనేతి భాష్యైవషడితి బోధాయన మహర్షిణా గాయత్ర్యంగన్యాసే ప్యదంత త్వేన ప్రయోగాత్ ॥ భర్గ ఇతి ద్వితీయ్యాః పాదస్య త్రిపురతాపనీయగాయత్ర్యాదయే భర్గశబ్దస్యాదంతత్వ దర్శనాచ్చపూర్వోక్త భర్గపదస్య ॥ సకలదురితార్తిభంజక సదాశివ ఏవార్థ ఇతి రాద్ధాంతితం । శ్రీకరభాష్యే పండితభాష్యకారైర్జ్యోతిరధి కరణే గాయత్రీ విచారః బహుధాకృతః । విశేషమిచ్ఛద్భిస్తత్రైవ ద్రష్టవ్యం । ఇతి నారాయణే ద్వాత్రింశస్య నువాకభాష్యం ॥ ౩౽ ॥ * * * * * *

ఓమాపోజ్యోతిరసోమృతమితి । అత్రపరిధమతః । సణవపదంఓం భూః ॥ భూలోకాభిమానినో రుద్రదేవతాః ॥ సహస్రాణి సహస్రశో యేరుద్రా అధిభూమ్యామితి శ్రుతేః ॥ ఓంకారాత్మకశివత్వేనస్తూయంతేతి తాత్పర్యం । ఓంభువః । అస్మిన్మహత్యర్ణవేంతరిక్షే భవా అధీతిశ్రుతేః ॥ తత్తల్లోకస్థితరుద్రగణాః । తత్తల్లోకాశ్చ । వోంవోంకారాత్మకశివ ఏవ । ఆపః । జలాని । తదధిష్ఠానదేవతా ఇత్యర్థః । జ్యోతిరగ్నిః ॥ తల్లోకస్థితదేవతాశ్చ ॥ రసోమృతం ॥ రసః ॥ పరమానందరూపః ॥ అమృతం । మోక్షరూపః । వోం । వోంకారాత్మకసదాశివ ఏవేత్యర్థః ॥ సర్వోవైరుద్ర ఇతి శ్రుతేః ॥ ఇతి ద్వాత్రింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౩౨ ॥ *

ఓంకారరూపనిష్పత్తి ॥ ప్రకారోయం ॥ అవరక్షణ ఇతి ధాతోః ॥ అవతేష్టిలోపశ్చేత్యాణాదికసూత్రేణ । మన్ప్రత్యయో విహితః । తస్యాజ్వరత్వరేత్యాదినా ఊఠ్ ॥ తతో గుణః । తతశ్శిష్టోచ్చారణమితి । ప్రక్రియయా ఓమితిరూపం నిష్పన్నం ॥ * * * అకారఉకారమకార ఇతి తానేకధా సమభవత్తదేతదోమితి శ్రుతేః ॥ ౩౨ ॥ * * * * * *

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ఉత్తమే శిఖరే జాతే భూమ్యాం పర్వతమూర్ధని ॥ బ్రాహ్మణేభ్యోభ్యనుజ్ఞాతా గచ్ఛదేవి యథాసుఖం ॥ స్తుతో మయావరదా వేదమాతా ప్రచోదయంతీ పవనేద్విజాతా । ఆయుః పృథివ్యాం ద్రవిణం బ్రహ్మవర్చసం మహ్యం దత్వా ప్రజాతం బ్రహ్మలోకం । ఇతి త్రయస్త్రింశత్యనువాకః ॥ * * * * * * ౧ ॥

భాష్యం ॥ భూమ్యామవస్థితో యో మేరుః ॥ తస్యమూర్ధన్యుపరిభాగే । జాతే । విద్యమానే ॥ ఉత్తమే శ్రేష్ఠే । శిఖరే । ఉత్కృష్ట

శిఖరాకారకైలాసేఇత్యర్థః । స్థాతుమితి శేషః । బ్రాహ్మణేభ్యః । ఉపాసకేభ్యః ॥ ద్విజేభ్యః ॥ అభ్యనుజ్ఞాతా సతీ । హేదేవీ ॥ హేపరశివశక్తే । భగవతి । గచ్ఛ యథాసుఖం । అస్మానుపాసకాననుగృహీత్వా యథాసుఖంభవద్భర్తృభవన భూతమహామేరుకైలాసంయథాకామంగచ్ఛేత్యర్థః ॥ బ్రహ్మలోకం ॥ శివలోకమిత్యర్థః ॥ శిష్టంస్పష్టం ॥ ఇతి త్రయత్రింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౬౩ ॥ ——.................——

శ్రీశివాయ పండితగురవేనమః

నారాయణం ॥ మూలం ॥ ఘృణిస్సూర్య ఆదిత్యోమర్చయన్తితప స్సత్యంమధుక్షరంతితద్బ్రహ్మత దాపఆపో జ్యోతీరసోమృతంబ్రహ్మ భూర్భువస్సువరోం ॥ ౩౮ ॥ ఓంభూర్భువస్సువర్మహర్జనస్తప స్సత్యంతద్బ్రహ్మతదాపఆపోజ్యోతీరసోమృతంబ్రహ్మభూర్భువస్సు వరోం ॥ ఓంతద్బ్రహ్మ ॥ ఓంతద్వాయుః ॥ ఓంతదాత్మా । ఓంత త్సర్వంఓంతత్పురోర్నమః ॥ ౩౯ ॥ * * * * * ॥ ఓమంతశ్చరతిభూతేషు గుహాయాం విశ్వమూర్తిషు । త్వంయజ్ఞ స్త్వంవిష్ణుస్త్వం వషట్కారస్త్వం రుద్రస్త్వం బ్రహ్మత్వంప్ర జాపతిః ॥ ఇతినారాయణే చతుస్త్రింశతి పంచత్రింశతిషట్త్రిం శత్యమవాకః ॥ అమృతోపస్తరణమసి ॥ ప్రాణేనివిష్టోమృతం జు హోమిప్రాణాయస్వాహా ॥ అపానేనివిష్టోమృతం జుహోమిఅ పానాయస్వాహా ॥ వ్యానేనివిష్టోమృతం జుహోమి వ్యానాయ స్వాహా ॥ * * ॥ ఉదానేనివిష్టోమృతం జుహోమిఉ దానాయస్వాహా ॥ సమానేనివిష్టోమృతం జుహోమిసమానా యస్వాహా । బ్రహ్మణిమఆత్మా అమృత త్వాయ ॥ ఇతినారా యణేసప్తత్రింశత్యనువాకః॥౬౪॥ప్రాణేనివిష్టోమృతం జుహోమిశి వోమావిశాప్రదాహాయ ప్రాణాయస్వాహా ॥ అపానేని విష్టో మృతం జుహోమి శివోమావిశాప్రదాహాయ అపానాయస్వా హా ॥ వ్యానేనివిష్టోమృతం జుహోమిశివోమా విశాప్రదాహా యవ్యానాయ స్వాహా । ఉదానేనివిష్టోమృతం జుహోమి శివో మావిశాప్రదా హాయ ఉదానాయస్వాహా । సమానేనివిష్టో మృతంజుహోమి శివోమావిశాప్రదాహాయసమానాయస్వాహా।

బ్రహ్మణేమ ఆత్మా అమృతత్వాయ । అమృతాపిధానమసి ॥
ఇత్యష్టత్రింశత్యనువాకః ॥ శ్రద్ధాయాం ప్రాణేనివిశ్యామృతం
హుతం ప్రాణమన్నే నాప్యాయస్వ । అపానేనివిశ్యామృతం హు
తంఅపానమన్నే నాప్యాయస్వ । వ్యానేనివిశ్యామృతం హుతం
వ్యాన మన్నే నాప్యాయస్వ ॥ —***—***—***=
ఉదానేనివిశ్యామృతం హుతం ఉదానమన్నేనాప్యాయస్వ । స
మానేనివిశ్యామృతం హుతం సమానమన్నే నాప్యాయస్వ ।
బ్రహ్మణిమఆత్మాఅమృతత్వాయ ॥ ౩౯ ॥ ప్రాణానాం గ్రంథిరసి
రుద్రోమావిశాంతకస్తేనాన్నేనాప్యాయస్వ ॥ ౪౦ ॥ అంగుష్ఠ
మాత్రఃపురుషోంగుష్ఠంచసమాశ్రితః ॥ ఈశస్సర్వస్య జగతః ప్ర
భుః ప్రీణాతివిశ్వభుక్ ॥ ౪౧ ॥ *** ॥ *** ॥ త్ర్యంబకం
యజామహే సుగంధిం పుష్టివర్ధనం ఉర్వారుక మివబంధనా న్మృ
త్యోర్ముక్షీయమామృతాత్ ॥ ౪౨ ॥ ***॥

భాష్యం ॥ ఘృణిరితి ॥ జిఘర్తి ఉపసూత్రనోపావితి ॥ జిఘర్తి
ప్రకాశతీతివా ఘృణిః । జీవః । ఘృక్షరణదీప్త్యోరితిహి ధాతుః । ఘృణిః ।
ఘృణయ ఇత్యర్థః । వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః । శివభక్తా ఇతియావత్ ।
సూర్యే సూర్యమండలే । ఆదిత్యం । ఆదిత్యశరీరకం । శివం ॥ అ
ర్చయన్తి । పూజయన్తి । తపః । ఆదిత్యమండలవర్తి శివఏవేత్యుపాసనం
సత్యం ॥ ఆదిత్యవేత్యాదిశ్రుతిప్రసిద్ధం । ఏతేనసూర్యమండలాంతర్వర్తి
త్వేననారాయణోపాసనం తాంత్రికమితిరాద్ధాంతితం । సః ॥ మధుమో
క్షం ॥ క్షరంతి ॥ నిష్పాదయంతి । ఉపాసకానాం మోక్షందదాతీ
త్యర్థః ॥ వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ తత్ । ఆదిత్య గతశివః । బ్రహ్మ
బ్రహ్మపదవాచ్యః । తత్ ॥ శివః । ఆపః । అప్ఛబ్దవాచ్యః ॥ తదాప్రో
వా ॥ తద్బ్రహ్మతంబ్రహ్మేతిశ్రుతేః । ఆపోజ్యోతిః ॥ హృత్పుండరీకజల
మధ్యభాసమానప్రాణలింగాత్మకః । రసః । ఆనందరూపః ॥ అమృతం ।
మోక్షరూపః ॥ బ్రహ్మసర్వ వ్యాపకః ॥ బృహిబృంహి వృద్ధావితిహిధా
తుః । భూర్భువస్సువర్లోకాశ్చ । ఓం । ఓంకారాత్మకశివఏవేత్యర్థః ॥
సర్వోవైరుద్రఇతిశ్రుతేః । అత్రఆదిత్యమితివిశేషణ పూర్వపదకర్మధార

యః । ఆదిత్యంచతత్ ఓంచఆదిత్యోం ॥ ఆదిత్యం । ఆదిత్యశరీరకం ఓం ॥ ఓంకారాత్మకశివమిత్యర్థః । శివోమే ఆస్తుసదాశివోం । నమస్కార మేత్యాదిషుప్రణ వస్యశివాత్మకత్వం బహుధాప్రపంచితం ॥ అచేతన కిరణానాంబ్రహ్మత్వాదిధర్మాణామ సంభవాదేకదను వాకస్యశివపరత్వం యుక్తం ॥ ౩౪ ॥ ఓంభూరితి । అస్మిన్ననువాకే । ప్రణవాత్మకశివ స్యైవసర్వాత్మకత్వేనస్తుతిః । పురః । పూర్వభావి ॥ కార్యనియతపూర్వ వర్తీ । కారణమిత్యర్థః । అహమేకః ప్రథమ మాసమితిప్రతేః॥ అతస్త స్మై । ప్రణవాత్మకశివాయ ॥ నమః । నకారేరేఫశ్ఛందసః ॥ — ఇతిపంచత్రింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౩౫ ॥ ❀ ॥

ఓమంతశ్చరతీతి ॥ ఓంకారాత్మకశివ । త్వం । సర్వేషాంబ్రహ్మవిష్ణ్వా దీనాంగుహాయాందహరపుండరీకే । చరసి ॥ సంచరసి । ప్రకాశసేత్య ర్థః । అతస్సర్వాత్మకస్త్వమేవేత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ అమృతోపస్తరణమసీ । పూర్వాపోశనమంత్రమిదం । పాత్రేహవి స్సంసర్గాయుక్తయ మాణ్ద్రవ ద్రవ్య సేచనముపస్తరణం । హేఅమృత॥ త్వముపస్తరణమసీతిహస్తస్యజ లస్యాభిమంత్రణం । ఉపస్తీర్యతేనేనేతి వ్యుత్పత్త్యా ఉపస్తరణసాధనము చ్యతే । ప్రాణఇతి । ప్రాణసంతర్పణే । అభినివిష్టస్సన్ అమృత భూతమన్నం ॥ ప్రసాదరూప మంన్నమిత్యర్థః ॥ జుహోమి ॥ హోమంకరోమి । ఏవముత్తరత్రాపి । బ్రహ్మణీతి ॥ బ్రహ్మణిప్రాణలింగరూ పశివే । హుతః । సమర్పితస్సన్ । అమృతత్వాయకల్ప తామిత్య ర్థః ॥ ౩౭ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ॥ ప్రాణేనివిష్టఇతి । అయం మంత్రః ॥ పూర్వ మంత్రేణ వికల్పితః ॥ శివః ॥ శివార్పిత త్వాచ్ఛివ రూపస్సన్ ॥ హేమహాయమానప్రసాద ॥ అప్రిదాహాయ ॥ జాతరా గ్నికృతదాహాభావాయ । శరీరగతసర్వ పాపదాహా భావాయవా ॥ మాంప్రవిశేత్యర్థః ॥ ఏవముత్తరత్రాపి ॥ అమృతాపి ధానమసి । అమృ తరూపహా చ్ఛాదనమసీ ॥ ఉత్తరా పోశనార్థం హస్తస్థజలాభిమంత్ర ణమంత్రం ॥ శివప్రసాద మహిమాపర్ణం వాస్యాత్ ॥ ఇత్యష్టత్రింశత్య నువాకభాష్యం ॥ ౩౮ । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀॥

శ్రద్ధాయామితి ॥ జాతరాగ్న్యవఛిన్నశివంప్రతివచనమిదం ॥ ❀❀॥ శ్రద్ధాయాంస్థిత్వా ॥ శ్రద్ధాతిసామనేత్యర్థః ॥ ప్రాణేనిమిత్తేహుతం ॥

ప్రాణలింగాత్మకశివాహుతం । తేన । హుతేన । ప్రాణం పోషయ
ఏవముత్తరత్రాపి ॥ పంచప్రాణేషు ఆచారాది పంచలింగాని వా యో
జ్యాని । ప్రాణాధిష్ఠితాచారలింగాయ ఇతి ॥ యోజ్యమిత్యర్థః ॥ అ
మృతం ॥ శివార్పితమన్నం । రుద్రాత్తమమృతం త్వై దేవాభోక్త్రు
కామాం ఇతి శ్రుతేః ॥ ఇతి నారాయణే ఏకోనచత్వారింశానువాకభా
ష్యం ॥ ౩౯ ॥ ప్రాణానాం గ్రంథిరసీతి ॥ అంతకః । సర్వపదార్థజీర్ణ
కర్తా । రుద్రః ॥ జాఠరాగ్న్యవచ్ఛిన్నశివః ॥ త్వం । ప్రాణానాం
గ్రంథిరసి । అధిష్ఠానభూతోసీత్యర్థః । అతః । జీవాత్మకం మాం విశ ।
ప్రవిశ ॥ మయి నివాసం కుర్విత్యర్థః । తేనాన్నేన । త్వత్సమర్పితప్రసా
దేన ॥ మాం । ఆప్యాయస్వ । పరితృప్తిం ప్రాపయేత్యర్థః । ఇతి చ
త్వారింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౪౦ ॥ అంగుష్ఠమాత్ర ఇతి । అంగుష్ఠం చ
సమాశ్రితః । అంగుష్ఠపరిమితసూక్ష్మ హృదయావచ్ఛిన్నః । అంగుష్ఠ
మాత్రః ॥ తదవచ్ఛిన్నత్వేన అంగుష్ఠపరిమాణవిశిష్టః । పురుషః । పూ
ర్వోక్తరుద్రస్య అభివ్యక్తిస్థానమనేన ప్రదర్శితం భవతి । పురుషః క ఇత్యా
కాంక్షాయామాహ ॥ *********** । విశ్వభుక్ । వి
ష్ణ్వాదిసర్వచేతనాచేతనసంహారకర్తేత్యర్థః । సర్వస్య జగతః । విష్ణ్వాదిస
ర్వజగతః ॥ ప్రభుః ॥ నియామకః । సర్వభూతదమనాయ నమః ।
ఈశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుతిషు తథా శ్రూయతే । ఈశః ॥ శివ
ఏవేత్యర్థః ॥ శంభురీశః పశుపతిరితి కోశాత్ । ఇతి ౪౧ అనువాకభా
ష్యం ॥ త్ర్యంబకమితి ॥ సుగంధిం ॥ నిరతిశయపరిమళవిశిష్టత్వం ॥
సర్వజ్ఞత్వాదిమంగళగుణకత్వం । వా ॥ పుష్టివర్ధనం । శమదమభక్తి
వైరాగ్యజ్ఞానసమృద్ధికారకం ॥ త్ర్యంబకం । లింగరూపం శివం ॥ అ
మృతాత్ ॥ అమరణాత్ । యజామహే ॥ యజ పూజాసంగతీకరణ
ఇతి ధాతోః । పూజాం కుర్మః ॥ ధారయామ ఇతి వా స్యాత్ ॥ తేన హే
తునా । బంధనాత్ । వృంతాత్ ॥ పక్వదశాయాం ॥ యథాపూర్వా
రుకం ॥ కర్కటీఫలం । విముచ్యతే ॥ తథాహం । మృత్యోః ॥ జ
ననమరణప్రవాహవిశిష్టసంసారాత్మకమృత్యోః మృక్షీయం ॥ ముచ్యేయం ।
తాదృక్సంసారవిముక్తో భవేయమిత్యర్థః ॥ తథా స్కాందే । త్ర్యంబకం
మహాదేవం లింగరూపమనామయం । దివ్యగంధసమాయుక్తం । జ్ఞాన
వైరాగ్యసిద్ధిదం ॥ అమృతాద్దేహపాతాంతం శ్రద్ధాభక్తిసుసంయుతాః ॥

యజామహే । ధారయామః । పూజాంకుర్మో యథావిధి ॥ పక్వకా లేయథావృంతాదుర్వారుకఫలంభువి ॥ * * * * * * తథాహం మృత్యుసంసారాద్విముచ్యే యంనసంశయ ఇత్యేతన్మంత్ర ముపబృంహితం ॥ ఇతిద్విచత్వారింశానువాకభాష్యం ॥ ౪౨ ॥ * * *

శ్రీశివాయ పండితగురవేనమః

నారాయణం ॥ మూలం ॥ మేధాదేవీ జుషమాణానఆగా ద్విశ్వాచీభద్రాసుమనస్యమానా । త్వయాజుష్టాజుషమాణా దురుక్తాన్బృహద్వదేమ । విదథేసువీరాః ॥ త్వయాజుష్టం ఋషిర్భవతి దేవిత్వయాబ్రహ్మాగతశ్రీరుతత్వయా । త్వయా జుష్టశ్చిత్రం విన్దతే వసు సానో జుషస్వద్రవిణేనమేధే ॥ ఇతి ౪౩ ॥ మేధాంమయిఇంద్రోదదాతుమేధాందేవీ సరస్వతీమేధాం మేఅశ్వినా దేవావాధత్తాం । పుష్కరస్రజా ॥ అప్సరాసుయా మేధాగంధర్వేషుచ యన్మనః । దైవీమేధామనుష్యజాసామాం మేధాసురభిర్జుషతాం॥౪౪॥బ్రహ్మమేతుమాం । మధుమేతుమాం। బ్రహ్మమేవమధుమేతుమాం॥యాస్తేసోమప్రజావత్సోభిసోఅహం। దుస్స్వప్నహందురుష్షహ ॥ యాస్తేసోమప్రాణాంస్తాంజుహో మి ॥ త్రిసుపర్ణమయాచితం బ్రాహ్మణాయదద్యాత్ ॥ బ్రహ్మ హత్యాంవాఏతేఘ్నంతి ॥ యేబ్రాహ్మణాస్త్రిసుపర్ణం పఠంతి తేసోమంప్రాప్నువంతి । ఆసహస్రాత్పంక్తింపునంతి ॥ ఓం ॥ ౪౫ ॥ బ్రహ్మమేధయా । మధుమేధయా । బ్రహ్మమేవమధుమే ధయా ॥ బ్రహ్మమేధవా ॥ మధుమేధవా । బ్రహ్మమేవమధు మేధవా ॥ ౪౬ ॥ బ్రహ్మదేవానాం పదవీః కవీనామృషిర్విప్రా ణాంమహిషోమృగాణాం । శ్యేనోగృధ్రాణాం స్వధితిర్వనానాం సోమఃపవిత్రమత్యేతిరేభన్ ॥ హంసశ్శుచిషద్వసురంతరిక్షసద్ధో తావేదిషదతిథిర్దురోణసత్ ॥నృషద్వరసదృతసద్వ్యోమసదబ్జాగోజా ఋతజాఅద్రిజాఋతంబృహత్ ॥ యఇమంత్రిసుపర్ణమయాచితం బ్రాహ్మణాయదద్యాత్ ॥ వీరహత్యాంవాఏతేఘ్నంతి । యేబ్రా హ్మణాస్త్రిసుపర్ణంపఠంతి । తేసోమంప్రాప్నువంతి । ఆసహస్రా త్పంక్తింపునంతిఓం ॥ ౪౭ ॥ * * * * * * *

భాష్యం ॥ ఇతః పూర్వం పరశివం ప్రస్తుత్యేదానీమనువాకద్వయేన శివజ్ఞానానుకూలమేధాదిప్రాప్త్యర్థం పరమేశ్వరశక్తిభక్త్యాదిప్రార్థనముపదిశతి ॥ మేధావీ ॥ విశ్వమంచతీతివిశ్వాచీ । విశ్వవ్యాపినీ । సుమనస్యమానా । సర్వప్రజానుకూలమనోయుక్తా ॥ మేధాదేవీ ॥ మేధాప్రదా పరమేశ్వరచిచ్ఛక్తిః । జుషమాణా ॥ ప్రీతియుక్తాసతీ ॥ ఆగాత్ ॥ ఆగచ్ఛతు ॥ హే దేవి పూర్వందుగుర్భ్రాన్ ॥ గర్హితాన్ శబ్దాన్ జుషమాణాః ॥ సేవమానావయమిదానీం త్వయా జుష్టాః । అనుగృహీతాస్సంతః ॥ గుణైర్బృహత్ ॥ శ్లాఘ్యగుణయుక్తం వచః ॥ వదేమ । యస్మాద్భవతి ॥ సువీరాః । వాచోవిదధే । విహితవత్ ॥ త్వయా సువీర్యయుక్తానాం వాచాం । అస్మాసు సంవిధానాత్ । వయం సమీచీనం వచః త్వదనుగ్రహాదనంతరం వదామ ఇత్యర్థః ॥ త్వయాజుష్ట ఇతి । త్వయా అనుగృహీతో మంత్రద్రష్టా భవతి ॥ త్వయానుగృహీతో శివప్రాప్తిసాధనలక్ష్మీవాన్భవతి । త్వయానుగృహీతస్సత్ ప్రింధనం లభతే ॥ హే మేధాప్రదే దివ్యశక్తే । త్వం చ శీ త్వం మాం ద్రవిణేన అనుగృహాణ । గురుచరేశ్వరదాస్యానుకూలత్వేన ద్రవ్యం దేహీత్యర్థః । ఇతి నారాయణే త్రిచత్వారింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౪౩ ॥ మేధాం మణతి । ఇంద్రస్స రస్స్వతీ పద్మమాలాలంకృతాశ్వినా । దేవా । ఏతే శివభక్తాశ్చ । శివజ్ఞానానుకూలమేధాం ప్రయచ్ఛంత్విత్యర్థః । అప్సరాసు । అప్సరస్స్విత్యర్థః । యన్మనః । యా మేధా ॥ అప్సరస్సుగంధర్వేషుచ । దేవేషుమనుష్యేషుచవిద్యమానా ॥ సాంసురభిః । శ్రేష్ఠా శివజ్ఞానానుకూలేత్యర్థః ॥ మేధా ॥ జ్ఞానశక్తిః మాం జుషతాం । ప్రాప్నోత్విత్యర్థః ॥ ఇతిచతుశ్చత్వారింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ఏవం మేధా ప్రార్థనముక్త్వా ॥ పరశివ స్వశక్త్యోశ్చ ప్రాప్తిం ప్రార్థయమానమనువాకత్రయముపదిశతి ॥ బ్రహ్మమేత్వితి ॥ .... ॥ బ్రహ్మ । పరశివః ॥ మా ॥ తచ్ఛక్తిశ్చ । మాం ॥ ఏతు ॥ ప్రాప్నోతు ॥ మధుమా । మోక్షలక్ష్మీః ॥ మాంఏతు ॥ బ్రహ్మ । శివః ॥ మా ॥ జ్ఞానశక్తిః ॥ మధుమా ॥ మోక్షలక్ష్మీశ్చ । మామేతు ॥ మనసినిత్యం సన్నిధత్తామిత్యర్థః ॥ పరశివానందానుభవమేవ మోక్షలక్ష్మీరితి జ్ఞేయం । నశివేన వినాశక్తిర్నదేవ్యాచ వినాశివః ॥ నానయోరంతరం కించిచ్చంద్రచంద్రికయోరివేతివచనాత్ ॥ శివశక్త్యోరుభయోరపి ప్రార్థనా ॥ ఏతేనబ్రహ్మణస్సవిశేషత్వముక్తం భవతి ॥ యాస్తేసోమేతి

సాతి ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనుత్పాదయతీతిసోమః । శివః । బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాస్తేసం ప్రసూయంతేఇతి శ్రుతేః ॥ హేసోమ ॥ యాః ॥ ప్రజాః । తాస్సర్వాస్తే । తవశేషభూతా ఇత్యర్థః । యథాసుదీప్తాత్పావకాద్విస్ఫులింగా ఇతిశ్రుతేః । సోహం తే । అభి । అభిమః తవవత్సః । వత్సవత్పోష్య ఇత్యర్థః ॥ దుస్స్వప్నేతి । త్వందుస్స్వప్నదోషాణాం హంతా । దురుదుష్టానాం స్వహాస్త్వం । ధనం । హంతీతిస్వహా ॥ ఉ ఇతినిశ్చయార్థకః ॥ యాస్తేసోమ ఇతి । హేసోమ హేశివ । యాః ॥ మే ॥ లింగవ్యత్యయశ్ఛాందసః । ప్రాణాః ॥ ప్రాణానింద్రియాణిచ । తే ॥ త్వయి । విభక్తివ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ జుహోమి । హోమంకరోమి । కాయేనవాచామనసా ఇంద్రియైర్వా ధ్యాయత్కరోమి ॥ తత్సర్వం పరశివాయ సమర్పయామీతిభావః । త్రిసుపర్ణమితి । త్రిసుపర్ణశబ్దితమేతదనువాకత్రయ గురుదక్షిణాయాచ్ఛాంతరేణ । కృపయానిస్పృహోవవదేదిత్యుక్తరీత్యా ॥ కృపాపారవశ్యేన ॥ బ్రాహ్మణమధ్యాపయతి ॥ తేసోమంశివం । ప్రాప్నువంతి । ఓం । ఓంకారాత్మకం శివమిత్యర్థః ॥ శిష్టంస్పష్టం ॥ ఇతిపంచచత్వారింశత్తమానువాకభాష్యం ॥ ౪౫ ॥ బ్రహ్మమేధయేతి । బ్రహ్మశివః । మేధయా । స్వజ్ఞానానుకూలబుద్ధ్యా ॥ సంయోజయత్వితిశేషః ॥ మధుమేధయా । మధు । తదానందశక్తిః । బ్రహ్మమేవమధుమేధయా । మధు ॥ ఆనందరూపం బ్రహ్మ ॥ శివః ॥ మేవ । తచ్ఛిచ్ఛక్తిశ్చ ॥ మేధయాసంయోజయత్విత్యర్థః ॥ మేధవా ॥ మేధమేత్యర్థః ॥ వర్ణవ్యత్యయశ్ఛాందసః । అదరాద్విరుక్తిః । యజ్వా । మేధాః । యజ్ఞః । తాంవాతిగమయతీతి ॥ మేధవా ॥ సుపాంసులుక్ ఇతిలుక్ । శివజ్ఞానహేతుభూతయజ్ఞాదికర్మానుష్ఠాపకః । మధుమేధవా । పరశివానందానుభవహేతుభూతఅంతర్యజ్ఞానుష్ఠాపకః । బ్రహ్మమేవమధుమేధవా ॥ సర్వవ్యాపకపరశివతత్త్వానుభవానుకూలబ్రహ్మాండయజ్ఞానుష్ఠాపకః । ఇతికర్తృవివక్షేతికేచిద్వదంతి ! ఇతిషట్చత్వారింశత్తమానువాకభాష్యం ॥ ౪౬ ॥ ❋❋❋ ।

బ్రహ్మదేవానామితి హాగ్ స్సత్వచిషడితిఇమామంత్రాః పూర్వమేవవ్యాఖ్యాతాః వీరహత్యామితి ॥ వీరహావాఏషదేవానాం యోఽగ్నిముద్వాసయతఇత్యుక్తాంవీరహత్యామిత్యర్థః । అన్యస్స్పష్టార్థః ఇతి నారాయణాఖ్యకూచిరుద్రేసప్తచత్వారింశత్తమానువాకభాష్యం ॥ ౪౭ ॥ ❋ ❋ ।

శ్రీశివాయపంచాక్షరగురవేనమః

నారాయణేఅష్టచత్వారింశోనువాకః

మూలం ॥ ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానామేశుధ్యన్తాంజ్యోతిరహంవిరజావిపాప్మాభూయాసగ్ంస్వాహా ॥ ౧ ॥ వాఙ్మనశ్చక్షుః శ్రోత్రజిహ్వా ఘ్రాణరేతో బుద్ధ్యాకూతి సంకల్పా మేశుధ్యన్తాం । జ్యోతిరహం విరజావిపాప్మా భూయాసగ్ స్వాహా ॥ శిరః పాణిపాదపార్శ్వపృష్ఠోదరజంఘా శిశ్నోపస్థపాయవో మేశుధ్యన్తాం జ్యోతిరహంవిరజావిపాప్మాభూయాసగ్ంస్వాహా ॥ ౩ ॥ త్వక్చర్మమాంసరుధిరమేదోస్థిమజ్జామేశుధ్యన్తాంజ్యోతిరహంవిరజావిపాప్మాభూయాసగ్ంస్వాహా ॥ ౪ ॥ శబ్దస్పర్శరూపరసగంధా మేశుధ్యన్తాంజ్యోతిరహంవిరజావిపాప్మాభూయాసగ్ంస్వాహా ॥ పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశామేశుధ్యన్తాంజ్యోతిరహంవిరజావిపాప్మా ॥ భూయాసగ్ంస్వాహా ॥ ౬ ॥ అన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయానందమయా మేశుధ్యన్తాంజ్యోతిరహం విరజావిపాప్మా భూయాసగ్ం స్వాహా ॥ ౭ ॥ వివిట్యై స్వాహా ॥ ౮ ॥ కషోత్కాయ స్వాహా ॥ ఉత్తిష్ఠపురుష హరితలోహిత పింగళాక్ష దేహిదాపయితా మేశుధ్యన్తాంజ్యోతిరహంవిరజావిపాప్మాభూయాసగ్ంస్వాహా ॥ ౧౦ ॥ ఓంస్వాహా ॥ ఇతినారాయణేఅష్టచత్వారింశోనువాకః ॥ ౪౮ ॥

భాష్యం ॥ మాయాపాశనివృత్తిహేతు భూతపాశుపతదీక్షాంగవిరజామంత్రాన్వ్యాహ । జ్యోతిరహం విరజావిపాప్మా భూయాసగ్ంస్వాహా । అహం ॥ జీవః । విరజా ॥ శుద్ధసత్త్వప్రధానః । విపాప్మా అనాదిపరిశుద్ధః । జ్యోతిః । స్వయంప్రకాశమానపరశివః ॥ భూయాసం భవేయమిత్యర్థః ॥ తదర్థమేతమేశుధ్యన్తామిత్యర్థః ॥ ఏతచ్ఛుద్ధిద్వారానదీన మదీయచ్ఛివస్వరూపో భూయాసమితియావత్ ॥ ॥ రేతః । ఇంద్రియం । ఆకూతిః । అభిప్రాయః ॥ అన్నమయేత్యాది । ఆనందమయస్వాత్మానః । శోధ్యత్వంచ । భజనప్రతిపాదన ॥ ॥ లక్షణానాం కోశానాం వైమల్యేన ప్రకాశ్యత్వం । వివిట్టిస్వాహా । విశేషేణవిట్టిః । వివిట్టిః । వ్యాప్తిః । జ్ఞానవ్యాప్తిరస్త్విత్యర్థః ॥ కషః । కాషః స్వగుణకీర్తనం । తత్రతత్పరః ఉత్కః ॥ పురుషః ।

తస్మై స్వాహా ॥ హాక్షింలోహితపింగళాక్ష ॥ చంద్రాగ్నిసూర్యనేత్రపురుష ॥ హే శివ దీర్ఘం ఛాందసత్వమునిత్యం ॥ మద్రక్షణజాగరూకో భవ ॥ కైలాసాన్నిరత్యసద్బుద్ధిం ప్రవిశేతి భావార్థః । దేహి । త్వద్విషయకజ్ఞానశక్త్యాదికం దేహి । త్వద్ధ్యానమేవ శుభాతా ఏతేసమ్యక్పరిశుద్ధాభవంత్విత్యర్థః ॥ ఓంస్వాహా ॥ ఓంకారాత్మక సదాశివాయస్వాహా । శివో మే అస్తు సదా శివోమితి శ్రుతేః ॥ ఇత్యష్టచత్వారింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౪౮ ॥ * * * * * * * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ సత్యంపరంపరంసత్యంసత్యేననసువర్గాల్లోకాచ్చ్యవంతే కదాచన । సతాంహిసత్యంతస్మాత్సత్యేరమంతే ।౧। * * ॥ తప ఇతి తపోనానశనాత్పరంయద్ధిపరంతపస్తద్దుర్ధర్షం । తద్దురాధర్షం । తస్మాత్తపసిరమంతే ॥ ౨ ॥ దమ ఇతి నియతం బ్రహ్మచారిణః । తస్మాద్దమేరమంతే । శమ ఇత్యరణ్యే మునయస్తస్మాచ్ఛమేరమంతే । దానమితిసర్వాణిభూతానిప్రశంసంతి ॥ దానాన్నాతిదుష్కరంతస్మాద్దానే రమంతే ॥ ధర్మ ఇతి ధర్మేణసర్వమిదంపరిగృహీతం । ధర్మాన్నాతిదుశ్చరం । తస్మాద్ధర్మే రమంతే ॥ ప్రజన ఇతి భూయాంసస్తస్మాద్భూయిష్ఠాః ప్రజాయంతే ॥ తస్మాద్భూయిష్ఠాః ప్రజననేరమంతే ॥ అగ్నయ ఇత్యాహ తస్మాదగ్నయ ఆధాతవ్యా అగ్నిహోత్రమిత్యాహ తస్మాదగ్నిహోత్రేరమంతే ॥ యజ్ఞ ఇతి యజ్ఞోహి దేవానాం యజ్ఞేనహి దేవా దివంగతాస్తస్మాద్యజ్ఞే రమంతే । మానసమితి విద్వాంసస్తస్మాద్విద్వాంస ఏవ మానసేరమంతే ॥ న్యాస ఇతి బ్రహ్మా ॥ పరః పరోహి బ్రహ్మా ॥ తానివా ఏతాన్యవరాణి తపాంసి న్యాస ఏవాత్యరేచయత్ । య ఏవం వేదేత్యుపనిషత్ । ఇతి నారాయణీయే ఏకోనపంచాశోఽనువాకః ॥ ౪౯ ॥ * * * * * * * * *

భాష్యం ॥ సత్యంపరమితి । బ్రహ్మవిద్యాయాః సత్యంతప ఆదీని సాధనాన్యుపవర్ణ్యంతే । సన్న్యాస సకలసర్వవాసనానాం త్యాగ ఏవ సర్వోత్కృష్టః । తచ్చతుర్థభాష్యభిమతమితి । ప్రతిపాదయితుముపక్రమతే సత్యమితి । సత్యం । సత్యవాక్యం । సతాం । సత్పురుషాణాం ।

కదాచన । సర్వకాలమిత్యర్థః । పరం ॥ ఉత్కృష్టం । సత్యం పరం ।
సర్వాతిశయం సత్యమిత్యర్థః । ఆదరాద్ద్విరుక్తిః । సత్యశీలాః సత్పురుషాః
సత్యేన సువర్గాల్లోకాత్ । స్వర్గాదిలోకాత్ । నచ్యవంతే ॥ చ్యుతా న భ
వంతీత్యర్థః । సత్యం ॥ సత్యశీలత్వం । కదాచన । నిరతం ॥ సత్యమేవే
త్యర్థః । తస్మాత్ ॥ సత్పురుషాః । సత్యే ॥ సత్యవాక్యే । రమంతే క్రీడంతి ॥
సర్వదా సత్యవృత్తయో భవంతీత్యర్థః । అనశనాదివ్రతతపశ్శీలాః । తస్మాత్స
త్యసంభాషణాత్ । తపః । అశనాభావరూపం యత్తపః । తత్ । దుర్ధర్షమి
తికర్తుమశక్యమితి ॥ వదంతి । ఉచ్యంతే । తస్మాత్కర్తుమశక్యత్వాత్ ।
దుష్కరే పంచాగ్నిమధ్యే । తపసి । రమంతే ॥ పంచాగ్నిమధ్యే ॥ తపః
కుర్వంతీత్యర్థః ॥ దమ ఇతి నియతం బ్రహ్మచారిణ ఇతి బ్రహ్మచారిణః ॥ వటు
కాః ॥ బ్రహ్మణి చరంతీతి బ్రహ్మచారిణః ॥ సదా వేదాభ్యాసకా ఇత్యర్థః
ఉత ॥ శివజ్ఞానినో వా ॥ దమః ॥ బాహ్యేంద్రియనిగ్రహః । త్యాగాదివశేంద్రి
యనిగ్రహ ఇత్యర్థః । నియతం ॥ నియమేన తస్య బాహ్యేంద్రియనిగ్రహః
కర్తవ్యమిత్యర్థః । తస్మాద్బ్రహ్మచారిణః దమే రమంతే ॥ అయమేవ బ్ర
హ్మజ్ఞానసాధనమితి తస్మిన్ రమంతేత్యర్థః ॥ ప్రవర్తంత ఇతి యావత్ ।
మునయః ॥ పరమేశ్వరచరణసరసిజధ్యానశీలాః ॥ తస్మాద్దమాత్ । శ
మః ॥ అంతరింద్రియనిగ్రహః ॥ అధికమితి ॥ అతిశయమితి । అర
ణ్యే ॥ జనాభావప్రదేశే ॥ శమస్యాధికత్వాచ్ఛమే రమంతే । ఏతదేవ ముఖ్య
సాధనం బ్రహ్మజ్ఞానస్యేతి తస్మిన్ విచరంతీత్యర్థః ॥ దానమితి సర్వాణి భూతా
ని । దానం । పరస్మై ద్రవ్యదానం ॥ అంతరింద్రియనిగ్రహాదధిక
మితి ప్రశంసంతి । దానాద్ద్రవ్యం దానాత్ । అతిదుష్కరం । అసా
ధ్యం ॥ కార్యం నాస్తి ॥ ద్రవ్యేణ సర్వకార్యాణి సుసాధ్యాని భవంతీత్య
ర్థః ॥ తస్మాత్సత్పురుషాః దానే రమంతే ॥ అయమేవ సర్వసాధనమితి ।
దానశీలా భవంతీత్యర్థః ॥ స్వస్వత్వనివృత్తిపూర్వకపరస్వత్వాపాదక
త్వం ॥ దానస్య లక్షణమిత్యర్థః ॥ ధర్మ ఇతి । ధర్మేణ ఇదం సర్వం పూ
ర్వజన్మకృత ధర్మద్వారా విత్తకళత్ర పుత్రక్షేత్రాదికం సర్వం పరిగృ
హీతం ॥ లబ్ధమిత్యర్థః ॥ తస్మాత్ ॥ ధర్మాత్ । అతిదుష్కరం । అ
త్యంతదుష్కరం కార్యం నాస్తీత్యర్థః । తస్మాత్ । సర్వకార్యసమర్థక
త్వాత్ । సత్పురుషాః । ధర్మే రమంతే । అయమేవ సర్వసాధనమితి
ధర్మే రమంతేత్యర్థః । సంచరంతీతి భావః ॥ పాత్రాపాత్రవిశేషేణ దీయ

మానసమన్నాదికం ధర్మశబ్దార్థః ॥ భూయిష్ఠాః ॥ విశేషజ్ఞానినః । ప్ర
జననః ॥ పుత్రపుత్రికాసంతానవర్గః । భూయాస ఇతి అధికబహువచ
నం సర్వాతిశయసూచనార్థం । తస్మాత్ । ధర్మాత్ ॥ పుత్ర పుత్రికా
సంతానవర్గః ! అధిక ఇతి ! ప్రజాః ॥ ప్రజాయంతే ॥ పుత్రపుత్రికాది
ప్రజాః । జనయంతీత్యర్థః । తస్మాత్ప్రజననే రమంతే । అయమేవ పర
మలాభ ఇతి సంతానప్రయత్నవంతో భవంతీత్యర్థః ॥ అగ్నయ ఇత్యాహ ॥
తస్మాత్సంతానాత్ ॥ అగ్నయః ॥ గార్హపత్యాదయః ॥ అధికా ఇతి
శ్రేష్ఠా ఇతి ॥ ఆధాతవ్యాః ॥ ఉపాసితవ్యా ఇత్యర్థః ॥ తదుపాసీనం కర్త
వ్యమితి వదంతి భావః । అగ్నిహోత్రమధికమిత్యాహ ॥ తస్మాద్జ్ఞానినో
అగ్నిహోత్రే రమంతే । దేహాత్మవిలక్షజ్ఞానినో అగ్నిహోత్రకరణ
సంచరంతీత్యర్థః । యజ్ఞ ఇతి ॥ యజ్ఞః ॥ జ్యోతిష్టోమాదికం ! దేవా
నాం ॥ ఇంద్రాదిదేవానాం । ప్రియః ॥ * * * * * ॥
యజ్ఞేన హి । యజ్ఞేన ఖలు ॥ దేవాః । యాజ్ఞఫలేన ఖలు ॥ దివంగతాః
స్వర్గంగతాః ॥ తస్మాత్ । స్వర్గప్రాప్తి హేతుత్వాద్యజ్ఞస్య । కర్మనిష్ఠాః ॥
యజ్ఞే రమంతే ॥ దేహవ్యతిరిక్తాత్మజ్ఞానినః । యజ్ఞశీలా భవంతీత్యర్థః ॥
విద్వాంసః । పరశివజ్ఞానినః । మానసం పరశివ పాదారవింద మన
నం ॥ చింతనమిత్యర్థః ॥ తతో యజ్ఞాది కర్మణః । అధికమితి మన్యంతే ।
తస్మాద్విద్వాంసః ॥ పరశివజ్ఞానినః ॥ ప్రాణలింగాను సంధాన కుశలా
ఇత్యర్థః ॥ మానసే పరమేశ్వర పాదారవింద చింతనే ఏవ ॥ రమంతే
వర్తంతే ఇత్యర్థః ॥ సదా ప్రాణలింగాను సంధాన ప్రవర్తన శీలా భవం
తీతి యావత్ ॥ న్యాస ఇతి బ్రహ్మా । బ్రహ్మా హి పరః ॥ పరో హి ॥ బ్రహ్మా
పరబ్రహ్మ శివ ఇత్యర్థః । సః ॥ న్యాసః ॥ సర్వవాసనా త్యాగ విశిష్ట
శివాధీనచిత్తవృత్తిః । సవీననిరాభారాశ్రమః । పరః ॥ శ్రేష్ఠ ఇతి
బ్రహ్మా వా ॥ చతుర్ముఖః ॥ శివో వా ॥ అభిమతః । ఖలు ॥ బ్రహ్మా హి
పరః ॥ పరో హి బ్రహ్మా ఇతి ద్విరుక్తిః ॥ శివస్య పరబ్రహ్మత్వసూచనార్థం ॥
తాని పూర్వోక్తాని । ఏతాని । సత్యాదీని । తపాంసి । అపరాణి కర్మా
ణి ॥ ఏతత్ । పదం । కర్మ ॥ న్యాస ఏవ । సర్వవాసనా త్యాగవిశిష్ట
శివాధీనచిత్తవృత్తిరేవ ॥ అత్యరేచయత్ ॥ సత్యాదీని తపాంసి అతిక్రాం
త ఇత్యర్థః ॥ మోక్షవిషయే సర్వవాసనా త్యాగవిశిష్టశివాధీనచిత్తవృత్తి
రేవ సర్వోత్కృష్ట సాధనమితి యావత్ ॥ యద్వా । న్యాసశబ్దస్య ॥ అనవ

రతపరశివచింతనరూపభక్తిర్వా ॥ స్యాత్ ॥ యః ॥ ఏవం । యస్మి న్నుపాసకః ॥ మోక్షస్య సర్వవాసనాత్యాగ విశిష్టశివాధీనచిత్తవృత్తిః అనవరతపరశివచింతనభక్తిర్వా ॥ ముఖ్యసాధనమితి వేద । జానాతి తత్ ॥ ఉపనిషత్ ॥ ఏతదనువాకప్రతిపాదితరహస్యమిత్యర్థః ॥ ఉపరి తిష్ఠతీత్యుపనిషత్ । సర్వాతిశయరహస్యమితిభావః ॥ ఇతిశబ్దోనువాకసమాప్తిబోధకః ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ॥ ఇతి తైత్తిరీయాంతర్గతనారాయణేఏకోనపంచాదశోనువాకభాష్యం ॥ ౮ ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవేనమః

మూలం ॥ ప్రాజాపత్యోహారుణి స్సుపర్ణేయః ॥ ప్రజాపతింపితరముపససార । కింభగవంతః పరమంవదంతీతి తస్మై ప్రోవాచ ॥ సత్యేనవాయురావాతిసత్యేనాదిత్యోరోచతే । దివిసత్యంవాచః ప్రతిష్ఠాసర్వం సత్యేసర్వం ప్రతిష్ఠితం । తస్మాత్సత్యంపరమంవదంతి । తపసాదేవా దేవతామగ్రఆయన్ । తపసర్షయ స్సువరన్వవిందన్ । తపసాసపత్నాన్ప్రణుదామారాతీంస్తపసిసర్వంప్రతిష్ఠితంతస్మాత్తపః పరమంవదంతి ॥ ౨ ॥ దమేనదాంతాః కిల్బిషమవధూన్వంతిదమేనబ్రహ్మచారిణస్సువరగచ్ఛన్ । దమోభూతానాందురాధర్షం దమేసర్వంప్రతిష్ఠితం ॥ తస్మాద్దమఃపరమంవదంతి ॥ శమేనశాంతాశ్శివమాచరంతి ॥ శమేననాకంమునయోన్వవిందన్ ॥ శమోభూతానాందురాధర్షం । శమేసర్వంప్రతిష్ఠితం । తస్మాచ్ఛమఃపరమంవదంతి దానంయజ్ఞానాం వరూథందక్షిణాలోకేదాతారగ్ం సర్వభూతాన్యుపజీవంతి । దానేనారాతీరపానుదంత ॥ దానేనద్విషంతోమిత్రాభవంతి । దానేసర్వంప్రతిష్ఠితంతస్మాద్దానంపరమంవదంతి । ధర్మోవిశ్వస్య జగతః ప్రతిష్ఠా ॥ లోకేధర్మిష్ఠంప్రజాఉపసర్పంతి । ధర్మేణపాపమపనుదంతి ॥ ధర్మేసర్వంప్రతిష్ఠితం । తస్మాద్ధర్మంపరమం వదంతి ॥ ప్రజననంవైప్రతిష్ఠా । సాధుప్రజాయాస్తంతుం తన్వానః పితౄణామనృణోభవతి । తదేవతస్యానృణం ॥ తస్మాత్ప్రజననంపరమంవదంతి । అగ్నయోవైత్రయీవిద్యాదేవయానః పంథాః గార్హపత్యఋక్పృథివీ । రథంతరమన్వాహార్యపచనోయజుర

తరిక్షం వామదేవ్యమాహవనీయస్సువర్గో లోకో బృహత్త
స్మాదగ్నిం పరమం వదంతి ॥ అగ్నిహోత్రం సాయం ప్రాతర్గృహా
ణాం నిష్కృతిస్స్విష్టం సుహుతం యజ్ఞక్రతూనాం ప్రాయణం । సువ
ర్గస్య లోకస్య జ్యోతిస్తస్మాదగ్నిహోత్రం పరమం వదంతి ॥ యజ్ఞ ఇతి యజ్ఞో
హి దేవానాం యజ్ఞేన హి దేవా దివం గతాః । యజ్ఞేనాసురాన
పానుదంత । యజ్ఞేన ద్విషంతో మిత్రా భవంతి । యజ్ఞే సర్వం ప్రతిష్ఠి
తం । తస్మాద్యజ్ఞం పరమం వదంతి ॥ మానసం వై ప్రాజాపత్యం
పవిత్రం । మానసేన మనసా సాధు పశ్యతి । మానసా ఋషయః ప్ర
జా అసృజంత ॥ మానసే సర్వం ప్రతిష్ఠితం । తస్మాన్మానసం పర
మం వదంతి । న్యాస ఇత్యాహుర్మనీషిణో ॥ బ్రహ్మాణం బ్రహ్మా వి
శ్వః ॥ కతమస్స్వయంభూః ప్రజాపతిస్సంవత్సర ఇతి సంవత్సరోఽసా
వాదిత్యో య ఏష ఆదిత్యే పురుషస్స పరమేష్ఠీ బ్రహ్మాత్మా యాభిరాదిత్యస్త
పతి రశ్మిభిస్తాభిః పర్జన్యో వర్షతి । పర్జన్యేనౌషధివనస్పతయః ప్రజా
యంత ఓషధివనస్పతిభిరన్నం ॥ భవత్యన్నేన ప్రాణాః ప్రాణైర్బలం
బలేన తప ॥ స్తపసా శ్రద్ధా శ్రద్ధయా మేధా మేధయా మనీషా మనీష
యా మనో మనసా శాంతిశ్శాంత్యా చిత్తం చిత్తేన స్మృతిస్స్మృత్యా స్మా
రం స్మారేణ విజ్ఞానం విజ్ఞానేనాత్మానం వేదయతి తస్మాదన్నం దదన్సర్వా
ణ్యేతాని దదాత్యన్నాత్ప్రాణా భవంతి భూతానాం ప్రాణైర్మనో మనస
శ్చ విజ్ఞానం విజ్ఞానాదానందో బ్రహ్మ యోనిస్స వా ఏష పురుషః ।
పంచధా పంచాత్మా యేన సర్వమిదం ప్రోతం పృథివీ చాంతరిక్షం చ ద్యౌ
శ్చ దిశశ్చావాంతరదిశాశ్చ స వై సర్వమిదం జగత్ ॥ స చ భూతం
స భవ్యం ॥ జిజ్ఞాసక్లృప్త ఋతజా రయిష్ఠాః శ్రద్ధా సత్యో మహస్వాన్ ॥
తమసోపరిష్టాజ్జ్ఞాత్వా । తమేవం మనసా హృదా చ ॥ భూ
యో న మృత్యుముపయాహి విద్వాన్ తస్మాన్న్యాసమేషాం తపసామతిరి
క్తమాహుః । ఇతి నారాయణే పంచాశోఽనువాకః ॥ ౫౦ ॥

భాష్యం ॥ ప్రాజాపత్యో హారుణిరితి ప్రాజాపత్యః ॥ అరుణాఖ్య
ప్రజాపతేరపత్యమారుణిః । అపత్యార్థే ఇఞ్ప్రత్యయః ॥ సుపర్ణే
యః ॥ ప్రజాపతిః । పితరముపససార శివజ్ఞానసాధనే సర్వాతిశయ
సాధనం కిమితి ప్రశ్నార్థం విధివత్పితృభూతాచార్యసన్నిధిముపజగా
మ । కింభగవంతః ॥ పరమం వదంతీతి వ్యగవంత । అచా

ర్యాః ॥ మోక్షసాధనంపరమంఉత్కృష్టంకమితిభవాదృశాః ॥ వదంతి ॥ తత్సాధనంమహ్యంత్వంబ్రూహీతిప్రశ్నమకరోత్సః । ఆచార్యః ॥తస్మై శిష్యాయ । ప్రోవాచ । ప్రశ్నేనఉవాచ । కిమితి । సత్యేనవాయు రావాతిత్యాది॥* * * * * * । దివి ॥ అంతరిక్షే । స త్యేన ॥ సత్పురుషాణాంసత్యవాక్యస్వభావేనైవవాయురావాతిఖలు । ఆ సమంతాచ్చలతిఆదిత్యస్సూర్యః ॥ సత్యేనఖలురోచతే ॥ భాసతె । స త్యవాచః । సత్యవాక్ఛీలాః ॥ దివిప్రతిష్ఠాః ॥ నక్షత్రరూపేణాంతరి క్షేస్థితాఇత్యర్థః । సత్యేసర్వంప్రతిష్ఠితం॥ సత్యవాక్యవిశిష్టపురుషేసర్వం స్థితం ॥ తస్యసర్వంసుసాధ్యంభవతీత్యర్థః । తస్మాత్సత్యం ॥ సత్యవాక్ప్ర వృత్త్వంపరమంవదంతి॥ సర్వాతిశయసాధనమితివదంతి । సంతఇత్యర్థః । తపసాదేవా దేవతామగ్ర ఆయన్నితి దేవాః । ఇంద్రాదయః । అగ్రే పూర్వం । తపసాదేవతా మాయన్నితి । దేవత్వమగమన్నిత్యర్థః ॥ ఋషయః ॥ విశ్వామిత్రాదయః ॥ తపసా । సువర్ ॥ సువర్లోకం । అన్వవిందన్॥ ప్రాప్నువంతః । తపసా ॥ సపత్నాన్ ॥ ప్రణుదామారాతినితిఅరాతీన్।సపత్నానితిపదద్వయేన।అత్యంతశత్రూనిత్యర్థః । తప సా। ప్రణుదాం నాశయంతీత్యర్థః ॥ తపసిసర్వంప్రతిష్ఠితం । తపసాస ర్వంసాధ్యంభవతీత్యర్థః॥ తస్మాత్కారణాత్తపః ॥ పరమంవదంతి । తప స్వీనఇత్యర్థః ॥ దమేనేతి—తతోప్యధికః ॥ బాహ్యేంద్రియనిగ్రహో ముఖ్యమితి బ్రహ్మచారిణః ॥ వదంతీత్యాహ । దమేనేతి—దాంతాః ॥ బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహనిరతాః ॥ బ్రహ్మచారిణః ॥ బ్రహ్మణివేదే ॥ వేదేవాచరంతీతి । బ్రహ్మచారిణః ॥ దమేన ॥ కిల్బిషంపాపం । అవ ధూన్వంతి ॥ ధూఞ్కంపనే ॥ చాలయంతి । నాశయంతీతిభావః । దమేన ॥ బ్రహ్మచారిణః । సువర్లోకం॥స్వర్గలోకం । అగచ్ఛన్॥ఆగమన్ దమః ॥ భూతానాం దురాదర్షం ॥ సర్వేషాంబాహ్యేంద్రియనిగ్రహః కర్తుమశక్య ఇత్యర్థః । దమేసర్వం ప్రతిష్ఠితమితి—దమస్సర్వ కార్యసా ధ్యవిషయే ॥ ముఖ్యసాధనం భవతీత్యర్థః । తస్మాద్దమః పరమంవదంతి బ్రహ్మచారిణోదమం ముఖ్యమితి వదంతీత్యర్థః ॥ మునయః । అంతఃప్రా ణలింగానుసంధాన శీలాః ॥ శమమంతరింద్రియ నిగ్రహం । సర్వోత్త మంవదంతీత్యాహ ॥ శమేనశాంతా ఇతి ॥ శాంతాః ॥ అంతర్లింగా నుసంధాననిపుణామునయః ॥ శమేనఅంతరింద్రియ నిగ్రహేణ ॥ పుణ

యః । శివం । స్వయంశివారాధకత్వాత్సర్వేషాం శివమాచరంతి=
మంగళం కుర్వంతీత్యర్థః । వాకం । చిత్తైలాసంగచ్ఛంతి । శమో
భూతానాం దురాధర్షం । కర్తుమశక్య మిత్యర్థః శమే సర్వం ప్రతిష్ఠి
తం । శమస్తుసర్వకార్యసాధకమిత్యర్థః । తస్మాద్ధేతోః । మునయః ।
వామదేవశుక దూర్వాసాదయః । శమః । అంతరింద్రియ నిగ్రహః ।
పరమం । సర్వాతిశయసాధనమితి వదంతి । దాతారః । తస్మాచ్ఛ
మాద్దానం సర్వోత్తమసాధనం వదంతీత్యాహ । దానంవరూథమితి
దక్షిణాః పురుషాః । సర్వస్వదక్షిణా పూర్వకయజ్ఞాది కర్మనిష్ఠాః । దా
నం । వరూథం । శ్రేష్ఠం । మన్యంతే । దాతారం సర్వభూతా
న్యుపజీవంతి । దాతారమనుసృత్యసర్వభూతాని జీవంత్యర్థః । దా
నేనారాతీశత్రూనపానుదంతి । దూరంచాలయంతీత్యర్థః । దానేనద్వి
షంతోమిత్రాభవంతి । దానేనశత్రవోపి సుహృదోభవంతి । దానే
సర్వంప్రతిష్ఠితం । తస్మాద్ధేతోః పరమంవదంతి । దానాద్ధర్మం పర
మంవదంతీత్యాహ । ధర్మోవిశ్వస్యజగతః । ప్రతిష్ఠేతి—విశ్వస్యజగతః ।
సర్వప్రపంచస్య ధర్మః । అన్నదానాదికదానం ప్రతిష్ఠా । ముఖ్యకా
రణం । లోకేవిద్యమానప్రజాః । ధర్మిష్ఠంజనం । ఉపసర్పంతి । స్తో
త్రంకుర్వంతీత్యర్థః । ధర్మేణపాపమపనుదతి=ధర్మిష్ఠోజనః । ధర్మేణ—
స్వకృతదుష్కృత నాశయతీత్యర్థః । ధర్మేసర్వం ప్రతిష్ఠితం । సర్వకా
ర్యసాధనంభవంతీత్యర్థః । తస్మాద్ధేతోః । ధర్మంసర్వోత్కృష్ట సాధనమితి
వదంతి । తస్మాత్ప్రజననం । ధర్మాత్పుత్రపుత్రికాసంతతిరధికేతిసంతా
నవంతోవదంతీత్యాహ । ప్రజననం వైప్రతిష్ఠేతి=సాధుప్రజననం ।
శివభక్తిమత్పుత్రసంతానం ✿ । ✿ ప్రతిష్ఠా । ఉత్తమలోకప్రా
ప్తిహేతురిత్యర్థః । ప్రజాయాస్తంతుం తన్వానః । అవిచ్ఛేదసంతతిం
కుర్వాణః । పితౄణామనృణోభవతి । పితృరుణవిముక్తోభవతి । త
దేవ । అవిచ్ఛిన్నసంతానమేవ । తస్యపితుః । అనృణం । ఋణాభా
వః । తస్మాత్ । పితృఋణాభావాదేవ ప్రజననం । శివభక్తియుక్తసం
తానసమృద్ధిరేవ । పరమం । సర్వోత్కృష్టమితివదంతి । అగ్నయో
వైత్రయీవిద్యా । ఋగ్యజుస్సామవేదాత్మకాః । గార్హపత్యః । వి
తన్వానుకాగ్నిః । దేవయానః । పంథాః । అర్చిరాది లోకప్రాపకో
మార్గ ఇత్యర్థః । ఋక్ । పృథివీ । ఋక్ । ఋగ్వేదః । రూపః ।

పృథివీ । భూలోకస్వరూపః ॥ భూలోకప్రాపక ఇత్యర్థః ॥ రథంతరం ॥ రథంతరనామక సామ్నాస్తుతిః ॥ క్రియతే । అన్వాహార్యపచనః । దక్షిణాగ్నిః । యజుః । యజుర్వేదస్వరూపః ॥ అంతరిక్షం । అంతరిక్షలోకప్రాపకః । వామదేవ్యం ॥ ఏతన్నామక సామ్నాస్తుతిః ॥ క్రియతే । ఆహవనీయః । ఏతన్నామకాగ్నిః । సామ । సామవేదస్వరూపః । సువర్గోలోకః । స్వర్గలోక ప్రాపకః । బృహత్ । బృహత్సామ । ఏతన్నామకసామ్నాస్తుతిః క్రియతే। తస్మాదగ్నీన్ ॥ గార్హపత్యాదీన్। పరమంవదంతి ॥ ఉత్తమలోకసాధనానీతివదంతి ॥ గృహాణాం గృహిణాం । సాయంప్రాతఃకాలేసుహుతం ॥ స్విష్టం ॥ హోమాదికం ॥ నిష్కృతిః ॥ పాపప్రాయశ్చిత్తిర్భవతి—యజ్ఞక్రతూనాం ॥ ప్రాయణం ॥ ప్రకృష్టగమనం ॥ సువర్గస్యలోకస్య ॥ జ్యోతిః ॥ దీపవత్ప్రకాశకోగ్నిరిత్యర్థః ॥ తస్మాదగ్నిహోత్రంపరమంవదంతి ॥ ...... ॥ యజ్ఞఇతి=దేవానాంయజ్ఞః । యజదేవపూజాయామితి ధాతుః ॥ సర్వదేవానాం ప్రీతిహేతుః । యజ్ఞేనహిదేవాః । దివంగతాః ॥ యజ్ఞేన ద్విషంతోమిత్రాభవంతి ॥ శత్రవోసుహృదోభవంతి । యజ్ఞేనసర్వాపానుదంతి ॥ యజ్ఞకరణేన అసురాన్పలాయితానుకుర్వంతి ॥ యజ్ఞేసర్వం ప్రతిష్ఠితం ॥ యజ్ఞకరణేన సర్వంసుసాధ్యం భవతీత్యర్థః । తస్మాద్దేవాః యజ్ఞం ॥ పరమం । సర్వాతిశయమితివదంతి ॥ మానసం ప్రాజాపత్యం ॥ ప్రజానాంపశూనాం బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాం పతిః । ప్రజాపతిః శివః । తత్సంబంధి యద్జ్ఞానం తత్ప్రాజాపత్యంభవతి । బ్రహ్మవిష్ణుజనకపరశివధ్యానవిషయకజ్ఞానమిత్యర్థః ॥ మానసం ॥ మనసాప్రాణలింగానుసంధానం । పవిత్రం ॥ సర్వస్మాత్పూర్వోక్తాత్పవిత్రం ॥ మానసేన । అంతఃప్రాణలింగానుసంధానవిశిష్టమానసేన ॥ ఋషయః । అగస్త్యాదయః । సాధుయోగ్యం । పశ్యతి । పరశివతత్వరూపభావలింగంపశ్యంతీత్యర్థః ॥ సదాంతః ప్రాణలింగసంధానకుశలాః । పశ్చిమచక్రస్థిత భావలింగం సమ్యక్పశ్యంతీత్యర్థః ॥ మానసాః ॥ కావ్యకృత్పురుషాః ॥ ఋషయః ॥ గౌతమదధీచ్యాదయః । ప్రజాఃఅసృజంత । సంకల్పమాత్రాదేవసర్వం సృజంతీత్యర్థః । మానసే ॥ అంతర్లింగానుసంధానే । సర్వంప్రతిష్ఠితం=తేనసర్వం సుకరంభవతి । తస్యసర్వజ్ఞత్వాదినుహి మానసిద్ధ్యేత్యర్థః ॥ తస్మాద్దేవాః ॥ మానసం ॥

అంతర్లింగానుసంధానం పరమం ఉత్కృష్టం వదంతి ॥ న్యాస ఇత్యాహుర్మనీషిణః ॥ మనీషిణః । బ్రహ్మవిద్వాంసః ॥ న్యాసః ॥ సమ్యక్ న్యాసః ॥ ఈషణత్రయపరిత్యాగస్సన్న్యాసః ॥ నిరాభారాశ్రమ ఇత్యర్థః ॥ ఉత ॥ సత్రిద్బ్రహ్మాణి న్యాసః ॥ సన్న్యాసః ॥ సర్వవాసనాత్యాగవిశిష్టశివాధీనచిత్తవృత్తిః ॥ బ్రహ్మాణం । శివసాక్షాత్కారం ప్రతి । ముఖ్యసాధనమిత్యాహుః ॥ బ్రహ్మవిశ్వః కతమస్స్వయంభూః ॥ ప్రజాపతిస్సంవత్సర ఇతి । ఏతచ్ఛబ్దవాచ్య విష్ణ్వాద్యంతర్యామిణం పరశివం । సిద్ధోపాయం మనీషిణ ఆహురితి వా ॥ అసావాదిత్యః ॥ సంవత్సరః ॥ సంవత్సరాత్మకః ॥ ఏషపురుషః ॥ మహాపురుషశ్శివః ॥ ఆదిత్యే వర్తతే । స ఏవ ॥ పరమేష్ఠీ ॥ పరమే । హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్నపరమాకాశే తిష్ఠతీతి పరమేష్ఠీ ॥ హృదయపుండరీకాకాశావచ్ఛిన్న తయాభాసమాన జ్యోతిర్లింగస్వరూపక ఇత్యర్థః । ఉత మహాకైలాస వాసీ వా స్యాత్ ॥ బ్రహ్మ ॥ బృహత్త్వాదిగుణ యుక్త పరబ్రహ్మేత్యర్థః । ఆత్మా ॥ మూర్తిత్రయాతీత పరమాత్మేత్యర్థః ॥ పరమాత్మా సదాశివః ॥ శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి శ్రుతేః । ఆదిత్యప్రసంగాదన్నదానం ప్రశంసతి ఇయం శ్రుతిః ॥ యాభిరాదిత్య ఇతి । యాభిస్స్వాత్మప్రభాభిః ॥ ఆదిత్యస్తపతి । భూమౌ తాపం కరోతి । తాభిః ॥ కాంతిభిః । కిరణైరిత్యర్థః ॥ పర్జన్యస్సూర్యో మేఘరూపీ సన్ వర్షతి ॥ పర్జన్యేన మేఘేన ॥ ఓషధివనస్పతయః । వృక్షాద్యోషధయః ॥ ప్రజాయంతే । ఉత్పద్యమానా భవంతి । ఓషధివనస్పతిభిః ॥ అన్నం భవతి ॥ అన్నముత్పన్నం భవతి ॥ అన్నపరిణామం శరీరముత్పన్నం భవతీత్యర్థః ॥ అన్నేన ప్రాణాః । అన్నపానాదిభిః ప్రాణాస్స్వవ్యాపారప్రవర్తకా భవంతీత్యర్థః । ప్రాణైః ॥ బలం ॥ శరీరబలం భవతి । శరీరబలేన తపో భవతి — దేహబలేన తపస్సిద్ధిరిత్యర్థః । తపసా । శ్రద్ధా । ఆస్తిక్యబుద్ధిః । గురుచరణక్షేత్రవిశ్వాసో వా । భవతి । శ్రద్ధయా మేధా ॥ గ్రహణధారణసమర్థా బుద్ధిర్భవతి ॥ మేధయా మనీషా భవతి ॥ శ్రోతుమిచ్ఛా భవతి — మనీషయా ॥ తాదృశపరశివకథాశ్రవణేన ॥ మనో భవతి । మననం । నిర్మలాంతఃకరణం వా భవతి । మనసా శాంతిర్భవతి । శాంత్యా చిత్తం భవతి ॥ అంతరింద్రియనిగ్రహేణ పరశివాధీన చిత్తవృత్తిర్భవతీత్యర్థః ॥ చిత్తేన స్మృతిర్భవతి — పరమేశ్వర గుణకథనస్మృతిర్భవతి । స్మృత్యా స్మ

రంభవతి । వాచాఅనవరత పరశివనామ చింతనంభవతి । తేన ॥ విజ్ఞానం॥ శివతత్వవిజ్ఞానం భవతి । విజ్ఞానేన । ఆత్మానం । స్వహృదయాంతర్వర్తి పరశివం సాక్షాత్కుర్వంతి । తస్మాత్సర్వాణాం తర్వర్తి పరశివః । సర్వేభ్యోన్నం దాపయన్ ॥ ఏతానిపూర్వోక్తాని సర్వాణిదదాతి ॥ అన్నాద్భూతానాం ప్రాణాః । భవంతి । ఉత్పన్నాభవంతి॥ప్రాణైఃమనః॥భవ॥మనఏవమనుష్యాణాం కారణంబంధ మోక్షయోరిత్యుక్తరీత్యాసర్వకార్యహేతుత్వాత్ప్రాణేభ్యోమనఉత్కృష్టమిత్యర్థః॥మనసఃవిజ్ఞానంతను ఇతి।అన్యోంతరఆత్మావిజ్ఞానమయఇతిశ్రుతేః । విజ్ఞానశబ్దవాచ్యోజీవః । అధికోభవతి ॥ విజ్ఞానాత్ జీవాత్ ఆనందః ॥ ఆనందశబ్దవాచ్య పరమేశ్వరః ॥ అధికోభవతి సః ॥ ఏషమహా పురుషః ॥ యోనిర్భవతి—పూర్వోక్తసర్వేషాం కారణంభవతి ॥ బ్రహ్మా ॥ బ్రహ్మశబ్దవాచ్యః । పంచధా । సద్యోజాతాది పంచమూర్తిసన్ । పంచాత్మా ః పృథివ్యాది పంచకాంతర్యామీ భవతీత్యర్థః । జిజ్ఞాసుక్లుప్తః ॥ జిజ్ఞాసూనాం ॥ శివోపాసకానాం । క్లుప్తః ॥ హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్నతయాఅంగుష్ఠమాత్రరూపస్సన్ సాక్షాత్కృతోభవతి ॥ ఋతజాః ఋతేన । సత్యవ్రతేన । అంతరుపాసనేనవా । జాయతేలభ్యతేతిఋతజాః । రయిష్ఠాః । రయిః ॥ చిచ్ఛక్తిః ॥ పరమాకాశఇత్యర్థః ॥ తన్నిష్ఠఇత్యర్థః । యేనసర్వమిదం ప్రోతఇత్యాది । పృథవీచ । అంతరిక్షంచ । ఆకాశంచ । ద్యౌశ్చ ॥ స్వర్గః ॥ దిశశ్చ । ప్రాచ్యాదిదిశశ్చ ॥ అవాంతరదిశాశ్చ । ఆగ్నేయాదివిదిశశ్చ ॥ భూతభవిష్యద్వర్తమానమిదంజగత్ ॥ పరమాత్మశక్త్యుపాదత్వేన పరమేశ్వరశివఏవేత్యర్థః సత్యః ॥ యః ॥ శ్రద్ధయాయుక్తః । తస్యసత్యః । త్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపతయాప్రకాశకః ॥ మహాన్ । ఆకాశాదికారణత్వాత్తత్తోధికమహద్గుణయుక్తః । సర్వవ్యాపకతత్వ స్వరూపఇత్యర్థః ॥ యస్తు । శివజ్ఞానీవరిష్ఠాత్తపసః ॥ తం ॥ పరమాత్మానం శివం ॥ హృదావా । భక్త్యాచ ॥ మనసాచ । శివాధీనచిత్తవృత్త్యాచ ॥ తం ॥ శివం । ఏవం । జ్ఞాత్వా । ఉపాసకలభ్య ఇతిజ్ఞాత్వా । జానాతి ॥ సఃవిద్వాన్ । శివజ్ఞానీ ॥ భూయః । పునః । మృత్యుం । సంసారరూపమృత్యుం ॥ నోపయాహి ॥ నగచ్ఛతి । తస్మాన్న్యాసమేషాంతపసామతిరిక్తమిత్యాహుః ॥ తస్మాత్ ॥ మోక్షహేతుత్వాత్ ॥ ఏషాం । సత్యాదితపసాం ॥ మ

ర్థే । న్యాసం । సర్వవాసనాత్యాగ విశిష్టశివాధీన చిత్తవృత్తిరూపతపః ॥
అతిరిక్తమాహుః ॥ ముఖ్యసాధనమిత్యాహుః శివతత్త్వజ్ఞానినఇత్యర్థః । త
థాశ్రుతయః ॥ వాసనాతానవం బ్రహ్మన్ మోక్షఇత్యభిధీయతే । న
మోక్షోనభసః పృష్ఠేన పాతాళే మహీతలే ॥ సర్వాశా సంక్షయశ్చే
తో మోక్షఇత్యభిధీయతే।త్యజేద్ధర్మ మధర్మంచఉభేసత్యానృతేత్యజేత్ । ఉ
భేసత్యానృతేత్యక్త్వాయేన త్యజసితత్త్యజ ఇత్యాదయః ॥ స్మృతిః । స
ర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకం శరణంవ్రజ । అహంత్వాసర్వ పాపేభ్యో
మోక్షయిష్యామి రాఘవఇతిశివగీతాయాం భగవద్వచనం ॥ * ॥
ఇతిపంచాశదనువాకభాష్యం ॥ ౫౦ ॥ * * * * *

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ వసురణ్యోవిభూరసి ॥ ప్రాణేత్వమసిసంధాతా ।
బ్రహ్మన్త్వమసి విశ్వధృక్ । తేజోదాస్త్వమస్యగ్నేర్వర్చోదా
స్త్వమసిసూర్యస్య ద్యుమ్నోదాస్త్వమసి చంద్రమసఉపయామ
గృహీతోఽసి ॥ బ్రహ్మణేత్వామహసఓమిత్యాత్మానం యుంజీత
తద్వై మహోపనిషదందేవానాం గుహ్యం । యఏవంవేద ।
బ్రహ్మణోమహిమానమాప్నోతి ॥ తస్మాద్బ్రహ్మణోమహిమాన
మిత్యుపనిషత్ ॥ ఇతినారాయణేఏకపంచాశదనువాకః ॥ ౫౧ ॥
వసురణ్యఇతి శివస్తోత్రం శివోపాసకానాం ప్రాప్యత్వంచాహ ॥
వసురణ్యోసి। వసూనాం వస్వాదిసర్వదేవతానాం । రణ్యోసి ॥
ప్రాప్యస్థానమసి॥విభూః విశేషేణ।నవచక్రేషుభవతి ఆవిర్భవతీతివి
భూః॥ విభురిత్యర్థః॥దీర్ఘశ్ఛాందసః। సర్వవ్యాపకఇతివార్థః । ప్రా
ణేత్వమసిసంధాతా। ప్రాణాదిసర్వకార్యజనకస్త్వమసీత్యర్థః ।
ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనః సర్వేంద్రియాణి చేతికైవల్యేతథా
శ్రూయతే ॥ హేబ్రహ్మన్ ॥ హేశివ ॥ విశ్వధృక్ । విశ్వధా
రకశ్చ । విశ్వాధిష్ఠానమిత్యావత్ । త్వమసి । అగ్నేః । తే
జోదాః ॥ తేజఃప్రదః ॥ సూర్యస్యవర్చోదాః । కాంతిప్రదశ్చ ।
చంద్రమసః ద్యుమ్నోదాఃకాంతిప్రదశ్చత్వమసి ॥ తస్యభాసాస
ర్వమిదం విభాతీతిశ్రుతేః । హేశివ ॥ త్వాం । ఉపయామ ।

ఉపాసనయాప్రీణయామి ॥ గృహీతోఽసి ॥ తథానుగృహీతోఽసి । త్వత్స్వ
రూపే । నదీసముద్ర వల్లీనం గమితుమనుజ్ఞాం దేహీత్యర్థః ॥ మహదుపాసన
యాదృష్టోఽసీతివార్థః ॥ మహసే । మహతే ॥ బ్రహ్మణే । పరశివాయ ॥
త్వాం ॥ తుభ్యమిత్యర్థః । త్వచ్ఛబ్దప్రత్యర్థ మితియావత్ । ఓమితీమం త్రి
ణాపి ॥ ఆత్మానం యుంజీత జలలవణ వన్న్యాయేన పునరాత్మ సమర్ప
ణం కర్తవ్యమేవేత్యర్థః— ఏతద్వైత..ఏతద్భేదాభేద సిద్ధాంత శివజీవైక్యం
తు ॥ మహోప నిషదం । మహోప నిషత్ప్రతిపాద్యం ॥ గుహ్యం=
వేదానా మపీత్యర్థః । యః । ఏవం । జీవశివయోః బద్ధదశాయాం
భేదస్స్వాభావికః ॥ ముక్తదశాయామ భేదశ్చలోహరస నదీసముద్రాది
వత్స్వాభావిక ఇతి ॥ వేద ॥ జానాతి ॥ సః । పురుషః ॥ బ్రహ్మణ
శ్శివస్య మహిమానం ॥ ఆప్నోతి=ప్రాప్నోతి=శివస్వరూపో భవతీత్య
ర్థః । ॥ తస్మాద్బ్రహ్మణో మహిమాన మాప్నోతీతి ద్విరుక్తిః ॥ ద్వైతా
ద్వైతసిద్ధాంత శివజీవైక్య ముక్తేస్సత్య ముక్తత్వ సముద్యోతనార్థం ॥
మూర్తామూర్త శివతత్త్వద్వయ ప్రతిబోధకం వాక్యాత్ ॥ ఇతి నారా
యణే ఏక పంచాశదను వాకభాష్యం ॥ ౫౧ ॥ * * * *

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః ॥ ౫౨ ॥

మూలం ॥ తస్యైవం విదుషో యజ్ఞస్యాత్మా యజమాన
శ్శ్రద్ధా పత్నీ శరీరమిధ్మ మురో వేదిర్లోమాని బర్హిర్వేదశ్శిఖా
హృదయం యూపః । కామ ఆజ్యం మన్యుః పశుః స్తపోఽగ్నిర్దమ
శ్శమయితా । దక్షిణా వాగ్ఘోతా ॥ ప్రాణ ఉద్గాతా । చ
క్షురధ్వర్యుర్మనో బ్రహ్మ ॥ శ్రోత్రమగ్నీ ద్యావద్ధ్రియతే ।
సా దీక్షా ॥ *...*...*...* ॥ యదశ్నాతి యత్పిబతి తత్సో
మపానం యద్రమతే తదుపసదో యత్సంచరత్యుపవిశత్యుత్తిష్ఠతి
చ స ప్రవర్గ్యో యన్ముఖం—తదాహవనీయో యాఽస్య విజ్ఞానం తజ్జు
హోతి యత్సాయం ప్రాతరత్తి తత్సమిధో యత్సాయం ప్రాతర్మ
ధ్యందినం చ తాని సవనాని । యే అహోరాత్రే తే దర్శపూర్ణ
మాసౌ । యే అర్ధమాసాశ్చ మాసాశ్చ తే చాతుర్మాస్యాని ॥
య ఋతవస్తే పశుబంధా । యే సంవత్సరాశ్చ పరివత్సరాశ్చ

తేఽహోర్గణాస్సర్వవేదసం వా ఏతత్సత్రం యన్మరణం తదవభృ
థ । ఏతద్వై జరామర్య మగ్నిహోత్రం । య ఏవం విద్వానుద
గయనే ప్రమీయతే । దేవానామేవ మహిమానం గత్వాఽఽదిత్యస్య
సాయుజ్యం గచ్ఛత్యథ యో దక్షిణే ప్రమీయతే పితౄణామే
వ మహిమానం గత్వా చంద్రమసస్సాయుజ్యం గచ్ఛత్యేతౌ ॥
వై సూర్యా చంద్రమసోర్మహిమానౌ । బ్రాహ్మణో విద్వానభిజ
యతి ॥ * * * ॥ తస్మాద్బ్రాహ్మణో మహిమా
నమాప్నోతి—తస్మాద్బ్రాహ్మణో మహిమాన మిత్యుపనిషత్ ॥

॥ * ॥ ఇతి నారాయణే ద్విపంచాశోఽనువాకః ॥ ౫౨ ॥

భాష్యం ॥ తస్యైవం విదుష ఇతి । యజ్ఞోదానం తపశ్చైవ పావనా
ని మనీషిణాం ॥ కర్తవ్యానీతి మే పార్థ నిశ్చితం మతముత్తమ మితి ।
వీరహా వా ఏష దేవానాం యోఽగ్ని ముద్వాసయతి శ్రుతిః । అ
గ్నిహోత్రాది తు కార్య మేవ తద్దర్శనా దిత్యాది స్మృతిసూత్రా
దిభిశ్చ బ్రహ్మవిదా మపి యజ్ఞాదగ్నిహోత్రాదికం కర్మ స్వప్రయో
జనాభావేపి పరమేశ్వ రాజ్ఞా । భంగభయేన యావజ్జీవ మనుష్ఠేయ మి
త్యుక్తత్వాత్ । సర్వథాత్యక్తు మశక్యత్వాచ్చ ॥ తత్ప్రతి నిధిత్వేన బ్ర
హ్మజ్ఞానినా క్రియమాణస్య ఆత్మహవిస్సమర్పణ రూపయజ్ఞస్య । ప్ర
సిద్ధయజ్ఞాంగవైలక్షణ్యేన సాదృశ్యం దర్శయతి । తస్యైవం విదుష
ఇత్యాదినా — ఏవం ॥ పూర్వోక్త ప్రకారేణ । తస్య ॥ అంతర్జ్యో
తిర్లింగాను సంధాన నిపుణస్య । విదుషః । శివజ్ఞానినః । యజ్ఞస్య
యజమానః ॥ ఆత్మయజ్ఞస్య శివలింగ ప్రత్యక్ జీవాత్మా యజమానః ॥
కర్తేత్యర్థః ॥ తస్య । పత్నీ । భార్యా । శ్రద్ధా ॥ విశ్వాసబుద్ధిః ॥
గురుచరేశ్వర దాస్యబుద్ధిరేవ తస్య భార్యా భవతీత్యర్థః । ఇధ్మః ॥ శ
రీరం ॥ వేదిః ॥ పరిష్కృత భూమిః । అగ్నిప్రతిష్ఠాపనా యోగ్య
భూమిరిత్యర్థః । ఉరః ॥ వక్షస్థలం । బర్హిః । కుశాః । లోమాని
దేహస్థరోమాణి ॥ శిఖాః అగ్నిజ్వాలాః । వేదాః । చతుర్వేదాః ॥
యూపః ॥ పశుబంధన స్తంభః ॥ హృదయం ॥ చిత్తం । బుద్ధిర్వా ॥
ఆజ్యం । ఘృతం । కామః । విషయాసక్తిః । పశుః । అగ్నిష్టోమీయపశుః ।
మన్యుః ॥ క్రోధ ఇత్యర్థః । క్రోధశబ్దో లోభాదీనా ముపలక్షణం ॥
అగ్నిహోత్రం । తపః ॥ అంతఃప్రాణ లింగాను సంధానరూపతపః ॥

కృచ్ఛ్రచాం ద్రాయణాదికం వాస్యాత్ । దక్షిణా । మానసికయజ్ఞద
క్షిణా ॥ శమయితా ॥ సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మ ॥ సర్వోహ్యేషరుద్ర ఇ
త్యాది శ్రుత్యుక్త రీత్యా । చేతనా చేతన సర్వశివాత్మక జ్ఞానం ।
ఉత్తసమదృష్టిర్వా దక్షిణాస్యాత్ ॥ యావద్ధ్రియతేసా । దీక్షా । యా
వజ్జీవతి ॥ సాదీక్షా । హోతా ॥ హోతృనామకఋత్విక్ । వాక్ ।
వాచ ఇత్యర్థః । ప్రాణవాయుః । ప్రాణనామక వాయుః । ఊర్ధ్వని
శ్వాసవాయురిత్యర్థః । ఉద్గాతా ॥ ఏతన్నామకఋత్విక్ । అధ్వర్యుః
యజ్ఞప్రవర్తక ఋత్విక్ । చక్షుః ॥ నేత్రేంద్రియ మిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మా
బ్రహ్మనామకఋత్విక్ । మనః । మానసం అంతరింద్రియమిత్యర్థః ।
అగ్నీత్ ॥ శ్రోత్రాగ్నయః ॥ శ్రోత్రం ॥ శ్రోత్రేంద్రియ మిత్యర్థః ॥
యదశ్నాతి యత్పిబతి—తత్ ॥ అన్నపానాదికం । తస్యవిదుషః సో
మపానం । ఉపసదః ॥ ఉపసన్నామకం కర్మ । యద్రమతే ॥
క్రీడతీత్యర్థః ॥ ప్రవర్గ్యః । యత్ ॥ సంచరతి । ఉపదిశతి । ఉత్తిష్ఠ
తేచ ॥ సః । ప్రవర్గ్య ఇత్యర్థః ॥ యత్ । ముఖం । భక్షేణ సాధ
నం వక్త్రం ॥ తదాహవనీయః ॥ తస్యస్థానమిత్యర్థః ॥ యదస్య
విజ్ఞానం । అస్య శివజ్ఞానినః । యత్ । విజ్ఞానం । తత్య త్రియజ్ఞా
నమస్తి ॥ తత్ ॥ జుహోతి ॥ హోమస్థానం । సాయం ప్రాతః ॥
యదన్న మత్త్యయం । తత్ । సమిధం । సమిత్స్థానం ॥ యత్ ।
సాయం ప్రాతర్మాధ్యం దినకాలాః తానిసవనాని । యజ్ఞా । ఇత్య
ర్థః । యే అహో రాత్రే వర్తేతే ॥ తేదర్శపూర్ణ మాసౌ ॥ దర్శ
పూర్ణమాస స్థానీయౌ భవతః । అర్ధమాసాశ్చయేవర్తంతే । తేచా
తుర్మాస్యాని । చాతుర్మాస్య స్థానీయాని ॥ యేఋతవః । పశుబంధ
యః ॥ వర్తంతే । తేఅహర్గణాః । తత్క్రతునియత దిన సమూహా
ఇత్యర్థః ॥ ఆత్మసమర్పణ రూపత్వాన్మనోయజ్ఞ స్య । సర్వవేదసం
సర్వదక్షిణా యుక్తమే తత్సత్రం । మనోయజ్ఞ ఇత్యర్థః ॥ యత్ ।
మరణం । అస్య విదుషః ॥ దేహత్యాగః । తదవభృథం ॥ పరిసమా
ప్తిః । అవభృథస్నాన మిత్యర్థః ॥ జరామర్యం ॥ జరయావయోహా
న్యా మ్రియతే సమాప్యత ఇతిజరా మర్యం ॥ యావజ్జీవ మనుష్ఠేయ
మే తన్మానసిక సత్రమిత్యర్థః ॥ ఏతత్ప్రాణ లింగా రాధకానాం ।
బ్రహ్మ జ్ఞానినాం । ఉత్తరాయణ మరణే ॥ దేవలోకాది ప్రాప్తి

పూర్వకాదిత్య సాయుజ్య పూర్వకం । పరశివ ప్రాప్తిరిత్యాహ । య
ఏవమితి । యః । విద్వాన్ ఆత్మ సమర్పణ రూపమనో యజ్ఞం । వి
జానన్ । జ్ఞానీ । ఉదగయనే । ఉత్తరాయణే । ప్రమీయతే । మృ
తింగతో భవతి । సహవిద్వాన్ దేవానాం । వాయుసూర్య చంద్ర
విద్యుద్వరుణేంద్రచతుర్ముఖాదీనాం । మహిమానం । తత్తన్మహి
మానం । తత్సదృశ మహిమాన మిత్యర్థః । గత్వా । తత్తన్మహిమా
నం ప్రాప్య తత్తల్లోక స్థభోగాననుభూయ తతస్సూర్యస్య సాయుజ్యం
గచ్ఛతి । ఆదిత్యేన సహాసం చరతి । ఆదిత్య తుల్యో భవతీత్యర్థః ।
అథ యో దక్షిణే ప్రమీయత ఇతి । యశ్శివజ్ఞాని । దక్షిణే మ్రియతే ।
మృతింగతో భవతి । అథసః । అనంతరం సశివజ్ఞాని । పితౄణామే
వ మహిమానం గత్వా । వసురుద్రాది పితృదేవతా గణసదృశమహి
మానం లబ్ధ్వా । తల్లోకేషు కించి[illegible]కాలం స్థిత్వా । చంద్రమసస్సా
యుజ్యగ్ం గచ్ఛతి । చంద్ర[illegible]ల్య కాంతిమాన్భూత్వా చంద్రేణ స
హాసం చరతీత్యర్థః । ఏ[illegible]తౌ । ఉత్తరాయణ దక్షిణాయన కాలమృ
తౌ । విద్వాంసావపి । సూర్య చంద్రమసోః । మహిమానౌ । త
త్సదృశ మహిమాయుక్తౌ । భవతః । బ్రాహ్మణో విద్వానభిజ
యతి । బ్రహ్మశివం । అ[illegible]ః । జానాతీతి బ్రాహ్మణః । ప్రాణలిం
గావభానిత్యర్థః । సర్వాన్లోకాన్ । అభిజయతి । తిరస్కరోతీత్యర్థః ।
తృణీకృత బ్రహ్మపురందరాణాం కిందుమర్త్యం శంకర కింకరాణామి
త్యభియుక్తోక్తేః । తత్తల్లోకస్థి[illegible]నాన్ భోగాన్ । యద్దేచ్ఛమనుభూ
య తిరస్కరోతీతి యావత్ । * * * * * * * ।

తస్మాత్ । సర్వాతిశయ మహాకైలాస ప్రాప్తత్వాత్ । బ్రహ్మణః
దివ్యమంగళ విగ్రహవిశిష్ట మహేశ్వరస్య । మహిమానం గచ్ఛతి । త
త్సామర్థ్యం లభతేత్యర్థః । తత్సదృశో భవతీతి భావః । తస్మాత్ ।
తత్సాయుజ్య ప్రాప్త్యనంతరమిత్యర్థః । బ్రహ్మణః । సర్వవ్యాపక శివ
తత్వస్య । మహిమానం గచ్ఛతి । తస్మిన్లీనో భూత్వా తత్సామ
ర్థ్యం లభతేత్యర్థః । ఇత్యుపనిషత్ । ఏతదుపనిషత్ప్రతిపాద్యరహ
స్యమిత్యర్థః । ఇతినారాయణాఖ్య కూచిరుద్ర ద్విపంచాశదనువాక
భాష్యంసమాప్తం । ౫౨ । * * * * * * * * ।

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః॥

ఏతదధ్యాయస్య షడ్విధ లింగతాత్పర్య నిర్ణయః క్రియతే

అంభస్య పారే ఇత్యుపక్రమ వాక్యే బృహబృంహివృద్ధావితి ధాతునిష్పన్న బ్రహ్మస్వరూపలక్షణాత్మకానంతత్వముపదిష్టం । ఉపసంహారే తస్మాద్బ్రహ్మణో మహిమానమాప్నోతీతి బ్రహ్మశబ్దేన ఉపసంహృతం ॥ *** ॥ బ్రహ్మశివో మే అస్తు సదాశివోం ॥ ఋతగ్ం సత్యం పరంబ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళం । ఇత్యుత్తరత్ర సర్వగ్ంహ్యేతద్బ్రహ్మాయమాత్మా బ్రహ్మేత్యుపక్రమ్య ఉపసంహారే । శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః । శివోఽద్వైత ఇతి బ్రహ్మశబ్దవాచ్యశ్శివ ఏవేతి ॥ మాండూక్యే చ స్పష్టముపదిష్టత్వాత్ । ఓంవాయుజ్యోతిరాపః పృథివీవిశ్వస్య ధారిణే । యత్పరంబ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహదిత్యాదినా కైవల్యశ్వేతాశ్వతరజాబాలాథర్వణశిఖాథర్వశిరస్తైత్తిరీయాదిషు బ్రహ్మశివశబ్దయోః హస్తకరపాణిశబ్దవత్పర్యాయవాచకత్వవ్యపదేశాత్ ॥ భట్టభాస్కర హరదత్తాచార్య నీలకంఠాచార్యశంకరాచార్యాప్పయదీక్షితాదిమహద్భిః ॥ లింగం బ్రహ్మ సనాతనం । చిదానందరూపశ్శివోఽహం శివోఽహం ॥ కరటిచర్మణే బ్రహ్మణే నమః ఇత్యాదిషు । తథా స్పష్టముపదిష్టత్వాత్ । శ్రీపతిపండిత నీలకంఠాచార్యైరథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి । బ్రహ్మసూత్రస్థితబ్రహ్మపదస్య శివపరత్వవ్యవస్థాపనాచ్చ । ఏతదుపక్రమోపసంహారాదిషడ్విధలింగతాత్పర్యేణ శివపరత్వేన సమన్వయాత్ ॥ నారాయణే తథా సమన్వయయోగాత్ । ఉత ॥ నారాయణశబ్దస్య ణత్వబాధానివారకత్వేన నీలకంఠాచార్య భట్టభాస్కరహరదత్తాప్పయదీక్షితాది మహద్భిః ॥ శివపరత్వస్థాపనాత్ ॥ యోగికరూఢ్యాపూర్వస్మిన్ స్మయా చ తథా నిరూపితత్వాత్ ॥ శరణ్యే త్ర్యంబకే దేవి నారాయణి నమోఽస్తు తే ఇత్యాదిషు పార్వత్యాః నారాయణీతి బహుశః ప్రయోగ దర్శనేన నారాయణస్య పత్నీ నారాయణీతి వ్యుత్పత్త్యా నారాయణశబ్దస్య శివే రూఢి దర్శనాత్ । యాని నామాని గోవింద తవ లోకే మహీయతే ॥ తాన్యేవ మమ నామాని నాత్ర కార్యా విచారణా । అహం త్వం సర్వ లోకేశ త్వమేవాహం జనార్దన । ఆవయోరంతరం నాస్తి శబ్దైరర్థైర్మహీతల ఇతి హరివంశే శివేనోక్తమితి భగవతా బాదరాయణేన । తథా స్పష్టముపదిష్ట

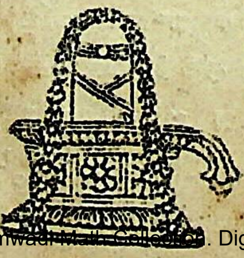
త్వాత్ ॥ నమోస్తుపరమేశాయశార్ఙిణే విష్ణురూపిణే ॥ నారాయణాయరామాయ గోవిందాయ నమోనమఇతి పద్మపురాణ స్థితశివసహస్ర నామావళ్యాం భగవతా వ్యాసేన నారాయణశబ్దస్య శివేరూఢత్వ వ్యవస్థాపనాచ్చ సర్వత్రనారాయణ పరత్వ బోధక వచనానాం విశేషణరీత్యాఉత విశేష్యరీత్యా వాశివ పరత్వమేవేతి సిద్ధాంతః ॥ ఏకఏవ నారాయణో ఆసీదితి వాక్య దర్శనేన నారాయణస్య పరబ్రహ్మత్వేన సర్వవిద్యోపాస్యత్వమితి యదుక్తం తదున్మత్త ప్రలపన మివావిచారితరమణీయం । రూఢిర్యోగమ పహరతీతి న్యాయస్య ముఖ్యార్థబాధాభావస్థల ఏవావకాశాత్ ॥ ఏకఏవ నారాయణో ఆసీదితి వాక్యేన । శక్తేరాసీ త్పరాశరఇత్యాదావివనారాయణస్య జన్యత్వావబోధనాత్ ॥ విష్ణోర్ధాపరమస్య యోనింబృహజ్జాతోఽభి పాతిత్వృతీయమితి శ్రుత్యంతరే ఆదివిష్ణోరేవజన్యత్వావగమాత్ । యుక్త్యాపినారాయణస్యకారణ కారణత్వా దర్శనాత్ । ఈశకేనాది సర్వోపనిషత్సుమూర్తిత్రయాతీ తస్యైవ పరబ్రహ్మత్వేన దహర విద్యోపాస్యత్వప్రతిపాదనాత్ ॥ తథాత్వేన శివస్య ప్రతిపాదనాచ్చ పూర్వోక్తం యుక్తమితిరాద్ధాంతః ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ॥

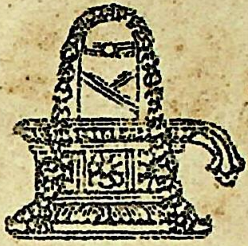
ఇతిశ్రీమద్వేదాగమోభయవేదాంత సిద్ధాంత వీరశైవప్రకాశకశ్రీపతి పండితారాధ్య వంశసంభూత రాజలింగారాధ్య పుత్ర బసవ పండితారాధ్య కృతిషు తైత్తిరీయభాష్యే నారాయణ భాష్యం సమాప్తం ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

✽ ॥ శ్రీపండిత గురుచరణార విందాభ్యాన్నమః ॥ ✽

శ్రీపతిపండి తారాధ్య వంశసంభూత నందీశ్వరా రాధ్యపుత్ర మల్లికార్జు నారాధ్యేన పరిశోధి తోయం గ్రంథః ॥

శ్రీశివాయపండిత గురవేనమః

ఓం సదాశివో విజయతే

శ్రీ శివాయ పండిత గురవే నమః

శైవపురుషసూక్తస్యోపోద్ఘాతభాష్యం

నమశ్శివాయ లింగాయ విశ్వరూపాయ శంభవే । య
క్షేశ్వరాయ రుద్రాయ మహాదేవాయ శూలినే । మహేశ్వర మహానం
దముఖ పురుష సంజ్ఞిక । వక్ష్యే పురుష సూక్తస్య భాష్యం భవభయాప
హం । పూర్వాపర పరామర్శ వికలాస్త్వత్ర కేచన । వ్యాఖ్యాభాసా
న్స్వస్వ పక్షే యోజయం త్యప్యలజ్జయా । శ్రుతేరపార్థం కుర్వంతి లో
కాః పండితమానిన ఇతి న్యాయమనుసృత్యైకే చిద్వైష్ణవాః । పురుష
సూక్తస్య విష్ణుపూజాదా విని యోగదర్శనాత్ । హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ
పత్న్యావితి వాక్యే । అనితర సాధారణ విష్ణుధర్మోపదేశాత్ । యో
నూచాన ద్విజం గత్వా హతవాసర్ధలోభతః । సపరేత్పౌరుషం సూక్తం
జలస్థః చింతయన్హరి మితి మనుస్మృతౌ తస్య రహస్య ప్రాయశ్చిత్తత్వేన
వ్యవస్థాపనాచ్చ । విష్ణుపరత్వమేవేతి వదంతి । అత్రోచ్యతే । పురుషో
వై రుద్రస్తన్మహో నమః । తత్పురుషాయ విద్మహే మహాదేవాయ ధీమ
హి తన్నో రుద్రః ప్రచోదయాత్ । పురుషం కృష్ణపింగళం । పురాతనో
హం పురుషోహమీశో హిరణ్మయోహం శివరూప మస్మీత్యాది బహు
శ్రుతిషు శివస్య పురుషత్వ వ్యవస్థాపనాత్ । యాజుషీరుద్రప్రశ్నే ।
యా ఉమా సా స్వయం విష్ణురితి చ । సామామ్నాయ రుద్రసూక్తే । ఏకై
వ శక్తిః పరమేశ్వరస్య చతుర్విధా భూద్విని యోగకాలే । భోగే భవా
నీ పురుషేషు విష్ణుః । క్రోధే చ కాళీ సమరే చ దుర్గేతి విష్ణోః స్త్రీత్వ వ్యపదే
శాత్ । ఆదిత్యపురాణే । విష్ణుం ప్రతి శివవచనం । ప్రకృతిస్త్వం సుర

శ్రేష్ఠపురుషోహం నసంశయః । త్వన్మయం మన్మయం విశ్వమవ పురు
షాత్మకమితి । సూతసంహితాయాం । పురుషో నామ సంపూర్ణ స్సాంబ
మూర్తిస్సనాతనః । వాసుదేవః పరాశక్తి రితి వేదేషు పంచితమితి ॥
కృష్ణగీతాయాం । వాసుదేవః పరాప్రకృతిరితిసూక్తే । ప్రకృతిః పర
మో విష్ణుః పురుషః పరమశ్శివ ఇత్యాదిపురాణేషు శివస్యపురుషత్వం వి
ష్ణోః స్త్రీత్వంచ భగవతా వ్యాసేన నిర్దేశాత్ । శివరహస్యాంతర్భూతాసు
రకాంగదే స్త్రీపురుషరూప నారాయణశివయో శ్శాస్త్రభైరవ విధాత్వా
ణాముత్పత్తి శ్రవణాచ్చ । పురుషశబ్ద వాచ్యశ్శివఏవ । తస్మాత్శివస్యసూ
క్తం । పురుషసూక్తం । శివసూక్తమేవ ॥ తద్యథా ॥ ఏతన్మధ్యే । అ
మృతస్యేశానఇతివాక్యే । శంభురీశః పశుపతిరీశకోశావగతేయాభ్యాశివై
కాంతికేశశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ । ఉపక్రమవాక్యస్థ సహస్రశీర్షత్వా
దికం । సహస్రాక్షాయమీఢుషే । సహస్రబాహుర్వ్యాసన్న హేతయఇతి
మహారుద్రే । సహస్రశీర్షత్వం వినాసహస్రాక్ష త్వాసంభవేన తద్ధర్మా
ణాం శివస్యప్రతిపాదితత్వాత్ । ఉపసంహారగతవేదాహ మేతంపురు
షంమహాంతమాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాదితి వాక్యవిహితాదిత్యవర్ణ
రూప హిరణ్మయత్వ తమః పరత్వే । హిరణ్మయో హం శివరూపమస్మి
ధ్యాత్వాముని ర్గచ్ఛతి భూతయోనింసమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదితి ।
యదాతమస్తం నదివానరాత్రిర్నసన్నచాసచ్ఛివఏవ కేవలఇతి । కైవల్యో
శ్వేతాశ్వతరాద్యుపని షత్సుశివస్యైవ ప్రతిపాదనాత్ । శ్వేతాశ్వతరే
విశ్వతశ్చక్షు రుతవిశ్వతోముఖోవిశ్వతో బాహురుతవిశ్వతఃపాత్ సంబాహు
భ్యాంధమతిసంపతత్రైర్ద్యావాపృథివీజ నయన్దేవఏకః । యోదేవా
నాంప్రభవశ్చోద్భవశ్చవిశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిరిత్యారభ్య । ఉపసంహా
రే ॥ సర్వానన శిరోగ్రీవ స్సర్వ భూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీచభగ
వాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇతిశివపరత్వేన ఉపసంహృతత్వాత్ । లింగ
పురాణే । ద్యామూర్ధానం విభోస్తస్యఖం నాభిఃపరమేష్ఠినః । చంద్ర
సూర్యాగ్నయోనేత్రం దిశశ్శ్రోత్రంపినాకినః । తదాలోకాముఖాద్దే
వాః । ప్రాణాద్వాయురజాయత । వక్త్రాద్వైబ్రాహ్మణాజాతా బ్రహ్మా
చభగవాన్ప్రభుః । ఇంద్రవిష్ణూ భుజాభ్యాంచ । క్షత్రియాశ్చ మహాత్మ
నః । వైశ్యాశ్చోరుప్రదేశేతుశూద్రాః పాదాత్పినాకినఇతిభగవతావ్యా
సేన [illegible]సూక్తస్యశివపరత్వేనవ్యాఖ్యానాత్ । స్థానప్రకరణలింగాత్సమ

స్యేయ ఇతి పూర్వమీమాంసాన్యాయేన పరశివ లింగబాహుళ్యదర్శ
నాత్ । ఏత చ్చిత్త్యనువాకమధ్య గతహరిగ్ంహరంతమితివాక్యార్థవి
రోధాచ్చపూర్వోక్త శివపరత్వమేవ సమంజసం । కించ । విష్ణుపక్షే
తు । యజ్ఞేన యజ్ఞమయజంత ఇతివాక్యవిరోధో దుర్నివారః తద్యథా
యజ్ఞో వై విష్ణురితిశ్రుతౌ । నారాయణస్య యజ్ఞాత్మకత్వ వ్యపదేశాత్ ।
ఆహారాజానమధ్వరస్య రుద్రగ్ం హోతారమితియజుర్వేదే । గాథప
తిం మేధపతిం రుద్రంజలామిష మిత్యాదినా యజ్ఞేశ్వరత్వస్య శివస్యైవో
పదిష్టత్వాత్ । సూతసంహితాయాం । యజ్ఞరూపం మహావిష్ణుం యజ్ఞే
పస్యంతియేద్విజాః । శ్రౌధా న్యేనమహాదేవో యజ్ఞదేవో నచాపరః ।
ఇతిజ్ఞాత్వాయజంతే మేతే వై విజ్ఞాన మాప్నుయు రితిభగవతా వ్యాసేనతథా
త్వోపదేశాత్ । నృసింహపురాణే । వియజ్జ్వలనభూ వాయుచంద్రసూ
ర్యోదకానిచ దీక్షితా త్వేతి గౌరీశ । తవాష్టతనవః క్రమాదితియజ్వనో ప
రమేశ్వరశరీరత్వనిర్దేశాచ్చ ॥ విష్ణోర్యజ్ఞాత్మకత్వం । శివస్యయజ్ఞేశ్వరత్వం
సిద్ధం । తథాచ । యజ్ఞేన । యజ్ఞశబ్దవాచ్యవిష్ణ్వాత్మకపశ్వాద్యుపకర
ణేన । యజ్ఞం । పరశివారాధనాత్మకసవనం । దేవాః । బ్రహ్మాద
యః । అయజంత । అకుర్వన్నిత్యర్థః । చక్రురితియావత్ । తథాచశ్రు
త్యంతరే ॥ ఆఖుస్తేరుద్రపశుస్తంజుషస్వేష తేరుద్ర భాగస్సహస్వస్రాంబిక
యేతి । అస్యార్థః । ఆసమంతాత్ఖనతీత్యాఖుః ॥ మహాయజ్ఞవరాహ
రూపవిష్ణురిత్యర్థః । హేరుద్ర । తేతుభ్యం । పశుః । యాగీయప
శురభూదిత్యర్థః ॥ తం । పశుం । స్వస్రా । ప్రాగభావాభావసహజ
సిద్ధానుస్యూతయాంబికయా । పార్వత్యాసహేత్యర్థః । జుషస్వ । గృ
హాణేత్యర్థః । తేతుభ్యంభాగః । యాగభాగఇత్యర్థః ॥ సోపిగృహీత
ఇతిభావః । తథా [illegible] । ఆఖురూపంమహాత్మానంహిరణ్యాక్ష
ప్రభంజనం ॥ యాగీయపశురూపరితం మహాయజ్ఞవరాహకం ।
పార్వత్యాసహ దేవేశ । విశ్వనాథసదాశివ । జుషస్వకృపయావిష్ణుం ।
శంఖచక్రగదాధరమితి । శ్రుతిస్మృతిషు తథాప్రతిపాదనాత్పూర్వో
క్తమనివార్యమేవ । కించ । శ్రీశ్చతే ఇతివాక్యే । అనితర సాధార
ణలక్ష్మీపతిత్వోపదేశాదు । పక్రమవాక్యసిద్ధసహస్రశీర్షత్వాదిధర్మవి
శిష్టో నారాయణఏవేతి యదుక్తంతదప్యనాకలితరమణీయమేవ । త
థాహి । స్కాందే । హిమాద్రేరపతన్మౌళౌ గంగా రుద్రస్యవేగ

తః । తదీయభార సంభ్రాతోహ్యవా దీత్తాంసదా శివః । హ్రీమతిశ్చప
నాత్యూచ్చైర్వర్త స్వపాస్య మామిహ । పురుషంపురు ప్రశ్రేష్ఠం ।
బ్రహ్మ విష్ణ్వాదికారణం । సాతంనత్వామహా దేవం । తదా ప్రభృతిశ
క్రితః । హ్రియా జటాసుమిళితా హ్రీరితిప్రోచ్యతే బుధైరితి । రుద్ర
యామిళే । తస్యాంకమండలా రూఢాశక్తిర్మాహే శ్వరీపరా । మహ
లక్ష్మీరితిఖ్యాతా శ్యామాసర్వ మనోహరేతకూర్తే । హ్రీశబ్దేసభ వేద్గంగా
సర్వపాపప్రభంజనీ । లక్ష్మీగౌరీతి విఖ్యాతా మహాలక్ష్మీ ర్మహేశ్వరీ ।
గంగాలక్ష్మీ పతిత్వంచ శివస్యపరమాత్మనః । తస్మాత్తదక్షిణః పార్శ్వ
హ్యా హాస్సామ్యం ప్రపద్యతే । వామభాగస్తు తస్యైవ దేవీ పార్శ్వత
యాసదా । రాత్రిసాదృశ్య మాప్నోతి మహాదేవస్య శూలినఇతిభగవ
తావ్యాసేన । హ్రీశ్చతే లక్ష్మీశ్చ తేతి వాక్యవిహిత గంగాపతిత్వ లక్ష్మీ
పతిత్వధర్మాణాం శివస్యైవ ప్రతిపాదితత్వాత్ । శ్రియంలక్ష్మీ మౌపలా
మంబికాగాం షష్ఠీంజనయంతీ మింద్రసేనా మిత్యాయుష్య సూక్తేలక్ష్మీ
శబ్దస్యగౌరీపరత్వని ర్దేశాచ్చపురుష సూక్తస్య శివపరత్వమేవేతి ఘంటా
ఘోషః । గంధద్వారాది మంత్రాణాం గంధాదిసమర్పణే విని యో
గసత్వేపి । పంచగవ్యప్రాశనా దాగోమయాది ప్రిబాసేన విని యో
గవత్ । రుద్రంపురుష సూక్తంచ జపేత్రిత్య క్త్రిపుండ్రకః । రుద్ర
ప్రీత్యర్థ మనిశం వైదికో వేదపారగః । నమకంచ మకంచైవ పౌరుషం
సూక్తమేవచ । జపన్నేతి మహా దేవం । గృహంగృహపతి ర్యథేతివ
చనప్రామాణ్యసత్వాత్ । శివాభిషేకాదాపురు షసూక్తస్యవిని యో
గస ద్భావేపి । నారాయ ణాభి షే కాదావిని యోగో నవిద
ధ్యతే ॥ ఏతత్సూక్తస్యశివపరత్వే పపరమత కాలానలవజ్రిన భారాధ్యా
దివీరశైవమతాచార్యై స్స్వకృతవైదికాచార పరమత కాలానలీయవ
జ్రసభా రాధ్యీయాది గ్రంథే షుశ్రీకర భాష్యే పండిత భాష్య కారైశ్చ
బహు ధాప్రపంచితత్వా న్నారా యణ పరత్వంత త్రాపినసం భవతీతి
రాద్ధాంతః ॥

* * * *

శ్రీ శివాయగురవేనమః

శ్రీ శివాయ పండితగురవేనమః

శాంతిః ॥ పురుషసూక్తం మూలం

మూ ॥ ౧ ॥ తచ్ఛంయోరావృణీమహే । గాతుంయ యజ్ఞాయ । గాతుంయజ్ఞపతయే । దైవీస్స్వస్తిరస్తునః స్వస్తిర్మానుషేభ్యః । ఊర్ధ్వంజిగాతు భేషజం । శంనో అస్తు ద్విపదే శంచతుష్పదే । ఓంశాంతిశ్శాంతిశ్శాంతిః

భాష్యం ॥ పరశివప్రార్థనామంత్రోఽయం । హేశంయోః యమిత్రశంఇతి నిధాతుః । శం । ఆనందం । యాతి । సంయోజయతీతి । శంయోః ! ఆనందప్రదఇత్యర్థః । అతఏవశంకరఇతిశివస్యలోకప్రసిద్ధిః । తత్ । జగజ్జన్మాదికారణత్వేనప్రసిద్ధంత్వాం । అవృణీమహే । వరంప్రార్థయామః । వయమితిశేషః ॥ కిమర్థమితిచేత్ । యజ్ఞాయపరశివారాధనరూపయజ్ఞాయ । గాతుం । సామాదినాస్తోతుం । యజ్ఞవిషయకగానార్థమిత్యర్థః । ఉత । యజ్ఞోవైవిష్ణురితిశ్రుతిదర్శనాత్ । పరశివశక్త్యంశకయజ్ఞరూపవిష్ణువిషయకస్తోత్రాయేతివా । యజ్ఞస్య । పరశివబాహ్యారాధనరూపజ్యోతిష్టోమాదికర్మణః ! పతిః । ప్రభుః । ఆహూరాజానమధ్వరస్యరుద్రగ్ంహోతారం ॥ గాథపతిం మేధపతిమిత్యాదియజుర్వేదరుగ్వేదశ్రుతిదర్శనాత్ । యద్వాయజ్ఞస్య । యజ్ఞరూపవిష్ణోః । పతిః । భర్తేత్యర్థః । అతఏవలోకేవిష్ణువల్లభఇతిపురాణేషుశివస్యప్రసిద్ధిః । తస్మై । యజ్ఞపతయే । పరమేశ్వరాయ । గాతుం । పరశివవిషయకస్తోత్రార్థమిత్యర్థః । దైవీస్స్వస్తిరస్తునః । నః । అస్మాకం । స్వస్తిరస్తు । శుభమస్తు । దీర్ఘాయుర్జ్ఞానబలతేజోవైరాగ్యావ్యభిచారశివభక్త్యాదికమస్త్వితిభావః । అనంతరం । యజ్ఞోపకరణేభ్యస్సర్వేభ్యఃమంగళంప్రార్థయంతి । స్వస్తిర్మానుషేభ్యఇతి । పరమేశ్వరస్థూలసూక్ష్మారాధనరూపబాహ్యమానసయజ్ఞకర్తృభ్యః బ్రాహ్మణాదిమనుషేభ్యః । స్వస్తిరస్తు । పూర్వోక్తశుభమస్తు । భేషజం । జననమరణాదిరూపరోగనివృత్త్యౌషధప్రాయం । ఊర్ధ్వం । సత్యవైకుంఠాదిలోకాదూ

ర్ధ్వభాగస్థితమ హాకైలాసం । జేషూతు । జిజయ ఇతిధాతుః । జయతు । స్వాధీనంకరోత్విత్యర్థః । యజ్ఞకర్తేతి శేషః । తదర్థం విశేషాయుద్ధా యభిః కిజ్ఞానబలవై రాగ్యా దిశుభం యాజమానినోఽస్త్వితియావత్ । ద్విపదే । పరిచారకమనుష్య సమూహాయ । చతుష్పదే ।యజ్ఞగృహ్యపశుసమూహాయచశం । సుఖం । అభివృద్ధి రితి యావత్ । అస్తు । ఏతేషాం । శాంతిరితి । అధ్యాత్మికాధి భౌతికాధి దైవిక తాపత్రయ శాంతి ర్భూయా దిత్యర్థః ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ సహస్రశీర్షాపురుషః సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్ ।
సభూమిం విశ్వతోవృత్వా । అత్యతిష్ఠద్దశాం
గులం ॥ ౧ ॥

భాష్యం॥ సహస్రశీర్షాపురుషః । సహస్రాణిశీర్షాణియస్యసః । సహస్రశీర్షః । పురుషః । పురిద హరేపుండరీకేశేతే ఇతిపురుషః । శకారస్యషకారాదేశః । రుద్రోజనానాంహృదయేసన్నివిష్టః । సర్వాననశిరోగ్రీవ స్సర్వభూతగుహాశయఇత్యాది శ్రుతిషు । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతీత్యాదిస్మృతిషు? వస్యాఽసః తశీర్షత్వంహృదయాంతర వర్తిత్వం చస్పష్టముపదిష్టం । సహస్రాక్షః । సహస్రనేత్రః । సహస్రపాత్ । సహస్రపాదఇత్యర్థః । అత్రసహస్రపదమనంతార్థస్యోపలక్షణం । విశ్వతశ్చక్షురుతవిశ్వతః పాత్ । సహస్రాక్షాయమీఢుషే త్యాదిశ్రుతిషు । అనంతచక్షుస్త్వానంతపాదత్వంచ శివస్యైవ ప్రతిపాదితం । ఏతేన । అనంతశీర్షత్వానంతాక్షత్వానంతపాదత్వాదిధర్మవిశిష్ట శ్శివఏవేతినిర్ణీయతే ॥ సభూమిం విశ్వతోవృత్వా అత్యతిష్ఠద్దశాంగులమితి । సః । పరశివః ॥ భూమిం భూలోకం । విశ్వతోవృత్వా । సర్వతోవ్యాప్య ॥ అత్యతిష్ఠత్ అతీత్య స్థితఇత్యర్థః । దశాంగులంతస్య । పంచాశత్కోటిభూమండలం దశాంగుల పరిమితమ భూదిత్యర్థః । యద్వా । సః । శివః । భూమింక్షిత్యుపాదాన కారణస్థూలశరీరం । విశ్వతోవృత్వా । సర్వతోవ్యాప్య । దశాంగులం । దశాంగుల పరిమితిం । అత్యతిష్ఠత్ అతిక్రమ్యహృదయపుండరీకేస్థితఇత్యర్థః । అథోనిష్ట్యావితస్త్యాంతేనా ।

భ్యాముపరితి స్థక్షితిషు)తేరితిభావః ॥

మూ ॥ ౨ ॥ పురుషఏవే దగ్ంసర్వం । యద్భూతం యచ్చభవ్యం౯ఉతామృత త్వస్యేశానః । యదన్నేనాతి రోహతి ॥

భాష్యం ॥ పురుష ఏవేద గ్ం సర్వమితియచ్చ । జగత్ ॥ భూతం । బూతకాలజాతం । భవ్యం । భవిష్యత్కాల జాయమానం । పర్తతే । తదిదంసర్వం పరిదృశ్యమానమైత జ్జగత్సర్వం । పురుషఏవ ॥ శివఏ వేత్యర్థః । తథా(శ్రుతిః । విశ్వం బూతం చిత్రం బహుధాజాతం । జాయమానం చయత్ । సర్వోహ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయనమోఅస్త్వితి నారాయణే । పూర్వ వాక్యేన శివస్య । దేశతః పరిచ్ఛేదోనిరస్తః ॥ ఏతేన కాలతః పరిచ్ఛేదో నిరస్తంభవతి । జగతశ్శివ శక్త్యుపాదానత్వాత్ । శక్తిశక్తి మతోరభేదాచ్చ శివాత్మకత్వం యుక్తమితిజ్ఞేయం ఉతామృతత్వ స్యేశానఇతి ॥ ఉత । కించ । అమృతత్వస్య । చరమపురు షార్థస్య । ఈశానః ॥ ప్రభుః । దాతేత్యర్థః । యద్వా । ఈశానః ॥ శివః । ఈశ్వరస్సర్వ ఈశాన ఇతికోశాత్ । అమృతత్వస్య । పునరావృత్తి రహితనదీ సముద్రవజ్జీవ శివైక్యస్య । ప్రభురితి శేషః । జ్ఞాత్వాశివం శాంతిమత్యంతమేతి । ఈశం జ్ఞాత్వాఅమృతాభవంతి । యదాశివమ విజ్ఞాయదుఃఖా స్యాంతో భవిష్యతీత్యాది శ్రుతయో బహుశో(వర్తంతే । యదన్నేనాతి రో హతి యత్ । చేతనకార్యజా తమస్తి । తత్ । జీవసమూహం । అన్నేన । ఓదనేనఅతిరోహతి । తిరోహితంన భవతీయ ధాకరోతీత్యర్థః ॥ యావదా యుర్వర్తతే జీవానాం తావత్స్వయ మేవా న్నం తేషాందదాతీత్యర్థః । అయుకం నంప్రోయ చ్ఛతిప రమేశ్వర ఇతిశ్రు త్యుక్తిరపి తథైవవర్తతే । నోచేద్గర్భస్థశిశోః కో వా న్న దాతా తోకస్సేతిజ్ఞేయం ॥ ౨ ॥

మూలం ॥ ౩ ॥ ఏతావానస్యమహిమా । అతోజ్యాయాగ్ శ్చపురుషః । పాదోస్యవిశ్వాభూతాని । త్రిపాద స్యామృతం దివీతి ॥ ౩ ॥ త్రిపాదూర్ధ్వఉదైత్పురుషః । పా దోస్యేహాభూత్పునః । తతోవిష్వ జ్వ్యక్రామత్ । సాశనానశనే అభి ॥ ౪ ॥ తస్మాద్విరాడజాయత । విరాజోధిపూరుషః ।

సజాతో త్యరిచ్యత పశ్చాద్భూమిమథో పురః ॥ ౫ ॥

భాష్యం ॥ ఏతావానితి । అస్య । పరశివస్య । మహిమా ప్రభావః । ఏతావాన్ । పూర్వోక్త ఏవ । అతోయం పరశివః ॥ జ్యాయాన్ । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభ్యోధిక ఇత్యర్థః । అస్యసర్వాధికత్వమాహ ॥ పాదోస్యేతి । విశ్వాభూతాని । సర్వబ్రహ్మాండ బృందాని । అస్య । శివస్య । పాదః । ఏకాంశ ఇత్యర్థః ॥ దివిస్వయం ప్రకాశే । మహాకైలాసే । అమృతం । త్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపం । త్రిపాదః । అంశత్రయం । అస్తీతి శేషః ॥ చరాచర ప్రపంచస్య బ్రహ్మణో ఏకాంశత్వేన । ముక్తప్రాప్యస్థానభూత పరమాత్మస్వరూపాంశత్రయం మహాకైలాసే వర్తత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా । దివి । చిత్ప్రకృతౌ । త్రిపాదః । సచ్చిదానందస్వరూపపాదత్రయం అమృతం । త్రైకాలికాబాధ్యరూపం సత్ । అస్య శివస్య వర్తతేతి వాస్యాత్ ॥ ౩ ॥ త్రిపాదూర్ధ్వమితి । పురుషః ॥ పరశివః । త్రిపాత్ । రుద్రమాహేశ్వరసదాశివరూపాంశత్రయః ఊర్ధ్వం । గుణత్రయసామాన్యావస్థారూపప్రకృతేరూర్ధ్వం । స్థితస్సన్ । వశీకృతమాయా సన్నిత్యర్థః ॥ ఉదైతి ॥ ఇణ్ గతావితిధాతుః । గత్యర్థకాస్సర్వేజ్ఞానార్థకాః ॥ సర్వజగజ్జన్మాదివిషయంజ్ఞానవాన్ సన్ స్థిత ఇత్యర్థః । అస్య । పరశివస్యపాదః । ఏకాంశభూతః । మహేశ్వరః । ఇహ । లీలయా । మేరుమందరకైలాసాదిషు । శ్రీశైలకాశీకేదారగోకర్ణాది దివ్యస్థలేషు చ ఆభూత్ । అభవదిత్యర్థః । దీర్ఘశ్ఛాందసః । స్వభక్తరక్షణార్థం తత్ర తత్రావతీర్ణ ఇత్యర్థః । తతః । అనంతరం । ఆవతీర్య ॥ సాశనానశనేఅభి ॥ సాశనం । అశనేనసహవర్తత ఇతి సాశనం । చేతనవర్గః । అనశనం । అచేతనవర్గః । అభి । ఉద్దిశ్య చేతనాచేతన కార్యవర్గముద్దిశ్యేత్యర్థః । విశ్వాఙ్వ్యక్రామత్ । విశ్వరక్షణాది వ్యాపారమకరోదిత్యర్థః ॥ ౪ ॥

తస్మాద్విరాడజాయత ఇతి । సృష్టివిశేషమాహ ॥ తస్మాత్పరశివాత్ విరాట్ । విశేషేణరాజతీతి విరాట్ । చతుర్ముఖః । అజాయత జాత ఇత్యర్థః । విరాజః । చతుర్ముఖాత్ । అధిపురుషః । మహద్భూతపురుషః । సంజాత ఇత్యర్థః । తథాచశ్రుతయః ॥ యోదేవానాంప్రభవశ్చోద్భవశ్చ । విశ్వాధికోరుద్రో మహర్షిః । హిరణ్య

గర్భంపశ్యతజాయ మానగ్ంగనో దేవశ్శుభ యాస్మృతిర్వ్యాసంయున క్తత్వతి । ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూతమి త్యాదయః ॥ తథాబ్రహ్మాండపు రాణే ॥ చతుర్ముఖగుదోత్పన్నోవిష్ణు శ్శ్రీవత్సలాంఛనః ॥ అథోత ఇత్యాఖ్యాణోపురాణేషుమహ ర్షిభిరితి । విష్ణోః । బ్రహ్మణోత్పత్తిరవగ మ్యతే । శైవపురాణేచ । బ్రహ్మవిష్ణు కాలరుద్రాణాం శివానుగ్రహాత్పురస్సర కారణత్వం సృష్టిభేదే నదర్శితః । సజాతోత్యరిచ్యత । సః । విష్ణుః । జాతస్సన్ । పశ్చాద్భూమిః ॥ భూమేఃపుష్టభాగం । పురః । అగ్రభాగం । అథః । అనఃప్రదేశంచ । అత్యరిచ్యత । అతీతవానిత్యర్థః ॥ సర్వభూతాధికోభూదిత్యర్థః ॥ ౪ ॥

మూలం ॥ ౫ ॥ యత్పురుషేణహవిషా । దేవా యజ్ఞమతన్వత ॥ వసంతోస్యాసీదాజ్యం । గ్రీష్మఇధ్మశ్శ రద్ధవిః ॥ ౬ ॥ సప్తాస్యాసన్పరిధయః । త్రిసప్తసమి ధః కృతాః । దేవా యద్యజ్ఞం తన్వానాః । అబ ధ్నన్పురుషంపశుం ॥ ౭ ॥ తంయజ్ఞంబర్హిషిప్రౌక్షన్ పురుషంజాతమగ్రతః । తేనదేవాఆయజంతసాధ్యాఋ షయశ్చయే ॥ ౮ ॥ తస్మాద్యజ్ఞాత్సర్వహుతః । సంభృ తంపృషదాజ్యం । పశూగ్‌స్తాగ్ంశ్చక్రే ॥ వాయవ్యాన్ ఆరణ్యాన్గ్రామ్యాశ్చయే ॥ ౯ ॥ తస్మాద్యజ్ఞాత్సర్వహు తః ॥ ఋచస్సామాని జజ్ఞిరే । ఛందాగ్ంసిజజ్ఞిరే । తస్మాత్ । యజుస్తస్మాదజాయత ॥ ౧౦ ॥ తస్మాదశ్వా అజాయంత । ఏకేచోభయాదతః ॥ గావోహజజ్ఞిరే । తస్మాత్ । తస్మాజ్జాతాఅజావయః ॥ ౧౧ ॥

భాష్యం ॥ యత్పురుషేణేతి । దేవాః । బ్రహ్మాదయః । హవిషా ॥ పురుషేణ । విష్ణురూపహవిషా । యద్యజ్ఞం । యత్సవ నం । అతన్వత ॥ అకుర్వన్ । తస్యయజ్ఞస్య । వసంతః । వసంతకా లః । వసంతోవా । ఆజ్యం । ఘృతమిత్యర్థః । గ్రీష్మ । గ్రీష్మరుః ఇధ్మః ॥ పాలాశసమిథాః । ఆసన్ । శరత్ । శరదృతుః । హవిః । పురోడాశాఖ్యహావిః । ఆసీత్ ॥ అభూదిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ సప్తాస్యాసన్ని తి । అస్యసప్తస్య । ప్రసిద్ధ యజ్ఞస్య । సప్త । మహాదాదిసప్తప్రకృ తయః । పరిధయః ॥ పరితఃధీయంతఇతిపరిధయః । ఆసన్ఆభవన్నిత్య

ధః ॥ త్రిసప్తసమిధః కృతాః ॥ పంచకర్మేంద్రియాణి । పంచజ్ఞానేం
ద్రియాణి । శబ్దాదితన్మాత్రపంచకం । ప్రాణపంచకం । మనశ్చ । ఏ
కవింశతిః । ఏతే సమిధస్థానీయా ఆసన్నిత్యర్థః ॥ దేవా యజ్ఞమితి । ఏ
వముపకరణాని కృత్వా దేవాః । బ్రహ్మాదయః । యజ్ఞం తన్వా
నాః । కుర్వాణాస్సంతః । పురుషం పశుం । విష్ణురూపం పశుం । అబ
ధ్నన్ । బబంధురిత్యర్థః ॥ అతఏవ లోకే యజ్ఞవరాహ ఇతి విష్ణోః ప్రసి
ద్ధిః ॥ యజ్ఞో వై విష్ణురితి శ్రుతౌ । విష్ణోః యజ్ఞరూపత్వం । అపి హో
తారం జానమధ్వరస్య రుద్రగ్ం హోతారమితి శ్రుతౌ రుద్రస్య యజ్ఞేశ్వరత్వం
స్పష్టముపదిష్టం ॥ ౭ ॥ తం యజ్ఞమితి । అగ్రతః । విశ్వతః ప్రథ
మం । జాతం । ఉత్పన్నం । యజ్ఞం । యజ్ఞరూపం । తం పురుష
రూపం విష్ణుం । బర్హిషి । కుశేష్విత్యర్థః ॥ ప్రౌక్షన్ । బర్హిషా
ప్రోక్షన్నితి వార్థః ॥ ప్రోక్షణాదిసంస్కారం కుర్వన్నితి భావః ॥ తే
న । ప్రోక్షితనారాయణాత్మకపశుహవిషా । దేవాః । బ్రహ్మా
దయః ॥ సాధ్యాః । సాధ్యనామకదేవాః ॥ ఋషయశ్చ । మహర్ష
యశ్చ । అయజంత ॥ యాగమకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ తస్మాదితి ।
సర్వహుతః । సర్వశరీరంహుతః । రుద్రో జ్ఞానముఖాదగ్నిరితి శ్రవణా
త్ । రుద్రరూపాగ్నౌ హుతః ॥ హోమం కుర్వంతః । సమర్పితవం
త ఇతి యావత్ । తతః । తస్మాద్యజ్ఞాత్ । తత్పరశివాదిత్యర్థః ॥ మ
నో యజ్ఞేన కల్పతామాయుర్యజ్ఞేన కల్పతామితి నవకే శివస్య యజ్ఞశబ్దవా
చ్యత్వం స్పష్టముపదిష్టం । పృషదాజ్యం । దధిమిశ్రాజ్యం । పృష
దాజ్యోపదధ్యాజ్యమిత్యమరకోశః । తత్సదృశం । స్త్రీపురుషజనకవీర్యం
సంభృతం । సంజాతం ॥ వాయవ్యాన్ ॥ తత్సదృశవేగవిశిష్టానిత్య
ర్థః ॥ ఆరణ్యాన్ । కురంగాదీన్ । గ్రామ్యాంశ్చ । మార్జాలాదీన్
తాన్ పశూగ్శ్చ । చక్రే ॥ ససర్జేత్యర్థః ॥ అత్ర చకారాదేతదితరంచ స
సర్జేత్యర్థః ॥ ౯ ॥ తస్మాదితి । సర్వహుతః ॥ సర్వంశరీరం రుద్రరూ
పాగ్నౌ హోమం కుర్వంత ఇత్యర్థః ॥ తస్మాద్యజ్ఞాత్ ॥ తత్పరశివా
త్ । ఋచః । ఋగ్వేదశాఖాః । సామాని । సామశాఖాః । జజ్ఞి
రే । జాతాః । ఛందాంసి । గాయత్ర్యాదిఛందాంసి । ఏతత్ షడంగా
నాముపలక్షణం ॥ జజ్ఞిరే ॥ జాతాః ॥ తస్మాత్ । శివాత్ । యజు
రజాయత ॥ జాతః ॥ యస్య నిశ్వసితో వేదా ఋగ్వేదో యజుర్వేదసామవేదా

ఇతి(శ్రుతౌతథాశ్రూ)యతే । శాస్త్రయోనిత్వాదితి సూత్రేభగవతా వ్యాసేన వేదప్రతిపాద్యత్వం వేదకారణత్వంచ శివస్యప్రతిపాదితం ॥ ౧౦ ॥ తస్మాదశ్వాఅజాయంత ఇతి । తస్మాత్పరశివాత్ । అశ్వాః । తురంగాః । అజాయంత । జాతాఇత్యర్థః ॥ చకారోకించేత్యర్థే ॥ కించ । ఏకే । ఏకభాగదం తాః మహిష్యాదయః । ఉభయాదతః ॥ ఉభయతోదంతాః ॥ గార్దభాదయః । గావః ॥ యాజ్ఞీయాజ్యాది ప్రదాపశవః । జజ్ఞిరే । జాతాః ॥ తస్మాత్ । శివాత్ ॥ అజాః । అవయవాశ్చజాతాఇత్యర్థః ॥ ఉత ॥ అజాః । వయః । పక్షివిశేషాఃజాతాఇత్యేకోర్థః ॥ ౧౧ ॥

మూ ॥ ౧౨ ॥ యత్పురుషం వ్యదధుః । కతిధావ్యకల్పయన్ । ముఖంకిమస్య । కౌబాహూ । కావూరూ పాదావుచ్యేతే ॥ ౧౨ ॥

భాష్యం ॥ యత్పురుషమితి । దేవాదయః ॥ యత్ । శివం ప్రతి ॥ పురుషం । విష్ణుం । వ్యదధుః ॥ పశుత్వేనకల్పితవంతః ॥ కతిధావ్యకల్పయన్ । అస్య । అవయవాః । కతిధా । కతిప్రకారాః । అకల్పయన్ । కల్పితవంతఇత్యర్థః ॥ అస్య । శివస్య । ముఖంకిం । బాహూకౌ ॥ ఊరూకౌ । పాదౌకావితి । ప్రశ్నఃకృతః ॥ ౧౨ ॥

మూ ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీత్ । బాహూ రాజన్యఃకృతః ॥ ఊరూతదస్యయద్వైశ్యః । పద్భ్యాగ్ంశూద్రోఅజాయత ॥ ౧౩ ॥ చంద్రమామనసోజాతశ్చక్షోస్సూర్యోఅజాయత ॥ ముఖాదింద్రశ్చాగ్నిశ్చ । ప్రాణాద్వాయురజాయత ॥ ౧౪ ॥ నాభ్యా ఆసీదంతరిక్షం శీర్ష్ణోద్యౌస్సమవర్తత । పద్భ్యాగ్ంభూమిర్దిశశ్శ్రోత్రాత్ । తథాలోకాగ్ం అకల్పయన్ ॥ ౧౫ ॥

భాష్యం ॥ పూర్వోక్తప్రశ్నస్యసమాధానమాహ । బ్రాహ్మణోస్యేతి । అస్యశివస్య । బ్రాహ్మణః । ముఖమాసీత్ । ముఖస్థానీయోభవతి । అస్యబాహూ । బాహుస్థానీయః । రాజన్యః । క్షత్రియఃకృతః । అస్యబాహుభ్యాఃక్షత్రియోజాతఇత్యర్థః ॥

ఊరూతదస్య యద్వైశ్యః । తత్ । తథా । అస్యశివస్య । ఊరుస్థానీయో వైశ్యః । ఆత్యః । కృతః ॥ అస్యఊరోర్వైశ్యోజాత ఇత్యర్థః ॥ పద్భ్యాగ్ం । పాదాభ్యాం । శూద్రః । అజాయత, జాతః । శూద్రః పాదస్థానీయ ఆసీదిత్యర్థః ॥ పరశివాద్బ్రహ్మణ్యాది చాతుర్వర్ణా ఉత్పన్నా ఇతి భావః ॥ ఏవం చాతుర్వర్ణ్యసృష్టిమభిధాయ । దేవతాసృష్టిమాహ ॥ చంద్రమా ఇతి ॥ ౧౪ ॥ అస్య । శివస్య । మనసః । చంద్రమాః । చంద్రః । జాతః ॥ చక్షోః । చక్షుషః ॥ చక్షోరితిరూపవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ నేత్రయోరిత్యర్థః । సూర్యః । సర్వవస్తుప్రకాశకాదిత్యః । అజాయత । జాతః ॥ ముఖాదింద్రశ్చాగ్నిశ్చ । ప్రాణాద్వాయురజాయత ॥ స్పష్టార్థః ॥ ౧౫ ॥ నాభ్యాఆసీదితి । అస్యశివస్య । నాభ్యాః । నాభేః అంతరిక్షంఆసీత్ । ఆకాశఉత్పన్న ఇత్యర్థః ॥ శీర్ష్ణః । శిరోభ్య ఇత్యర్థః । ద్యౌః । స్వర్గం । ఊర్ధ్వభాగస్థితసప్తలోకాస్సమవర్తత । జాతాభూవన్నిత్యర్థః ॥ పద్భ్యాం । పాదాభ్యాం । భూమిః । భూమ్యాది సప్తలోకాః ॥ శ్రోత్రాత్ । దిశః । తథా । లోకాన్ । అకల్పయన్ ॥ సప్తద్వీపాదివిభక్తలోకానకల్పితవానిత్యర్థః ॥ సస్థావరజంగమయుక్తానంతకోటిబ్రహ్మాండసృష్టిం పరశివః కృతవానిత్యర్థః । సర్వసృష్టిం ప్రతిపరశివః పరిత్రయో జనక ఇతి భావః ॥ ౧౫ ॥

మూ ॥ ౧౬ ॥ వేదాహమేతంపురుషం మహాంతమాదిత్యవర్ణంతమసస్తుపారే । సర్వాణిరూపాణివిచిత్యధీరః । నామానికృత్వాభివదన్యదాస్తే ॥ ౧౬ ॥ ధాతాపురస్తాద్యముదాజహార । శక్రః ప్రవిద్వాన్ । ప్రదిశశ్చతస్రః । తమేవంవిద్వానమృత ఇహభవతి । నాన్యఃపంథాఅయనాయ విద్యతే ॥ ౧౭ ॥ యజ్ఞేనయజ్ఞమయజంతదేవాః । తానిధర్మాణిప్రథమాన్యాసన్ ॥ తేహనాకంమహిమానస్సచంతే । యత్రపూర్వే । సాధ్యాస్సంతిదేవాః ॥ ౧౮ ॥

భాష్యం ॥ వేదాహమితి । ఆర్థక్రమాత్పర । క్రమోలిఖ్యతే ॥ ధియి । మనసిరమతీతిధీరః । ఆకాశశరీరంబ్రహ్మ ।

సత్యాత్మప్రాణారామం మన ఆనంద ఇతిశ్రుతేః । శివ ఇత్యర్థః । ఉత । ధీరః । భయాభావవాన్ । మృత్యుంజయ ఇతీతి యావత్ ॥ సర్వాణి రూపాణి । సృష్ట్యుపకార భూతసర్వ భూతరూపాణి । విచింత్య తత్ర తత్కార్యానుగుణ్యేన । దేవమనుష్యాది రూపైస్తాన్ సంయోజ్య ॥ నామాని । తేషాం । సూర్యచంద్రేంద్రభూమ్యాది నామాని । కృత్వా । సంజ్ఞాంకృత్వా । అభివదన్ । లోకవ్యవహారార్థం తత్తన్నామభిస్తాన్ పదార్థాన్ స్వయముచ్చరన్నిత్యర్థః । యత్ । యః । పరమేశ్వరః । ఆస్తే । తిష్ఠతి । ఏతం । అంతర్యామిణం । రుద్రో జనానాం హృదయే సంనివిష్ట ఇతిశ్రుతేః ॥ మహాంతం । బ్రహ్మవిష్ణ్వాద్యభ్యోధికం ॥ ఆదిత్యవర్ణం । హిరణ్మయవర్ణమిత్యర్థః । కోటిసూర్యప్రతీకాశమితిచార్థః ॥ తమసస్తుపారే ॥ తమసః పరమహాకైలాసే । చిత్ప్రకృతౌ । పరమాకాశే వాస్థితమితి శేషః । పురుషం । శివం । అహం । అహంపదవాచ్యజీవః । యః ॥ వేదజానామి । సః । ఉపాసనాకాల ఏవ మోక్షరూప శివానందంగమిష్యతీత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౧౬ ॥ ధాతా పురస్తాదితి । ఏతాదృశప్రభావః । పరశివః । ఇతః పూర్వం కైరుపాసిత ఇతి జిజ్ఞాసాయామాహ ॥ పురస్తాత్ ॥ సృష్టేః ప్రాక్ । ఆదౌ । ప్రథమం । ధాతా చతుర్ముఖః ॥ శక్రః ॥ శతక్రతుః ॥ దేవేంద్రః । ప్రవిద్వాన్ । ప్రకృష్ట శివ విషయ కజ్ఞానవాన్ । ఇంద్రః । పరమైశ్వర్యభూతలక్ష్మీవాన్విష్ణుః । ప్రదిశశ్చతస్రః ॥ జహార్లపూరణయా దిక్చతుష్టయస్థితాగ్నివరుణవాయుసోమా దేవాః । వామదేవదధీచిదూర్వాసాగస్త్యాదిమహామునయశ్చ । యంశివం । ఉదాజహార । ఉచ్చారణంకృతవంతః ఉపాసితవంత ఇత్యర్థః । ఏతేన । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవాః । వామదేవశుకదధీచ్యాదిమునయశ్చశివోపాసనం కృత్వాస్వాభీష్టసిద్ధిం ప్రాపురిత్యర్థో బోధ్యతే ॥ నాన్యః పంథేతి । అయనాయ । మోక్షాయ । అన్యః పంథాః । శివోపాసనాదితరమార్గః నవిద్యతే ॥ నాస్తి । శివ ఏకోధ్యేయః శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యథర్వణశిఖాయాం । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ । సబ్రహ్మా స శివః సేంద్రః సోఽక్షరః పరమస్స్వరాట్ । స ఏవ వి

ష్ణస్సృష్టాణస్సకా లోగ్నిస్సచంద్రమాః ॥ సఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనం ॥ జ్ఞాత్వా తన్మృత్యుమత్యేతి నాన్యః పంథావిముక్తయే ॥ సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతానిచాత్మని । సంపశ్యన్ బ్రహ్మపరమం యాతి నాన్యేన హేతునేతి కైవల్యేచ । శివస్యసర్వోపాస్యత్వం తద్ధ్యానస్యైవ మోక్షముఖ్యమార్గత్వం బహుధాప్రపంచితం ॥ ౧౬ ॥ యజ్ఞేనేతి । దేవాః । బ్రహ్మాదయః । యజ్ఞోవైవిష్ణురితిశ్రుతేః ॥ యజ్ఞేన । యజ్ఞభూతనారాయణేనహవిషా । యజ్ఞం । పరశివారాధనాత్మకసవనం । అయజంత ॥ అకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ తానిధర్మాణి ॥ దేవతాకృతపూర్వోక్తయజ్ఞకర్మాణీత్యర్థః ॥ ప్రథమాని । సర్వేషాం ప్రాధాన్యాని । పరమేశ్వరస్థూలోపాసనారూపత్వాదితిభావః ॥ ఆసన్ ॥ అభవన్నిత్యర్థః ॥ తే హేతి ॥ తేహేతి । ప్రసిద్ధా ॥ ఏతద్యజ్ఞకర్తారః ॥ మహిమానః । విశేషమహిమాయుక్తాస్సంతః ॥ నాకం ॥ సవిద్యతే । అకం దుఃఖం యస్మిన్ తత్ । నాకం ॥ మహాకైలాసం । మోక్షం । శివానందం వా ॥ దేవాహవైస్వర్గంలోకమగమన్నితిశ్రుతా । స్వర్గపదస్యమహాకైలాసోభిధియ్యతే ॥ సచంతే ॥ ప్రాప్నువంతీత్యర్థః ॥ యత్రపూర్వేతి । యత్ర । మహాకైలాసే । పూర్వే । పూర్వయుగే । దేవాః । సాధ్యాః ॥ వామదేవాగస్త్యదూర్వాసాదిమహామునయః ॥ సాధ్యనామకదేవావా సంతి । పూర్వకృతయజ్ఞేనదేవానాం సాధ్యానాంస్వస్వపదప్రాప్తిః । ఏతేన । యజ్ఞేన । స్వేచ్ఛయామహాకైలాసగమనసామర్థ్యంచఅభూదిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥

మూలం ॥ అద్భ్యస్సంభూతః । పృథివ్యైరసాచ్చ ॥ విశ్వకర్మణస్సమవర్తతాధి । తస్యత్వష్టావిదధద్రూపమేతి ॥ తత్పురుషస్యవిశ్వమాజానమగ్రే । వేదాహమేతంపురుషంమహాంతం ॥ ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్ । తమేవంవిద్వానమృతఇహభవతి । నాన్యః పంథావిద్యతేయనాయ ॥ ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భేఅంతః ॥ అజాయమానోబహుధావిజాయతే ॥ తస్యధీరాఃపరిజానంతి యోనిం ॥ మరీచీనాంపదమిచ్ఛంతివేధసః ॥ యోదేవేభ్యఆతపతి । యోదేవానాంపురోహితః ।

పూర్వో యో దేవేభ్యోజాతః । నమో రుచాయ బ్రాహ్మ యే । రుచం బ్రాహ్మం జనయంతః ॥ దేవా అగ్రే తదబ్రు వన్ । యస్త్వైవం బ్రాహ్మణో విద్యాత్ ॥ తస్య దేవా అసన్వశే । హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ ॥ అహోరాత్రే పార్శ్వే । నక్షత్రాణి రూపం । అశ్వినౌ వ్యాత్తం । ఇష్టం మనిషాణ । అముం మనిషాణ । సర్వం మనిషా ణ । ఓం శాంతిశ్శాంతిః శ్శాంతిః ॥ ఇతి పురుషసూ క్తం సమాప్తం ॥

భాష్యం ॥ అద్భ్య ఇతి । అద్భ్యః । జలేభ్యః । సంభూతః ॥ పృ థివీసంభూతేత్యర్థః । పృథివ్యై । పృథివ్యా ఇత్యర్థః ॥ రసాత్ । అన్నాచ్చ । భూ సంబంధా దన్నాదిత్యర్థః । భూజలోభయాదితి వా । చేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచోజాత ఇత్యర్థః । స ద్వివిధః ప్రపంచః ॥ విశ్వకర్మణస్సమవర్తత । విశ్వం । ద్వివిధప్రపం చం । కర్మ యస్యసః । విశ్వకర్మా ॥ తస్మాద్విశ్వకర్మణః । విశ్వాధీ శ్వరాత్ । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరితి శ్రుతేః । లోకతః । లో కేశ్వరాదివి భాగత్వేన । సమవర్తత । సంవృతః ॥ ఏవం ॥ త స్య । ప్రపంచస్య । రూపం । విదధత్ । త్వష్టా । త్వక్షతిసూక్ష్మంక రోతీతి । త్వష్టా । ఏతి । ప్రపంచధారణపోషణాద్యంతర్యామిత్వేన । అధిష్ఠానత్వేనచ ఆకాశవద్వ్యాప్నోతీత్యర్థః । ఆకాశవత్సర్వగతశ్చపూర్ణ ఇతి శ్రుతేః । తత్పురుషస్యేతి । తత్ । తస్మాత్ । సృష్ట్యాదివి ధానకాదిత్యర్థః ॥ విశ్వం । చరాచరంజగత్ । పురుషస్య । శివస్య శివశేషమితి । యావత్ । ఏవం । ప్రపంచస్య శేషత్వం । శివస్య శేషిత్వంచ । అగ్రే । పూ ర్వమేవ । అహం । వేదపురుషోహం । అజానం । జానామీతి వేదపు రుషః ప్రాహ । కోయంపురుషః కీదృశ ఇత్యాకాంక్షాయామాహ । ఏతం । పూర్వోక్తసమష్టి వ్యష్ట్యాత్మకసృష్టికర్తారం । ఉత । మహాం తం । విష్ణ్వాదిభ్యో కారణత్వేన సర్వాధికం । ఆదిత్యవర్ణం । హిర ణ్మయవర్ణం । తమసః పరస్తాత్ । తమోరూప ప్రకృతి మండలస్యోప రిభాగస్థిత మహాకైలాస వాసినం ॥ పురుషం । శివం । అహం । శేషభూతోహం । వేద । వేద్మీతి వేద పురుష ఆహ । పురుషవ్యతిర్య య ఛాందసః । తం । పరశివం । ఏవం । విద్వాన్ ॥ పూర్వో

క్తలక్షణ విశిష్టమితివేత్తా । ఇహ । వర్తమానశరీరే । అమృతః ॥ ముక్తః ॥ జీవన్ముక్త ఇత్యర్థః ॥ భవతి । అన్యః పంథాః । శివజ్ఞానాద న్యోపాయః । అయనాయ । మోక్షాయ । నవిద్యతే । నాస్తీత్యర్థః। సశివః కింకరోతీ త్యాకాంక్షాయా మాహ ॥ ప్రజాపతిరితి । ప్రజానాం । బ్రహ్మ విష్ణ్వాది పశూనాం । పతిః । ప్రభుః ॥ పశు పతి రిత్యర్థః । ఏషామీశః పశుపతిః పశూనామితి శ్రుతేః ॥ గర్భేంతః ॥ చేతనాచేతన జగదంతః । చరతి ॥ సంచరతి । చేతనాచేతనాం తర్యామీసన్ వర్తత ఇత్యర్థః ॥ అజాయమాన ఇతి । అజాయమానస్సన్ ॥ బహుధా । బహురూపేణ । విజాయతే । ఆవిర్భవతి । భక్తాః యద్రూపేణ ధ్యానం కుర్వంతి । తద్రూపేణా విర్భవతీత్యర్థః ॥ తథా శ్రుతిః । అజాత ఇత్యేవం కశ్చిద్భీరుః ప్రపద్యతే । రుద్రయత్తే దక్షిణం ముఖం తేన మాం పాహినిత్యమితి ॥ శ్వేతాశ్వతరే ॥ సద్యోజాతం ప్రపద్యామీతి నారాయణేచ ॥ వర్తతే ॥ తస్యధీరా ఇతిధియా । శివజ్ఞానేన ॥ శివం । రాంతి ॥ గృహ్ణంతీతి ధీరాః । శివజ్ఞానినః । తస్య । విష్ణ్వాది చేతనాచేతన ప్రపంచస్య । యోనిం ॥ కారణం శివం । పరిజానంతి । సాక్షాత్కుర్వంతీత్యర్థః ॥ వేధసః । సర్వస్రష్టుః । శివస్య । సంబంధీనాం మరీచీనాం । సూర్యకిరణ వన్నిర్మల జ్ఞానవతాం భక్తానాం । ఉత । మరీచ్యాది మహర్షీణాంవా । పదం । శివైకనిష్ఠాగరిష్ఠరూప స్థానం । ఇచ్ఛంతి । ఆకాంక్షంతి ॥ యో దేవేభ్య ఇతి యః । శివః । దేవేభ్యః । బ్రహ్మ విష్ణ్వాదిభ్యః । ఉత ॥ శివభక్తేభ్యోవా । ఆతపతి । పరమేశ్వర శక్తి క్రియాజ్ఞానవి రోధాత్మకశత్రూన్ । దహతి । నాశయతీత్యర్థః ॥ యో దేవా నామితి । యః । పరశివః । దేవానాం । శివభక్తానాం । శివభక్తిపరా దేవాది ముఖాస్త్వసు రాస్సృతాఇతి వాగమోక్తేః ॥ పురోహితః । పురః । అగ్రే ॥ హితం । యస్మాద్భవతి సత్పురోహితః । అగ్రే శివానంద ప్రకాశోభవిష్యతీత్యర్థః ॥ స్వభక్తానాం స్వానందం దదాతీతియావత్ ॥ యః పరశివః ॥ దేవేభ్యః । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభక్తేభ్యః ॥ పూర్వః । ప్రథమః । పూర్వసమర్పిత పూజాసేవానిగ్రహణార్థం । జాతః ॥ స్వయమావిర్భూత ఇత్యర్థః । నమో రుచాయేతి । బ్రాహ్మయే । పరిబ్రహ్మణే । బ్రహ్మ వ

బ్రాహ్మణః ॥ స్వార్థేఇన్ । ఋచాయ వేదాత్మక ॥ శివాయ । న
మః ॥ నమస్కారోస్తు ॥ విష్ణ్వాదిసర్వభక్తసంసారదుఃఖహ రణాయ
శివాయ అహం నమస్కరోమీతివేద పురుషః ప్రాహ । ఉక్తా
ర్థేపూర్వానుష్ఠానందర్శయతి । బ్రాహ్మ్యం ఋచం । బ్రహ్మాసంబంధి
నీంప్రీతిం । జనయంతః ॥ దేవాః । విష్ణుప్రముఖాశ్శివభక్తాః । అగ్రే।
పరశివస్యపురతః । తత్ । నమః । అబ్రువన్ । నమసా । పరశివ
ప్రీత్యైకప్రయోజనకింకరత్వమభ్యర్థయంత । ఇత్యర్థః ॥ ఏవం ।
శివప్రార్థనేనవినా । తేషాంప్రాప్త్యంతరాభావాదిదమేవ ప్రార్థయంతే
త్యర్థః ॥ ఏతాదృశకింకరత్వస్యఫల మాహ ॥ యస్త్వైవంబ్రా
హ్మణఇతి । యఃకశ్చిద్బ్రాహ్మణః శివజ్ఞానీ । ఏవంవిద్యాత్ । శివదా
స్యమేవపరమపురుషార్థ సాధనమితిమన్యేత ॥ జానీయాదిత్యర్థః ॥ తు
శబ్దస్సర్వజ్ఞానివైలక్షణ్యంద్యోతయతి ॥ తస్య । పూర్వోక్తశివదాస్యశా
లినః దేవాః । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవాః । వశేస్వాధీనే । అసన్ ।
తిష్ఠంతీత్యర్థః । శివభక్తానాంబ్రహ్మవిష్ణ్వాది దేవాస్స్వాధీనాభవంతీతి
యావత్ । తృణీకృతబ్రహ్మపురందరా ఛాంకిలదుష్కృతం శంక
రకింకరాణామితిశైవపురాణోక్తేః । కించ । తత్పరశివస్య అనన్య
సాధారణ ధర్మానాహ । హ్రీశ్చతేతి । హరస్యపత్నీహ్రీ । గంగా ॥
లక్ష్మీః । గౌరీ । శ్రియంలక్ష్మీమంబికాంగామీత్యాయుష్య సూక్తేఅంబి
కాయాఏవ లక్ష్మీశబ్దవాచ్యత్వనిర్దేశాత్ । గౌరీలక్ష్మీరితిఖ్యాతేతికూర్మ
వచనాచ్చ ।తే । తవ । పత్న్యౌ । భార్యే । భవతఇత్యర్థః ॥
యద్వా ॥ హ్రీంకారస్య మాయా బీజత్వాత్ । హ్రీ । త్రిగుణాత్మిక
పాశరూపభిన్నశక్తిః। లక్ష్మీః॥ లక్ష్యతేఅనయేతిలక్ష్మీః । చిచ్ఛక్తిజ్ఞానశక్తి
రిత్యర్థః । పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే
తిశ్రుతౌ । విరాట్పురుషస్య శక్తిమత్త్వప్రదర్శనాత్ । భిన్నాభిన్నశక్త్యో
రవినాభావసంబంధతయా తస్మిన్నవ్యభిమానత్వేన భార్యాత్వేన వర్ణ్య
తే । అతఏవ ॥ అహోరాత్రే పార్శ్వే తేపార్శ్వే । అహోరాత్రి
తుల్యావిత్యర్థః ॥ వామభాగస్యదేవీపార్శ్వతయారాత్రితుల్యత్వం ॥
దక్షిణభాగస్య హిరణ్మయ వర్ణ పరమేశ్వర భాగతయా అహస్సామ్య
త్వమితిద్వివచన ప్రయోగస్సంజ్ఞేయం భవతి । నాన్యపరత్వే నేతత్సాస్వర
స్యముపలభ్యతే । కించ ॥ హేశివ । తేరూపం । నక్షత్రాణి । న

క్షత్రశచ్ఛుద్ధస్ఫటిక సంకాశ ప్రకాశ యుక్తమిత్యర్థః ॥ అశ్వినౌ వ్యాత్తం॥ అశ్వనీదేవావివ । సర్వసంరక్షకం । దేవానాం సర్వశత్రుకృతాస్త్రప్రవజాది బాధానివారణం కృత్వా తాన్ సంరక్షతా ॥ వశ్వినీదేవా । తద్వద్భవానపి । త్వద్భక్తానాం । మాయాపాశగ క్షత్రరోగనాశంకృత్వా । రక్షసీతి పరమేశ్వ రస్తుతిం వేదపురుషః కృతవానితి యావత్ ।అథ్యవోచ దధివక్త్రాద్ర వ్యోభిష । గితిమహా రుద్రేత ధాతూ రియతే । ఇష్టంమనిషాణఇతి । పరమేశ్వర ప్రార్థనాతుగియం। హేను । హేసదాశివ ॥ మకారః కాలకాలఇతి గాపని యోపనిషది । మశ్నంభో ధాతరీం దాచేతి నానార్థ రత్నమా లాయాం చశివస్యమకా రవాచ్యత్వం స్పష్టముక్తమిష్టం । ఇష్టం । మదిష్టభక్తిజ్ఞానవైరాగ్యాదికం ॥ నిషాణ । షూజ ప్రేరణ ఇతిధాతుః । నితరాం షాణ । నిషాణ । దేహీత్యర్థః । ధాతుప్రత్యయశ్ఛాందసః । హేమ । హేశివ ॥ ఉత । అముం । భవత్సర్వరూపప్రాప్తిం । నిషాణ । దేదేహి । సర్వం । భవత్స్వరూపాపరో పయోగ భూతశ్రవణమననిదిధ్యాసనావధానాని ॥ గురుచరేశ్వర దాస్యోపయోగ భూతధనపశ్వాదికం చేత్యర్థః ॥ హేను । హేశంకర । నిషాణ ॥ దేహీతి ప్రార్థనా । వేద పురుషే ణకృతా ॥ ౨౨ ॥

సహస్రశీర్షఇత్యాదినాశివస్యమాహాత్మ్యం ॥ తస్యైవ । తస్మాద్విరాడజాయతఇతివాక్యేనబ్రహ్మవిష్ణుజనకత్వం । యత్పురుషేణేత్యాదినాయజ్ఞేశ్వరత్వం । బ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీదిత్యాదినాసర్వ వర్ణసర్వదేవతాజనకత్వం ॥ ధాతాపురస్తాదితివాక్యేనబ్రహ్మవిష్ణ్వాదిసర్వోపాస్యత్వం । అద్భ్యస్సంభూతఇత్యాదిపంచరుగ్భిః । భూతస్రష్టృత్వం । తదంతర్గతభౌతికస్థావరజంగమాత్మకసర్వజగత్స్రష్టృత్వంతదంతర్యామిత్వంతదధిష్ఠానత్వంతన్నియామకత్వం బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిసర్వదేవతాధిక్యత్వం । ఆదిత్యవర్ణత్వం । తమఃపరత్వంభక్తరక్షణార్థంబహుధావిర్భూతత్వం । అజాతత్వం ॥ భక్తపరివేద్యత్వంతత్ప్రాప్యత్వం స్వభక్తవిరోధినిరాసత్వంనక్షత్రతుల్యశరీరవత్వంసర్వభక్తరక్షకత్వంగంగాగౌరీనిత్యానపాయిత్వంఆశ్రితభక్తాభీష్టప్రదాతృత్వంచ । ప్రతిపాదితమితికృత్స్నపురుషసూక్తాభిప్రాయః ॥ ❀ ॥

పురుషసూక్తస్య షడ్విధలింగతాత్పర్యవిచారః క్రియతే

సహస్రశీర్షాపురుష ఇత్యుపక్రమః ॥ నమో రుద్రాయ బ్రహ్మ వే ఇత్యుపసంహారః ॥ ఇదమేకం లింగం ॥ వేదాహమేతమిత్యభ్యాసః ॥ సర్వాణి రూపమిత్యపూర్వతాం ॥ తమేవం విదిత్వా మృతఇహాభవతీతి ఫలం ॥ బ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీదిత్యాదయో అర్థవాదాః । ఇష్టం మనిషాణ ఇత్యాదయో ఉపపత్తిః ॥ ఏతైర్లింగైః పురుష సూక్తస్య శివపరత్వే సిద్ధే తత్త్వాన్యస్య పరత్వం వక్తుం శక్యతేతి రాద్ధాంతః ॥ ❀ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

శ్రీపండిత గురుచరణారవిందాభ్యాం నమోనమః

ననుచిత్తినామకైతదధ్యాయస్యకర్మప్రకరణేవిని యోగదర్శనా త్తస్మాదేవశంకరాచార్యైణా వ్యాఖ్యాతత్వదత్రబ్రహ్మలింగాభావాచ్చ। తన్మధ్యగతపురుష సూక్తస్య కథం శివపరత్వం నిర్ణీయతేతి చేద్బ్రూమః ॥

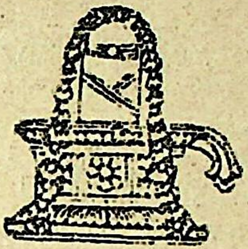
పండితారాధ్యోద్భటారాధ్య వేమనారాధ్య జ్యోతిర్నాథ । ఘంటానాథ నీలకంఠాచార్య భట్టభాస్కరాచార్య హరదత్తాచార్యాది సర్వజ్ఞైరేత దధ్యాయస్య శివపరత్వేన తత్రతత్ర వ్యాఖ్యాతత్వాత్ । నారాయణానాం తత్రతేషాం త్రాణామపి శివపరత్వేన వ్యాఖ్యానదర్శనాత్ । కించ ।. చిత్తిస్రుక్ । చిత్తమాజ్య మిత్యాది నా ఉపక్రమే । బ్రహ్మజ్ఞానాంగ భూతమానసయజ్ఞ విధానాత్ । మధ్యే । అంతః ప్రవిష్టశాస్తా జనానాం ॥ అంతః ప్రవిష్టంకర్తారమేతం । దేవానాంబంధు నిహితంగుహాసు । ఆత్మాజనానాంవిశ్వంత । స్రష్టుం ఘృతవచ్చరాచరం । దేవాఅన్వవిందన్ గుహాహితం ॥ ఇత్యాది నా బ్రహ్మ లింగబాహుళ్య దర్శనాత్ । ఉపసంహారే ! చిత్తగ్ంసంతానేన । భవం యకృతాన్నరుద్రం తనిమ్నా పశుపతిగ్ంస్థూలహృదయేనాగ్నిం హృదయే నరుద్రం లోహితేన శర్వమత స్నాభ్యాం మహాదేవమంతః పార్శ్వేనేతి పరశివబ్రహ్మ ప్రతిపాదక శబ్దబాహుళ్యాద ర్శనాచ్చ । చిత్తేర్శివబ్రహ్మ పరత్వేన శంకాకళంకః । అతస్తన్మధ్యగతస్యసహస్రశీర్షం హరిం శంకరమితి వాక్యేన విష్ణుసంహారక శివపరత్వేన నిర్దే

శాచ్చ విష్ణుపరత్వం వక్తుంనయుక్తమితి ఘంటాఘోషః ॥

ఇతి పురుషసూక్తశైవభాష్యంసమాప్తం ॥

ఇతిశ్రీమద్వే దాగమో భయవే దాంత సిద్ధాం తవీర
శైవప్ర కాశ కశ్రీపతి పండితా రాధ్యస్వామి వంశసం
భూతరాజ లింగా రాధ్యపుత్ర బసవ పండి తా రాధ్య
కృతిషు పురుష సూక్త భాష్యం సమాప్తం ॥

పండితా రాధ్య వంశ సంభూత నందీశ్వరారాధ్యపుత్ర
మల్లికార్జునా నారా ధ్యేన పరిశో ధితో యంగ్రంథః ॥

శీక్షావల్లీశైవభాష్యం

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

శీక్షావల్లీప్రథమానువాకః

నమస్తేప్రాణలింగాయ । షట్స్థలబ్రహ్మరూపిణే । మహాదేవాయరుద్రాయ । మూర్తామూర్తస్వరూపిణే ॥ * ౧ * ॥ దూర్వాసంరేవణారాధ్యం । మరుళారాధ్యమవ్యయం । ఏకోరామశివారాధ్యం । భజే శ్రీపతిపండితం ॥ * ౨ * ॥ వేదవ్యాసంసూత్రకారం । దూర్వాసంవృత్తికారకం ॥ భాష్యకృత్పండితారాధ్యంప్రపద్యేపాశముక్తయే ॥ * 3 * ॥ ఉద్భటారాధ్యసౌజ్ఞాదిగురూన్వేదాంతపారగాన్ । ప్రణమ్య తైత్తిరీయస్య । భాష్యం భవ్యం కరోమ్యహం ॥ * ॥

మూలం ॥ హరిఃఓం । శంనోమిత్రశ్శంవరుణః ॥ శంనోభవత్వర్యమా । శంనఇంద్రోబృహస్పతిః ॥ శంనోవిష్ణురురుక్రమః । నమోబ్రహ్మణే । నమస్తేవాయో త్వమేవప్రత్యక్షంబ్రహ్మాసి । త్వమేవప్రత్యక్షంబ్రహ్మవదిష్యామి । ఋతంవదిష్యామి । సత్యంవదిష్యామి ॥ * ౧ * ॥ తన్మామవతు । తద్వక్తారమవతు । అవతుమాం । అవతువక్తారంఓంశాంతిశ్శాన్తిశ్శాన్తిః ॥ సత్యంవదిష్యామి పంచచ ॥ ఇతిప్రథమానువాకః ॥ * ॥

భాష్యం ॥ సర్వవేదవేదాంతానాముపక్రమోపసంహారయోర్హరిః ఓమితి । పాఠో దృశ్యతే । అత్ర కించిద్విచార్యతే । యః ॥ యో వేదాదౌస్వరః ప్రోక్తో వేదాంతేచ ప్రతిష్ఠిత ఇత్యాదిశ్రుతిషు । వేదవేదాంతోపక్రమోపసంహారయోః । ప్రణవోచ్చారణమాత్రం నిరూప్యతే । ప్రణవార్థస్వరూపస్యసాక్షాచ్ఛివ । ఏవ । తథా ॥ బ్రహ్మ

ధిపతిర్బ్రహ్మణోధిపతి । బ్రహ్మశి వోమేఅస్తుసదాశివో మితిశ్రుతా । ఓంకారశి వయో రభిన్నత్వో పదేశాత్ । సామజైగిషీ యశాఖా యామపి ॥ అకారోబ్రహ్మాఉకారోవిష్ణుర్మకారః కాలకాలోర్ధ మాత్రిః పరమశివస్తస్మాదోంకా రంలింగ మాహురితి । శ్రవణావచ్చ నాస్యదే తా పరత్వంవక్తుంశక్యం । వాసుదేవః పరాప్రకృతిరిత్యాది స్మృతిషు । విష్ణోఃప్రకృతిరూపత్వం । పురుషోవైరుద్రఇ త్యాదిశ్రుతిషు । శివస్య పురుషరూపత్వం చోపదిష్టత్వాత్ । ఖట్వాంగీవిష్ణువల్లభ ఇత్యాదిషు । శివస్యవిష్ణువల్లభత్వోపదేశాచ్చ ॥ శివకేశవ యోరనాదిదాంప త్యంప్రపంచితంభవతి । వేదపురుషేణాపి । శక్తిశక్తిమతోరభిన్న భావంమనసినిధాయ । నమోరుద్రాయవిష్ణవేమృత్యుర్మే పాహీతి శ్రుత్యాభేదో పదిష్టః ॥ తత్రైవ ॥ స్మృత్యంతరే । శివాయవిష్ణురూపాయ । శివరూపాయవిష్ణవేత్యభేదోనిర్దిష్టః ॥ స్కాందశివరహస్యాంత ర్భూతాసురకాండేచ ॥ శివస్యశక్తిర్ద్వివి యోగ కాలేచతుర్వి ధాభూచ్ఛివసత్ప్రసాదాత్ ॥ భోగేభవానీపురుషేషువిష్ణుః క్రోధేచ కాళీసమ రేచదుర్గేతి విష్ణోశ్శివ శక్తిపరిణామి త్వంస్పష్ట ముపదిష్టం ॥ యథా । లోకే । మాతాపితరావిత్యాదిషుమాతుః పూర్వోచ్చరితత్వం దృశ్యతే ॥ తద్వదత్రాపిహరిశబ్దస్యపూర్వనిపాతోయుక్తః ॥ తస్మాచ్ఛ్రుతావప్రతిపాదితత్వేపి । శిష్టాచార పరంపరా నుగతహరిః ఓమిత్యుచ్చారణం నాస్మాకంవిరుధ్యతే । విపశ్చిద్భి ర్విజ్ఞాతవ్యః ॥ ❀ ॥ ❀ ॥

అధ్యాత్మవిద్యామారభమాణోవిఘ్నశాంత్యై ॥ దేవతాఃప్రార్థయతే । శం । పరశివానందం । గురుణాదత్తేష్టలింగాత్మకబాహ్యప్రాణలింగరూపమిత్రః । నః । భవతు ॥ భవత్వితిసర్వత్రానుసంధేయః ॥ అంతః ప్రాణ లింగ రూప వాయ్వ ధిష్ఠానదేవ రూ పవ రుణః ॥ శ్రు ॥ సోమ్యఅన్నమయంహిమనః । ఆపోమయఃప్రాణఇతిశ్రుతా । జలాత్మకత్వంప్రాణస్యనిర్దిష్టం । అతస్తదధిపతిత్వేనవరుణ స్యోపపద్యతే । అర్యమా । శివలింగాధిష్ఠానభూతనేత్ర దేవతాత్మకసూర్యః ॥ ఇంద్రః । బాహ్వోరధిపతిః । బృహస్పతిః । బుద్ధ్యభిమానదేవః । విష్ణురురుక్రమః । సామాన్యదేవ తాధికప రాక్రమవిశిష్టవిష్ణుః । పాదాభిమానదేవః ॥ ఏవమాద్యాధ్యాత్మదేవ తా భవంత్వితితత్రితత్రాసుసంబంధః । నమఇతి । నమోబ్రహ్మణే ॥

సర్వవ్యాపకపరశివాయ నమః । శ్రుతి ॥ బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోఽధి
పతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు ॥ ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మేత్యాదిషు ।
హస్తకరపాణివత్ బ్రహ్మశివశబ్దయోః పర్యాయవాచకత్వోపదేశా
త్ ॥ బృహ బృహి వృద్ధావితి ధాతువశాద్బ్రహ్మణత్వాద్బ్రహ్మ ।
తథా శ్రుతిః ॥ సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః । సర్వ
వ్యాపీ చ భగవాంస్తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇతి శ్వేతాశ్వతరే ॥ ౯ ॥ నమస్తే
వాయో ॥ వాయో । వాయ్వధిష్ఠాన ప్రాణలింగ ॥ తే నమః ॥
అత్ర కేచిన్మందమతయః । వాయుపరత్వేన యోజయంతి ॥ తదసంగ
తం । స్థానప్రకరణలింగాద్యనన్వయ ఇతి మీమాంసా న్యాయే
న ॥ బ్రహ్మప్రకరణే జడాత్మకవాయునమస్కారే ప్రకరణవిరో
ధః ॥ ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధ ఋతత్వాదిప
రశివలింగానాం తద్యోతనాల్లింగవిరోధశ్చ సంభవత్యతః ॥
గంగాయాం ఘోష ఇత్యాదివజ్జహల్లక్షణయా పూర్వోక్తార్థమేవ
సమంజసం భవతి । కించ । ప్రాణలింగాధిష్ఠానభూతవాయుస్థై
ర్యం వినా మహాయోగినామపి చిత్తస్థైర్యాభావాత్ చిత్తస్థైర్యా
భావతయా పరశివనాప్తాకారాసంభవాచ్చ । వాయోః పరశి
వాత్మకత్వేన స్తుతిరప్యవిరుద్ధేతి కేచిత్ । వాయ్వధిష్ఠానప్రాణలింగ ।
త్వమేవ ॥ భవానేవ । ప్రత్యక్షబ్రహ్మాసి ॥ భక్తోపాసనార్థం సద్గురు
దత్తచాక్షుషప్రత్యక్షభూతేష్టలింగరూపోఽసి । లింగే సుషుప్తిరితి
శ్రుతౌ । లింగం బ్రహ్మసనాతనమిత్యాగమే చ । లింగబ్రహ్మశబ్ద
యోః పర్యాయవాచకత్వం స్పష్టముపదిష్టం । యతశ్చాక్షుషప్రత్యక్ష
భూతేష్టలింగరూపబ్రహ్మాసి । జ్యోతిర్మయప్రాణలింగాత్మకశివకలా ॥
సద్గురుదత్తేష్టలింగే నిరీక్షణ ! వశాద్భక్తానాం చాక్షుషవిషయం భవ
తి ॥ అతస్త్వాం ప్రత్యక్షబ్రహ్మత్వేన వదిష్యామి । ఋతం । సకలబు
ద్ధిప్రేరకం । వదిష్యామి ॥ తథా యదాతమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న
చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం ॥ ప్రజ్ఞా చ తస్మా
త్ప్రసృతా పురాణీతి శ్రుతిః ॥ సత్యం । త్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపం ।
వదిష్యామి ॥ సత్యం జ్ఞానమితి శ్రుతేః । తన్మామవతు । తత్ । అధీ
యమానపరశివః । అధ్యేతారం భక్తం మామవతు । తత్ । వక్తా
రం ॥ శిష్యం చ రక్షతు ॥ అవతు మామిత్యాదరాద్ద్విరుక్తిః ॥

ఓం శాన్తిశ్శాన్తిశ్శాన్తిరితి త్రిరావృత్తిస్తు ॥ భూత ప్రతిబన్ధ వర్త
మానప్రతిబన్ధభావిప్రతిబన్ధానాం నివృత్త్యర్థం । శివజ్ఞానప్రతి బన్ధ
కాధ్యాత్మి కాధి భౌతి కాధిదైవి కతాపత్రయనిస్తారణార్థం శ్ర
వణాది మననత్రయాణాం త్ర్యర్థం వా స్యాదితి ప్రథమానువాకస్స
మాప్తః ॥ * ॥

శ్రీపణ్డితగురవే నమః

శ్రీశివాయపణ్డితగురుచరణారవిన్దాభ్యాం నమః

శిక్షావల్లీ ద్వితీయానువాకః

మూలం ॥ శీక్షాం వ్యాఖ్యాస్యామః । వర్ణస్స్వరః ।
మాత్రా బలం సామ సన్తానః । ఇత్యుక్త
శ్శీక్షాధ్యాయః ॥ శీక్షాం పఞ్చ । ద్వితీయో
నువాకః ॥ * ॥

భాష్యం ॥ శీక్షాఖ్యవేదాఙ్గగ్రన్థస్య ॥ వేదోపకారకత్వాత్ వర్ణస్వ
రజ్ఞానార్థః ॥ శిక్ష్యతే । అనయా । వర్ణాద్యుచ్చారణ లక్షణమితి శీ
క్షా । శిక్షైవ । శీక్షా ॥ దైర్ఘ్యం ఛాన్దసం । తాం శీక్షాం వ్యా
ఖ్యాస్యామః ఇత్యర్థః ॥ తత్ర । వర్ణః । అకారాది । స్వరః ।
ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితప్రచయాః । మాత్రా । హ్రస్వాదయః ।
బలం । ప్రయత్నవిశేషః ॥ సామ । కృష్టప్రథమాదిలక్షణసప్త
స్వరాః । సన్తానః । వర్ణపదసంహితాదిః । ఏతేషాం జ్ఞానం వే
దాఙ్గశిక్షాసాధ్యం । తతః పరం పరయా తద్జ్ఞానం బ్రహ్మవిద్యోపయో
గి భవతీతి ఫలితోర్థః ॥ ఇత్యుక్తశ్శీక్షాధ్యాయః । ఇత్యుక్తః । ఏవము
పదిష్టం ॥ శిక్షా అస్మిన్నధ్యాయేస్తీతి శిక్షాధ్యాయః । అధ్యాయో
నామ గ్రన్థవిశేషః । ఏతచ్చ । శిక్షాఖ్యగ్రన్థవిశేషస్య । ఉపయోగో
వర్ణిత ఇతి యావత్ ॥ స్వరోష్మవ్యఞ్జనసమ్మిశ్రణేన ఇష్టానవాప్తిపూర్వకానిష్ట
ప్రాప్తిస్సంభవతి । యథా । మన్త్రోహీనస్స్వరతో వర్ణతో వా మిథ్యాప్రయు
క్తో । న తమర్థమాహ । స వాగ్వజ్రో యజమానం హినస్తి ॥ యథేన్ద్రశత్రు
స్స్వరతో పరాధాదిత్యాదిషు బహుధా దృశ్యతే । లక్షణం నామ బుభు
త్సూనాం మార్గః । ఇదం యజ్ఞానాం తాల్వితి శాస్త్రం ద్వితీ
యానువాకస్సమాప్తః ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవేనమః

శీక్షావల్లీతృతీయోనువాకః

మూ ॥ ఉ ॥ సహనౌయశః । సహనౌబ్రహ్మవర్చసం ।
అథాతస్సగ్ంహితాయా ఉపనిషదం వ్యాఖ్యాస్యామః ।
పఞ్చస్వధికరణేషు ॥ అధిలోకమధిజ్యౌతిష మధివిద్యమ
ధిప్రజమధ్యాత్మం ॥ తామహాసగ్ంహితా ఇత్యాచక్ష
తే ॥ అథాధిలోకం ॥ పృథివీపూర్వరూపం । ద్యౌరు
త్తరరూపం । ఆకాశస్సన్ధిః ॥ * ౧ * ॥ వాయుస్సం
ధానం ॥ ఇత్యధిలోకం అథాధిజ్యౌతిషం ॥ అగ్నిః పూ
ర్వరూపం ॥ ఆదిత్య ఉత్తరరూపం ॥ ఆపస్సంధిః । వై
ద్యుతస్సంధానం ॥ ఇత్యధిజ్యౌతిషం ॥ అథాధివిద్యం ।
ఆచార్యః పూర్వరూపం ॥ * ౨ * ॥ అన్తేవాస్యు
త్తరరూపం ॥ విద్యాసన్ధిః ॥ ప్రవచనగ్ం సన్ధానం ।
ఇత్యధివిద్యం । అథాధిప్రజం । మాతాపూర్వరూపం ।
పితోత్తరరూపం ॥ ప్రజా సన్ధిః । ప్రజననగ్ం సంధా
నం । ఇత్యధిప్రజం ॥ * ౩ * ॥ అథాధ్యాత్మం । అ
ధరాహనుః పూర్వరూపం । ఉత్తరాహనురుత్తరరూ
పం । వాక్సంధిః । జిహ్వాసంధానం । ఇత్యధ్యాత్మం ॥
ఇతీమామహాసగ్ంహితాః । యఏవమేతా మహాసగ్ం
హితా వ్యాఖ్యాతా వేద । సంధీయతే ప్రజయా పశుభిర్బ్రం
హ్మవర్చసే నాన్నాద్యేన సువర్గేణ । లోకేన ॥ ౪ ॥
సంధిరాచార్యః । పూర్వరూప మిత్యధిప్రజంలోకేన ॥
ఇతితృతీయోనువాకః ॥

భాష్యం ॥ అధ్యాత్మ విద్యాఫలం ఆచార్యాం తేవాసిద్వితయ గతం భూయాదిత్యాచార్యాంతేవాసనాప్రార్థ్యతే । సహనావితి తత్రసంహితామ్యుపనిషత్పరిజ్ఞాన నిమిత్తయద్యశోలభ్యతే । తన్నౌ । ఆచార్యాంతేవాసినోస్సహైవ భూయాత్ । తన్నిమిత్తంచయద్బ్రహ్మ వర్చసం తేజః । తచ్చాస యోస్సహైవాస్తు । తథా ప్యేతత్ప్రార్థ నాశిష్యస్యైవ ముఖ్యాహి ॥ శిష్యస్త్వారుతుత్వాత్ । గురుర్ముక్తజీవత్వాచ్చ ॥ ౧ ॥
అథాత ఇతి లోకజ్యోతిర్విద్యా ప్రజాశరీరాధ్యాత్మరూపేషు। పంచస్వధికర

ణేషు ॥ సంహితాశబ్దితసన్నివిషయకరహస్యోపదేశాన్వ్యాఖ్యాం కుర్మ ఇత్య
ర్థః । అధిలోకం ॥ విభక్త్యర్థేఽవ్యయమితి సప్తమ్యర్థేసమాసః ॥
ఏవముత్తరత్రాపి ॥ అధిజ్యౌతిషమధ్యాత్మమిత్యత్రాప్యవ్యయీభావే ।
శరత్ప్రభృతిభ్యః । అనశ్చేతిసమాసాంతష్టచ్ ॥ లోకాదిషు । పంచ
సు । ఆఖ్యస్యమానాసంహితామహాసంహితాః ॥ మహచ్ఛబ్దో
పూజ్యార్థః ॥ పూజ్యా ఇత్యర్థః ॥ ఏవంకథయంతి వేదవిదః ॥ అథతా
సాంయథోపన్యాసంవ్యాఖ్యానమధ్యే । అధిలోకదర్శనం వక్ష్యతే ॥ దర్శ
నక్రమవివక్షార్థోథశబ్దస్సర్వత్ర । అథాధిలోకమితి । పృథివీపూర్వ
రూపం । చేతనాచేతనజీవానాముపాదానకారణంభవతి ॥
ద్యౌః పర్జన్యః ॥ ఉత్తరరూపం । నిమిత్తకారణంభవతి ॥ ఆకా
శః । పృథ్వీపర్జన్యోభయమధ్యగతావకాశరూపగగనంయద్వర్త
తే ॥ తత్సంధిః ॥ సంధీయతేఽస్మిన్నితిసంధిః । పూర్వోత్తరరూపేణ
త్యనుషజ్యతే ॥ వాయుస్సంధానం । సంధీయతేఽనేనేతిసంధా
నం । వాయుసహాయంవినాపర్జన్యస్యచ అనాదిక్రియాసంభవాదితి
భావః ॥ ఇత్యధిలోకం । ఏవముక్తమధిలోకదర్శనమితిభావః ।
అథాధిజ్యౌతిషం ॥ జ్యౌతిషమధికృత్యేత్యర్థ జ్యౌతిషం ॥ లోకప్రదర్శ
నానంతరంజ్యోతిషక్రమంవక్ష్యతేఽభావః ॥ అత్రజ్యోతిశ్శబ్దేన । శరీ
రేంద్రియజీవాదిప్రకాశకజ్యోతిర్మయపరశివోభిధీయతే । తందేవా
జ్యోతిషాంజ్యోతిరితిశ్రుతేః ॥ అగ్నిః పూర్వరూపం । అగ్నిః ।
శరీరాంతస్థితజాఠరాగ్నిః । పూర్వరూపంభవతి । ఆదిత్యః ।
శరీరేంద్రియాద్యభిమానీ । హృదయకమలమధ్యభాసమానోజీవః ॥
సోత్తరరూపంభవతి । ఆపః । జలం । జలాత్మకమనోవా । సం
ధిః । జలపానంవినాజీవస్య । శరీరస్థిత్యయోగాత్ । త
థాజలమయంమనఃఇతిస్మృతేశ్చ ॥ విద్యుత్సంబంధయోగాద్వైద్యుతః ।
విద్యుత్ । తద్వత్ప్రకాశమానోజీవః । తథా । శ్రుతిః । నీలతో
యదమధ్యస్థాద్విద్యుల్లేఖేవభాస్వరేతి । తత్సంబంధయోగాబుద్ధయః ।
తాస్సంధిః । బ్రహ్మాండపక్షే । అగ్నిః । బడబాగ్నిః । పూర్వ
రూపం । ఆదిత్యస్సూర్యః । ఉత్తరరూపం । ఉభయోర్జలనాశ
నరూపసాధర్మ్యవిశిష్టత్వాత్ । ఆపః ॥ జలం । సంధిః । అబ్ధిషు
ణసంధేర్వైద్యుతాగ్న్యధీనత్వాద్వైద్యుతస్య సంధానత్వం ద్రష్టవ్యం ॥

ఇత్యధిజ్యౌతిషం ॥ జ్యౌతిషక్రమముపసంహరతి కృతఇత్యాదినావత్ ॥ జ్యో తిషక్రమదర్శనానంతరంవిద్యాక్రమం దర్శయతి । అథాధివిద్యమి తి । ఆచార్యః । గురుః । ఆచినోతి హిశాస్త్రాణి । ఆచార్య స్తేనసకథ్యతఇతి స్మృతేః । పూర్వరూపంభవతి ॥ అధిష్ఠానమితి భావః । అంతే । పురో భాగేవసతిత్వం తేవాసీ ॥ ఛాత్రః ॥ సఉత్తరరూ పః ॥ విద్యాప్రాప్త్యరూపో భవతీ । విద్యా । తదుభయోర్మధ్యస్థా నం । సంధిః ॥ ప్రవచనగ్ం । అధ్యాపయి తృత్వం । సంధా నం ॥ సంయోజనకారీభవతీతిశేషః ॥ ఇత్యధివిద్యం । విద్యాక్ర మదర్శనమేవముక్తమితిభావః । అథాధిప్రజం । ప్రజామధికృత్యా ధిప్రజం॥విద్యాక్రమదర్శనానంతరంప్రజాక్రమంవక్ష్యామీతిభావః । మా తా పూర్వరూపం ॥ సుతోత్పత్తౌ । మాతురుపాదాన కారణత్వం ॥ పితుర్నిమిత్తకారణత్వం । అతోత్తరరూపత్వంపితుః । ప్రజా । సంతా నం । సంధిః ॥ ప్రజననగ్ం ॥ శిశూత్పాదనం । సంధానంభవతీ త్యభిప్రాయః । అథాధ్యాత్మం ॥ ప్రజాక్రమదర్శనానంతర మధ్యా త్మక్రమంవక్ష్యామీతిభావః ॥ * ॥ అధరేత్యాది । కపోలాధః ప్రదేశో ధరాహనుః । పూర్వరూపంభవతి । తదూర్ధ్వప్రదేశోత్తరాహ నుః ॥ ఉత్తరరూపం వాక్ । తాల్వోష్ఠపుటవ్యాపారజనితతాత్క కారమాత్రాదివచనం । సంధిః । అనుసంబంధః । జిహ్వా । రసనేంద్రియం । సంధానం । అనుసంబంధ కారీభవతీత్యభి ప్రాయః ॥ ఇత్యధ్యాత్మం ॥ ఏవమధ్యాత్మక్రమో దర్శితఇతియావత్ । ఇతీమా ఇ తి । ఉక్తాఃప్రదర్శ్యంతే । యఃకశ్చి దేవం । ఏతామహాసంహితా వ్యాఖ్యాతావేద । ఉపాస్తే । సచ ॥ ప్రజాపశుబ్రహ్మవర్చసా న్నాద్యస్వర్గలోకైస్సంధీయతే ॥ యథాక్రమోపాసనేనయథాక్రమఫలం । ప్రాప్నోత్యుపాసక ఇతిఫలితార్థః । ఇతి తృతీయానువాకస్స మాప్తః ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

శిక్షావల్లీచతుర్థానువాకప్రారంభః

మూ ౦ ॥ ఓ ॥ యశ్ఛందసామృషభోవిశ్వరూపః ।
ఛందోభ్యోఽధ్యమృతాత్సంబభూవ । సమేంద్రోమేధ
యాస్పృణోతు ॥ అమృతస్య దేవధారణో భూయా
సం । శరీరంమేవిచర్షణం । జిహ్వామేమధుమత్తమా ॥
కర్ణాభ్యాంభూరివిశ్రువం । బ్రహ్మణః కోశోసి । మేధ
యాపిహితః ॥ శ్రుతంమేగోపాయ । ఆవహన్తీ వితన్వా
నా ॥ ౧ ॥ కుర్వాణాచీరమాత్మనః । వాసాగ్ంసిమ
మగావశ్చ ॥ అన్నపానేచసర్వదా । తతోమేశ్రియమా
వహ ॥ లోమశాంపశుభిస్సహస్వాహా ॥ ఆమాయాం
తుబ్రహ్మచారిణస్స్వాహా ॥ యశోజనేసాని స్వాహా ।
శ్రేయాన్వస్యసోసాని స్వాహా । తంత్వాభగప్రవిశాని
స్వాహా ॥ సమాభగప్రవిశస్వాహా ॥ ౨ ॥ తస్మింత్సహ
స్రశాఖే । నిభగాహంత్వయిమృజేస్వాహా । యథాపః ప్ర
వతాయన్తి । యథామాసా అహర్జరం । ఏవం ॥
మాంబ్రహ్మచారిణః । ధాతరాయంతు ॥ సర్వతస్స్వాహా
ప్రతివేశోసి । ప్రమా । పాహి । ప్రమాపద్యస్వ ॥ ౩ ।
వితన్వానాప్రవిశస్వాహాసప్తచ । ఇతిచతుర్థోనువాకః ॥

భాష్యం ॥ సాధనం వినాసాధ్యాసిద్ధిరితి న్యాయరీత్యా లోకేమను
ష్యాణాంసోపానారోహణం వినాసౌధారోహణాసంభవమివము
ముక్షూణాం సూక్ష్మబ్రహ్మోపాసనాసాధన భూతస్థూలబ్రహ్మరూ
పేష్టలింగ ధారణ పూజాదికంవినాసూక్ష్మ బ్రహ్మరూప ప్రాణలింగో
పాసనం నసిధ్యతీతి మత్వాప్రథమం బాహ్యప్రాణలింగధారణం దర్శ
యతి ॥ యశ్ఛందసామితి అస్యార్థః । యశ్శివశ్ఛందసాం । ఋగాది
వేదానాం । ఋషభః ॥ శ్రేష్ఠః ॥ ప్రభుః । సర్వవిద్యా కర్తేత్యర్థః ॥
శ్రు ॥ ఈశానస్సర్వ విద్యానాం ॥ యస్యనిశ్వసితంవేదా ఋగ్వేదో
యజుర్వేదోసామవేదఇత్యాదిషు ॥ సర్వవిద్యాకర్తృత్వంపరమేశ్వరస్యని
ర్దిష్టత్వాత్ ॥ విశ్వరూపః ॥ చేతనాచేతన ప్రపంచమయః । ఋత
గ్ంసత్యంపరం బ్రహ్మపురుషం కృష్ణపింగలం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపా

షేః । విశ్వరూపాయపై నమోనమఇతి । సర్వోహ్యేష రుద్రస్తస్మై
రుద్రాయనమఇత్యాదిశ్రుతేః ॥ * ॥ ఛందోభ్యః । ఋగాదివేదేభ్యః
ర్ధి వేదానామమృతం । తస్మాదమృతా దధిసంబభూవ । ప్రాదుర్భూతః
శ్యేత్యర్థః ॥ తంత్వౌపనిషదం పురుషం పృఛామీత్యాదిశ్రుతేః ॥
సఇంద్రః । పరమైశ్వర్యశాలిశివః ॥ సమైశ్వర్య సంపన్నసర్వేశ్వరశ్శం
భురాకాశమధ్యే । శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేతిశ్రుతేః ॥
* * * * ॥ మా ॥ మాం । మే
ధయా ॥ శివైకనిష్ఠాగరిష్ఠబుధ్యా ॥ స్పృణోతు । ప్రీణయతు, ఉజ్జీవ
యతువా ॥ స్పృప్రీణనతోషణ ప్రాణేష్వితిహిధాతుః । తద్విజ్ఞానార్థం ప్ర
జ్ఞాబలంహిప్రార్థ్యతే॥ అమృతస్యేతి । అమృతస్య ॥ మోక్షస్య
నిధానః । దేవస్య । లింగరూపశివస్య । ధారణః ॥ యస్య
మమసోహం । దేవధారణః ॥ భూయాసం । భవేయం ॥ అత్ర
దేవేతిపదవిభాగే । అపరిమితాధికరణన్యాయేన । సన్నిధిప్రాధాన్య॥
శబ్దాన్వయంకల్ప్యజ్యా । వ్యవహితగోచరమోస్యశాస్త్రాన్వయాసంభవాత్
బ్రహ్మణఃకోశోసీత్యత్ర సన్నిహితప్రథమాంతదైర్ఘ్యవిభక్తిరితామేన ।
భూయాసమిత్యత్రోత్తమ పురుషస్యప్రథమపురుష పరిణామవదన్వయ
సంభవాత్ ॥ సంయోగాగర్భితే త్వేనధారణశబ్దస్యాన్వార్థాసంబం
ధాత్ ॥ తద్దేవతానాం పరమంచ దైవతమితి తస్మైదేవాయేవ స్తౌతి ఇత్యా
దిశ్రుతిషుచ మహాదేవాయనమః ॥ భీమాయదేవాయ నమఇత్యాదినా ఆ
పస్తంబ సూత్రాదిషు దేవశబ్దస్యశివే రూఢత్వన్నిరాచ్చ ॥ * ॥
శ్లో ॥ లింగాంగసంగినోవత్సపునర్జన్మనవిద్యతే ॥ యుగపజ్ఞానసి
ద్ధిప్యాత్మనో మోక్ష మవాప్నుయాదితి కరసంహితాదౌ
వచనేన । తస్మైవ మోక్షోప యోగిత్వాత్ । అన్యదేవతా
ధారణకర్తృత్వ విధ్యాచారా సంభవాత్ । జడస్య ప్రతిమస్య ।
పరమైశ్వర్యాదిబ్రహ్మలింగాసంభవాత్ । ముఖ్యార్థసంభవేనా
నార్థస్వీకారాయోగ్యత్వాచ్చ హృదంగవిత్రిస్వవార్ధాచ్చ ।
బాహ్యప్రాణలింగార్థకత్వమేవసమంజసంభవతి । కించ । అనామకః
ప్రథమమానసం । మేధావీభూయాసం ॥ బ్రహ్మవర్చస్వీభూయా
సమిత్యాదిష్వివ ఆశీప్రీతినిప్యర్థోపపత్తిః । యతః పరశివేష్టలింగధారీ
భూయాసం । అతః । మనోదీక్షం । విచక్షణం । ఆణవాదిమల

త్రియ నివృత్తిత యాపరిశుద్ధం । బ్రూయాత్ । జిహ్వ । రసనేంద్రి
యంమే । మధు । మధుమత్తమా ! లౌకికదుచ్చార్ర వాక్యోచ్చార
ణనివృత్తిపూర్వకనిగ మాగ మోభయ వేదాంత వాక్యాతిశయమ
ధురసంభాషిణీసథా భూయాత్ ॥ కర్ణాభ్యాం । శ్రోత్రాభ్యాం ।
భూరి । బహు । విశ్రవం । వ్యాశు)వం । శ్రుణవానీత్యర్థః ।
విశ్రిదమితిఛాన్దసంరూపం । సదాపరశివకథాసుధాస్వాదనరతోభూ
యాసమిత్యర్థః । మెధాచతదర్థమెవప్రార్థ్యతే ॥ బ్రహ్మణః । పర
శివస్య । కోశోసి । అధికరణమసి । తథావా తూలాగమె । య
థాకళాతథాభావః । యథాభావోత భామసః । యథామనస్తథాదృ
ష్టిః । యథాదృష్టిస్తథాస్థలం । సాకళా పరమా సూక్ష్మాలత్వా
హాంబోధినీపరా । తాడూకృత్యయథాన్యాయంలింగేసమాపవేశయేదితి ॥
కించ నాగం దేశంకరసంహితాయాం । ఉరస్థ లేహరిర్లింగం ధృత్వా
మహార్థినపితామహః । లింగస్థంమాంసమారాధ్యస్వం స్వంపదమ
వాప తరిత్యాదినాస్పష్టముద్దిష్టం । మెధయా । లౌకికప్రజ్ఞ
యా । ఆచ్ఛాదితః । సామాన్యప్రజ్ఞయావిదితతత్వమిత్యర్థః ॥
నావేదవిన్మనుతేతంబృహంతం నైషాతర్కేణమతిరాపనీ యేతిశ్రుతేః ।
శ్రుతం । శ్రవణపూర్వకం । శ్రద్ధాభక్తిధ్యాన యోగాదికం ।
మెమను ॥ గోపాయ । రక్ష । తదవిస్మరణాదికంకుర్వితిభా
వః । వేదార్థోయస్స్వయంజ్ఞాత్వాత్రజ్ఞానం ప్రోచ్యతే । ఇతిహాస
పురాణాభ్యాం వేదంసము పబృంహ్యేదితిన్యాయేనాత్ర) వేద
వ్యాసకృతశైవపురాణవచనానిలిఖ్యంతే ॥ శ్లో ॥ తథావేదాంతవాక్యేషు
లింగధారణ మీర్యతే । వేదోత్తమె యాజుష్వేచ । తైత్తిరీయేవిశేష
తః । మోక్షార్థినాం ముక్తిహేతుర్లింగధారణ ముచ్యతే । ఛందో
భ్యస్సర్వవేదేభ్యోప్యమృతాత్సంబభూవహి । ఇంద్రస్తుపరమైశ్వర్యశా
లీసాంబస్త్రిలోచనః । మాం మెధయాప్రజ్ఞయాచ । స్పృణోతు
ప్రీణయత్వథ ॥ అమృతస్య । మోక్షరూపస్య ॥ సర్వవేదే
షుసర్వదా । దేవస్యలింగరూపస్య । శివస్యపరమాత్మనః ॥ ధార
ణాత్తదృతిర్యస్మాద్దేవధారణమిష్యతే । శరీరం మెవిచాలోకే । విచర్షణ
మతీవ్రపం । జిహ్వామెరసనాభూయాన్మధురాలాపభాషిణీ । కర్ణా
భ్యాంశ్రోత్రియ గ్నేన ॥ భూరివ్యశ్రువమస్మ్యహం ॥ బ్రహ్మణః

పౌజ్ఞికలిం గాత్మనాసర్వ దావసేతి శుద్ధజీ వప్రార్థనా మంత్రోఽయం ॥ తస్మిన్నితి । హేభగ । హేసాంబ । సహస్రశాఖే । సర్వవేదస్వరూపకేత్వయి । వేదశ్శివోఽశివో వేద ఇతిస్మృతేః । సర్వోవైరుద్రఇతి శ్రుతేశ్చ । ప్రవిష్టోహం । నిమృజే ॥ శోధయామి । శుద్ధోభవానీతభావః । మృజూష్షుద్ధావితిధాతుః । యథాపఇతి । హేధాతః । హేమహేశ్వర ; యథాపః । ఉదకాని । ప్రవతాః ప్రవణతాః ॥ దిశోఽయాన్తి ॥ యథా మాసాః । అహర్జరం ॥ అహోభిః పరి వర్తమానో లోకాన్జరయతీతి । ఆహానివా అస్మిన్జీర్యతీత్యహర్జరం ॥ సంవత్సరః ॥ సూర్యోవా । తంయన్తి । యథామాసాస్తథా । మాం । బ్రహ్మచారిణః । జితేంద్రియశిష్యాఆగచ్ఛంతు ॥ ధాతరాయంత్వితి । హేధాతః । సర్వప్రపంచనిర్మాతః సాంబ । ధాతృశబ్దస్యచతుర్ముఖసంబంధః । సర్వతః । సర్వదిగ్భ్యః । ప్రతివేశోఽసి । ప్రతివేశశబ్దితప్రతిగృహాకల్పోఽసి । భవద్భక్తానాం సర్వదుఃఖనివృత్తిపూర్వక శివానందప్రదాయకోఽసీతి భావః ॥ సద్యోజాతం ప్రపద్యామి సద్యోజాతాయవైనమో నమ ఇతి శ్రుతేః । ప్రమా । తత్వజ్ఞానం । పాహి । రక్షయ । ప్రమాపద్యస్వచమాం । అనుసారంత సూచీన్యాయవన్మచ్చిత్తంభవదధీనంకుర్వితిభావః ॥ శ్రీకామోస్మిన్స్వకరబోధనార్థం । తద్ధనంతు । నిత్యనైమిత్తికకర్మాచరణార్థం । గురుచరేశ్వర పూజార్థంచ ॥ తదనుష్ఠానంతు । దురితక్షయద్వారాచిత్తశుద్ధిపూర్వకభక్తిజ్ఞానవైరాగ్యాదీన్జనయతి । తత్సర్వం స్వాభావికజీవస్యనివృత్తిపూర్వక శివత్వప్రాప్తింకురుతే । తదేవ ముక్తిరిత్యభిధీయతే । పారమార్థికైః ॥ తథాసారోద్ధారే శంకరసంహితాయాం । భగవతా శివేనషణ్ముఖంప్రత్యుక్తం ॥ శ్లో ॥ అర్థాత్పంచమహాయజ్ఞాః ప్రవర్తంతేనృణాం గుహ । విధ్యుక్తకర్మానుష్ఠానాచ్చిత్తశుద్ధిర్భవేన్నృణాం । చిత్తశుద్ధ్యాభవేద్భక్తిః । భక్తిరవ్యభిచారిణీ । తయా సంజాయతేజ్ఞానం । సత్యంత్వజ్ఞానమాత్మనః । తస్మాన్మోక్షస్తతః కర్మవిధ్యుక్తంసమ్యగాచరేదిత్యలమతివిస్తరేణ ॥ ఇతిచతుర్థోనువాకస్సమాప్తః ॥ ॥

పార్వతీశస్య । కోశోధిస్థానమేవహి ॥ అసేరి-యథా లోకేప్రి జ్ఞాన-
మేధయావృతః । శ్రుతం । తచ్ఛ్రవణాదీని । మేగోపాయస దాశివే॥
ఏవంసూక్ష్మబ్రహ్మోపాసనాంగేష్టలింగధారిణముముక్షోశ్శిష్య । అర్థాదభ్రావే
షడర్చనాదికం నసిక్త్యతీతిమ త్వత్తోనిత్యర్థ మమమామ హేశ్వరప్రార్థనా
పూర్వకహోమమంత్రా ఉచ్యంతే ॥ కించ । రుద్రోవా ఏవయదగ్నిస్త
స్యైతేతనువౌ ఘోరాన్యాశివాన్యాచేతిశ్రుతి ప్రతిపాదిత పరశివఘోర
రూపపూజార్థంవా హోమమంత్రా ఉచ్యంతే ॥ ఆవహంతీతి
మాత్రావ్యాఖ్యానం తోత్రియం । ఆవహంతి । జనయంతి । విత
న్వానా । విస్తారయంతి । యాశస్త్వం । తతః । ఆత్మనః । జీవ
భూతస్యమమ । అచీరం ॥ అచిరంచీఘ్ర శ్ఛందసః ॥ శీఘ్రమితియావ
త్ ॥ వాసాంసి । దుకూలాదివస్త్రాణిగావశ్చ ॥ కపిలాది
గావః । చకారేణ । భూమ్యాదీని ॥ అన్నపానేచ । చకా
రాదతిప్రపన్నాదయో బోధ్యంతే ॥ సర్వదా । కుర్వాణాసత్ ।
మేమమ ॥ శ్రియం । సంపదం పునఃకీదృశమిత్యాకాంక్షాయాం ॥
లోమశాం ॥ యజ్ఞాంగభూతఛాగాదియుక్తాం । పశుభిస్సహ ।
అన్యైరశ్వాదిభిస్సహ యుక్తామితిశేషః ॥ ఆవహ । ఆనయ । దేహీ
త్యర్థః । సర్వత్రహోమమంత్రసూచ నార్థస్స్వాహాశబ్దః ॥ ఆ
మాయంత్వితి పత్సులపరశివబ్రహ్మవిద్యానుకూలాఃనియతబ్రహ్మచర్య
వంతోంతేవాసినః । ఆగచ్ఛంతు । ఇత్యనుకూలాంతేవాసిప్రార్థ
నామంత్రోయం ॥ యశఇతి । యశః । యశస్వీ ॥ జనే । జ
నేషు । అసాని ॥ భవాని । జనమధ్యేయశస్వీభవానీత్యర్థః । శ్రే
యానితి । శ్రేయాన్ । ప్రశస్యతరః । వస్యసః ॥ వసీయసః ।
వసుమత్తరాణాంమధ్యే శ్రేష్ఠోభవేయమిత్యర్థః ॥ తంత్వేతి । తం ।
పూర్వోక్తలింగరూపపరశివం । త్వా ॥ త్వాం । హే భగ ॥ హే
భగవన్ ॥ ప్రవిశాని । ప్రవిష్టవానీత్యర్థః ॥ శ్రు ॥ యథాన
ద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తంగచ్ఛంతి నామరూపేవిహాయ । త
దావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతిదివ్య
మితిముండకశ్రుతేః ॥ సమాభగఇతిసః । జగజ్జన్మాదికారణరూప
శివఃత్వంమా । మాం । హేభగ ॥ హేసాంబ । ప్రవిశ ।
అవిభాజ్య మానసంబంధేన శరీరత్రితయేషు । ఇష్టప్రాణ భావ

ఉ ॥ భూర్భువస్సువరితి వా ఏతాస్తిస్రో వ్యాహృతయః ॥ తాసాముహస్మై తాంచతుర్థీం । మాహాచమస్యః ప్రవేదయతే । మహ ఇతి తద్బ్రహ్మ । స ఆత్మా । అంగాన్యన్యా దేవతాః । భూరితి వా అయంలోకః । భువ ఇత్యంతరిక్షం । సువరిత్యసౌ లోకః ॥ ౧ ॥ మహ ఇత్యాదిత్యః । ఆదిత్యేన వావ సర్వే లోకా మహీయన్తే । భూరితి వా అగ్నిః । భువ ఇతి వాయుః । సువరిత్యాదిత్యః ॥ మహ ఇతి చన్ద్రమాః । చంద్రమసా వావ సర్వాణి జ్యోతీగ్ంషి మహీయంతే । భూరితి వా ఋచః । భువ ఇతి సామాని । సువరితి యజూగ్ంషి ॥ ౨ ॥ మహ ఇతి బ్రహ్మ । బ్రహ్మణా వావ సర్వే వేదా మహీయన్తే ॥ భూరితి వై ప్రాణః ॥ భువ ఇత్యపానః ॥ సువరితి వ్యానః ॥ మహ ఇత్యన్నం ॥ అన్నేన వావ సర్వే ప్రాణా మహీయన్తే ॥ తా వా ఏతాశ్చతస్రశ్చతుర్ధా । చతస్రశ్చ । చతస్రో వ్యాహృతయః । తా యో వేద స వేద బ్రహ్మ । సర్వేఽస్మై దేవా బలిమావహన్తి ॥ ౩ ॥ అసౌ లోకో యజూగ్ంషి వేద ద్వే చ । ఇతి పంచమోఽనువాకః ॥ ౫ ॥

భాష్యం ॥ వక్ష్యమాణాంతః ప్రాణలింగోపాసనాంగభూతవ్యాహృత్యుపాసనం చోపదిశ్యతే ॥ భూర్భువస్సువరిత్యాదినా । ఇత్యుక్తిః ప్రథమదర్శనార్థం ॥ ఏతాస్తిస్ర ఇతి ప్రదర్శితానాం చ పరామర్శార్థః । పరామృష్టాస్మార్త్యం జైమిన్యనేన । తిస్ర ఇతి ప్రసిద్ధా వ్యాహృతయస్సన్త్యన్తే కిం య వత్ । తాసామితి । తాభ్యామియం చతుర్థీ వ్యాహృతిర్మహ ఇతి తామేతాం చతుర్థీం । మహాచమస్యాపత్యం । మహాచమస్యః । ప్రవేదయతే । ఉ । హ । స్మ । ఇత్యేతే పాదపూరణార్థాః । నిపాతాః । మహ ఇతి । యన్మహ ఇతి శబ్దేన ప్రతిపాదితం వస్తు తద్బ్రహ్మ । తదేవ । నిరతిశయమహత్త్వాశ్రయపరశివ ఇత్యుచ్యతే । స ఆత్మా । ఆసమంతాద్వ్యాప్నోతీత్యాత్మా । తథా మాం దూరాత్ । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః । ఇత్యుపనిషదాత్మశబ్దవాచ్యత్వం పరశివస్యైవోపదిష్టం । అంగానీతి । ఇతరదేవతాః ఆదిత్యచంద్రమసః బ్రహ్మాన్నమయదేవతాః ।

అజ్ఞమూతా భవంతి । తేషాం నిరతిశయమహత్త్వాభావాత్ । ఏవంమ
హచ్ఛబ్దస్య । వాస్తవార్థముపదిశ్య । భూర్భువస్సువర్మహ ఇతివ్యా
హృతిచతుష్టయేన ॥ ఇతరోపాసనాభేదాన్దర్శయతి ॥ భూరిత్యాద
నా ॥ భూశబ్దవాచ్యోఽయంలోకః ॥ ఇతిపదోక్త్యా తద్వ్యాఖ్యాత్వార్థస్సూ
చ్యతే ॥ లోకస్తుభువనేజన ఇతికోశాదయంలోకః ॥ పరిదృశ్యమానస
ర్వజీవసమూహః । తంబ్రహ్మాకారేణయఉపాస్తే । తస్య వైషమ్యనై
ర్ఘృణ్యాదిదోషనివృత్తిద్వయాచిత్తవిశ్రాంతిరూపాత్మావాసాక్షాత్కా
రంభవతి ॥ అతస్తథాకర్తవ్యమిత్యుపాసనాభేదః ॥ ప్రథమః ప్రదర్శి
తః । సర్వత్రఇతిశబ్దో పూర్వపదవాచ్యత్వబోధనార్థః । వాశబ్దోవ
క్ష్యమాణోపాసనాభేదప్రదర్శనార్థః ॥ భువరితి ॥ అన్తరిక్షం ॥
భూతాకాశం । చిదాకాశంవా । బ్రహ్మత్వేనయఉపాసనంకరో
తి ॥ తస్య । చిత్తవిక్షేపనివృత్తిత ఆత్మసాక్షాత్కారంభవతీతిద్వి
తీయః ॥ సువరితి । లోక్యతే భక్తైరితిలోకః । అసౌలోకః
పరిదృశ్యమానఛాయాపురుషవిగ్రహః ॥ తంయఉపాస్తే ॥ తస్యదృష్టి
స్థిరత్వంకాలత్రయజ్ఞానంచభవతీతిభావః । తృతీయః । మహఇత్యా
దిత్యః । ఆదిత్యస్సూర్యః । తం ; సత్యమనిమిషదృష్ట్యాద్విఘటికాకా
లంపరశివత్వేనయఉపాసనంకరోతి । తస్య నేత్రమాలిన్యనివృత్తిపూ
ర్వకదృష్టిస్థిరత్వంసంభవతి ॥ తతోమోక్షస్సంభవతీతిచతుర్థభేదః ॥ ఆ
దిత్యేనవేతి । ఆదిత్యేన । సూర్యేణసర్వేలోకాః । సర్వజనాః ॥ మ
హీయన్తే । వృద్ధింప్రాప్నువంతీత్యర్థః । సూర్యోముఖ్యశరీరంసా
క్షివస్తుసరమాత్మనఇతిసాంబేచోపదిష్టం । అసౌయోఽవసర్పతినీలగ్రీవో
విలోహితఇతిశతరుద్రీయే । శివాత్మకత్వముపదిష్టం । భూరితివా
అగ్నిః । అగ్నిశబ్దేనభూతాగ్నిర్వాజాఠరాగ్నిర్వాప్రోచ్యతే । తంప
రశివత్వేనయఉపాసనాంకరోతి । ససర్వసిద్ధింప్రాప్నోతి । రుద్రోవాఏష
యదగ్నిరితిశ్రుతేః ॥ భువఇతి యఃప్రాణవాయుంవాయుంవా । సా
క్షాత్పరశివభావేన । దృష్టింతత్రనిక్షిప్య । ఉపాసనంకురుతే । తస్యమ
నోనిగ్రహాత్వాత్ శివానందస్సంభవతీతి । పంచమః । సువరితీ
తి । ఆదిత్యః । ఆదిత్యదేవతాత్మకనేత్రం । తస్మిన్లక్ష్యంకృత్వా ।
పరశివాత్మకత్వేనయఉపాస్తే । తస్యసర్వజ్ఞత్వంసంభవతీతిషష్ఠః ।
మహఇతి చంద్రమాః ॥ చంద్రదేవతాకమానసంపరశివత్వేనయ

ఉపాసనం కరోతి । బ్రహ్మాండస్థిత చంద్రం వా నిమిషదృష్ట్యా శివభావన
యోపాసనం । యః కరోతి సోఽపి మాయాపాశనివృత్తిం ప్రాప్నోతీ
తి భావః । ఇతి సప్తమః ॥ చంద్రమసేతి ॥ చంద్రమసా ॥ తద్దేవ
తాభిమానేన । చంద్రేణ ॥ ఇంద్రియాణి । సకలనక్షత్రాణి ॥
మహీయన్తే ॥ వర్ధయంతే ॥ ౨ ॥ భూరితి వేతి । ఋచః । ఋ
గ్వేదాభిమానచతుర్ముఖం సామాని । సామవేదాత్మకరుద్రంచ । యజూ
గంషి । యజుర్వేదదేవతాత్మకవిష్ణుం । మహాశబ్దవాచ్యం పరశివంచ ॥
యఉపాసనం కురుతే । తస్య । సర్వాభీష్టసిద్ధిర్భవతీతి । ఏకాద
శః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామితి శ్రుతేః । బ్ర
హ్మణా వేతి । బ్రహ్మణా । పరశివేన । సర్వే వేదాః । వేదాశ్చ ।
తదభిమానదేవతాః । మహీయంతే ॥ వర్ధయంతేత్యర్థః । భూరితి
వైరిణి ప్రాణః ॥ ఊర్ధ్వగతవాయుః । ఏతేన రేచకముపదిశ్యతే ॥ అపా
నః । శరీరాధోగమనశీలవాయుః ॥ ఏతేనపూరకముపదిశ్యతే । వ్యా
నశబ్దేనకుంభకముపదిశ్యతే । అన్నపదేనచి చ్చంద్రాదాగతసుధా
ధారోలక్ష్యతే ॥ అత్తీత్యన్నం ॥ అదభక్షణ ఇతి ధాతుః ॥ రస
నేంద్రియేణగృహ్యతఇత్యర్థః ॥ తేన । సర్వప్రాణాః । వర్ధయంతే ।
కించ । చతుర్విధాన్నేనవా । దశప్రాణాః వృద్ధిం ప్రాప్నువంతీతి భావః ।
ఏవం రేచకాదినాప్రాణాయామం యః కరోతి । తస్య మనశ్శుద్ధిరణిమాది
సిద్ధిశ్చభవతీతి శివయోగప్రతిపాదితశివాగమేషు బహుధా ప్రపంచి
తమితి । ద్వాదశ త్రయోదశ చతుర్దశ పంచదశ షోడశభేదాని ఉ
పాసనాని దర్శితాని । తా వా ఏతా ఇతి । చతస్రోఽపి వ్యాహృత
యః । చతుర్ధా । ఉక్తప్రకారేణచతుర్విధోపాసనా యుక్తా ఇత్య
ర్థః । చతస్రశ్చతస్రో వ్యాహృతయ ఇతి । భూరాద్యాశ్చ తస్రో వ్యా
హృతయోఽపి । ఉక్తప్రకారేణ ప్రత్యేకంచ తస్రః । అత షోడశ
వ్యాహృతిభిష్షోడశోపాసనాన్యుక్తానీతి భావః । తద్వేదనస్య ఫలమా
హ । తా యో వేద । షోడశవ్యాహృతిభిః ప్రతిపాదిత షోడశో
పాసనాని యో వేత్తి । సః ॥ బ్రహ్మ । అంతఃప్రాణ లింగరూపం
జ్యోతిర్మయం శివం జానాతీత్యర్థః । సర్వేఽస్మై దేవా ఇతి ॥ అస్మై ।
శివజ్ఞాననిష్ఠాగరిష్ఠాయ । సర్వే దేవాః । బలిం ॥ పూజాం ॥ ఆ
వహంతి ॥ కుర్వంతీత్యర్థః ॥ సర్వదేవాధికో భవతీతి శివజ్ఞానిమాహాత్మ్య
ప్రశంసాపరం శ్రోతవ్యమితి పంచమానువాకస్సమాప్తః ॥ ౫ ॥

శ్రీశివాయ పండిత గురవే నమః

షష్ఠానువాకప్రారంభః

ఓ ॥ స య ఏషోఽన్తర్హృదయ ఆకాశః ॥ తస్మిన్నయం పురుషో మనోమయః ॥ అమృతో హిరణ్మయః ॥ అన్తరేణ తాలుకే । య ఏష స్తన ఇవావలంబతే । సేన్ద్రయోనిః । యత్రాసౌ కేశాన్తో వివర్తతే ॥ వ్యపోహ్య శీర్షకపాలే । భూరిత్యగ్నౌ ప్రతితిష్ఠతి । భువ ఇతి వాయౌ ॥ ౧ ॥ సువరిత్యాదిత్యే ॥ మహ ఇతి బ్రహ్మణి ॥ ఆప్నోతి స్వారాజ్యం । ఆప్నోతి మనసస్పతిం । వాక్పతిశ్చక్షుష్పతిః ॥ శ్రోత్రపతిర్విజ్ఞానపతిః । ఏతత్తతో భవతి । ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ । సత్యాత్మ ప్రాణారామం ॥ మనఆనన్దం । శాన్తిసమృద్ధమమృతం ॥ ౨ ॥ ఇతి ప్రాచీనయోగ్యోపాస్స్వ ॥ వాయావమృతమేకం చ ॥ షష్ఠానువాకస్సమాప్తః ॥ ౬ ॥

భాష్యం ॥ స్థూలారుంధతీన్యాయేన అంతః ప్రాణలింగోపాసనాంగభూతభూరాద్యుపాసనామ్యుపదిశ్యేదానీం ప్రాణలింగసాక్షాత్కారహేతుభూతహృత్పుండరీకోపాసనం దర్శయతి । స య ఏష ఇత్యాదినా । యః హృదయస్యాంతః అంతర్హృదయః । తస్మిన్యః ఆకాశో వర్తతే । స ఏష ఉచ్యతే । తస్మిన్దహరపుండరీకాకాశే । సోఽయం పురుషః । పురిశయనాత్ । చేతనాచేతనప్రపంచమనేన పూర్ణత్వాత్పురుషః ॥ సాక్షాత్పరమశివః । శ్వేతాశ్వతరే । సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః ॥ సర్వవ్యాపీ చ భగవాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివః ॥ ౧ ॥ పురుషో వై రుద్రస్తన్మహో నమో నమః ॥ ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మ । పురుషం కృష్ణపింగళం ॥ ౧ ॥ తత్పురుషాయ విద్మహే మహాదేవాయ ధీమహి తన్నో రుద్రః ప్రచోదయాదిత్యాది బహుశ్రుతిషు । పురుషశబ్దస్య సాక్షాత్పరశివ । వాచకశబ్దత్వేన ప్రసిద్ధత్వాదిష్టం । మనోమయః ॥ మనః విజ్ఞానం । మనుతే జ్ఞానాంతర్గణః । తన్మయః । తద్రూపేణ భాసమానః ॥ ప్రాణేష్వంతర్మనసో లింగమాహురిత్యుక్తేః ॥ అమృతః । త్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపః । హిరణ్మయః । జ్యోతిర్మయః । నమో హిరణ్యబాహవే సేనాన్యే దిశాం చ పతయే నమో నమ ఇత్యాదిశ్రుతేః

హిరణ్యాయచనమః । హిరణ్యలింగాయనమః । నమోహిరణ్యబాహ
వేహిరణ్యవర్ణాయహిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ
ఉమాపతయే పశుపతయే నమోనమఇతి తైత్తిరీయేచ । హిరణ్మయ
త్వస్య । పరశివాసాధారణ ధర్మత్వేన బహుధా ప్రపంచితత్వాన్నా
స్మాభిరపరత్వం ప్రపంచితవ్యం । కించ కైవల్యే । హృత్పుండరీకం విరజం
విశుద్ధం విచింత్యమధ్యేవిశదం విశోకం । అచింత్యమవ్యక్తమనంత
రూపం శివం । ప్రశాంతమమృతం బ్రహ్మయోనిం । తదాదిమధ్యాంత
విహీనమేకం । విభుం చిదానందమరూపమద్భుతం । ఉమాసహాయం
పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ధ్యాత్వాము
నిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం । సమస్తసాక్షింతమసః పరస్తాదితి । నారా
యణేచ । దహ్రం విపాపం పరవేశ్మభూతమిత్యారభ్య । యః పరస్సమ
హేశ్వర ఇత్యంతేనదహరపుండరీకోపాస్యత్వం పరశివస్యైవాభినిర్దిష్టత్వా
న్ముముక్షూణాం దహరోపాసనే పరశివమూర్తామూర్తధ్యానం కర్తవ్య
మిత్యభిప్రాయార్థః । తస్యైవం లక్షణస్య । హృదయాకాశే । సాక్షాత్కృ
తస్య । ఇంద్రనామ్నాప్రాణలింగస్య ప్రతిపత్తయే । మార్గోఽభిధీయతే ।
హృదయాదూర్ధ్వం ప్రవృత్తాసుషుమ్నానాడీ శివయోగశాస్త్రేబహు
ధా ప్రతిపాదితా సాచ । అంతరేణ తాలుకే । మధ్యే తాలుకయోర్గ
తా । యశ్చైష తాలుకయోర్మధ్యే । భాగస్తనఇవావలంబతే ।
తస్యచాంతరేణేత్యనువర్తతే । యత్రచ । కేశాంతః । కేశానాంమూ
లః । మూలంవివర్తతే । విభాగేనవర్తతే । శిరోభాగ ఇత్యర్థః । తం
దేశంప్రాప్య । తతోనిస్సృత్య । వ్యపోహ్య । విభజ్య । విదార్యశీ
ర్షకపాలే । శిరః కపాలేనిర్గతాయా । సా । ఇంద్రయోనిః । ఇం
ద్రస్య । పరమైశ్వర్యయుక్తశివస్య । యోనిః । మార్గః । శివసా
క్షాత్కారహేతుభూతద్వారమిత్యర్థః । ఏవముపాసకః మనోమయప్రా
ణలింగదర్శకః । తన్మార్గాన్నిర్గత్య । భూరితివ్యాహృతిరూపోయోఽగ్ని
మండలంవర్తతే । తం ప్రాప్యతత్రప్రతిష్ఠతి । తతః కించిత్కాలం స్థిత్వాత
తః భువరితివ్యాహృతిరూపవాయుమండలే స్థిత్వా । తతఉత్థాయ । సు
వరితి । వ్యాహృతిరూపాదిత్యమండలం ప్రాప్యతత్రతిష్ఠతి । తతో
నిర్గత్య । మహ ఇతివ్యాహృత్యాత్మకపరంజ్యోతిస్వరూపబ్రహ్మణి ।
శిష్టే । తిష్ఠతి । తతస్స్వారాజ్యం । ప్రాణలింగతుల్యత్వం ।

ఆప్నోతి । ప్రాప్నోతి । హృత్పుండరీకమధ్యభాసమాన ప్రాణలింగోపాస
కః సుషుమ్నా నాడ్యా నిర్గత్య జిహ్వాంతర్గత మార్గేణ బ్రహ్మరంధ్రస్థా
స్య । తదూర్ధ్వభాగస్థిత వహ్నిమండల పవనమండలాది త్రయమండల
దృష్ట్వా తత్ తత్ర స్థిత్వా । తతస్త దూర్ధ్వస్థిత పరశివచిద్రూప ప్రకాశే
మల త్రయ నిర్ముక్తస్సన్ శుద్ధభావేన ప్రాణలింగ తుల్యో భూత్వా స్వయం ప్రా
ప్యతేతి భావః । తత్ప్రాణలింగోపాసనా సిద్ధపురుషః । మనసస్పతిం ।
మనః ప్రకాశకమ । మహాలింగరూపం । ఆప్నోతి । ప్రాప్నోతి । వా
క్పతిః । వాగింద్రియప్రకాశక గురులింగస్య రూపో భవతి । ఇదం
ఘ్రాణేంద్రియ ప్రకాశ కాచారలింగ స్యాప్యుపలక్షణం భవతి । చ
క్షుష్పతిః । నేత్రేంద్రియప్రకాశక శివలింగరూపో భవతి ॥ ఇదమపి ।
స్పర్శేంద్రియప్రకాశక చరలింగస్య ఉపలక్షణం భవతి ॥ శ్రోత్రప
తిః ॥ శ్రవణేంద్రియ ప్రకాశక ప్రసాదలింగరూపో భవతి ॥ విజ్ఞానప
తిః ॥ ముక్తజీవో భవతి । ఏతేన ॥ సర్వేంద్రియప్రకాశకమహాలింగా
ది సర్వస్వరూపకో ప్రాణ లింగోపాసనా వశాద్భవతీత్య భిప్రాయః । ఏ
తత్ తతో భవతీతి ॥ తతః । ప్రాణలింగోపాసనానంతరం । తదుపాసక
శివయోగీ ॥ ఏతత్ । వక్ష్యమాణభావలింగస్వరూపో భవతి । తద్భా
వలింగః కీదృశమిత్యాశంక్య దర్శయతి । ఆకాశశరీరమిత్యాదినా । అస
మంతాత్ కాశతీత్యాకాశః ॥ చిచ్ఛక్తిః । సభూతాకాశః ॥ తచ్ఛరీర
మస్యేత్యాకాశశరీరం । శీర్యత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా పరమేశ్వరశక్తేర్నాశస్సం
భవతీతి చేన్న । ప్రళయేశస్యాస్సంకుచితత్వం । సృష్టౌ వికాసకత్వం
నతుస్వరూపనాశః । పండితారాధ్యకృత శ్రీకరభాష్యే । లోకవత్తులీ
లా కైవల్యమితి బ్రహ్మసూత్రే ॥ పరమేశ్వరశక్తేః సృష్టౌ వికాసత్వం ।
ప్రళయే సంకుచితత్వం । సంకోచవికాసాదికం సర్వం శక్తేరేవ । నతు
శక్తస్య । యథా ఐంద్రజాలిక శక్తివత్ ॥ అత ఏవ ॥ శక్తేస్సంకుచిత
త్వం నిర్గుణత్వం । శక్తేర్వికాసకత్వం సగుణత్వ మిత్యపి బహుధారాద్ధాంతి
తం । కిం తత్ । ప్రకృతం । బ్రహ్మ । భావలింగమిత్యర్థః । ప్రాణా
రామం । ప్రాణానాం । ఆరామో । ఆక్రీడా । యస్మిన్ తత్ ప్రా
ణారామం । సుషుప్తికాలే ప్రాణాదీనాం । కారణశరీరప్రకాశకభావలిం
గే । ఆనందరసం భవాత్ । ఉక్తం । ప్రాణేషు ఆరమతీతి వా ॥ ప్రా
ణారామం ॥ ప్రాణేష్వం తర్మన సోలింగ మా హరితి శ్రుతేః ।

తో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ । ఏష హ్యే వానందయాతీతి శ్రుతేశ్చ
మనఆనందః ॥ మనసి ఆనందో యస్యాసః । మనఆనందః ॥ మనశ్శబ్దేనజ్ఞా
నశక్తిర్ద్యోత్యతే ॥ తస్యామానందో యస్యాసౌ । మనఆనంద ఇత్యే
కోర్థః । బాహ్యకరణ నిరపేక్షకజ్ఞానభావః । తథాకైశ్చిత్ । అపా
ణిపాదోహ్యచింత్యశక్తిః । పశ్యత్యచ । చక్షుస్సశృణోత్యకర్ణః
ఇతి । ఇదమేవజ్ఞాపకం । శివోపాసకానాం సమాధికాలే । బాహ్యకర
ణనిరపేక్ష శుద్ధశక్త్యా శివానందానుభవస్సంభవతీతి । శాన్తిః శా
న్త్యాసమృద్ధః ॥ శాన్తిసమృద్ధః । నిత్యతృప్తమిత్యర్థః । అమృతమనా
దిముక్తం । ఏవం । పూర్వోక్తధర్మవిశిష్టం భావలింగాఖ్యం బ్రహ్మ
హే ప్రాచీనయోగ్య । శుద్ధజీవ । తన్మాముక హేశిష్య త్వం । ఉపా
స్స్వ ॥ ఉపాసనం కుర్వితి గురుణాశిష్య మాజ్ఞాపితమితి షష్ఠానువాకస్స
మాప్తః ॥ శ్రీపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

శిక్షావల్లీసప్తమానువాకప్రారంభః

మూలం ॥ పృథివ్యన్తరిక్షం ద్యౌర్దిశోవాంతరదిశః ॥ అగ్నిర్వా
యురాదిత్యశ్చంద్రమా నక్షత్రాణి ॥ ఆపఓషధయో వనస్పతయ ఆ
కాశఆత్మా । ఇత్యధిభూతం । అథాధ్యాత్మం ॥ ప్రాణోవ్యానో
పానస్సమానః । చక్షుశ్శ్రోత్రం మనోవాక్త్వక్ । చర్మమాగ్ంస
గ్ంస్నావాస్థిమజ్జా । ఏతదధివిధాయ ఋషిరవోచత్ । పాఙ్క్తంవా ఇ
దగ్ంసర్వం । పాఙ్క్తేనైవపాఙ్క్తగ్ంస్పృణోతి ।సర్వమేకంచ । ఇతిసప్త
మానువాకస్సమాప్తః ॥

భాష్యం ॥ శ్రీమన్నిఖిల వేదవేదాంతాగమ పురాణాది ప్రతిపాదక
స్య సర్వచిదచిదాకార భిన్నాభిన్నశక్త్యై । రభిన్నాద్వితీయ వైభవస్య ।
భవశివశర్వోగ్రభీమ పశుపతిరుద్ర మహాదేవ శంకరేశ శంభుమహేశ్వ
రేశ్వరాత్మ బ్రహ్మాది పర్యాయ వాచకశబ్దసార ప్రకాశక సుమహితవి
లాసస్య । స్వలీలావిస్ఫూర్త సకలచేతనోపాసనానుకూలనిరతిశయని
త్యవైభవ ప్రదాయకస్య । త్యాగభోగయోగ సాక్షిక శరీరత్రయగ
తేష్టలింగ ప్రాణలింగ భావలింగ సాక్షిక పరమేశ్వరస్య ॥ ఉపాసనాత్ర
యం సంప్రతిపాద్య । ఇదానీంతదంగ భూతపృథివ్యాది పాఙ్క్తోపాసనం

దర్శయతి ॥ పృథివ్యంతరిక్ష మిత్యాదినాపఙ్క్తసంఖ్యాయోగాత్పఙ్క్తిత్వం దస్సమ్పత్తిః । తతఃపాఙ్క్తత్వం సర్వస్య । పాఙ్క్తశ్చయజ్ఞః । పఙ్క్తపదాపఙ్క్తిః ॥ పత్నీయజమానదైవమానువితాని । పంచపదవాచ్యాని । పాఙ్క్తోయజ్ఞఇతిశ్రుతేః । తేనయత్సర్వం । లోకాద్యాత్మకంచపాఙ్క్తంపరికల్పయతి । యజ్ఞమేవపరికల్పయతి । తేనయజ్ఞేనపరికల్పితేన । పాఙ్క్తాత్మకంపరశివమనుకరోతి । పురోయజ్ఞేనకల్ప్యతామాత్మా యజ్ఞేన కల్ప్యతాం యజ్ఞోయజ్ఞేనకల్ప్యతామిత్యాదిశ్రుతిషు । ఆహెూరాజానమధ్వరస్య రుద్రగ్ంహోతారమిత్యాది శ్రుతిషుచ । యజ్ఞపదవాచ్యత్వ యజ్ఞేశ్వరత్వాదిధర్మాణాం పరశివా సాధారణ ధర్మత్వేననిర్దేశాత్ । తదేతద్ధమిత్యాశంకాయామాహ ॥ పృథివ్యాదీ పంచకం లోకపాఙ్క్తం । అగ్న్యాదిపంచకం । దేవతాపాఙ్క్తం । అపాదిపంచకం భూతపాఙ్క్తం । ఆత్మా । శివః । భూతకారణత్వాత్ । ఇత్యధిభూతమితి । అధిలోకాధిదైవతపాఙ్క్తద్వయోపలక్షణార్థం । అథ । అనంతరమధ్యాత్మపాఙ్క్తత్రయంవక్ష్యతే । ప్రాణాదివాయుపాఙ్క్తం । చక్షురాదింద్రియపాఙ్క్తం ॥ చర్మాదిధాతుపాఙ్క్తం । ఏతావదిదంస ర్వమధ్యాత్మం । బాహ్యంచపాఙ్క్తమేవేత్యేత దేవమధివిధాయ । పరికల్ప్య । ఋషిః । ఏతద్ర్శనసంపన్నఃకశ్చిదృషిః । అవోచత్ । అభాణీత్ ॥ కిమిత్యాహ పాఙ్క్తంవాఇదంసర్వమితి । పాఙ్క్తమేవ ॥ ఆధ్యాత్మికేన । సంఖ్యాసామాన్యాత్ । పాఙ్క్తం బాహ్యం । స్పృణోతి ॥ బలయతి । పాలయతి । శివస్వరూపానుసంధానరూపసామ్రాజ్యఫలభూత ఇతికశ్చిదృషిర్వోచదితి భావః ॥ సప్తమానువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ ❀ ॥

శ్రీశివాయపండితగురుచరణాభ్యాంనమః

శిక్షావల్ల్యష్టమానువాకప్రారంభః

మూ ॥ ఓమితిబ్రహ్మ । ఓమితీదగ్ంసర్వం । ఓమిత్యేతదనుకృతిర్హస్మవా । అప్యోశ్రావయే త్యాశ్రావయన్తి । ఓమితీసామానిగాయన్తి । ఓగ్ంశోమితిశస్త్రాణిశగ్ంసన్తి । ఓమిత్యధ్వర్యుః ప్రతిగరంప్రతిగృణాతి । ఓమితిబ్రహ్మాప్రసౌతి । ఓమిత్యేతదగ్నిహోత్రమనుజానాతి । ఓమితిబ్రాహ్మణః । ప్రవక్ష్యన్నాహ । బ్రహ్మోపాప్నవానితి । బ్రహ్మైవోపాప్నోతి । ఓందశ ॥౧ ॥

భాష్యం ॥ ఏవంప్రాజ్ఞస్వరూపేణ పరశివోపాసనముక్త్వా । ఇదానీం
మూర్తామూర్త పరశివోపాసనాంగభూతప్రణవోపాసనా క్రమమా
చష్టే । ఓమితీత్యాదినా । ఇతిశబ్దస్స్వరూపపరిచ్ఛేదార్థః । ఓంకారస్య ।
పరశివప్రతిపాదకత్వాత్ తత్సాక్షాత్కార ముఖ్యహేతుత్వాచ్ఛివాగ
మేషు ముముక్షూణాముపయోగిత్వేన లయయోగే ప్రణవ నా
దానుసంధాన విధాన మనేకధాపరమేశ్వరేణ । ప్రతిపాదనాత్ । బ్ర
హ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోధిపతి ర్బ్రహ్మా శివోమే అస్తు సదాశివోమితి శ్రుత్యా ।
పరశివాత్మకత్వేన ప్రతిపాదనాచ్చ । ఓంకారస్యబ్రహ్మాత్మకత్వే నస్తుతిస్స
మంజసమేవభవతి ॥ ఓమితీదగ్ంసర్వమితి । అతఏవఓంకారస్యసర్వాత్మ
కత్వముపపద్యత ఇత్యర్థః । ఓంకారస్యేత్యర్థఉత్తరగ్రంథః ॥ ఓమిత్యేతద
నుకృతీతి । సర్వస్యాపి । ఓంకారోఽనుకృతిర్భవతి । హ । స్మ । వై
ఇతిప్రసిద్ధార్థకాః । ఓంశ్రావయేదితి । అపిచ । ఓంశ్రావయేతిప్రైష
పూర్వకమాశ్రావయన్తి । ఓమిత్యుపక్రమ్యోద్గాతారస్సామానిగాయన్తి ।
ఓగ్ంశోమితి । హోతారోపిఓమిత్యుపక్రమ్యైవ శం సంతీత్యర్థః । ఓమి
త్యధ్వర్యురితి । హోతరిశంసతి । అధ్వర్యుః ప్రత్యృచం ఓమిత్యను
మోదతే । గీతిరహితాఋచః । శస్త్రాణీత్యుచ్యంతే । ఓథామోదైవే
తిశంసతోహోతుః । ప్రోత్సాహనం । ప్రతిగరః । శాకంపచతీత్యాది
వత్ప్రతిగరం । ప్రతిగృణాతి । ప్రతిగృహ్ణాతీత్యర్థః । ఓమితిబ్రహ్మా । ప్ర
స్తౌ తి । అనుజానాతి । అనుజ్ఞాందదాతీత్యర్థః । ఓమిత్యగ్నిహోత్ర
మితి । జుహోమీత్యుక్తే ఓమిత్యనుజ్ఞాంప్రయచ్ఛతి । ఓమితిబ్రాహ్మణఇతి
యోబ్రాహ్మణః । బ్రహ్మ । పరశివం । తముపాప్నవానీతి । ఆత్మా
నం । ప్రవక్ష్యన్ । ధ్యానంకుర్వన్ । ఓమిత్యేవ । ఓంకార రూపస
దాశివమేవస్మరణంకరోతి । సచ । తేన । ఓంకారరూపసదాశివస్మర
ణపూర్వకధ్యానేన । బ్రహ్మపరశివం । ప్రాప్నోతి । ఆప్నోత్యేవ । ఏ
తేన । రసవేధేనతామ్రాదికం యథాస్వభావసిద్ధతామ్రత్వాదికంవిహా
య హేమత్వంయథాప్నోతి । క్రిమిః । కీటకభృంగధ్యానేనస్వాభావికక్రి
మిత్వనివృత్తిపూర్వకభృంగత్వం యథాప్రాప్నోతి । తథా । పరశివా
త్మకత్వేన ప్రణవోపాసనం యోజీవః కరోతి । సస్తథైవ । స్వాభావి
కజీవత్వనివృత్తి పూర్వకశివత్వంప్రాప్నోతీతి రహస్యముపదిష్టమిత్యష్ట
మానువాకస్సమాప్తః ॥ శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు

శ్రీశివాయపండితగురుచరణాభ్యాంనమః

శిక్షావల్లీ నవమానువాకప్రారంభః

మూలం ॥ ఋతంచస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । సత్యంచ స్వాధ్యాయప్రవచనేచ । తపశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । దమశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । శమశ్చ స్వాధ్యాయప్రవచనేచ । అగ్నయశ్చ స్వాధ్యాయప్రవచనేచ । అగ్నిహోత్రంచ స్వాధ్యాయప్రవచనేచ । అతిథయశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । మానుషంచస్వాధ్యాయప్రవచనేచ ॥ ప్రజా చస్వాధ్యాయ ప్రవచనేచ ॥ ౧ ॥ ప్రజనశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । ప్రజాతిశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । సత్యమితిసత్యవచారాథీతరః । తపఇతితపోనిత్యః పౌరుశిష్టిః । స్వాధ్యాయప్రవచనేఏవేతినాకోమౌద్గల్యః । తద్ధితపస్తద్ధితపః । ప్రజాచ స్వాధ్యాయప్రవచనేచషట్చ । ఇతినవమానువాకస్సమాప్తః ॥ ❀ ॥

భా ॥ పూర్వోక్తదహరపుండరీకాంతర్గత ప్రాణలింగాద్యుపాసనస్యైవస్వాభావిక జీవత్వ నివృత్తిపూర్వక శివత్వప్రాప్తి సంభవా ద్వ్యస్థాస్థూలోపాసనాంగ భూతనిత్యనైమిత్తికాదినిఖిల కర్మణాం నిరవకాశప్రసంగః ప్రసజ్యేతఇతిమత్వా । నిత్యుక్తకర్మణాంసర్వేషాంచరమపురుషార్థసాధనత్వముపపాదయతి । ఋతమిత్యాదినా । ఋతం । మానసిపరమేశ్వరారాధనం । ఋతంమానసికాపూజేతిశివాగమోక్తేః ॥ స్వాధ్యాయః । వేదవేదాంగాధ్యయనం । ప్రవచనం । అధ్యాపనం । ఋతస్వాధ్యాయ ప్రవచనానిస దాకర్తవ్యానీత్యర్థః । సత్యం । సత్యవచనం । పత్త్వ్యం । తపః । గాయత్రీపంచాక్షర్యాదివైదికమంత్రైర్నియమపూర్వకానుష్ఠానం । దమః ॥ బాహ్యేంద్రియనిరోధః । శమః । చిత్తవృత్తినిగ్రహః । అగ్నయశ్చ । ఆధాతవ్యాః । అగ్నిహోత్రం । హోతవ్యం । అతిథయశ్చపూజ్యాః ॥ మానుషం ॥ గురుచరేశ్వరపూజాదికర్మకర్తవ్యం । ప్రజాశ్చఉత్పాద్యాః ప్రజనః ॥ ప్రజననం । ఋతౌభార్యాభిగమనమిత్యర్థః । ప్రజాతిః । పౌత్రోత్పత్తిః । సర్వైరేతైఃకర్మభిర్యుక్తస్యాపి । స్వాధ్యాయప్రవచనే యత్నతోఅనుష్ఠేయేఇత్యర్థసూచనాయ సర్వైస్సహస్వాధ్యాయప్రవచనగ్రహణం సత్యంవచోయస్యాసౌ । సత్యవచాః । రథీతరస్యాపత్యం రాథీతరః ।

తన్నామకఋషిః । సత్యమితి । సత్యమేవప్రధానమితి మన్యతే ఇత్యర్థః । తప ఇతి తపసి నిత్యః । తపోనిత్యః అనవరతతపస్వీత్యర్థః । పౌరుశిష్టిః । తన్నామకఋషిః । తప ఇతి । మితాహారాదినా మంత్రయోగప్రకారేణ । శివ యవపరమేశ్వర ధ్యానమేవ ప్రధానమితి మన్యతే ఇతి భావః । స్వాధ్యాయమేతి । ముద్గలస్యాపత్యం పుమాన్ మౌద్గల్యః । నాకః । తన్నామకఋషిః । స్వాధ్యాయప్రవచనే ఏవ అనుష్ఠేయే ఇతి మన్యతే । తద్ధి తపః । యస్మాత్స్వాధ్యాయప్రవచనే ఏవ తపః । తస్మాత్తే ఏవ అనుష్ఠేయే ఇతి । ఉక్తానామపి సత్య తపస్స్వాధ్యాయప్రవచనానాం పునర్గ్రహణమాదరార్థం యస్మాత్స్వాధ్యాయాధీనం హి అర్థగ్రహణం । అర్థజ్ఞానాధీనం చ పరం శ్రేయః । ప్రవచనం తదవిస్మరణార్థం ధర్మవృద్ధ్యర్థం తత స్స్వాధ్యాయ ప్రవచనయోరాదర ఇతి నవమానువాకస్సమాప్తః ॥ ❀

శ్రీశివాదుపండితగురవేనమః

దశమానువాకప్రారంభః

మూ॥ అహం వృక్షస్య రేరివా । కీర్తిః పృష్ఠం గిరేరివ । ఊర్ధ్వపవిత్రో వాజినీవ స్వమృతమస్మి । ద్రవిణగ్ం సువర్చసం । సుమేధా అమృతోక్షితః ॥ ఇతి త్రిశఙ్కోర్వేదానువచనం ॥ అహగ్ం షట్ ఇతి దశమానువాకః ॥ ❀ ॥

భా॥ పూర్వోక్తధర్మానుష్ఠానజన్యచిత్తశుద్ధివిశిష్టపురుషస్య కృతకృత్యతాప్రకటనమంత్రమిదం ॥ అహమితి । అహం । వృక్షస్య । వృక్షవచ్ఛేద్యమానాహంకారాదేః । రేరివ ॥ సా । ఛేదనకర్త్రీ భూయాసమిత్యర్థః । రిజిత్యయ ఇత్యస్మాద్వ్యజ్లగన్తాత్ । అన్యేభ్యోపి దృశ్యత ఇతి క్వని రూపం । నిరస్తదేహాద్యభిమాన ఇతి భావః । కీర్తిః । కీర్తిమాన్ । కమివేతి చేత్ గిరేః పృష్ఠమివ ॥ శ్లాఘ్యగుణశాలితయా ఔన్నత్యకీర్తిమానస్మీత్యర్థః । ఊర్ధ్వపవిత్రః । ఊర్ధ్వం । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభిః ఆర్యమాణతయా సర్వశ్రేష్ఠం । పవిత్రం । లింగం । యస్యాసౌ అహం । ఊర్ధ్వపవిత్రః । పవిత్రం తే వితతం బ్రహ్మణస్పతే ప్రభుర్గాత్రాణి పర్యేషి విశ్వత ఇతి శ్రుతేః । సాక్షాద్రుద్రోహమస్మీత్యర్థః । తథా । ప్రాణలింగాంగసంబంధీ సరుద్రో నాత్ర సంశయ ఇతి శివాగమోక్తేః । వాజినీవ । వాజివత్సూర్య ఇవ । అమృతం । సాధనాంతరనిరపేక్షతయా భాసమాన

పరశివ స్వరూపమస్మి యతః పరశివస్వరూపోస్మి । అతఃద్రవిణగ్ం । ప
రమైశ్వర్యశాలీ॥ సువర్చసం । నిరతిశయకాంతిమాంశ్చ॥ అస్మీతి శేషః ।
సుమేధాః త్రైలధారావదనవరత శివధ్యానబుద్ధిమాన్ । అమృతః ।
నాశప్రతియోగిత్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపఇతి భావః । అక్షితః । ష
డ్భావవికారరహితశ్చఅస్మీత్యనువర్తతే । ఇతి ఏవం । పరశివస్వరూప
భూతస్య ॥ త్రిశంకరుషేః । వేదః । వేదనం ॥ శివైక్యజ్ఞానం । అ
ను । అనుస్మృత్యవచనం । ఆత్మనః ॥ స్వాభావికజీవత్వనివృత్తిపూర్వక
శివత్వప్రాప్తిమాహాత్మ్య ప్రకటనమంత్రోమితియావత్ । ఇతిదశమాను
వాకస్సమాప్తః ॥ శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఏకాదశానువాకప్రారంభః

మూ ॥ వేదమనూచ్యాచార్యోంతేవాసినమనుశాస్తి ॥ స
త్యంవద । ధర్మంచర । స్వాధ్యాయాన్మాప్రమదః । ఆచార్యా
యప్రియంధనమాహృత్య ప్రజాతంతుంమావ్యవచ్ఛేత్సీః ॥ స
త్యాన్నప్రమదితవ్యం । ధర్మాన్నప్రమదితవ్యం । కుశలాన్నప్ర
మదితవ్యం । భూత్యైనప్రమదితవ్యం । స్వాధ్యాయ ప్రవచ
నాభ్యాం నప్రమదితవ్యం ॥ ౧ ॥ దేవపితృకార్యాభ్యాంనప్ర
మదితవ్యం । మాతృదేవోభవ । పితృదేవోభవ । ఆచార్యదే
వోభవ ॥ అతిథిదేవోభవ । యాన్యనవద్యానికర్మాణి । తానిసే
వితవ్యాని నోఇతరాణి । యాన్యస్మాకగ్ం సుచరితాని ॥
తానిత్వయోపాస్యాని ॥ ౨ ॥ నోఇతరాణి । యేకేచాస్మచ్ఛ్రే
యాగ్ంసోబ్రాహ్మణాః । తేషాంత్వయాసనే । నప్రశ్వసితవ్యం ।
శ్రద్ధయాదేయం ॥ అశ్రద్ధయాదేయం । శ్రియాదేయం । హ్రి
యాదేయం । భియాదేయం । సంవిదాదేయం ఆథయదితేకర్మ
విచికిత్సావావృత్తవిచికిత్సావాస్యాత్ ॥ 3 ॥ యేతత్రబ్రాహ్మణా
స్సమ్మర్శినః । యుక్తాఅయుక్తాః । అలూక్షాధర్మకామాస్స్యుః ॥
యథాతేతత్రవర్తేరన్ । తథాతత్రవర్తేథాః । అథాభ్యాఖ్యాతే
షు । యేతత్రబ్రాహ్మణాస్సమ్మర్శినః । యుక్తాఅయుక్తాః । అ
లూక్షాధర్మకామాస్స్యుః ॥ యథాతేతేషువర్తేరన్ తథాతేషువ

ర్తేరన్ । తథా తేషు వర్తేథాః । ఏష ఆదేశః । ఏష ఉపదేశః । ఏషా వేదోపని
షత్ । ఏతదనుశాసనం । ఏవముపాసితవ్యం । ఏవము చైతదుపాస్యం ।
స్వాధ్యాయప్రవచనాభ్యాం న ప్రమదితవ్యం । తాని త్వయోపా
స్యాని । విచికిత్సా వా స్యాత్తేషు వర్తేరన్ సప్త చ । ఇత్యేకాద
శానువాకస్సమాప్తః ॥ ❀ ॥

భా ॥ పూర్వానువాకే మోక్షాంగభూతధర్మాణి సామాన్యతో బోధ్య ।
ఇదానీం తద్దృఢప్రత్యయార్థం ప్రభుభృత్యన్యాయేన గురుశ్శిష్యమాజ్ఞా
పయతి । సత్యం వదేత్యాదినా । సత్యం । నేత్రశ్రోత్రాదీంద్రియప్రత్య
క్షతయా యన్మనోవేద్యం భవతి । తదేవ బ్రూహి । ధర్మం శ్రుతిస్మృత్యా
గమాదిప్రతిపాదితం । యద్ధర్మమస్తి । తదాచర । కురు । స్వాధ్యాయేతి
వేదవేదాంగాధ్యయనే ప్రమాదం మాకార్షీరిత్యర్థః । ఆచార్యాయేతి
గురవే దక్షిణాం దత్త్వా । తదనుజ్ఞయా వంశవృద్ధయే జాయాం స్వీకుర్విత్యర్థః
కుశలమితి । గురుచరేశ్వరపూజాదిషు జాగరూకో భవేత్యర్థః । భూత్యై
ఇతి భూత్యై । భస్మనే । న ప్రమదితవ్యం । విస్మృతం మాకుర్విత్య
ర్థః । కుశలాన్నేచేత్ । మద్యం పీత్వా గురుదారాంశ్చ గత్వా । స్వర్ణస్తేయం
బ్రహ్మహత్యాం చ కృత్వా । భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యాశయానో రుద్రాధ్యా
యీ ముచ్యతే సర్వపాపైరితి శ్రుతౌ । సర్వపాపక్షయముఖ్యహేతుత్వో
పదేశాత్ । కాలాగ్నిరుద్రాథర్వణశిరః ప్రభృత్యుపనిషత్సు మోక్షాం
గపాశుపతవ్రతముఖ్యాంగత్వేన చోపదేశాత్ । బోధాయనసూత్రే ।
భూత్యై న ప్రమదితవ్యమితి మంత్రస్య । భస్మధారణే వినియోగదర్శనా
త్ । బృహజ్జాబాలే । త్రిపుండ్రం యే వినిందంతి నిందంతి శివమేవ తే ।
ధారయంతి తు యే భక్త్యా ధారయంతి తమేవ తే ఇతి త్రిపుండ్రధారణనింద
కస్య అమంగళప్రాప్తిహేతుత్వోపదేశాచ్చ । కించ । చతుర్థానువాకే
పశుధనాది సంపదం స్వేనైవ ప్రార్థితత్వాత్ । అత్ర భూతిః సదస్యైశ్వ
ర్యార్థత్వేన న వక్తుం శక్యం । మాతృదేవో భవ । పితృదేవో భవ । ఆచా
ర్యదేవో భవ । అతిథిదేవో భవ । ఏతే సర్వే దేవవత్పూజనీయా ఇత్యర్థః ।
గర్భధారణపోషాభ్యాం పితుర్మాతా గరీయసీతి న్యాయమనుసృత్య ప్ర
థమం మాతృపదముపాత్తం । అత ఏవ సన్న్యాసినామపి మాతృవందన
మావశ్యకం భవతి । యాన్యస్మాకమితి । శాస్త్రప్రసిద్ధశిష్టాచారాణి కురు ।
శాస్త్రవిరుద్ధశిష్టాచారాణి మాకురు । యే కే చేతి త్వదుత్కృష్టా బ్రాహ్మణాస్తై

స్వహసమానత్వయ్యాయా మాసనేచ । నవిస్మరణీయ మిత్యర్థః । శ్రద్ధయా దే
యం । వినయభక్తి పూర్వకత్వేన దేయం । అశ్రద్ధయేతి సత్వరం దేయ
మిత్యర్థః । శ్రియేతి । సంతుష్టాంతరంగేన దేయం । భియేతి సమ్యగకరణే
ప్రత్యవాయో భవిష్యతీతి భీత్యా దేయం । సంవిదేతి శివయోగిని సంతు
ష్టే తత్తుష్టో భవతి శంకరః । తంస్పృష్ట్వా తన్మయం విశ్వం తృప్తిమేతి చరాచరమితి
జ్ఞాత్వా । తాదృశజ్ఞానేన దేయమిత్యర్థః । అథయదిత్యాది అత్రైవం వర్త
మానస్య । తే । తవ । కర్మ । శ్రౌతస్మార్తాదికం । వృత్తం । అ
నిగీతశిష్టాచారం । తత్ర । విచికిత్సా యది స్యాత్ సందేహో యది భ
వేత । యేతత్ర । తస్మిన్దేశే । కాలేవా బ్రాహ్మణాః । తత్రకర్మా
చారయుక్తాః శివ్యావహితేన సంబంధః కర్తవ్యః । సమ్మర్శినః । విచారద
క్షాః । యుక్తాః । వేదశాస్త్రేష్వభిరతాః । అయుక్తాః । విశేషశా
స్త్రవిచారదక్షాః । అలూక్షాః । అరిషడ్వర్గరహితాః ॥ ధర్మకామాః
స్రక్చందనాదివిషయాభిలాషత్యాగినః । తేయథాతత్ర తస్మిన్కర్మణి ।
వృత్తేవా । వర్తేరన్ । తథాత్వమపి వర్తేథాః ॥ అథాభ్యాఖ్యాతేషు ।
అభ్యుక్తాః । దోషేణసందిహ్యమానేనసంయోజితాః । కేనచిత్
తేషుచ । యథోక్తంసర్వముపనయే । ద్వైతత్రైత్యాదినా । ఎషఆదేశః ।
విధిః । ఏషఉపదేశః పుత్రాదిభ్యః పిత్రాదీనామపి ॥ ఏషావేదోపనిష
త్ । వేదార్థఇత్యేతత్ । ఏతదనుశాసనం ॥ ఈశ్వరవచనం । ఆదేశ
వాక్యస్యవిధేరుక్తత్వాత్ । సర్వేషాం ప్రమాణభూతానామ
నుశాసనమేతత్ ॥ యస్మాదేవం । తస్మాదేవం । యథోక్తంసర్వముపా
సితవ్యం । కర్తవ్యం । ఏవముచైతదుపాస్యం ఉపాస్యమేవచైతత్ ।
నానుపాస్యమిత్యాదరార్థంపునరుక్తిః । * । అత్రేదంవిచార్యతే । తమేవంవి
దిత్వాఽతిమృత్యుమేతినాన్యః పంథావిద్యతేయనాయ । బ్రహ్మవేద బ్ర
హ్మైవభవతి । ఈశంజ్ఞాత్వాఽమృతా భవంతి । తరతిశోకమాత్మవి
త్ । జ్ఞాత్వాశివం శాంతమత్యంతమేతి ఇత్యాదిశ్రుతిషు । తత్వజ్ఞాన
స్యమోక్షస్యముఖ్యహేతుత్వేన విధీయతే । నకర్మణానప్రజయాధ
నేనత్యాగేనైకేఅమృతత్వమానశురితి । పరీక్ష్యలోకాన్ కర్మచితాన్బ్రా
హ్మణోనిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతఃకృతేనేత్యాదిశ్రుతిషు । కర్మణాంమో
క్షసాధనత్వనిరాకరణాత్ । ఆత్మావారేద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యోమంతవ్యోనిది
ధ్యాసితవ్యఇతిశ్రుతౌ । శ్రవణాదీనాం చ మోక్షముఖ్యాంగత్వోపదేశాచ్చ

పూర్వోక్త మానసికదహరాద్యుపాసనం సత్యవచనాది బాహ్యకర్మా
చరణంచ ముముక్షూణాం నహిరిగ్రాహ్య మితిచేదుచ్యతే । తమేవం
విదిత్వాతిమృత్యు మేతీతిజ్ఞాన ప్రధానవాదకశ్రుతీనా। ముపాసనాజ్ఞానపర
త్వేనమోక్ష జనకత్వం । తథాహి ॥ శ్రద్ధాభక్తిధ్యాన యోగాదవే
హి । ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశందహతిపండితః ॥ ఉమాసహాయం
పరమేశ్వరంప్రభుంత్రిలోచనం నీలకంఠంప్రశాంతం । ధ్యాత్వామునిర్గ
చ్ఛతిభూతయోనింసమస్త సాక్షిం తమసః పరస్తాత్ । ౧ ॥ తపసాబ్ర
హ్మవిజిజ్ఞాసస్వేత్యాదిశ్రుతిశ తేషుఉపాసనా రూపజ్ఞానస్యైవ మోక్షాం
గభూతత్వేనోపదేశాత్ । జ్యోతిశ్శాస్త్రాదిజ్ఞానవత్కేవలవిచారజ్ఞానస్య
న మోక్షోప యోగిత్వం సిధ్యతి । కించ । తమేవం వేదానువచనేన
బ్రాహ్మణా వివిదిషంతి ః యజ్ఞేనదానేన తపసానాశకే నేత్యాదిశ్రుతి
షు । కర్మణామపి బ్రహ్మవిద్యాంగోప దేశాత్ । కర్మణాం మోక్షాం
గోపయుక్త్యభావే । సత్యత్వాదికర్మప్రతిపాదక విధివాక్యానాందత్తాం
జలిప్రసంగాత్సత్కర్మానుష్ఠానాభావే।పాపక్షయద్వారాచిత్తశుద్ధ్యయోగా
త్। చిత్తశుద్ధ్యభావేసాధనచతుష్టయాసంభవాత్।తదభావేనిర్మోక్షప్రసంగా
చ్చ।ముముక్షూణాంశ్రుతిస్మృత్యుక్తమోక్ష కర్మానుష్ఠానమావశ్యకమేవ ।
తథాభగవతా వ్యాసేన । స్కాందేశంకర సంహితాయాం । స్పష్ట
ముపదిష్టం ॥ శ్లో ॥ స్వజాతివిహితాద్ధర్మాద్వేదస్మృత్యు దితాచ్ఛ్రు
తాత్ । పుంసఃపాప నివృత్తిస్స్యాత్తయా శుద్ధిస్తుచేతసః । చిత్తశు
ద్ధ్యాచ విశ్వాస శ్శ్రుతిస్మృతిషు జాయతే । తస్మాద్భక్తిర్భవేత్పుంసాం ।
శివేపరమకారణే । భక్త్యాజ్ఞాయేత సతతం । సంసృతేర్దోషదర్శనం ।
తస్మాదిహపరత్రాపి । భోగేషువిరతిర్భవేత్ । తయావేదాంతవాక్యా
ర్థే । శివరూప ప్రకాశకం । సమ్యజ్ఞానం భవేత్తేనముక్తిః పుంసోభవేద్ధ్రు
వం । తస్మాన్మాహేశ్వరో విప్రశ్శ్రుతి స్మృత్యుక్త మోదితం । వర్ణాశ్ర
మోచితంధర్మం । ప్రాణత్యాగేపినత్యజేదితి । పాద్మేశివగీతాయామ
పి ॥ కోటిజన్మార్జితైః పుణ్యైశ్శివేభక్తిః ప్రజాయతే । ఇష్టాపూర్తాదిక
ర్మాణి । యేనాచరతిమానవః ॥ శివార్పణధియాకామాన్ప రిత్యజ్యయ
థావిధీత్యాది నాస్పష్ట ముపదిష్టం । సత్కర్మానుష్ఠాన స్యమోక్షోప
యోగిత్వం ॥ కించ । శివాగమే । అపస్యనంధకోదగ్ధః పశ్యన్పంగుః
శ్చదహ్యతే । అంధపంగు వదన్యోన్యసాపేక్షౌజ్ఞాన కర్మణోః । తథా

వృత్తావిరక్తానాం తస్మాత్తద్ద్వయమాచరేత్ । జ్ఞానేనసిద్ధేపివిదుషాంకర్మా పివినియుజ్యతే । ఫలాభిసంధిరహితం । తస్మాత్కర్మ న సంత్యజేత్ । ఆచారహీనః పురుషోలోకేభవతినిందితః । తస్మాదాచార వాన్జ్ఞానీభవేదా దేహపాతనాదిత్యాదినాజ్ఞానినామపి । లోకభీత్యాకర్మాచరణత్వేఽ కర్మజ్ఞానయోస్సముచ్చయస్త్వేవ చప్రతిపాదితం । తస్మాన్న కర్మణోః కర్మనిషేధకవాక్యానాంకర్మ ఫలత్యాగమాత్రార్థపి వాంగీకరణీయః । కృష్ణగీతాయామపి । సక్తాఃకర్మణ్యవిద్వాంసోయథాకుర్వంతిభారత । కుర్యాద్విద్వాంస్తథాసక్తశ్చికీర్షుర్లోకసంగ్రహమితి । జ్ఞానినామపి లోకభీత్యా । ప్రయోజనాస్వభావేపికర్మకర్తవ్యమితిరాద్ధాంతితం । కించ । యదేవజ్ఞానఫలం । తదేవకర్మఫలమిత్యుక్తత్వాత్ । సకామనయాకృతకర్మణామభ్యుదయఫలహేతుత్వం । నిష్కామతయా పరమేశ్వరార్పితకర్మణాంనిశ్శ్రేయసఫలహేతుత్వమిత్యుపదిశ్యతే । అతఏవ ఉభయ విధాయక శాస్త్రం సమంజసంభవతీత్యేకాదశానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు

శంనోమిత్రశ్శమితి। పునశ్శాంతిర్వ్యాఖ్యాతా ॥

అతీతవిద్యాప్రాప్త్యుపసర్గశమనార్థంపునశ్శాంతిరుచ్యతే । వ్యాఖ్యాతమేతత్పూర్వమేవ । ఇతిద్వాదశానువాకః ॥

ఇతిశ్రీమద్వేదాగమోపబృంహితవేదాంతసిద్ధాంతద్వైతాద్వైతవీరశైవప్రకాశకభగవచ్ఛ్రీపతిపండితారాధ్యవంశసంభూత రాజలింగారాధ్యపుత్రబసవపండితారాధ్యకృతిషు తైత్తిరీయోపనిషచ్ఛిక్షావల్లీ భాష్యంసమాప్తం ॥ * ॥

శ్రీపతిపండితారాధ్య వంశసంభూత నందీశ్వరపుత్ర మల్లికార్జునశాస్త్రిణాయథామతి పరిశోధితో యంగ్రంథః । శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు ॥ * ॥

శ్రీశివాయగురవేనమః

శ్రీతైత్తిరీయబ్రహ్మవల్లినామ కానందవల్లీప్రథమానువాకః

మూలం ॥ హరిఃఓం । సహనావవతు ॥ సహనౌభునక్తు ॥ స
హవీర్యంకరవావహై । తేజస్వినావధీతమస్తుమావిద్విషావహై ।
ఓంశాన్తిశ్శాన్తిశ్శాన్తిః ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం । తదేషాభ్యు
క్తా । సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ యోవేదనిహితంగుహా
యాం। పరమేవ్యోమన్॥ ౧ ॥ సోశ్నుతేసర్వాన్కామాన్సహ ॥
బ్రహ్మణావిపశ్చితేతి। తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మనఆకాశస్సంభూతః ।
ఆకాశాద్వాయుః । వాయోరగ్నిః । అగ్నేరాపః । అద్భ్యః
పృథివీ । పృథివ్యాఓషధయః । ఓషధీభ్యోన్నం। అన్నాత్పురు
షః ॥ ౨ ॥ సవాఏషపురుషోన్నరసమయః । తస్యేదమేవశిరః ।
అయందక్షిణఃపక్షః । అయముత్తరఃపక్షః । అయమాత్మా । ఇ
దంపుచ్ఛంప్రతిష్ఠా । తదప్యేషశ్లోకోభవతి । ఇతిప్రథమాను
వాకః ॥ ౧ ॥

భాష్యం ॥ నమశ్శ్రీపండితగురవే ॥ శ్లో ॥ శ్రీకంఠంసచ్చిదానందం । శి
వంవిశ్వైకకారణం । భక్తాభీష్టప్రదంభవ్యంభజేపాశవిమోచకం । పండి
తారాధ్య యోగీంద్రంభాష్యకారంభవాపహం ॥ శివజ్ఞాననిధింవందేచిం
తితార్థప్రదాయకః ॥ అధీతవిద్యాప్రతిబంధప్రశమనాయశాంతిరుక్తా
ఇదానీంతువక్ష్యమాణబ్రహ్మవిద్యాప్రతిబంధప్రశమనాయశాన్తిఃపఠ్య
తే । సహనావవత్విత్యాదినా । సః । చిచ్ఛక్తివిశిష్టఃపరశివః । నౌ ।
గురుశిష్యౌసహైవ । ఏకకాలావచ్ఛేదేనైవ । అవతు । రక్షతు । స
హనౌభునక్తు ॥ శివజ్ఞానానందానుభవందత్వాపాలయతు । భుజపాలనా
భ్యవహారయోరితిధాతుః ః అవనార్థత్వాత్ । భుజోవనఇత్యాత్మనే
పదాభావః । సహవీర్యంకరవావహై ఇతి । అధీతైర్మంత్రైస్సత్ఫలని
ష్పాదనలక్షణంవీర్యంసహకరవావహై ఇత్యర్థః । నౌ ॥ ఆవయోః ।
అధీతంతేజ । స్వస్యస్తు । వీర్యవత్తరమస్తు । మావిద్విషావహైఇతి । ప
రస్పరానురక్తౌ । స్యావేతామిత్యర్థః । అన్యతరద్వేషేఅధీతమన్త్రస్యవీర్య
హానిర్భవతీతిభావః । శాన్తిశ్శాన్తిశ్శాన్తిః । ప్రతిబంధకనివృత్త్యర్థం తా
పత్రయశాంత్యర్థంవాశాన్తిః । పఠితాపూర్వాధ్యాయేబ్రహ్మోపాసకా
నాంబ్రహ్మత్వప్రాప్తిసూచితంతత్సాధ్యాసాధక యోర్జీవబ్రహ్మణో

ర్భేదో వా । అభేదో వా ॥ భేదాభేదో వా ఇతి శంకాయాం సర్వశ్రుతి ప్రామాణిక భేదాభేద మతమేవ ముముక్షుభిస్సేవ్య మిత్యుపదేశార్థ మ యమధ్యాయః ప్రవర్త్యతే ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమితి ॥ బ్రహ్మ వేత్తీతి బ్రహ్మవిత్ । దహరాదిషుమూర్తశివోపాసకః । పరమమూర్తశివం ప్రాప్నో తి। ప్రాప్యతి స్వాభావికజీవత్వనివృత్తితయా శివభావం ప్రాప్యతీత్యర్థః॥ శ్లో ॥ జ్ఞానం వస్తుపరిచ్ఛేత్తి ధ్యానం తద్భావకారణం । శివజ్ఞానాచ్ఛివత్వం హి। క్రిమికీటక వచ్ఛివేతి శివాగమేషు ధ్యానపూర్వకజ్ఞానస్యైవ తద్భావకారి త్వవ్యపదేశాత్ కేవల విచారజ్ఞానస్య బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనత్వం నఘటతే । ఏతేన । జీవబ్రహ్మణోస్సంసారదశాయాం పారమార్థికభేదః । మోక్షదశాయాం పారమార్థికా భేదశ్చ సర్వతోపి దిశ్యతేతి భావః ॥ కైవ ల్యే । ఉపాసహాయ మితి శ్రుతౌ । మూర్తశివోపాసనయా । అమూ ర్తసర్వచేతనాచేతన సాక్షిరూపశివత్వ ప్రాప్తిరుపదిష్టా ॥ అత్ర । ఏ తదానందమయమాత్మా నముపసంక్రామతీత్యుప సంహారే । ప్రాప్య ప్రాప్యత్వేన భేదాభేదో నిర్దిష్టః । ముండకే యథా నద్యస్స్యందమానా ఇతి శ్రుతౌ తత్రైవ భేదాభేదో నిర్దిష్టః ॥ ఆవృత్తిరసకృదుప దేశాదిత్యధి కరణోక్తన్యాయేన । వేదనోపాసనాది శబ్దానామేకార్థత్వాత్ । తత్క్ర తున్యాయేన । ప్రాప్యస్యైవ ఉపాస్యత్వాత్ । అత్ర బ్రహ్మణః ప్రాప్య త్వకథనాత్ । తత్ప్రాప్తేస్తదుపాసనం కారణ మిత్యనన్యథా సిద్ధత్వేన మోక్షస్య ఉపాసనస్యైవ ముఖ్య కారణత్వోపదేశాత్ । తపసా బ్రహ్మ విజిజ్ఞాసస్వేత్యాదా తథావిధా నాంచాత్ర విచ్ఛబ్దస్య ఉపాసనార్థ కత్వే నశంకావకాశః । అత్ర బ్రహ్మ । వేదనం । ప్రాప్తిః । ప్రాప్య మితిచ త్రయముక్తం । కీదృశం బ్రహ్మ । కుత్ర తద్వేదనం । కీదృశీ ప్రాప్తిః ॥ కీదృశంచ ప్రాప్యమిత్యా శంకాయాం మంత్రముఖేనాహ । తదేషాభ్యు క్తేతి । తత్ । బ్రహ్మ । ఏషా । ఋక్ । అభ్యుక్తా । ఆమ్నాతా ॥ బ్రాహ్మణోక్తస్యార్థస్య । వైశద్యమనేన । మంత్రేణ క్రియత ఇత్యర్థః । ఏవమేవ హి మంత్రవర్ణికసూత్రే భాషితం । సత్యమితి । సత్యం । కా లత్రయేప్యేక రూపేణస్థితం । జ్ఞానం స్వశక్త్యుద్భూత చేతనాచేతనావ భాసకత్వం । తత్కృతసర్వ పరిజ్ఞాతృత్వంచ అనంతత్వం । ఆద్యం తశూన్యత్వం । ఏతత్త్రివిధ లక్షణ వద్బ్రహ్మేత్యర్థః । అత్ర సత్యాదీ నాం ధర్మత్వం । బ్రహ్మణః । ధర్మిత్వం । అశాణాదిగణవత్త్వాద్ధుత్వం ।

శ్రీకరభాష్యే ఆనందమయాధికరణే పండితభాష్యకారైర్బహుధా బా ధ్ధాంతితత్వాద త్రసంక్షిప్తం ॥ ప్రపంచేసత్యతయా భాసమానేపి । తస్య ప్రళయే వినష్టశీలత్వాత్త ద్వ్యావృత్త్యర్థం సత్యవిశేషణం । అజామేకా మిత్యాదిశ్రుతిషు ॥ ప్రకృతేర జన్యత్వేనసత్యత్వోపదేశాత్త స్మిన్నతి వ్యా ప్తి నివారణార్థంజ్ఞానపదం । ప్రకృతేర్జడత్వేన జ్ఞానాభావాన్నాతి వ్యాప్తి రిత్యర్థః । జీవేఽతివ్యాప్తినివారణార్థ మనంతపదవిశేషణం । అనంతపద వాచ్యసర్వవ్యాపకత్వధర్మాభావాజ్జీవేనాతి వ్యాప్తిరితిభావః । సత్యజ్ఞా నానంతాత్మకత్వంబ్రహ్మణస్స్వరూపలక్షణం । యతోవేత్యాదిశ్రుతి ప్రతిపాదితజగత్కారణత్వంస్వరూపలక్షణంనభవతి । కింతుతటస్థలక్ష ణంభవతి । సత్యాదిస్వరూపలక్షణం బ్రహ్మైకత్వోపాస్య మిత్యాకాం క్షాయామాహ । యోవేదేత్యాదినా । గుహాయాం । హృదయ పుండరీకే । పరమేవ్యోమన్ । తత్రస్థితవిశుద్ధాకాశే । తథానారాయ ణే । దహరం విపాపం పరవేశ్మభూతం యత్పుండరీకం పురమధ్యస గ్ంస్థం । తత్రాపిదహరంగగనం విశోకం । తస్మిన్యదంతస్తదుపాసిత వ్యమితిశ్రుతేః । అథర్వశిరసి । సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురా కాశమధ్యే । శివఏకోధ్యే యశ్శివంకర స్సర్వ మన్యత్పరిత్యజ్యేతి శ్రుతౌ అమంగళప్రదే తరదేవతోపాసనా నిరాకరణపూర్వకత్వేన శివస్యైవ దహరోపాస్యత్వ విధానాదత్ర ననారాయణా ద్యుపాసనం విధీయతే । స్థితం । విద్యమానజ్యోతిర్మయపరశివం । తథాశ్రుతిః । హిరణ్మయేపరే కోశేవిరజంబ్రహ్మనిష్కళం । తచ్ఛుభ్రంజ్యోతిషాం జ్యోతిరితి । యశ్శివ యోగీ । వేద । మానసేంద్రియనిగ్రహపూర్వకోపాసన యావిజా నాతి । సః । విపశ్చితా । సర్వజ్ఞేన । యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదితిశ్రుతేః బ్రహ్మాధిపతిబ్రహ్మణోధిపతి ర్బ్రహ్మాశివో మేఅస్త్వితిశ్రుత్యాబ్రహ్మశ బ్దస్యశివవాచకత్వేననిర్దేశాత్ బ్రహ్మశబ్దస్యశివవాచకత్వంలభ్యతే । బ్రహ్మణాబృహత్వాచ్ఛ శివేనసహ । ఆకాశవత్సర్వగతశ్చపూర్ణ ఇతి శ్రుతేః । సర్వాన్కామాన్ సత్యాదిసర్వకామాన్ అశ్నుతే । ప్రాప్నో తి ॥ యశ్శివయోగీదహరపుండరీకాకాశే । సావయవపరశివోపాసనం కరోతి ససర్వకామావాప్తిం లబ్ధ్వాప్రారబ్ధక్షయానంతరం విదేహాము క్త్యా జలలవణ న్యాయేన నదీసముద్ర న్యాయేనచ । నిరవయవపరశివే లీనం భజతీతిభావః । ఇతిశబ్దోనదీ సముద్రాదిదృష్టాంతబోధకః ।

మంత్రసమాప్తి ద్యోతనార్థో వాభవతి । సాచోందే సూతసంహితా యాం ॥ సోశ్నుతే సకలాన్కామానక్రమేణసురర్షిభిః । విదితబ్రహ్మరూపేణ । జీవన్ముక్తోనసంశయ ఇత్యాదినాపేతన్మంత్రార్థముపబృంహితం । జీవన్ముక్తప్రాప్యమానంబ్రహ్మ । నిర్విశేషం సవిశేషం వేతిశంకాయాం జగజ్జన్మాది కారణతయా తస్యసవిశేష ప్రదర్శనార్థముత్తర గ్రంథఆరభ్యతే ॥ తస్మాదితి । అత్ర । తస్మాదిత్యనేన ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమితివ్యవహిత బ్రాహ్మణోక్త బ్రహ్మపరామృశ్యతే । ఏతస్మాదిత్యనేన । సత్యంజ్ఞానమిత్య వహితమంత్రోక్త బ్రహ్మపరామృశ్యతే । తతశ్చ । మంత్రబ్రాహ్మణోక్తాదాత్మనః । సగశివాత్ । ప్రపంచోపశమంశాంతంశివమద్వైతం చతుర్థంమన్యంతేస ఆత్మాసవిజ్ఞేయ ఇతిశ్రుతేః ॥ ఆకాశస్సంభూతః । సముత్పన్నః । ఆకాశోనామ శబ్దగుణో అవకాశకరోమూర్తద్రవ్యాణాం ॥ తస్మాదాకాశాత్ । స్వేన । స్పర్శగుణేన । పూర్వేణచాకాశ గుణేనశబ్దేన ॥ ద్విగుణోవాయుః ॥ సంభూత ఇత్యనువర్తతే । కారణగుణాః కార్యేపరిసంక్రమంతీతిన్యాయాత్ । వాయోః । శబ్దస్పర్శరూపత్రి గుణవిశిష్టాగ్నిస్సంభూతః । అగ్నేః । శబ్దస్పర్శరూప రసాత్మకచతుర్గుణవిశిష్టాపస్సంభూతాః ॥ అద్భ్యః । శబ్దస్పర్శరూప రసగంధాత్మక పంచగుణవిశిష్టా । పృథ్వీసంభూతా । పృథివ్యాః । ఓషధయః । ఫలపాకాంతవృక్షవిశేషాః । తేభ్యోన్నం । అన్నాత్పురుష స్సంభూతఇత్యర్థః । అత్రాకాశాదీనాం జడత్వాత్తదంతర్యామిశివేనైవ సర్వముత్పాదిత మితిసర్వం సమంజసంభవతి । పురుషః ॥ చేతనజీవాధిష్ఠిత మానుషశరీరః । సవాఏషఇతి అయందేహః । అన్నరసమయః ॥ అన్నరసస్యపరిణామః ॥ అన్నమశితం త్రేధావిధీయతే ॥ తస్యయస్థవిష్ఠో భాగస్తత్పురీషం । భవతి ॥ యోమధ్యమస్తన్మాంసమిత్యుక్తరీత్యా జఠరాగ్ని పచ్యమానాన్న రసాంశస్యమాంసాదిమయత్వాచ్ఛరీరోన్న రసమయ ఇత్యుచ్యతే । తస్య । పురుషాధిష్ఠిత శరీరస్య । ఇదమేవశిరః । ప్రసిద్ధం । ప్రాణమయాదీనాం ఉత్తరత్రశిరస్త్వేనవర్ణనాదత్ర చతుర్ణ్వప యాభూత గ్రీవోర్ధ్వభాగ మేవశిరః పదవాచ్యోభవతీతిభావః । ఏవంపక్షాదిషు యోజనా । అయందక్షిణబాహుః । పూర్వాభిముఖస్య దక్షిణఃపక్షః ॥ అయంసవ్యబాహురుత్తరఃపక్షః ॥ అయం ॥ మధ్యమోదేహ భాగః । ఆత్మా । అంగానాం । మధ్యం

హ్యేషాఽఽత్మేతిశ్రుతేః ॥ ఇదం । నాభేరధస్తాద్యదఙ్గం । తత్పుచ్ఛం ॥ ప్రతి
తిష్ఠత్యనయేతిప్రతిష్ఠా ॥ పుచ్ఛమివపుచ్ఛం । అధోలంబన సామ్యాత్ ॥
అస్యపక్షిరూపత్వకథనంప్రతిపత్తిసౌకర్యార్థం ॥ శ్రుతౌశరీరాధిష్ఠితజీవస్య
ద్వాసుపర్ణాస యుజామితి పక్షిత్వ కథనాత్తదధిష్ఠాన భూత కోశా
నామపితద్రూపవర్ణనార్థం వేతిభావః । తదప్యేషశ్లోకోభవతి । తత్ ।
తస్మిన్నేవార్థే బ్రాహ్మణోక్తే । అయం । మన్త్రరూప శ్లోకోభవతీత్య
ర్థః । అత్రాయంవిచారః ॥ * ॥ ననుబ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమితి వాక్యే
భవదుక్తార్థోనసంభవతి । గోమహిషాదివత్పరస్పరవిరుద్ధస్వభావయో
ర్జీవబ్రహ్మణోః । స్వాభావికభేదాంగీకారేజలోష్ణన్యాయవత్పునర్జీవ
స్యజీవత్వప్రాప్తిసంభవాద్బ్రహ్మత్వైక్యంనసిధ్యతి । అతఃదశమీవివేకసం
ధానకథాయాం దశమస్త్వ మసీత్యుపదేశవత్ । అనాద్యవిద్యావాస
నావశాజ్జీవభావమాపన్నస్య బ్రహ్మణః । తత్త్వమసీత్యుపదేశః । తత్త్వం
స్వాభిన్నబ్రహ్మ ॥ అసీత్యర్థః । తేన ఆత్మన్యనాత్మభ్రాంతినాశోభూతస్వ
స్వస్వరూపోభవతి । తదేవజీవబ్రహ్మైక్యం । తస్మాదయమేవార్థోబోధ్య
తేనేనవాక్యేన । అథవా । నారాయణోపాసకోపరంవైకుంఠంప్రాప్నో
తి దేవదత్తో గ్రామం ప్రాప్నోతీ త్యాదివల్లోక ప్రాప్తిర్వా ఉపదిశ్య
తే । తస్మాద్భేదోవా అభేదోవా ఏకపక్షావలం బనంయుక్తమితిచే
దుచ్యతే । అత్రానందవల్ల్యాం ఉపక్రమోపసంహారాదిభిః । భేదా
భేదఏవప్రతిపాద్యతే । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యత్ర ॥ బ్రహ్మణః ।
వేద్యత్వం ప్రాప్యత్వం ॥ జీవస్య ॥ వేదితృత్వం । ప్రాప్తృత్వంచోపదే
శాత్ । ఉపసంహారే । ఏతమానందమయమాత్మానముపసంక్రామతీతి
వాక్యే । జీవబ్రహ్మణోః ప్రాప్తృప్రాప్యత్వేనభేదాభేదఏవనిర్దిష్టత్వాత్ ॥
మధ్యభాగేపి । అసన్నేవసభవతి త్యాదిషు । అజ్ఞస్య । జీవస్య సచ్ఛబ్ద
వాచ్యబ్రహ్మప్రాప్తిరూపభేదాభేదఏవోపదేశాచ్చ । తత్త్వమసి । అ
హంబ్రహ్మాస్మీత్యాదిషు । జీవస్యబ్రహ్మప్రాప్తిః నబ్రహ్మణోర్బ్రం
హ్మత్వప్రాప్తిరుపదిష్టాస్వస్య । స్వపాదాభివందనవన్నవైశేష్యాత్ ।
బహుశ్రుతివిరోధాచ్చపూర్వోక్తమేవయుక్తం । కించ । ఏకపక్షావలం
బనే । పరస్పర విరోధేనసర్వవేదాంతవాక్యానామ ప్రామాణ్యప్ర
సంగతాప్రసక్తిః । ఇష్టాపత్తిరితిచేత్ । మూలచ్ఛేదీతవవాదఇత్యపక
ర్షః । అపిచ । బాదరాయణైః । అధికంతుభేదనిర్దేశాదిత్యాది

సూత్రేషు । జీవబ్రహ్మణోః సువర్ణతామ్రాదివత్పరస్పర భేదవ్యపదే
శాత్ । తదనన్యత్వమారంభణ శబ్దాదిభ్య ఇత్యాది సూత్రేషు । అభేద
వ్యపదేశాత్ । కేషాంచిదేక పక్షావలంబ సభ్రమోజానత ఇతిమ
త్వాదుభయ వ్యపదేశాదహి కుండలవత్ । ద్వాదశాహవదుభయవిధం
బాదరాయణోఽతఇత్యాదిసూత్రైస్స్వమతం భేదాభేదమితి కంఠోక్త్యా
నిర్ధారితత్వాత్ । కించ । తత్తుసమన్వయాదితిసూత్రే । సర్వేవేదా
యత్పదమామనంతీతి శ్రుతౌచ । భేదాభేద విధాయక సర్వవాక్యా
నాంబ్రహ్మణి సమన్వయః కర్తవ్యఇతి ప్రతిపాదనాత్ । సర్వ శ్రుతిప్రా
మాణిక భేదాభేద మతమేవ సవైదికం భవితుమర్హతి । భేదాభేద
యోర్విరోధస్తు ॥ కాలభేదేన । ఉతైకకాలావచ్ఛేదేనవా । నాద్యః
జీవబ్రహ్మణోర్దివారాత్రవత్కాలభేదేనభేద స్సంసారదశాయామవిరు
ధ్యతే । మోక్షదశాయామభేదశ్చన విరుధ్యతే । నద్వితీయః । సర్వే
షాంపదార్థానామేకకాలావచ్ఛేదేన । జాత్యాఽభేదః । వ్యక్త్యాభేదశ్చయ
థాదృశ్యతే ॥ తథైవజీవబ్రహ్మణోరపిసిధ్యతి । కించ । అనుష్ణాశీతస్ప
ర్శవత్పృథ్వీవాయ్వోరివ చిత్రపటవచ్చ భేదాభేదవచ్చైవమత మపి
సుప్రసిద్ధమితి ఘంటాఘోషః । స్వాభావిక జీవత్వనివృత్తిరపి ॥ సంభ
వతి । తామ్రరజితాదిషు । స్వభావసిద్ధతామ్రత్వ నివృత్తిపూర్వక హే
మత్వప్రాప్తిః రసవేధావశాత్సంభవాత్ । జలమౌక్తికాదిష్వపిద్రష్ట
వ్యం । తథైవశైవాగమే । యథాశుక్తిగతంనీరం । మౌక్తికం భవ
తిధ్రువం ॥ తథాశివోపాసకస్తు । శివో భవతి నాన్యథేత్యాది భిర్బహు
థోపదిష్టం । శివస్యఘటనాఘటనవిశిష్టత్వాన్న తత్రశంకావకాశః ॥
తత్త్వమసీత్యాది భేదాభేదవిధాయక వాక్యానాం । తత్ప్రకారకస్త్వమ
సీత్యాద్యర్థ స్త్వవిచారితరమణీయః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవభవతి ।
తత్త్వమేవ । త్వమేవతత్ ॥ గతాఃకలాః పంచదశ ప్రతిష్ఠాః । దేవా
శ్చసర్వే ప్రతిదేవతాసు । కర్మాణివిజ్ఞాన మయశ్చఆత్మా పరేవ్యయేసర్వఏ
కీభవంతీత్యాదిషు । ముముక్షూణాం లింగశరీర భంగద్వారాపరశి
వైక్యప్రాప్త్యుపదేశాత్ । బద్ధదశాయామివ ముక్తదశాయామపి । ప్రభు
భృత్యన్యాయవ ద్భేదస్వీకారే । నబిభేతికుతశ్చనేతీత్యాదిశ్రుతివిరోధా
త్ । ముక్తదశాయాంవైలక్షణ్యాభావాచ్చ । తస్మాత్కేవలాద్వైతవిశి
ష్టాద్వైతశుద్ధాద్వైతశూన్యాద్వైతాదిమతానివేదైకదేశ ప్రామాణ్యాం

గీకారాస్తు ముముక్షుభిర్న గ్రాహ్యాణీతి శ్రీపతిపండితారాధ్య భాష్యకారైః శ్రీకరభాష్యే ఆరంభణాద్యధికరణేషు బహుధా నిరాకృతత్వాచ్చాత్ర సంక్షిప్తమలమతి విస్తరేణ । ఇతి ప్రథమానువాకః ॥ * ॥
శ్రీశివాయగురవే నమః ॥ * ॥ శ్రీపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు ॥ * ॥
ఆనందవల్లీప్రథమానువాకభాష్యం సమాప్తం ॥ * ॥ శ్రీపతిపండితారాధ్యవంశసంభూతనందీశ్వరపుత్రమల్లికార్జునారాధ్యేన యథామతి పరిష్కృతోఽయం పరిచ్ఛేదః ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవే నమః

ఆనందవల్లీద్వితీయానువాకః

మూ ॥ ఉ ॥ అన్నాద్వై ప్రజాః ప్రజాయంతే । యాః కాశ్చ పృథివీగ్ంశ్రితాః । అథో అన్నేనైవ జీవంతి । అథైనమపియంత్యంతతః । అన్నగ్ంహి భూతానాం జ్యేష్ఠం । తస్మాత్సర్వౌషధముచ్యతే ॥ సర్వం వై తేఽన్నమాప్నువంతి । యేఽన్నం బ్రహ్మోపాసతే । అన్నగ్ంహి భూతానాం జ్యేష్ఠం । తస్మాత్సర్వౌషధముచ్యతే ॥ ౧ ॥ అన్నాద్భూతాని జాయంతే । జాతాన్యన్నేన వర్ధంతే । అద్యతేఽత్తి చ భూతాని । తస్మాదన్నం తదుచ్యత ఇతి ॥ తస్మాద్వా ఏతస్మాదన్నరసమయాత్ ॥ అన్యోఽంతర ఆత్మా ప్రాణమయః । తేనైష పూర్ణః ॥ స వా ఏష పురుషవిధ ఏవ । తస్య పురుషవిధతాం । అన్వయం పురుషవిధః ॥ ౨ ॥ తస్య ప్రాణ ఏవ శిరః ॥ వ్యానో దక్షిణః పక్షః । అపాన ఉత్తరః పక్షః । ఆకాశ ఆత్మా । పృథివీ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । తదప్యేష శ్లోకో భవతి । ఇతి ద్వితీయోఽనువాకః ॥ * ॥

భా ॥ పూర్వానువాకే । స్వభిన్నబ్రహ్మోపాసనయా బ్రహ్మప్రాప్త్యుపదేశాత్ । జీవబ్రహ్మవాదశ్చ ఘటపటాదివద్వా అంగాంగిత్వేన వా । పరమేశ్వరభిన్నత్వేన జీవస్యవాత్వమితి ద్వైతవాదశ్చ । బ్రహ్మణస్సత్యజ్ఞానానంతత్వధర్మప్రతిపాదనేన । జగత్కారణత్వప్రదర్శనేన చ । నిర్విశేషచిన్మాత్రబ్రహ్మవాదః । నిర్ధర్మకబ్రహ్మవాదః । అనంతత్వప్రదర్శనేన ఆకాశాదినిరవయవద్రవ్యకారణత్వప్రదర్శనేన చ । సదా బ్రహ్మణస్సావయవత్వవాదశ్చ నిరాకృతః । కించ । ఆకాశాదిపురుషశరీరాంతం బ్రహ్మకారణత్వేన ప్రతిపాదనాత్సర్వం బ్రహ్మద్రవ్యమేవేతి సూచితం । అన్నమ

యాదీనాం బ్రహ్మత్వభావనేన । జీవస్యస్వాత్మద్రవ్యత్వాజ్ఞాననివృత్తిర్భూత్వా అహమమత్వప్రతిబంధనాశతయా బ్రహ్మత్వప్రాప్తిస్సంభవతి । తస్మాత్తదుపాసనమావశ్యకం । నన్వన్నమయాదికోశవిలక్షణస్త్వమసీత్యుపదేశమాత్రమేవాలంతదుపాసనాప్రదర్శనం కిమర్థమితిచేత్ । వైద్యశాస్త్రమాత్రోపదేశవత్ । శరీరేంద్రియాదివ్యతిరిక్తబ్రహ్మోపదేశేనఅనాదివాసనాబద్ధశరీరేంద్రియాదిష్వాత్మబుద్ధినివృత్త్యయోగాత్తదుపాసనమత్రానువాకైరుపదిశతి । జడాన్నమయాదికోశానాం బ్రహ్మత్వభావనం న బ్రహ్మోపాసనాంగమితిచేత్ । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ । తజ్జలానితిశాంతఉపాసీత ॥ సర్వోవైరుద్రః । ఇత్యాదిశ్రుతిషు । తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యః ఇత్యాదిసూత్రేషు చ । కార్యకారణయోరనన్యత్వవ్యపదేశాచ్ఛివశక్త్యుపాదానకారణప్రపంచస్య । శివాత్మకత్వభావనయాశివశక్తిసామరస్యానుభవం సిద్ధ్యతి । అతస్తదుపాసనముపసంభవతి । ఉత ॥ తదవచ్ఛిన్నతయాబ్రహ్మసత్వాత్తత్తదుపాసనం బ్రహ్మోపాసనమేవభవతి । తత్ఫలదాతాసఏవభవతి । లోకే । తామ్రమృణ్మయశిలాదిషుదేవభావనయా తామ్రాదిబుద్ధిర్యథానివారితా ॥ తద్వదన్నమయాదీనాంబ్రహ్మత్వోపాసనేన । తేషుస్వకీయబుద్ధినివృత్తిస్సంభవతి । తేనపుత్రమిత్రకళత్రగృహారామక్షేత్రాదిషు । మదీయమితిచిత్తవృత్తినివృత్తిర్భవతి । తేనచిత్తవిశ్రాంతిర్భూత్వాబ్రహ్మోపాసనాధికారీభవతి । అత్రఅన్నమయాదీనాంక్రమోపాసనంకిమర్థమితిచేత్ । క్రమతస్సోపానారోహణంవినాసౌధప్రవేశానిష్పత్తివత్ । ప్రథమమన్నమయకోశాదీనాముపాసనంవినాబ్రహ్మప్రాప్తిర్నసిధ్యతి । అతస్తదుక్తం । అన్నమయోపాసనస్యప్రథమోద్దిష్టత్వం కిమర్థమితిచేత్ । పురుషస్య । ఘటపటాదివత్పురిదృశ్యమానాన్నమయకోశే । తత్సంబంధపితృమాతృభ్రాతృకళత్రాదిషు మదీయమితిభ్రాంతిర్విశేషతోఽస్తి । పురతస్తన్నివృత్త్యభావే అంతర్విద్యమానప్రాణమయకోశాదిషుదృష్టిశ్చిత్తవృత్తిశ్చనసంప్రవిశతి । అతఃప్రథమం తదుపాసనమేవాభిహితం । ఏతదనువాకే । అన్నాద్వైఇత్యాదినా । అన్నాత్ । రసాదిభావపరిణామాత్ । వైపదోనిశ్చయార్థః ॥ ప్రజాః । చరాచరాత్మకాః ॥ ప్రజాయన్తే ॥ యాఃకాశ్చ । అవిశిష్టాః ॥ పృథివీంశ్రితాః । ఆశ్రితాః ॥ తాస్సర్వాఅప్యన్నాదేవజాయన్తే ॥ అథోఅపి ॥

జాతాన్యన్నేనైవజీవన్తి ॥ వర్ధన్త ఇత్యర్థః । అథైవదపి । అథ । అపి । ఏనత్ । అన్నంఅపియన్తి । అపిశబ్దః ప్రతిశబ్దస్యార్థే । అన్తఃఅన్తే । మరణకాలే । అన్నం ప్రతి లీయన్తీతిభావః । కస్మాత్ । అన్నంహి ॥ భూతానాంయస్మా జ్జ్యేష్ఠం । ప్రథమజం । అన్నసముద్భవా అన్నజీవనా అన్నప్రళయాస్సర్వాః ప్రజాః యతః । అతస్సర్వౌషధం । సర్వదేహినాం దేహతాపప్రశమన మన్నముచ్యతే । అన్నబ్రహ్మ విదః ఫలముచ్యతే । సర్వంవైఇతి । తేసమస్తమన్నజాత మాప్నువన్తి । యేఅన్నంబ్రహ్మయథోక్తముపాసనం కుర్వన్తి । కథంయతోఽమ మస్సృష్టిస్థితిసంహారకర్త్రాఅన్నంభవతి । అతోఽన్నంబ్రహ్మేతి । కుతః । సర్వాన్నప్రాప్తిఫలం పునరన్నాత్మోపాసనమిత్యుచ్యతే । అన్నంహిభూతానాంజ్యేష్ఠం । భూతేభ్యఃపూర్వనిష్పన్నత్వాజ్జ్యేష్ఠంహి । యస్మాత్తస్మాత్సర్వౌషధముచ్యతే తస్మాదుపపన్నాసర్వాన్నోపాసకస్య సర్వాన్నప్రాప్తిః । అన్నాద్భూతానిజాయన్తేతి ఉపసంహారార్థం పునరుక్తిః । ఇదానీమన్నశబ్ద నిర్వచనముచ్యతే ॥ అధాసీదిత్యన్నం । అత్తీత్యన్నంఅదభక్షణే ॥ అద్యతేతి అద్యతేచ ! యద్భూతైరత్తి భూతానిస్వయం । తస్మాదన్నంతదుచ్యతే । జీవనద శాయాంస్వ యముపలభ్యతే । నాశనదశాయాం అలభ్యమానతయావా । విపరీతపరిణామహేతుతయావా । అన్నంమృత్యుంతముపజీవాతుమాహుర్గిరిశప్రత్యుక్తరీత్యాఅ న్నస్యలక్షణం సంహర్తృత్వంద్రష్టవ్యం । ఇతిశబ్దఃప్రథమకోశసమాప్తిసూచకః । అన్నమయకోశోపాసనద్వారా కించిచ్చిత్తవృత్తి నిరోధకస్య పురుషస్య । ప్రాణమయోపాసనంసూచయతి ! తస్మాద్వాఇతి । తస్మాద్వా ఏత స్మాత్ । యథోక్తాదన్నరసమయాత్ । పిండాత్ ॥ అన్యః । వ్యతిరిక్తః । అన్తరః । అభ్యంతరః । ప్రాణమయః । యోఽవర్తతే । సఏవాత్మా । పరశివః । ప్రాణమయః । అన్నమయాదప్యర్వర్తి ప్రాణమయేకోశే ॥ ఆత్మబుద్ధిరిదానీంకార్యేతిభావః । తేనేతి । ప్రాణమయేనాత్మనా । అన్నరసమయఆత్మాపూర్ణః । వ్యాప్త ఇతిభావః । సర్వస్యదేహస్య । ప్రాణవ్యాప్యత్వాదితియావత్! సవాఇతి । ప్రాణమయోపి । పురుషాకృతి రేవేత్యర్థః । హస్తపాదాదిమత్వే నపురుషవిధ భ్రాన్తింవ్యుత్పాదయతి । తస్యేతి । తస్య । అన్నరసమయస్య పురుషవిధత్వమనుకృత్య । ప్రాణమయోపిపురుష విధఇత్యర్థః । తతశ్చ । తస్యదేవశిరఃపక్షపుచ్ఛాది

మత్తయా పఞ్చవిధ ఇత్యర్థః । ఆకాశ ఆత్మేతి । యథాకాశస్థితో నిత్యం వాయుస్సర్వత్రగో మహానితి స్మృత్యుక్తరీత్యా వాయువికారభూతప్రాణాదిధారకత్వాదాకాశస్యాత్మత్వం । పృథివీ । పృథివ్యుపాదానకారణాన్నమయకోశః । పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । అధికరణం భవతీతి భావః । స్థూలశరీరం వినా ప్రాణాదీనాం స్థిత్యయోగాదితి యావత్ । ఇతి ద్వితీయోనువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥ శ్రీపండితగురువరణార్పణమస్తు ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఆనందవల్లీతృతీయానువాకః

మూ ॥ ప్రాణం దేవా అనుప్రాణన్తి ॥ మనుష్యాః పశవశ్చ యే । ప్రాణో హి భూతానామాయుః । తస్మాత్సర్వాయుషముచ్యతే । సర్వమేవత ఆయుర్యన్తి । యే ప్రాణం బ్రహ్మోపాసతే ॥ ప్రాణో హి భూతానామాయుః । తస్మాత్సర్వాయుషముచ్యత ఇతి । తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మా । యః పూర్వస్య ॥ ౧ ॥ తస్మాద్వా ఏతస్మాత్ప్రాణమయాత్ । అన్యోఽన్తర ఆత్మా మనోమయః । తేనైష పూర్ణః । స వా ఏష పురుషవిధ ఏవ ॥ తస్య పురుషవిధతాం । అన్వయం పురుషవిధః । తస్య యజురేవ శిరః । ఋగ్దక్షిణః పక్షః । సామోత్తరః పక్షః । ఆదేశ ఆత్మా ॥ ౨ ॥ అథర్వాఙ్గిరసః పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । తదప్యేష శ్లోకో భవతి । తృతీయోనువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

భా ॥ ఉపాసకానామన్నరసమయకోశాంతర్గతప్రాణమయకోశే దృష్టిప్రవేశార్థం తద్భక్తిసిద్ధీకరణార్థం చ ప్రాణమయాత్మస్తుతిం కరోతి । ప్రాణమిత్యాదినా దేవాః । బ్రహ్మాదయః । మనుష్యాః పశవశ్చ । శరీరధారిణో యే వర్తంతే । తే సర్వే । ప్రాణమనుప్రాణన్తి । ప్రాణనక్రియామనుసృత్య క్రియావంతో భవంతి । ప్రాణాధీనజీవనా ఇతి భావః । ప్రాణో హీతి । యస్మాత్సర్వభూతానాం । యావదస్మిన్ శరీరే । ప్రాణస్తిష్ఠతి తావదాయుః । ప్రాణస్యోచ్ఛ్వాసననిశ్వాసనరూపవాయోః కారణత్వం । అతస్సర్వేషాం శరీరధారిణాం ప్రాణనక్రియాకారకప్రాణవాయురేవ ఆయురిత్యుచ్యత ఇతి భావః ॥ సర్వమేవేతి । ఏవంగుణే ప్రాణే పరశివబుద్ధిం కుర్వన్తః । దీర్ఘాయుష్యం ప్రాప్నువంతీత్యర్థః । ఏతత్ప్రాణలింగో

పాసనారహస్యం శివాగమేషు బహుధా ప్రపంచితం । ఏతదుపాసనార
హస్యం స్వరశాస్త్రే బహుధానిరూపితం । యోఽయ ద్గుణకం బ్రహ్మో
పాసతే । సతద్గుణభాగ్భవతీతిన్యాయేనప్రాణమయబ్రహ్మోపాసకానాం
మృత్యురాహిత్య ఫలసూచనార్థం పునరుక్తిః । యేప్రాణం బ్రహ్మే
త్యాదినా । సర్వేషామాయుస్సర్వాయుః । సర్వాయురేవసర్వాయుష
మిత్యుచ్యతే । తథాశ్రుతిః । యావద్ధ్యస్మిన్ శరీరేప్రాణోవసతితావదేవా
యురితి । ఏవంప్రాణమయే । ఆకాశాద్యన్నమయాన్తంతత్త దవచ్ఛిన్న
స్య । పరమాత్మనః । తత్తన్మయత్వేనఉపాసనముక్తదిశ మానస్సక్ ।
ఇదానీంప్రాణావచ్ఛిన్నమనో మయోపాసనంసూచయతి ॥ తస్యైషఇతి
పూర్వస్య । అన్నమ యస్య ॥ యఆత్మా । ఏషఏవ తస్య । ప్రాణమ
యస్య । ఆత్మేత్యర్థః । శారీరః । శరీరసంబంధ్యాత్మేత్యర్థః । అనేనా
త్మన్ శబ్దస్యస్వరూపార్థత్వ భ్రాంతిర్నివారితా । తతశ్చఅన్నమయప్రాణ
మయావేకాత్మకౌ । నత్వన్నమయస్యప్రాణమయ ఆత్మేత్యర్థః । తథాచ
అన్నమయ ప్రాణమయ యోః కఆత్మే త్యాకాంక్షా యామాహ ।
తస్మాద్వాఇతి । అత్రమనోమయ ఇత్యత్రప్రాచుర్యార్థే మయట్ మనోబు
ద్ధిచిత్తాహంకారాఖ్యాన్తఃకరణవృత్తిషు । మనోవృత్తేః ప్రచురత్వాత్
తేనైషఇత్యాది । పూర్వవదర్థః । తస్యేతి అన్తఃకరణస్య యజుర్వేదవి
షయకజ్ఞాన జనకమనోవ్యాపారశ్శిర ఇత్యుచ్యతే । యజుర్వేదే । జగ
త్కారణపరశివప్రతిపాదక మహారుద్రసత్వా త్పంచాక్షరీమ హామంత్ర
సత్వాచ్ఛిరస్త్వం యజుష ఉపపద్యతే । ముఖ్యార్థస్యయజుర్వేదస్య మన
స్సంబన్ధాభావే । మనసశ్శిరస్త్వరూపణాసంభవా దితిద్రష్టవ్యం । ఏవ
ముత్తరత్రాపి । ఆదేశఆత్మేతి । విధినిషేధరూపకార్యకర్తవ్యాకర్తవ్య
బోధితశబ్దోఆదేశః । అత్రాపి । తజ్జన్యజ్ఞానహేతుభూతాంతఃకరణ
వృత్తిరాదేశశబ్దేనోచ్యతే । అథర్వేతి । అథర్వాంగిరోభిర్దృష్టామంత్రాః
ప్రతిష్ఠాహేతుభూతంపుచ్ఛమిత్యర్థః । అత్రాప్యథర్వాంగిరశ్శబ్దః । తజ్జ
న్యజ్ఞానహేతుభూత మనోవ్యాపారః । ఇతి తృతీయోఽనువాక
స్సమాప్తః ॥ * ॥

శ్రీపండితగురువరణార్పణమస్తు ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః
ఆనందవల్లీచతుర్థోనువాకః

మూ. యతోవాచోనివర్తంతే। అప్రాప్య మనసాసహ। ఆనందంబ్రహ్మణో విద్వాన్। నబిభేతికదాచనేతి తస్యైషఏవశారీరఆత్మా యఃపూర్వస్య। తస్మాద్వా ఏతస్మాన్మనోమయాదన్యోన్తరఆత్మా విజ్ఞానమయః। తేనైషపూర్ణః। సవాఏష పురుషవిధఏవ ॥౧॥ తస్యపురుషవిధతాం। అన్వయంపురుషవిధః। తస్య శ్రద్ధైవశిరః। ఋతందక్షిణఃపక్షః। సత్యముత్తరఃపక్షః। యోగఆత్మా। మహఃపుచ్ఛంప్రతిష్ఠా। తదప్యేష శ్లోకోభవతి ॥ చతుర్థోనువాకః ॥ ❀ ॥

భా ॥ చిత్తస్యఘటనాఘటనసామర్థ్యసిద్ధ్యర్థం మనోమయోపాసనముపదిశతి। ఏతద్రహస్యంశివాగమే షడ్ధ్యాయయోగప్రకరణే సవ్యాఖ్యప్రపంచితం। యతోవాచఇతి। యస్మాత్పరశివానందాత్। వాఙ్మనసిఇ యత్రాలక్షణంపరమప్రాప్య। నివర్తన్తే। తాదృశంపరశివానందం దృష్ట్వేత్వ గిరియా బుధ్యామనసా తువిశుద్ధేన ఇత్యుక్తరీత్యా। శుద్ధమనసాక్షాత్కారాపిన భిభేతిత్యర్థః। అత్రబ్రహ్మానన్దస్యశుద్ధమనోగోచరత్వప్రతిపాదనాదస్యశ్లోకస్యమనోవిషయత్వమస్తీతిద్రష్టవ్యం। ఏషాత్మాచేతసా వేదితవ్య ఇత్యాది బహుశ్రుతిషు। శుద్ధమనోగోచరత్వప్రతిపాదనాదత్రనశంకావకాశః। తస్యైషఇతి। ప్రాణమయస్యయఆత్మా। సఏవమనోమయస్య। ఆత్మేత్యర్థః। ఏవంచాన్నమయప్రాణమయమనోమయానామేక ఆత్మేతిసిద్ధ్యతి। సకఇత్యపేక్షాయామాహ ॥ తస్మాద్వాఇతి ॥ అత్ర। విజ్ఞానమయోజీవః। నబుద్ధిమాత్రం। మయట్ప్రత్యయేనాత్రవిజ్ఞానప్రాచుర్యార్థప్రతిపాదనాత్। తస్యశ్రద్ధైవశిరఇతి। తస్యవిజ్ఞానప్రాచుర్యస్యజీవస్య। శ్రద్ధాశిరఇత్యర్థః। శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహీతిశ్రుతౌ। అభ్యుదయనిశ్శ్రేయసఫలవిధాయకానాం సర్వకర్మణాం శ్రద్ధైవముఖ్యహేతురితి వ్యాసఃచేతాత్రస్యాశ్శిరస్త్వం యుక్తమిత్యర్థః। ఋతం। పరమేశ్వరచింతనం ॥ సత్యం। సత్యసంభాషణం। యోగఆత్మా। యోగః। వృత్తినః ప్రాణసంధానరూపయోగః। ఆత్మేవ ఆత్మా। శరీరంభవతీత్యర్థః। మహః। యోగసంప్రాప్తసామర్థ్యం। పుచ్ఛంప్రతిష్ఠా।

అధికరణం భవతీత్యర్థః । లోకేపక్షిణః పక్షాభావే ఊర్ధ్వగమనాది
స్వాభీష్టసిద్ధిర్నసంభవతి । తథా జీవస్య । పరమేశ్వర నిష్ఠాసత్య వచన
రూపపక్షాభావే స్వాభీష్టసిద్ధి ర్నసంభవతి । అతస్తత్పక్షావలంబన మ
వశ్యకర్తవ్యం । యోగాభావే చిత్తస్థిరీకరణా యోగాత్పరమేశ్వ
రసాక్షాత్కారో నభవత్యతస్తస్యాంగత్వం యుక్తం । అంగహీన
స్యకించిత్కార్యకరణసామర్థ్యాభావాత్ । తస్మాత్తదుపాసకస్య పూ
ర్వోక్తశ్రద్ధాదిసత్త్వాస్సంపాద్యా ఇతిభావః । ఇతిచతుర్థోనువాకస్సమాప్తః ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఆనందవల్లీపంచమానువాకః

మూ॥ విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే । కర్మాణితనుతేపిచ । విజ్ఞానం
దేవాస్సర్వే । బ్రహ్మజ్యేష్ఠముపాసతే । విజ్ఞానంబ్రహ్మచేద్వేద ।
తస్మాచ్చేన్నప్రమాద్యతి । శరీరేపాప్మనోహిత్వా । సర్వాన్కా
మాన్సమశ్నుత ఇతి । తస్యైషఏవ శారీరఆత్మా । యః పూర్వ
స్య ॥౧॥ తస్మాద్వాఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాత్ । అన్యోన్తరఆత్మానంద
మయః । తేనైషపూర్ణః । సవాఏషపురుషవిధఏవ । తస్యపు
రుషవిధతాం । అన్వయంపురుషవిధః । తస్యప్రియమేవ
శిరః । మోదోదక్షిణః పక్షః । ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః
ఆనందఆత్మా ॥౨॥ బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । తదప్యేషశ్లోకోభ
వతి ॥౩॥

భా॥ విజ్ఞానోపాసకానాం తన్నిష్ఠావృద్ధీకరణార్థం తదాధిక్యం దర్శ
యతి । విజ్ఞానమిత్యాదినా । విజ్ఞానం । విజ్ఞానవాన్జీవః । యజ్ఞం
పరశివారాధనంకర్మాణి । లౌకికవైదికకర్మాణి । తనుతే । కరోతి । కృ
త్యల్యుటోబహులమితివా । జానాతీత్యర్థేల్యుడాశ్రీయతే । నన్ద్యాదిత్వేన
వాశ్రిత్య । నన్దిగ్రహిత్యాదినాకర్తరిల్యుడాశ్రీయతే । అత్రవిజ్ఞానశబ్ద
స్యనబుద్ధిపరత్వం । జడస్యబుద్ధేర్లౌకికవైదికకర్మకర్తృత్వాసంభవాత్ ।
కించ । అన్తర్యామిబ్రాహ్మణే ఆత్మనితిష్ఠన్నితి మాధ్యన్దిన పాఠగ
తాత్మశబ్దస్థానే । యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్నితికాణ్వపాఠే । దర్శనాద్విజ్ఞా
నశబ్దస్యజీవపరత్వే । నశంకావకాశః । విజ్ఞానమితి । సర్వేదేవాః । బ్ర
హ్మోపేంద్రాదయః । విజ్ఞానంబ్రహ్మ । జీవాత్మక బ్రహ్మ । ద్వాత్రింశ

ద్బ్రహ్మ విద్యాంతర్గత ప్రజాపత్యోపాసనాయాం బ్రహ్మోపాసనా
త్పూర్వం జీవోపాసనావ్యపదేశాత్ । ద్వితీయ । జ్యేష్ఠం । ప్రథమం । ఉ
పాసతే । ఉపాసనం కుర్వన్తి । విజ్ఞానమితి ॥ యః । విజ్ఞానం బ్రహ్మ ।
వేద । జీవం బ్రహ్మత్వోపాసనం కరోతీత్యర్థః । తస్మాన్న ప్రమాద్యతి । త
దుపాసనావిచ్ఛిత్తిం న ప్రాప్నోతి చేత్ ॥ సః । శరీరే । దేహాభిమానే ।
పాప్మనః । లౌకికవైదికకర్మవిపర్యయప్రాప్తపాపాన్ । హిత్వా । త్య
క్త్వా । సర్వాన్ కామాన్ । అణిమాద్యష్టైశ్వర్యాదీన్ సమశ్నుతే ।
సమ్యక్ప్రాప్నోతి । పూర్వోక్తాన్నమయాదిష్వాత్మబుద్ధిం విహాయ ॥ త
ద్విలక్షణభూతజీవే దృష్టిం నీత్వా । బ్రహ్మభావనయా జీవం యోపాస
నం కరోతి । తస్య । మనశ్చలనశాంతిర్భూత్వా । సర్వపాపక్షయద్వా
రా శివానందాదిసర్వకామావాప్తిర్భవతీతి భావః । ఇతిశబ్దస్సర్వత్ర మం
త్రసమాప్తి సూచకం వా । బ్రాహ్మణసమాప్తిసూచకం వా భవతి ।
తస్యైష ఇతి ॥ తస్య ॥ జీవస్య ॥ పూర్వస్య । మనోమయస్య । యః ।
యోగః । ఆత్మతయా వర్తతే ॥ ఏషః । తాదృశ యోగ ఏవ । శారీ
ర ఆత్మా । శరీరస్వరూపో భవతి । తస్మాద్వా ఇతి । యథోక్తాద్విజ్ఞానమ
యాజ్జీవాత్ । అన్యః । భిన్నః । అన్తరః । అన్తర్యామీ । ఆత్మా ।
ఆనన్దమయః । ఆనన్దమయకోశరూపభిన్నశక్త్యవచ్ఛిన్న పరశివః । తేనై
ష పూర్ణః ॥ తేన । ఆనందమయకోశవిశిష్టపరశివేన ॥ ఏషః । విజ్ఞా
నమయజీవః । పూర్ణః । తస్యాశ్శిఖాయామధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థిత
ఇతిశ్రుతేః । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతీతి స్మృతేశ్చ । స
వా ఏషః । ఆనందమయపరశివః । పురుషవిధ ఏవ ॥ పురుషాకార ఏవ ।
తస్య । పురుషవిధతాం । పురుషాకారతాం । భవతీతి శేషః । అన్వ
యం పురుషవిధః । మాయానిమిత్తప్రతిమావత్తస్యపురుషాకారత్వం సం
భవతీత్యర్థః । నస్వత ఇతి భావః । తస్య । ఆనందమయ పరశివస్య ।
ప్రియమేవ ॥ సర్వజీవరక్షణప్రేమ । శిరః । మోదః । శ్రవణ పూజా
దిభిస్స్వసాధక భక్తిస్థితప్రేమ । దక్షిణః పక్షః । భవతి । ప్రమో
దః । దృఙ్మనఃప్రాణసంధానపూర్వకశివయోగ మార్గేణ నిరంతరం స్వ
ధ్యానయుక్తభక్తిస్థితప్రేమ । ఉత్తరః పక్షః । ఆనన్దః । స్వానంద ఏవ ।
ఆత్మా । తత్స్వరూప ఇత్యర్థః । బ్రహ్మేతి । బ్రహ్మ । వేదః ।
వేదస్తత్త్వం తపో బ్రహ్మేతి నైఘంటుకవచనాత్ । పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । అధికరణ

మిత్యర్థః । తత్ప్రతిపాద్య ఇతియావత్ । అతఏవ । తంత్వౌపనిషదం పు
రుషం పృచ్ఛామి । శాస్త్రయోనిత్వాదిత్యాదిష్వపిసూత్రేషు । తత్ప్ర
తిపాద్యత్వం బహుధారాద్ధాంతితం । అత్ర ప్రియమోదః ప్రమోదరూపప
రమేశ్వరధర్మ ప్రతిపాదనాద్ఘటపటాదివ । దచేతనస్య ఆనందమయ
కోశస్య । ప్రకరణసంబంధిత్వం నోపపద్యతే । అతఏవ భగవద్బాదరా
యణేన । ఆనందమయోఽభ్యాసాదితిసూత్రే । ఆనన్దప్రాచుర్యార్థకత్వం
ప్రతిపాద్య ॥ వికారశబ్దాన్నేతిచేన్న ప్రాచుర్యాదితి సూత్రే । అన్నమ
యాదివదానందమయ ఇత్యత్ర వికారిత్వార్థం నిరస్య । అన్నమయో
యజ్ఞః । విప్రమయో గ్రామ ఇత్యాదివదత్రాపి ప్రాచుర్యార్థమేవేతి రా
ద్ధాంతితం । శ్రీపతి పండితారాధ్యభాష్యకారైః శ్రీకరభాష్యే ఆనందమ
యాధికరణే బహుధా ప్రపంచితోఽయమర్థః । అతోఽత్ర ఆనందమయ
స్స్వభిన్నశక్త్యవచ్ఛిన్నపరశివ ఏవ । పుచ్ఛం బ్రహ్మ । ఇతి పంచమో
నువాకః ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవే నమః

ఆనందవల్లీషష్ఠానువాకప్రారంభః

మూ ॥ ఓ ॥ అసన్నేవస భవతి । అసద్బ్రహ్మేతి వేదచేత్ । అ
స్తి బ్రహ్మేతిచేద్వేద ॥ సన్తమేనంతతో విదురితి । తస్యైషఏవ
శారీర ఆత్మా ॥ యః పూర్వస్య । అథాతోఽనుప్రశ్నాః । ఉతా
విద్వానముం లోకం ప్రేత్య । కశ్చనగచ్ఛతి । అహో విద్వాన
ముం లోకం ప్రేత్య ॥ ౧ ॥ కశ్చిత్సమశ్నుతా ॥ ౩ ॥ సోఽకామ
యత । బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి । సతపోఽతప్యత । సతపస్త
ప్త్వా । ఇదగ్ంసర్వమసృజత్ । యదిదంకించ । తత్సృష్ట్వాత
దేవానుప్రావిశత్ । తదనుప్రవిశ్య ॥ ౨ ॥ సచ్చత్యచ్చాభవత్ ।
నిరుక్తంచానిరుక్తంచ । నిలయనంచానిలయనంచ । విజ్ఞానం
చావిజ్ఞానంచ । సత్యంచానృతంచ సత్యమభవత్ । యదిదం
కించ । తత్సత్యమిత్యాచక్షతే । తదప్యేష శ్లోకోభవతి । ఇతి
షష్ఠానువాకః ॥ * ॥

భా ॥ పూర్వోక్తమానందం బ్రహ్మ । ముముక్షూణామనుభూతం నవేతి
శంకానిరసనార్థమయమనువాకః ప్రారభ్యతే । అసన్నేవసభవతీత్యాదినా

సః । అనుభూయమానంబ్రహ్మ । యద్దృశ్యంతన్మిథ్యామితివ్యాప్తిబలాత్
అసన్నేవ । మిథ్యైవభవతి । యతఃబ్రహ్మణో । దృశ్యత్వేనమిథ్యాత్వ
మతః । బ్రహ్మఅసదితివేదచేత్ । సర్వదాసర్వైరప్యననుభూతమేవేతి
జానాతిచేత్ । తన్నయుక్తం । బ్రహ్మకార్యస్య ప్రపంచస్య । సత్యత
యాదృశ్యమానత్వాత్ । అద్యాపిబ్రహ్మానుభూతముముక్షుసద్భావాత్ ।
కార్యసత్త్వేకారణసత్త్వమితినియమాత్ । యతఃబ్రహ్మకార్యభూతజగతస్స
త్యేపానుభూయమానత్వే నసత్వ ముపపద్యతే । తతః । బ్రహ్మ
స్తి । ముముక్షూణామపరోక్షతయా । ఇతరేషాంతు పరోక్షతయా ।
అనుభూయమానం భవతీతిజానాతిచేత్ । ఏనం । బ్రహ్మానుభవమ
స్తీత్యుక్తమార్గం । సన్తం । శ్రేష్ఠమితి । విదుః ॥ బ్రహ్మవిదో జా
నంతీత్యర్థః । ఏతేన । పరమాత్మాపరోక్షసిద్ధ్యర్థం । శ్రద్ధాభక్తిధ్యాన
యోగపూర్వకత్వేన ప్రయత్న మవశ్యం ముముక్షుభిః కర్తవ్యమితి
ఫలితోర్థః । ఆనన్దమయరూపబ్రహ్మణః । ఆకాశాది విజ్ఞాన మయాన్త
పదార్థాన్తర్యామితయానిర్దిష్టస్యాపి । ఆత్మాన్తరమస్తి కిమిత్యాశంకాయా
మాహ । తస్యైషఇతి । పూర్వస్యవిజ్ఞానమయాంతపదార్థస్య । ఆ
త్మభూతఏవఆనన్దమయాత్మా । తస్య । ఆనందమయస్య । సఏవాత్మే
త్యర్థః । తతశ్చవిజ్ఞానాత్మాంతద్వర్త్యాత్మనః । ఆనందమయస్యచఏకత్వ
ముక్తంభవతి । నచపూర్వేషుపర్యాయేషు । తస్యైషఏవశారీర ఆత్మే
త్యత్ర । అన్యాత్మకత్వప్రతిపాదనాదర్శనాత్ । అస్మిన్పర్యాయే । అ
నన్యాత్మకత్వప్రతిపాదనే । అర్థవైలక్షణ్యంస్యాదితిశంక్యం । పూర్వప
ర్యాయేష్వనిరూపితబ్రహ్మధర్మాణామత్రప్రతి పాదనాత్ । తస్మాద్వా
ఏతస్మాదానందమయాదన్యోంతరఆత్మాఇతి అత్రనిర్దేశాభావాచ్చ ।
ఏతత్పర్యాయగతస్య । తస్యైషఏవశారీర ఆత్మేత్యస్య । అనన్యాత్మకత్వ
మేవేతిసిద్ధాంతితం । సర్వైరనుభూయమానానందమయ బ్రహ్మప్రతి
పాదనానంతరం । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యుపక్రమాభిహితబ్రహ్మ
ప్రాప్తివిశదీకరణార్థం ప్రశ్నానుక్షిపతి । అథాతఇతి । ౧౪౬ । ౧ । బ్ర
హ్మానుభూతిత్వహేతోః । అథ । అనన్తరం శ్రోతుశ్శిష్యస్య । అనుప్ర
శ్నాః ॥ ఆచార్యోక్తిమనుసృత్యప్రశ్నాః । కృతాఇతిశేషః । ఉతేతి ।
ఉతాఇతినిపాతస్య । ఛాందసోదీర్ఘః । అథానపత్యానివత్ । అవి
ద్వానితిపక్షేసతి । అద్యుదాత్తత్వం స్యాత్ । తత్పురుషేతుతుల్యార్థ

ఇతిస్మరణాత్ । అన్వోదాన్తం చేదంపదం । ఉతా । విద్వానితిపదవి
భాగః । ఉత । కించ । కశ్చన । కోపి । విద్వాన్ । శైవశాస్త్ర
జ్ఞానవాన్ । అముం పరిదృశ్యమానం । లోక్యతే ఆలోక్యతే భుక్తైరితి
లోకః । తంలోకం । పరశివాత్మకేష్టలింగం । ప్రేత్య । ప్రాప్య ।
గచ్ఛతి ॥ క్వయాతి । అహో । ఉత । విద్వాన్ ॥ శివ యోగశివ
జ్ఞానవాన్ । అముంలోకం । భ్రూమధ్యప్రదేశంప్రాప్య । కశ్చిత్ ।
కోపిపురుషః । సమశ్నుతా । సమశ్నుతేత్యర్థః ॥ ఇతిప్రశ్నద్వయం ।
ఏవంస్థితే । అయాదేశే । యలోపేచకృతే । అకారస్య ప్లుతిః ।
తస్మాత్సమశ్నుతా ఇతిభవతి । బహువచనస్తు । సామర్థ్య ప్రాప్తప్ర
శ్నాంతరాపేక్షయా ఘటతే ॥ ఉక్తప్రశ్న ప్రత్యుత్తరం వక్తుం । జగ
త్కారణత్వోపయోగిశక్త్యవచ్ఛిన్నబ్రహ్మణః ప్రాప్తిజ్ఞాపనాయాహ ।
సోకామయతేత్యాదినా । సః । ఆకాశాదివిజ్ఞానమయాన్తకారణ బ్రహ్మ
అకామయత్ । కామితవాన్ కథం । బహు । ప్రభూతం । స్యాం ।
భవేయం । కథమేకస్య । అర్థాన్తరాననుప్రవేశే । బహుత్వం స్యా
దితి ॥ ఉచ్యతే । ప్రజాయేయ । ఉత్పద్యేయ ॥ ఇతిశబ్దోవాక్యపరి
సమాప్తిబోధకః । సఆత్మా ॥ పరమాత్మా । ఏవంకామయమాన
స్సన్ । తపోతప్యత । తపస్తప్తవాన్ ॥ తపశ్శబ్దస్యాత్రజ్ఞానపరత్వం
యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ । యస్యజ్ఞానమయంతపఇతి శ్రుతేః । అప్రాణో
హ్యమనాశ్శుభ్ర ఇత్యాదిశ్రుతిషు । పరమేశ్వరస్య । శరీరాద్య భావప్ర
తిపాదనాత్ । కామత్వాదిధర్మాణాం కథం బ్రహ్మణ్యుపపత్తిరితినశంకనీ
యం । అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిః । పశ్యామ్యచక్షుస్సశృణోమ్య
కర్ణ ఇత్యాదిశ్రుతిషు । శరీరేంద్రియనిరపేక్షాపూర్వకజ్ఞానశక్త్యా సర్వకా
ర్యకర్తృత్వశ్రవణాత్ । ఏతేన । స్వసృజ్యమానజగద్రచనావిషయా
మాలోచనామకరోత్పరమాత్మేత్యర్థః ఫలితః । సః । పరమాత్మా ।
తపస్తప్త్వా । ఏవమాలోచ్య । ఇదగ్ంసర్వం । ప్రాణికర్మానురూప
మిదంసర్వంజగద్దేశతః కాలతః వస్తుతోనామ్నారూపేణ ॥ సర్వప్రా
ణిభిస్సర్వావస్థైర్యథానుభూతంభవతి । తథాఅసృజత్ । సృష్టవాని
త్యర్థః । యదిదంకించ । యత్కించేదం । సర్వం । తదిదంజగత్స
ృష్ట్వాకిమకరోదిత్యాశంకాయామాహ । తత్సృష్ట్వా । చేతనాచేతనాత్మ
కజగన్నిర్మాణంకృత్వా । తదేవ । చేతనాచేతనప్రపంచమేవ । అనుప్రా

విశత్। అంతర్యామితయాస్థితవానిత్యర్థః । తదనుప్రవిశ్య । తదంతర్యామితయాస్థిత్వా॥ కిమభూదిత్యుచ్యతే। సచ్చ । పృథివీజలాగ్నిరూపమూర్తద్రవ్యం । త్యచ్చ । వాయుగగనకాలాద్యమూర్తద్రవ్యం చాభవత్ । నిరుక్తం చానిరుక్తం । నామరూపాభివ్యక్తం । నిరుక్తం । అనిరుక్తం తద్భిన్నం । నిలయనంచానిలయనంచ । నిలయనం । ఆశ్రయః । మూర్తధర్మః ॥ అనిలయనం ॥ తద్భిన్నం । అమూర్తధర్మః । విజ్ఞానం ॥ చేతనం । అవిజ్ఞానం ॥ అచేతనం ॥ పాషాణాది ॥ సత్యం ॥ అర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధిమతి ॥ అనృతంతద్విలక్షణం । సర్వంమూర్తామూర్తప్రపంచరూపోభిబ్రహ్మ సత్యం । త్రియాకాలికాబాధ్యః భవతీత్యర్థః । తతశ్చ । నిరుక్తానిరుక్తనిలయనత్వానిలయనత్వవిజ్ఞానత్వావిజ్ఞానత్వాదియుక్తసత్యానృతశబ్దిత చేతనాచేతననామరూపసత్ప్రాగ్భవదపిబ్రహ్మ । సత్యమేవాభవత్ । సదాస్వభావసిద్ధనిర్వికారత యాస్థితవానిత్యర్థః । సర్వోవై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమఇత్యాది శ్రుతిషు శివస్యసర్వాత్మకత్వంబహుధా ప్రపంచితం ॥ యదిదమితి । యత్ । యస్మాత్కారణాత్ ॥ ఇదంపరిదృశ్యమానంజగత్పరమేశ్వరజన్యంభవతి । తస్మాత్ । తత్ సర్వం జగత్ సత్య మిత్యాచక్షతే। సత్యమితి । అర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధిమత్వాత్సత్యత యోచ్యతే । తదప్యేషఇతి । తతి । ఏతస్మిన్నర్థే। బ్రాహ్మణోక్తే । ఏషః । శ్లోకోభవతి । మంత్రో భవతీత్యర్థః । ఏతేనపూర్వోక్తప్రశ్న ద్వితయస్య । సమాధానం కిమాయాతమితిచేత్ । సర్వాత్మకత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వాధిష్ఠానత్వ సర్వనియామకత్వాదిమంగళ గుణరత్నాకర రసవిశేష బ్రహ్మప్రాప్తిరేవఫలమిత్యవగమ్యతే । నన్వాకాశాది కారణపరశివస్య । జనకత్వేనవిదుషామవిదుషామపితుల్యత్వాదవి దుషాం ముక్తి దాయక ప్రసంగే । వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది దోష ప్రసంగస్స్యాదితి చేదుచ్యతే ॥ లోకేపభోస్సర్వత్రసమభావేపి । స్వాజ్ఞాపాలకేప్రీతిః । తద్వ్యతిరిక్తేదండనంచయథాదృష్టం। తథాపరమేశ్వరస్యాపి । తత్తత్కర్మానుగుణ్యాత్వేనఫలప్రదానేననకోపిదోషః॥ కించిత్కర్తాచకించిజ్ఞోబద్ధోనాదిశరీరవానితిస్మృతౌ । జీవస్యకించిత్కర్తృత్వవ్యపదేశాత్ । ఏతదర్థో శ్రీకరభాష్యేలోకవత్తులీలా కైవల్య మిత్యధి కరణే పండితారాధ్య భాష్యకారైర్బహుధా ప్రపంచితః । అత । తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశదితివాక్యే

జగదంతర్యామిత్వవ్యపదేశాద్బ్రహ్మణః పరిఛిన్నత్వం । కారణా
మిత్వప్రతిపాదనేన వికారిత్వంచ సంభవతీతి చేన్న । లోకే । శబ్ద
జనక గగనస్య । స్వస్వభావాపరిత్యాగపూర్వకత్వేన । తదంతః ప్రవి
ష్టత్వం । తత్కారణత్వంచయథాదృశ్యతే । తద్వత్పర మేశ్వరస్య ।
చేతనాచేతనకర్తృత్వం । తదంతర్యామిత్వంచనదోషభాగ్భవతి । పర
మేశ్వరశక్తేరేవపరిణామిత్వాదివికారిత్వం । నతుశక్తస్యపర మేశ్వరస్య ।
యథాఐంద్రజాలికశక్తివత్ । యోగిశక్తివతి । శక్తిశక్తిమతోరభేదేన
శక్తికర్తృత్వంశక్తస్యైవేతినిశ్చితం । అతఏవ । అర్భకౌకస్త్వాత్తద్వ్యప
దేశాన్నేతిచేన్న । నిచాయ్యత్వాదేవ మవచ్చేతి సూత్రే । భగవ
తా బాదరాయణేన । హృదయాద్యల్పస్థానప్రవిష్టత్వేన పరమేశ్వరస్య
పరిఛిన్నత్వంసంభవతీతిశంకా । ఉపాదానకారణత్వేవికారిత్వ శంకాచ
గగనదృష్టాంతేననిరాకృతా । ననుప్రథమానువాకే ॥ ఆకాశాదికారణ
త్వేనబ్రహ్మణః । జగత్కారణత్వ ప్రతిపాదనాదేత దనువాకేపునః కిమ
ర్థముక్తమితిచేత్ । వక్ష్యమాణప్రకారేణకేషాంచిన్న పీపావర్తతే । తన్ని
రాకరణార్థ మత్రోక్తం । కేచిత్ । ఛాందోగ్యే । సదేవసోమ్యేదమ
గ్రఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మేత్యత్రబ్రహ్మణో నిర్విశేష త్వావ
గమాత్ । నిష్కళంనిష్క్రియం శాంత మిత్యాదిశ్రుతిషు । తస్య ।
నిష్క్రియత్వ వ్యపదేశాచ్చ । అత్రానందవల్ల్యాం బ్రహ్మవిదాప్నోతి
పరమిత్యత్ర ॥ స్వకంఠాభరణ న్యాయవత్స్వావిద్యా మోహితస్యబ్ర
హ్మణః । దశమీ వివేకసంధాన న్యాయేనఆప్తోచ్చరితవాక్యేన జీవో
హమితిభ్రాంతినాశోభూత్వా స్వస్వరూపప్రాప్తి రూపపరం మోక్షం
లభతీత్యుపదిష్టా । సర్వాను వాకేష్వే వమేవోప దిశ్యతే । జలోష్ణ
న్యాయేనతద్భిన్నస్య । తత్ప్రాప్తిరుపదిష్టేతిచేత్ । తద్వన్ముక్తేరనిత్యత్వ
మేవస్యాత్ ॥ కించ । తస్య । నిష్క్రియత్వాదాకాశా దికారణత్వ
మపినోపపన్నం ॥ కింతు । తత్రారోపిత మాయాప్రతి బింబితే శ్వర
స్యైవ జగత్కారణత్వం సముచితం । నోచేన్నిష్క్రియత్వశ్రుతివిరో
ధః । తస్మాదేతదనువాకోక్త సోకామయతేత్యాదిధర్మాణి తస్యైవ
సమంజసంభవతీతివదంతి ॥ ఆలోచ్యతేతద ద్వైతవాదో హ్యవిచారి
తరమణీయః ॥ తన్మతాధ్యాసోపాసవాదవిధాయకప్రాత్యక్షికశ్రుత్యభా
వాత్ । జీవేశ్వర కల్పితత్వవిధాయక ప్రాత్యక్షి కశ్రుత్య భావాచ్చ ।

సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర । అసచ్ఛంకాభ్రాంతిపరిసక్తత్వేన । సదే
వేత్యవధారణం ॥ అగ్ర ఇతి కాలవిశేషస్య । ఆసీదితి క్రియావిశేషస్య చ
దర్శనాత్ । ఏకమేవాద్వితీయమిత్యత్ర । ఏకమేవ రాజేతివదధిష్ఠాత్రంతర
నిరాసకవిషయత్వమేవ । అద్వితీయపదేన తస్య జగదుభయకారణత్వమవ
గమ్యతే । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే । స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా
చేతి శ్రుతిదర్శనాత్తస్య సదా నిర్విశేషత్వం ॥ లోహరసజలమౌక్తికక్రి
మిభ్రమరదృష్టాంతేన అబాధితస్వభావనివృత్తిశ్చ హి యథాపూర్వమేవ రా
ద్ధాంతితం । తస్మాదత్ర నోక్తం । కించ ॥ ఏవకారేణ బ్రహ్మద్వయానం
గీకరణం ॥ అద్వితీయపదేన బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాం శివతుల్యాధిక్యత్వనిరాకర
ణత్వం చ సూచ్యతే । తదధ్యారోపస్తు । తస్య । తద్భిన్నస్య వా ॥
నాద్యః । నిర్వికారత్వాత్ । శరీరేంద్రియరహితత్వాచ్చ ॥ న ద్వితీ
యః ॥ అద్వైతహాని ప్రసంగాత్ ॥ కించ । అజ్ఞస్య బ్రహ్మణః । స్వ
జ్ఞానబోధకబ్రహ్మాంతరస్వీకారే ॥ స్వమతవిరోధానవస్థాప్రసంగాచ్చ ।
లోకే సత్యసర్వజ్ఞానావచ్ఛిన్నస్యైవ మందతమసి । తత్సదృశతర జ్ఞాన
ర్వారోపస్సంభవతి । అతః సత్యప్రపంచ మర్థాత్సిద్ధభవతి । తత్స్వీకా
రే స్వమతబాధాప్రసంగః । కించ ॥ యత్ర యద్దృష్టం న తస్య తత్రారో
పణనియమాత్ । బ్రహ్మణి దృష్టస్య ప్రపంచస్య బ్రహ్మణ్యేవారోపః ।
కథముపపద్యతే । దర్పణజలాదిప్రతిబింబిత ముఖసూర్యాది ప్రతిబింబవ
న్మాయాప్రతిబింబితేశ్వరస్య జడత్వేన । ప్రతిబింబస్య బింబాభిముఖత్వే
నచ । తస్య జగత్కర్తృత్వం న సిద్ధ్యతి । తుష్యతు దుర్జన ఇతి న్యాయేన ।
తత్స్వీకారే ॥ లోకే మూర్తద్రవ్యాణామేవ ప్రతిబింబత్వదర్శనాత్ ॥
గగనస్య । తమఃప్రకాశవ్యతిరిక్తతయా చాక్షుష ప్రత్యక్షాభావాత్ తద్దృ
ష్టాంతాసంభవాత్ । తత్స్వీకారే వాయుకాలాదీనాం ప్రతిబింబతా
ప్రసంగాత్ । తత్స్వీకారే ప్రత్యక్షవిరోధాచ్చ । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీ
శౌ । అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతేత్యాదిశ్రుతిషు । ఉత్పత్తేరసంభ
వాదిత్యాదిసూత్రేషు జీవేశ్వరయోరజన్యత్వవ్యపదేశాత్తద్విరుద్ధత్వేన
కల్పితత్వాంగీకారే । వేదవిరుద్ధమత ప్రవేశాత్ ॥ మాయాభాసేన జీవే
శౌ కరోతీతి శ్రుతేర్మూలానుట్టంకితత్వాచ్చ జీవేశ్వరయోః ప్రతిబింబ
త్వవాదోపి । గగనకుసుమ మాలికాధారణ మనుకరోతి । వ్యవహార
గోచరత్వాజ్జగతో వ్యవహారసత్యత్వమితిచేత్ । వేదశాస్త్రప్రతిపాద్య

మానత్వేన । బ్రహ్మణోపి వ్యవహారవిషయత్వాత్తస్యాపి వ్యవహారమాత్రసత్యత్వమేవ స్యాత్ । కించ । బ్రహ్మణః పారమార్థికసత్యత్వం కేనోపపద్యతే । వేదేనేతిచేత్ । తస్య పారమార్థికసత్యత్వం । వ్యావహారికసత్యత్వం వా । న ప్రథమః । అద్వైతభంగప్రసంగాత్ ॥ న ద్వితీయః । వ్యావహారికసత్యభూతవేదప్రతిపాదితబ్రహ్మణః పారమార్థికసత్యత్వాసంభవాత్ । పరిశిష్టన్యాయేన శుద్ధాద్వైతమతమవైదికమిత్యవగమ్యతే । ఏతదనువాకే । సోకామయత ఇతి వాక్యేన । బ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వం । ప్రపంచాపవాదః । తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదితి వాక్యేన । సర్వోపాదానత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ ప్రతిపాదనేన ॥ జగన్మిథ్యాత్వవాదశ్చ నిరాకృతః । కించ । అనేన వాక్యేన । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి । సోంతరాదంతరం ప్రావిశత్ । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతీత్యాది శ్రుతిస్మృత్యుక్తజీవానుప్రవిష్టత్వార్థోపదేశాద్బ్రహ్మణస్సదామూర్తత్వప్రధానసంయుక్తోసంయుక్త భేదవాదోపి నిరాకృత ఇత్యవగమ్యతే। అత్రానువాకోక్తజగజ్జన్మాదికారణత్వాంశ పునరుక్తిదోషాలంబనం భవతీతి రహస్యం । ఇతి షష్ఠానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

శ్రీపతిపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు ॥ * ॥ శ్రీపతిపండితారాధ్యవంశసంభూత నందీశ్వర పుత్ర మల్లికార్జునారాధ్యేన యథామతి పరిశోధితోయం పరిచ్ఛేదః ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఆనందవల్లీసప్తమానువాకః

అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । తతో వై సదజాయత । తదాత్మానగ్ం స్వయమకురుత । తస్మాత్తత్సుకృతముచ్యత ఇతి । యద్వై తత్సుకృతం । రసో వై సః । రసగ్ం హ్యేవాయం లబ్ధ్వానందీ భవతి । కో హ్యేవాన్యాత్ । కః ప్రాణ్యాత్ । యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్ । ఏష హ్యేవానందయాతి ॥ ౧ ॥ యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యే । నాత్మ్యేనిరుక్తేనిలయనే అభయం ప్రతిష్ఠాం విందతే । అథ సోభయం గతో భవతి । యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నుదరమంతరం కురుతే । అథ తస్య భయం భవతి । తత్త్వేవ భయం విదుషో మన్వానస్య । తదప్యేష శ్లోకో భవతి । ఇతి సప్తమానువాకస్సమాప్తః ॥

భా ॥ బ్రహ్మవాఇదమగ్రఆసీత్ । ఆత్మావాఇదమగ్రఆసీత్ । ఏకఏవ
రుద్రోనద్వితీయాయ తస్థేత్యాదిశ్రుత్యంతరేషు । సర్వదాబ్రహ్మైకస్థి
తిమాత్రవ్యపదేశాత్ । ప్రాక్సృష్టేఃపరస్మింశ్చ ప్రపంచస్యావిద్యమాన
త్వాత్ । ఆదావంతేచయన్నాస్తి వర్తమానేపితత్తథేతిన్యాయేన । వర్త
మానకాలే ప్రపంచస్యాసత్యతయా భానేపి । స్వప్నేంద్రజాలశుక్తిరజతా
దివత్తస్యానిత్యత్వమేవేత్యాశంకా నిరాసార్థ మాహ । అసద్వాఇద
మిత్యనువాకః । ఇదం । పరిదృశ్యమాన చేతనాచేతన ప్రపంచం ।
అగ్రేసృష్టేః పూర్వం । అసదేవ । ఆసీత్ । నామరూపవిభాగానర్హ
తయాస్థితమిత్యర్థః ॥ అత్రాసచ్ఛబ్దేన శశశృంగవత్ప్రపంచస్య మిథ్యా
త్వస్వీకారే । తతోవైసదజాయత ఇత్యుత్తర వాక్యార్థం సతస్సదుత్పత్తిః ।
కథముపపద్యతే । అతః మదుక్తమేవ యుక్తమితి ద్రష్టవ్యమితి । తతః ॥
సూక్ష్మప్రపంచాత్ । వైనిశ్చయః । సత్ । నామ రూపవిభాగార్హ
ప్రపంచమజాయత ॥ జాతం । జడాత్మక సూక్ష్మ ప్రపంచస్య । కథం
స్థూల ప్రపంచ కారణత్వం సంభవతీతి మాశంకనీయం । తత్స్ర
ష్ట్వాతదేవానుప్రావిశదితి వాక్యే ॥ పరమేశ్వరస్య । సర్వాంతః
ప్రవిష్టత్వోపదేశాత్ । తత్తదంతర్యామితయాతత్తత్కా
రణత్వంతస్యైవోపపద్యతే ॥ సూక్ష్మప్రపంచావచ్ఛిన్నస్య పరమాత్మనః ఉ
పాదానత్వే । అన్యత్రనిమిత్తత్వం సూచితం । ఘటాదిషు నిమిత్తోపాన
యోర్భేద దర్శనాదిత్యాశంకాయామాహ । తదాత్మానమితి ।
తత్ । బ్రహ్మ । ఆత్మానగ్ం । ఆత్మశక్తిమిత్యర్థః ॥ తదుపాదానత్వేన
స్వీకృత్య । స్వయం । నిమిత్తం భూత్వా । అకురుత । సృష్టిమకరో
దిత్యర్థః । తథాముండకోపనిషది ॥ యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచే
తివాక్యే యథోర్ణనాభిస్స్వశరీర ముపాదనం కృత్వా । బుద్ధింనిమి
త్తంకృత్వాతంతూనుత్పాదయతి ॥ పునస్స్వయమేగ్రసతి ॥ తథాపర
మాత్మా । త్రిగుణాత్మికపాశశక్తిముపాదానంకృత్వా । చిచ్ఛక్తింనిమి
త్తం కృత్వాసర్వమసృజదితి స్పష్టముక్తం ॥ నశివేనవినా శక్తిర్నశ
క్త్యాచవినాశివః । నానయోరంతరంకించిచ్చంద్రచంద్రికయోరి
వేతిశివాగమేశక్తిశక్తిమతోరభిన్నత్వమపిసుష్ఠూక్తం తదుభయావచ్ఛిన్న
తయాఅభిన్ననిమిత్తోపాదానత్వం స్వయమేవభూత్వా సృష్టిమకరోదితిభా
వః । తస్మాదితి ॥ యస్మాత్స్వాత్మానమేవసర్వమకరోత్తస్మాత్ ॥

పుణ్యరూపేణాపి తదేవబ్రహ్మ కారణత్వాత్ ॥ తత్ । బ్రహ్మ ॥ సు
కృతముచ్యతే । పుణ్యరూపఇత్యుచ్యతే । భవతుతత్సుకృతం తస్యఉపా
స్యత్వప్రాప్యత్వయోః కిమాయాతమిత్యతఆహ । యద్వాఇతి ॥ య
ద్వై । యస్మాత్ । తత్సుకృతం । తద్బ్రహ్మసుకృతం । తతః । సః
రసోవై ఆనందరూపోహి । సర్వత్రవైశబ్దోనిశ్చయార్థకః । రసగ్ంమితి
అయంజీవః । రసగ్ం । ఆనందరూపబ్రహ్మణమేవ । లబ్ధ్వా । ప్రా
ప్య ॥ ఆనన్దీభవతి । తతః తస్యానందత్వాత్ ప్రాప్యత్వోపాస్యత్వేయు
క్తేఇతి భావః ॥ యదేషఇతి ఏషఆకాశఆనందః । చిత్ప్రకృత్యావభిన్న
పరశివః ॥ నిరతిశయానన్దవాన్నస్యాద్యది । కోహ్యేవ । కః పురు
షః । అన్యాత్ । అపానాత్ । అపానచేష్టాం కుర్యాదిత్యర్థః ॥ కః
పురుషః । ప్రాణ్యాత్ । ప్రాణనవ్యాపారంవా కుర్యాత్ । యద్య
యంపరమాత్మానిరతిశయానందవాన్నభవేత్తర్హిఐహికమాముష్మికం
సుఖంవాకఃప్రాప్నుయాదితి భావః । ఏషఏవ పరమాత్మా । ఆనన్ద
యాతి ॥ ఆనన్దయతి । సుఖయతీత్యర్థః । అతస్తస్యసర్వేషాంసుఖహే
తుత్వాత్ప్రాప్యత్వమస్తీతిభావః । యదాహీత్యాది । అదృశ్యే ॥ చా
క్షుషవిషయానర్హే । అనాత్మ్యే । అశరీరే ॥ అనిరుక్తే ॥ అచింత్యశ
క్తివిశిష్టే । అనిలయనే ॥ సర్వాధిష్ఠానభూతే । ఏతస్మిన్ బ్రహ్మణి ।
ఏషః ॥ జీవః । యదాహ్యేవై । యస్మిన్ కాలేతు । అభయం ।
అభయామితిలింగపరిణామః । ప్రతిష్ఠాం । శివధ్యానేన శివాకారస్థి
తిం । సమాధావిత్యర్థః । విన్దతే । లభతే । అథ । తదా ।
సః । అభయం ॥ నానాజన్మహేతుభూతమాయాపాశవిముక్తిం । గతో
భవతి । ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతిపండి
తఇతిశ్రుతేః । శివాకారప్రాప్తిహేతుభూతనిరన్తరశివధ్యానవిస్మరణేఽన
ర్థందర్శయతి । యదాహీతి ॥ ఏషఉపాసకః । యదాహి । యస్మిన్ కాలే
తు । ఏతస్మిన్పరమాత్మని । శివధ్యానస్య । అన్తరం ॥ విచ్ఛిత్తిం । అ
రం । అల్పమపి ॥ యః కురుతే । అథ । తదా ॥ తస్య । ఉపాసక
స్య । భయం । ప్రపంచికమనోవృత్తిర్భవతి ! తేనకామాదీనాంపున
ప్రవేశస్సంభవతీతిభావః । యద్వా । సుశబ్దోవాక్యాలంకారే । కి
మిహామండనానాం మండనంనాకృతీనామిత్యాది వాక్యేషు అవ్యయస్యాశ
బ్దాలంకారత్వవర్ణనాత్ । దరం । అల్పం । దరహాసోదరగళితనీలోత్పల

దృశా సఖేత్యాదికావ్యేషు దరశబ్దస్యాల్పార్థకత్వదర్శనాత్ । ఏషః జీవః ॥ ఏతస్మిన్బ్రహ్మణి విషయే । దరం ॥ అల్పం । అన్తరం । భేదం । పరమాత్మాబింబః ॥ జీవఃప్రతిబింబః ॥ ఇత్యేవంకించిద్భేదం యఃకురుతే । తస్య ॥ ఉత । ఏతస్మిన్బ్రహ్మణి ॥ ఏషఃముక్తజీవః ॥ ఉత్ । అపి ॥ అరం ॥ అల్పం । అన్తరం । భేదదర్శనం । మోక్ష దశాయామపిఅహం సదాపారతంత్ర్యభావేన స్థాస్యామీతి భేదబుద్ధింయః కరోతీతిభావః । తస్యవా ॥ భయంభవతి । మాయాపాశవిచ్ఛేదోన భూయాదిత్యర్థః । యస్తు । బద్ధదశాయాం । ప్రభుభృత్యనామేన స్థాస్యామి । మోక్షదశాయాంనదీసముద్రన్యాయేనశివేలీనంగత్వాశివఏవభవామీతిమన్యతే । తస్యైవఅభయంభవతీతి యావత్ । కింభయంతత్రాహ । తత్వేవఇతి । అమన్వానస్య । నిరంతరశివధ్యానమకుర్వతః । విదుషః । శివజ్ఞానినః । తత్వేవ । తదేవ । తద్విచ్ఛిత్తిరేవ । భయం । భవతి । నహితదపేక్షయాన్యద్భయమధికమస్తి ॥ పునఃకామాదీనాంప్రవేశావకాశోస్తినపునర్జన్మవాన్భవతీతి భావః ॥ అతస్సదాపరశివధ్యానం విదుషాంకర్తవ్యమితి రాద్ధాంతః । శివఏకోధ్యేయఇతి శ్రుతేః । తథాశైవాగమే ॥ యన్ముహూర్తం క్షణంవాపి । మహాదేవోనచిన్త్యతే॥ సాహానిస్తన్మహానర్థం సాభ్రాన్తిస్సాచవిక్రియా । వరంహుతవహజ్వాలాపంజరాంతర్వ్యవస్థితిః । ననామంబచిన్తావిముఖజనసంవాసనంశివే త్యాదినా । శివేనబహుధాప్రపంచితం ॥ ఇతి సప్తమోనువాకస్సమాప్తః ॥ ❀ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఆనందవల్లీఅష్టమానువాకః

భీషాస్మాద్వాతః పవతే । భీషోదేతిసూర్యః । భీషాస్మాదగ్నిశ్చేంద్రశ్చమృత్యుర్ధావతిపంచమఇతి । సైషానన్దస్యమీమాగ్ంసాభవతి। యువాస్యాత్సాధుయువాధ్యాయికః । ఆశిష్ఠోద్రఢిష్ఠోబలిష్ఠః । తస్యేయం పృథివీసర్వా ॥ విత్తస్య పూర్ణాస్యాత । సఏకోమానుషఆనన్దః । శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య ॥ ౧ ॥ తేయేశతం మానుషాఆనన్దాః ॥ సఏకో మనుష్యగన్ధర్వాణామానందః । శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య । తేయేశతందేవగన్ధర్వాణామానన్దాః॥ సఏకఃపితౄణాంచిరలోకానామానన్దః ॥

శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య । తేయేశతంపితౄణాం చిరలోకలోకానామాన
న్దాః ॥ 2 ॥ సఏకఆజానజానాం దేవానామానన్దః । శ్రోత్రియస్యచా
కామహతస్య । తేయేశతమాజానజానాం దేవానామానన్దాః । సఏకః క
ర్మదేవానాం దేవానామానన్దాః । యేకర్మణా దేవానపియన్తి । శ్రో
త్రియస్యచాకామహతస్య । తేయేశతంకర్మదేవానాం దేవానామానన్దాః । స
ఏకోదేవానామానన్దః । శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య । తేయేశతం దే
వానామానన్దాః ॥ 3 ॥ సఏక ఇన్ద్రస్యానన్దః । శ్రోత్రియస్యచాకామ
హతస్య ॥ తేయేశతమిన్ద్రస్యానన్దాః । సఏకోబృహస్పతేరానన్దః ।
శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య । తేయేశతంబృహస్పతేరానన్దాః । సఏ
కః ప్రజాపతేరానన్దః । శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య ॥ తేయేశతంప్ర
జాపతేరానన్దః । సఏకోబ్రహ్మణఆనన్దః ॥ 4 ॥ శ్రోత్రియస్యచాకామ
హతస్య । సయశ్చాయంపురుషే ॥ యశ్చాసావాదిత్యే । సఏకః ।
సయఏవంవిత్ । అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య । ఏతమన్నమయమాత్మా
నముపసంక్రామతి ॥ ఏతంప్రాణమయమాత్మానముపసఙ్క్రామతి । ఏతం
మనోమయమాత్మానముపసంక్రామతి । ఏతంవిజ్ఞానమయమాత్మానము
పసంక్రామతి । ఏతమానన్దమయమాత్మానముపసంక్రామతి ॥
తదప్యేషశ్లోకోభవతి । ఇత్యష్టమానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

భా ॥ ఈశ్వరస్సర్వజీవనియామకః పృథగ్వర్తతేవా । సర్వజీవసమ
ష్టిరేవవా ఇత్యాశంకాయామాహ । భీషాస్మాదిత్యాది । పవనప్ర
భాకరాదిసర్వదేవాః । పరమేశ్వరాజ్ఞాభయేనస్వస్వకార్యేషు ప్రభు
భృత్యన్యాయమనుసృత్య జాగరూకతయా ప్రవర్తన్తే । ఏతేన । సర్వ
జీవనియామక ఏవ పరశివః । నతుజీవసమష్టిరీశ్వర ఇతి రాద్ధాంతితం
నను । శివంప్రశాంతమమృతంబ్రహ్మయోనిమిత్యాదిషు ॥ శివస్యపర
మశాంతత్వోపదేశాత్ । కథం దేవాదీనాం భయహేతుర్భవతీతి
చేదుచ్యతే । యదోరవాఏష యదగ్నిస్తస్యైతేతనువౌ ఘోరాన్యాశివాన్యా
చేతి । అఘోరేభ్యోథఘోరేభ్యోఘోరఘోరతరేభ్యః ॥ సర్వభూ
తదమనాయనమో మనోన్మనాయనమ ఇత్యాదిషు । తస్య । ఘోరా
ఘోరత్వవ్యపదేశాత్ ॥ అఘోరరూపేణస్వభక్తరక్షణం । ఘోరరూ
పేణ తదాజ్ఞోల్లంఘినాం దండనంచ తస్య సముచితం భవతి । సర్వ
మహిమావతామింద్రాదీనామపి ॥ పరమేశ్వరాజ్ఞాభంగభయేన ప్ర

వర్తన వ్యపదేశాన్మను ష్యాణామపి । తదాజ్ఞారూప శ్రుతిస్మృత్యాగ మానుసారేణ ప్రవర్తనం నిశ్చయ హేతు రితి సూచితం । దేవ మను ష్యాదీనాం । పరమేశ్వరస్యచానన్ద సామ్యాత్ । పరమేశ్వ రస్యసర్వ వైలక్షణ్యం కిం నాస్తీతిశంకాయామాహ । సైషానన్దస్యమీమాంసా భవతీత్యాది ॥ ఆనన్దస్య । ఆనన్దప్రాచుర్యస్య । పరబ్రహ్మణః ॥ సైషామీమాంసా । విచారణా ॥ భవతీమాంనన్దస్య తారతమ్యమిత్యత్రాహ । కిమానన్దస్య ఆనన్దః । విషయవిషయిసంబన్ధేనజనితో లౌకికా నన్దవత్ । ఆహోస్విత్స్వాభావికత్వేనజాయ తే వేత్యానందస్యమీమాం సా । సర్వేషామానన్దానాంతుల్యత్వం వానో చేత్తారత మ్యమస్తివేతివా మీమాంసా । తత్రలౌకికానన్దః । బాహ్యాధ్యాత్మికసాధనసంపత్తిరుత్కృ ష్టః । సమీపసిద్ధిశ్చ్యతే । నిరతిశయబ్రహ్మానందావగమార్థం ॥ అనేనని రతిశయానందేనహి । జీవవ్యావృత్తబుద్ధిగమ్యానన్దమయబ్రహ్మావగన్తుం శక్యతే ॥ జీవానాం లౌకికానన్దాఅపి । పరమేశ్వరాధీనాఏవ । కోహ్యే వాన్యాదితిశ్రుతేః । ఏష హ్యేవసాధు కర్మకారయతీ త్యాది శ్రుతేశ్చ ॥ యువేత్యాది । యువాప్రథమవయాః । సాధుయువేతి । సాధుశ్చాసౌ యువేతి । యూనోవిశేషణం । యువాప్య సాధుర్భవతి । సాధురప్య యువా । అతోవిశేషణం । యువాస్యా త్సాధురితి । అధ్యాయికః ॥ అధీతవేదవేదాఙ్గః । ఆశిష్టః । అతుతరక్రియః । బలిష్ఠః ॥ శరీరేంద్రి యాదిబలవాన్ । బలవత్తరఇత్యర్థః । ద్రఢిష్ఠః । అవయవబలమాత్ర వాన్ । ద్రఢిష్ఠః । దృఢతరః । నిర్మలస్వభావవానితి వాస్యాత్ ॥ ఏవమాధ్యాత్మికసాధనసంపన్నః ॥ యువత్వసాధుత్వాధ్యాపకత్వాతుత రక్రియాత్వద్రుఢత్వబలత్వసౌందర్యత్వసర్వభూమండలాధిపతిత్వా దిద్వాత్రింశల్లక్షణవిశిష్టఇత్యర్థః । తస్యేయం పృథివీ । భూమిస్సర్వా । విత్తస్య । విత్తేన ॥ ఉపభోగసాధనేన ॥ దృష్టార్థేన । అదృష్టార్థేనచ ॥ కర్మసాధనేనసంపన్నా । పూర్ణా । రాజా ॥ సర్వభూమండలాధిపతిరి త్యర్థః । తస్య ॥ యఆనన్దః ॥ స ఏకోమానుషః । మనుష్యాణామాన న్దః ప్రకృష్టః । తాదృశమనుష్యప్రకృష్టానందాచ్ఛత భాగాధికో మనుష్య గంధర్వాణామానందః ॥ ఏవముత్తరత్రాపినిరతిశయబ్రహ్మానందపర్యం తంశతభాగాధికోభవతి । మనుష్యాస్సన్తః । కర్మవశాద్విద్యావశాద్వా యేగంధర్వత్వంప్రాప్తాః । తేమనుష్యగన్ధర్వాః ॥ శ్రుతిమధీతో సావితి

శ్రోత్రియః । తస్య । కామైస్స్వర్గచందనాదివిషయైర్హతః । కామహతః
సన్ భవతీత్యకామహతః ॥ తస్య ॥ ఉత్తరత్ర యథా ఆనందస్యాతిశయ
త్వం ॥ తథా శ్రోత్రియత్వాకామహతత్వయోరపి శతాధికత్వము
న్నేయం ॥ బ్రహ్మవిషయే । శ్రోత్రియత్వం నామ । శ్రుతిప్రతిపాద్య
త్వం ॥ 'తంత్వౌపనిషదం పృచ్ఛామీతి శ్రుతేః । అకామహతత్వం నా
మ ॥ నిత్యతృప్తత్వం ॥ శ్లో ॥ సర్వజ్ఞతా తృప్తిరనాదిబోధ స్స్వతంత్ర
తానిత్యమలుప్తశక్తిః । అనంతశక్తిశ్చవిభోర్విధిజ్ఞాః షడాహురంగాని
మహేశ్వరస్యేతి శివాగమోక్తేః । అన్తరిక్షలోకవాసినో జాతితః గ
న్ధర్వాః మేవత్రం తే । తే దేవగన్ధర్వాః । చిరకాలస్థాయీ లోకః ।
చిరలోకః । చిరలోకో యేషాం తే చిరలోకాః । పితరః ॥
అజానః । దేవలోకః । తత్రజాః । ఆజానజాః । కర్మదేవాః । స్మా
ర్త కర్మవిశేషతో దేవస్థానే జాతాః । కర్మదేవా ఇత్యుచ్యంతే ఇతి యావత్ ॥
యే వైదికేన కర్మణా అగ్నిహోత్రాదినా ॥ కేవలేనవా దేవానపియన్తి ॥
దేవా ఇతి ॥ త్రయస్త్రింశత్కోటిహవిర్భుజః । ఇన్ద్రః । తేషాం స్వామీ ।
తస్యాచార్యో బృహస్పతిః । ప్రజాపతిశ్చతుర్ముఖః ॥ నతు దక్షాదయః
ఏకవచనస్వారస్యాత్ । తేయేశతం ప్రజాపతేరితి । అత్ర బ్రహ్మశబ్దః ।
బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రమాదాగత పరశివబ్రహ్మపరః । నచబ్ర
హ్మానందస్య తేయేశతమితి పరిచ్ఛిన్నత్వం కథమితి వాచ్యం । క్షణార్ధే
న బహూని యోజనాని గచ్ఛతి రవా । ఇషువత్ ॥ గచ్ఛతీస విశేషతి ఇషునా
స్యాత్ప్రతిపాదకవచనస్య । గతిమాన్ద్యనివృత్తిపరత్వవత్ ॥ సహస్రశీర్
షాపురుష ఇత్యాదిషు । సహస్రశబ్దస్యానంతార్థోపలక్షణత్వవత్ ।
తేయేశతమితివాక్యస్యాపి । చతుర్ముఖానందాధిక్యపరత్వేన । చతు
ర్ముఖానందాధిక్యస్యాసంఖ్యానిరాసార్థాభావాత్ । ఏవంభూతానన్ద
మయః । యో వేద నిహితం గుహాయామితి దహరపుండరీకాంతస్థిత
పరమాకాశోపాస్యమానః ॥ ఇత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ సయశ్చాయమి
తి । పురుషే । పురుశరీరే శేత ఇతి పురుషః ॥ తస్మిన్ ॥ యః । వర్త
తే ॥ సోయం చ ॥ పరశివః । ఆదిత్యే । ఆదిత్యమండలే । యః ।
వర్తతే । అసౌ చ । పరశివః ॥ స ఏకః । జీవ గుహా భాసమాన
స్సూర్యమండలాంతర్వర్తీ । యః ॥ వర్తతే । సశివః । ఏక ఏవ । స ఇ
తి యో ముముక్షుః ॥ ఏవం । సర్వజీవహృదయపుండరీకాకాశే ॥

సూర్యమండలేచభాసమానపరశివఏకఏవేతివిత్ । తాదృశపరశివజ్ఞానవాన్
సః । అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య ॥ శరీరాన్నిర్గత్య । ఏతమన్నమయమితి ।
అన్నమయావచ్ఛిన్నసద్యోజాతేశ్వరం ॥ ప్రాణమయావచ్ఛిన్న వామదేవే
శ్వరం ॥ మనోమయావచ్ఛిన్నాఘోరేశ్వరం॥ విజ్ఞానమయకోశవిశిష్టతత్పు
రుషేశ్వరం । ఆనన్దమ యేశానంచనదీసముద్రవత్ప్రాప్నోతీతిభావః ॥
పూర్వోక్తప్రశ్నద్వయస్య । ఇష్టలింగోపాసకః । ప్రాణలింగోపాసక
శ్చ । ఏకమేవప్రాప్నోతివా । భిన్నం ప్రాప్నోతి వేతిప్రశ్నద్వయస్య ॥
శరీరేంద్రియ మనః । ప్రాణబుద్ధిజీవప్రకాశకపరశివ ప్రాప్తి మేవలభతీ
త్యుత్తరమాయాతమితివేదితవ్యం । తదపిత్రిఅభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే ।
అథసోభయంగతోభవతీత్యుక్తార్థేసాక్షిత్వేన । ఏతన్మంత్రోశ్లోకోభవతీ
త్యష్టమోనువాకః ॥ అత్రేదంవిచార్యతే ॥ యఏషోంతరాదిత్యే
హిరణ్మయః పురుషోదృశ్యతే । హిరణ్యశ్మశ్రుః హిరణ్యకేశః । అప్రణ
ఖాత్సర్వఏవసువర్ణః తస్యయథా కప్యాసం పుండరీక మేవాక్షిణీ ।
తస్యోదితినామేతిశ్రుతౌ । సూర్యమండలాంతర్వర్తినః పురుషస్య । అ
క్షిణీద్వివచనవ్యపదేశాత్ । పుండరీకాక్షఇతిలోకే నారాయణస్యై
వప్రథత్వాత్ । శ్లో ॥ ధ్యేయస్సదాసవితృమండలమధ్యవర్తీ నారాయ
ణస్సరసిజాసనసన్నివిష్టః । కేయూరవాన్మకరకుండలవాన్కిరీటీ హారీహిర
ణ్మయవపుర్ధృతశంఖచక్ర ఇతిసాంఖ్యస్మృతౌ । తస్యైవసూర్యమండలాం
తర్వర్తిత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ అత్రానువాకే । సయశ్చాయం పురుషే ।
యశ్చాసావాదిత్యే ఇతివాక్య ద్వయేన । జీవాంతర్యామిత్వసూర్యమం
డలాంతర్వర్తిత్వేనచ ॥ తస్యోపదేశాత్ । ఉపసంహారానుక్రమేణఉ
పక్రమస్యఅన్వయోభవతీతిమీమాంసాన్యాయేన యోవేదనిహితంగుహా
యామితివాక్యోపదిష్టబ్రహ్మ పదవాచ్యత్వం గుహోపాస్యత్వంచతస్యైవ
సంభవతీతిచేద్భ్రమః । అష్టమూర్త్యాత్మకత్వాచ్ఛివస్యజీవసూర్యయో
శ్శరీరత్వేనతదంతర్యామిత్వంశివస్యైవ సముచితం ॥ రుద్రాధ్యాయే ॥
అసౌయోవసర్పతినీలగ్రీవోవిలోహితః। ఉతైనంగోపాఅదృశన్నదృశన్నుద
హార్యః। ఉతైనంవిశ్వాభూతా నిసదృష్టోమృడయాతినఇత్యాదినా ॥ విలో
హితస్సన్రుద్రః ॥ అర్కమండలవర్తీభూత్వా । అవసర్పతి ॥ ఉదయా
స్తమయేసంపాదయితుంప్రవర్తతే । తత్రాభివ్యక్తంపురుషంరుద్రంశ్రుతి
పారగాఉపాసతే ॥ తథాచస్మృతిః ॥ సౌరమండల మధ్యస్థం సాంబం

చంద్రార్ధశేఖరం। నీలగ్రీవం విరూపాక్షం ధ్యాయేద్యోగీ నిరంతరం॥ స్మృత్యం
తరే । సూర్యో మముఖ్యం శరీరం స్యాచ్ఛివస్య పరమాత్మనః ॥ తస్మాత్తదంత
రే నిత్యం । ధ్యాయేద్యోగీ సదాశివమితి ॥ సౌరమండలగతం హిరణ్మయం
భ్రాజమానవపుషం శుచిస్మితం ॥ చండదీధితిమఖండవిగ్రహం చిన్తయే
న్మునిసహస్రసేవితమిత్యాదిశ్రుతిస్మృతి దర్శనాత్ । నీలగ్రీవాదిధర్మా
ణాం శివైకరూఢత్వాచ్చ సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వం నేతరస్యోపప
ద్యతే । ధ్యాయేత్సదా సవితృమండలమధ్యవర్తీతి స్మృతిస్తు ॥ సాం
ఖ్యస్మృతిత్వాద్బ్రహ్మస్మృత్యనపకాశన్యాయేన శ్రుతిస్మృతివిరోధే తుశ్రుతిరేవబ
లీయసీతిమీమాంసాన్యాయేనచ । వైదికానామప్రామాణ్యం ॥ సను
ఛాందోగ్యశ్రుతేః కాగతిరితి చేత్ ॥ శ్లో ॥ ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వే
దార్థముపబృంహయేత్ । బిభేత్యల్పశ్రుతాద్వేదో మామయం ప్రతరిష్య
తీతి భారతే ప్రత్యర్థస్య ఇతిహాసపురాణాభ్యామేవ వేదితవ్య వ్యవస్థాపనా
త్ । అథయ ఏషోంతరాదిత్య ఇతి ఛాందోగ్యశ్రుతేస్తు భగవతా బాదరాయ
ణేన స్కాందసూతసంహితాధ్యాన యోగఖండే శివపరత్వేన వ్యవస్థాపనా
త్తదేవయుక్తం । శ్లో ॥ అథవాకాశమధ్యస్థే భ్రాజమానే సుశోభనే ॥
ఆదిత్యమండలే పూర్ణే ॥ లక్షయోజనవిస్తృతే । సర్వలోకవిధా
తారమీశ్వరం । హేమరూపిణం । హిరణ్మయశ్మశ్రుకేశం ॥ హిర
ణ్మయనఖం తథా । కప్యాద్యాసనవద్రక్తం । నీలగ్రీవం త్రిలోచనం ।
అగ్నోపాదిప్రసిద్ధార్ధమంబికార్ధశరీరిణం ॥ సోహమిత్యాదరేణైవ ధ్యాయేద్యో
గీమహేశ్వరమితి । ఉత । కప్యాసం పుండరీకమేవమక్షిణీతి వాక్యే ॥ క
ముదకం కిరణైః పిబంతీతి కపి స్సూర్యః ॥ తేనఅసం ॥ వికసితం ॥ యక
థాస్ఫురతి తథా పరమేశ్వరస్య లోకానుగ్రహార్థం సూర్యచంద్రాత్మ
లోచనద్వయస్య । వికసనముక్తం ॥ వహ్నిరూపతృతీయలోచనస్య ।
లోకానుగ్రహార్థం ముకుళీకృతపుండరీకసామ్యం లభతే అక్షిణీతి ద్వి
వచనగ్రహణం కృతం । నతు తృతీయలోచనాభావసూచనాయ ॥ లో
కేత్రిపుత్రిబ్రాహ్మణం పశ్యేతి ద్వౌపుత్రౌవస్య పండితౌపి స్యాతాం । యథా
తృతీయపుత్రస్యఅపాండిత్యప్రకటనమాత్రం భవతి॥ తద్వదత్రాపిచిం
త్యం। కించ ॥ అంతర్యామిబ్రాహ్మణే । య ఆదిత్యే తిష్ఠన్నాదిత్యోంత
రోయమాదిత్యోవేదనయస్యాదిత్యశ్శరీరం । య ఆదిత్యమంతరోయమయ
తే ॥ ఏషతఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇత్యత్ర అమృతశబ్దేన శివఏవోచ్యతే ॥

ఏతానివా అస్యైతస్య నామధేయానీతి శతరుద్రీయప్రశంసాపర జాబాలో
పనిషచ్ఛ్రవణాత్ ॥ మహోపనిషది ॥ ఆదిత్యోవా ఏష ఏతన్మండలం తప
తీ త్యాదినా మండలప్రభామనుక్త్వా । య ఏష ఏతస్మిన్పురుష ఇతి । మండ
లాభిమానసూర్యమభిధాయ । అంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుష ఇతి త
దాదిత్యాంతర్వర్తినముక్త్వా । ఆదిత్యోవై తేజ ఓజో బలమి త్యాదినా తదా
దిత్యవిభూతిమభిధాయ । య ఏష పురుష ఏష భూతానామధిపతిరితి భూత
పతిత్వేన తన్నిర్దిశ్య । స నః కీదృశః పురుష ఇత్యాకాంక్షాయాం । సర్వో
వై రుద్ర ఇత్యారభ్య । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్య
రూపాయ హిరణ్యపతయేంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో
నమ ఇత్యుపసంహృతం । తస్మాదాదిత్యమండలాంతర్వర్తిత్వం శివస్యై
వ సముచితం । సృంగిరిపత్యోమాపతి త్యాదిపరశివాసాధారణలింగా
నాం మహేశ్వరాదన్యత్రాదర్శనాత్ ॥ పుండరీకాక్షత్వంతు । నారా
యణేతరే ॥ కమలలోచనా నారీ కమలాక్షః పురుష ఇతి పురాణాదిషు
ప్రయోగదర్శనాత్ । విశేషలింగసామర్థ్యాత్సామాన్యలింగానాం
సంకుచితత్వమిత్యాదిభిః శ్రీకరభాష్యే । అంతరధికరణే బహుధా ప్రపం
చితం ; యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వా భువ
నావివేశ । తస్మై రుద్రాయ నమో అస్త్విత్యాది శ్రుతిశతేషు । శివ
స్య పరబ్రహ్మణస్సర్వాంతర్యామిత్వస్యస్పష్టముపదిష్టత్వాదే తదుపసంహా
రాదు వాక్యోక్త జీవప్రభాకరాంతర్యామిత్వం శివస్యైవోపపన్నం ।
అతః ఉపక్రమవాక్యసిద్ధ బ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వం గుహోపాస్యత్వం చనక
దాపి నారాయణస్యసంభవతీతి రాద్ధాంతః ॥ ఇత్యష్టమానువాకవిచార
స్సమాప్తః ॥ * ॥

పండితగురుచరణార్పణమస్తు ॥ *

శ్రీశివయోగిపండితగురవేనమః

ఆనందవల్లీనవమానువాకప్రారంభః

ఓం ॥ యతో వాచో నివర్తంతే । అప్రాప్య మనసా సహ ॥ ఆనందం
బ్రహ్మణో విద్వాన్న బిభేతి కుతశ్చనేతి ॥ ఏతగ్ంహ వావ న తపతి ॥
కిమహగ్ంసాధు నాకరవం ॥ కిమహం పాపమకరవమితి ॥ స య ఏవం విద్వా
నేతే ఆత్మానగ్ంస్పృణుతే । ఉభేహ్యేవైష ఏతే ఆత్మానగ్ంస్పృణుతే ।
య ఏవం వేద ॥ ఇత్యుపనిషత్ ॥ ఇతి నవమోనువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

భా ॥ ఆనన్దమయస్య । ఆదిత్యజీవాంతర్యామితయాభాసమానస్య । శివ
స్యపరబ్రహ్మణఃమహిమాకీదృశఇత్యాకాంక్షాయామాహ । యతోవాచఇ
త్యాదినా । యతః । పరమాత్మనః । వాచః ॥ శ్రుతయః । వచాంసి
వామనసాచిత్తేనసహ ॥ అప్రాప్య । ఆనన్దస్య । ఇయత్తాలక్షణపారమ
లబ్ధ్వా । నివర్తన్తే ॥ నిస్సరన్తి ॥ వేదపురుషాణామపి । వాఙ్మనోతి
తమహిమావానిత్యర్థః । యతోవాచఇత్యనేననిర్విష యతయాబ్ర
హ్మణోవిద్వద్విషయత్వంస్యాదితిచేన్న । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యాది
షు ॥ విద్వద్విషయత్వస్యస్పష్టముపదిష్టత్వాత్ ॥ ఆనన్దంబ్రహ్మణోవి
ద్వానిత్యుత్తరవాక్యవిరోధాచ్చ । బ్రహ్మణస్సదాజ్ఞానవిషయత్వమేవయు
క్తం । ఆనన్దమితి ॥ బ్రహ్మణః ॥ పరశివస్య ॥ ఆనన్దం । నిరతిశయ
శిరసానన్దం ॥ విద్వాన్ శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగపూర్వకశివానుభవవి
శిష్టః । కుతశ్చన । కాలత్రయేపి ॥ నబిభేతి ॥ భయంనప్రాప్నోతి ॥
సర్వదాసర్వదుఃఖనిర్ముక్తోభవతీతిభావః । యదాచర్మవదాకాశంవేష్ట
యిష్యంతిమానవాః ॥ తదాశివమవిజ్ఞాయదుఃఖస్యాంతోభవిష్యతి । ఆ
త్మానమరణింకృత్వాప్రణవంచోత్తరారణిం । ధ్యాననిర్మథనాభ్యా
సాత్పాశందహతిపండితః ॥ తరతిశోకమాత్మవిదిత్యాదిబహుశ్రుతిషు
తథాస్పష్టముపదిష్టం॥ తదేవోపపాదయతి । ఏతమితి ॥ కింకస్మాత్ ।
అహగ్ం । అహమేవం ॥ సాధు ॥ జ్యోతిష్టోమాదిపుణ్యకర్మ ॥
నాకరవం । నకృతవానస్మి । పాపం ॥ బ్రహ్మహత్యాదికంనాకర
వం॥ నకృతవానస్మి ॥ ఇతిచిన్తా॥ ఏతం। బ్రహ్మవిదం ॥ హ॥ వావేత్య
వధారణార్థా । నతపతి ॥ నోద్వేజయతి । సర్వదానతాపయతిము
క్తశ్చినసమోభవేదితిన్యాయాదితిభావః । ఏతాదృశబ్రహ్మవిద్యాయుక్త
మాహాత్మ్యమపిధ్యేయమిత్యాహ ॥ సఇతి॥యః॥ తుస్తు । ఏవంవిద్వాన్
శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగపూర్వకశివానందానుభవవాన్ సః ॥
ఆత్మానగ్ం । ఆత్మానం । స్పృణుతే । రక్షతీత్యర్థః । ఏతేనతస్య ।
దగ్ధపటన్యాయేన । కదాపిసుకృతదుష్కృతఫలానుభవోనాస్తీతి భావః
ఉభేహ్యేవ । ఉభే । ద్వేఏతే ॥ పుణ్యపాపే । హి॥యస్మాత్ । ఏ
షః ॥ శివజ్ఞానీ ॥ శివజ్ఞానాన్నాశంకరోతి । తథాస్మృతిః । జ్ఞానాగ్నిః
సర్వకర్మాణి । భస్మసాత్కురుతేర్జునఇతి । తస్మాత్ । ఆత్మానగ్ం ।
శివజ్ఞానినంస్వం । స్పృణుతే । రక్షతీత్యర్థః ॥ శివజ్ఞానినః పుణ్యపాప

విధాన నసామర్థ్యనిశ్చయార్థం పునరుక్తిః । య ఏవం వేద ఇతి వాక్యమ
నువాకసమాప్త్యర్థం ॥ ఇత్యుపనిషత్ ॥ ఇతి । ఇత్థమానన్దవల్ల్యాం ।
ఉపనిషత్ । రహస్యోపదేశః । ఏతాదృశ ఉపదేశ యోగ్యాయైవ వక్త
వ్యమితి భావః ॥ ఇతి నవమానువాకస్సమాప్తః ॥ ❀ ॥ అత్ర కించి ద్విచార్య
తే । యతో వాచో నివర్తన్త ఇత్యాది నావాగాద్య విషయత్వోపదే
శాదుపక్రమాదుపసంహారస్య బలీయస్త్వాత్ । ఉపక్రమోపసం
హారయోరేకలింగత్వాచ్చ ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రమవాక్యసి
ద్ధబ్రహ్మపదో నిర్విశేషచిన్మాత్రపరం । కించ । అదృశ్యేఽనిలయనేత్యాదినా
తదేవ సూచితత్వాత్ । తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదిత్యత్ర బ్రహ్మణ ఏవ జీ
వరూపేణాచేతనప్రపంచప్రవిష్టత్వోపదేశాత్ । ఉదరమన్తరం కురుతే
త్యత్ర । ఉదరం । కించిదపి । అన్తరం । భేదదర్శనం । యః కురుతే ।
అథ తస్య భయం భవతీతి । జీవబ్రహ్మణో స్స్వాభావికభేదాంగీకారే । ప్ర
త్యవాయశ్రవణాత్ ॥ అన్యోఽన్తర ఆత్మానన్దమయ ఇత్యత్ర ॥ ఆనన్దమయశ
బ్దేన । జీవసమష్ట్యాత్మక హిరణ్యగర్భత్వ వ్యవస్థాపనాత్ । బ్రహ్మపు
చ్ఛం ప్రతిష్ఠేత్యత్ర తస్య బ్రహ్మాధారత్వవ్యపదేశాత్ । నారాయణే । శుద్ధి
ప్రకరణే । అన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయానన్దమయా
మే శుధ్యన్తామిత్యత్ర అన్నమయాదివ దానన్దమయస్యాపి శుద్ధిత్వ
వ్యపదేశాచ్చ ॥ జీవాభిన్నో జీవసమష్టిరూపహిరణ్యగర్భ ఏవాత్రాన
న్దమయః ॥ తస్మాదియమానన్దవల్లీ నిర్విశేషచిన్మాత్రబ్రహ్మపరేతి చేత్తద
విచారితరమణీయమేవ । యథా । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రమ
వాక్యే । విషయవిషయిత్వప్రాప్తృప్రాప్యత్వంచ । సత్యం జ్ఞానమనన్తం
బ్రహ్మ । యో వేద నిహితం గుహాయామిత్యత్ర । సత్యజ్ఞానానన్తాత్మక
గుణాశ్రయస్య । హృదయగుహావాస్యత్వవ్యపదేశాత్ । తస్మాద్వా ఏత
స్మాదిత్యాదినా । తస్యైవ వ్యోమాదికారణత్వోపదేశాత్ । సోఽకామయ
తేత్యాదినా తస్య కామయితృత్వవ్యపదేశాత్ । తత్సృష్ట్వా ఇత్యాదినా ।
చేతనాచేతనాత్మకప్రపంచజనకత్వోపదేశాత్ । తదన్తర్యామిత్వవ్యప
దేశాత్ । శ్రుత్యన్తరేషు । యస్యాత్మా శరీరమితి । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞ
పతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబన్ధహేతురితి । క్షరం ప్రధానమమృ
తాక్షరం హరః । క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏక ఇతి ॥ ఏష ఏవ సాధు కర్మ కా
రయతి । యమూర్ధ్వలోకమున్నినీషయతీత్యాదిషు । జీవాన్తర్యామిత్వ

జీవసన్నిధాననియామకత్వం చోపదేశాత్ । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశా ॥
ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయాపిత్యాదిషు । జీవేశ్వర యోగజత్వ
వ్యవస్థాపనాత్ - తయోర్బింబ ప్రతిబింబభావేన । భేదాల్పత్వాంగీ
కారే । బింబప్రతిబింబయోరేకత్రస్థిత్య యోగేన । గుహాధికరణాం
తర్యామ్యధికరణవిరోధాత్ । అధికంతుభేదనిర్దేశాదితి(బ్రహ్మసూత్రే) ।
జడజాతావశ్మలోష్టాదివత్ । చిజ్జాతౌ । జీవబ్రహ్మణోః పరస్పరభేదో
పదేశాత్ । ఉదరమన్తరం కురుతేత్యత్ర । బింబప్రతిబింబభావతయా
ల్పభేదం యః కురుతే ॥ తస్యైవభయోపదేశాత్ । భీషాస్మద్వాతః పవ
తేత్యాదినా । ప్రభుభృత్యన్యాయేన ॥ జీవబ్రహ్మణోర్నియమ్యనియా
మకత్వోపదేశాత్ । లోకే ॥ ప్రభుభృత్యయోః ॥ పరస్పర భిన్నత్వే
పి । భృత్యేభ్యోభీతిః ప్రభోరదర్శనాత్ । అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిః
పశ్యామ్యచక్షుస్సశృణోమ్యకర్ణ ఇత్యాదిశ్రుత్యంతరేషు । అమూర్తత్వేపి
బ్రహ్మణస్సదాసవిశేషత్వోపదేశాచ్చ । ఇయమానన్దవల్లీసవిశేష బ్రహ్మప
రైవేతిసిద్ధాంతితా ॥ కించ ॥ ఆనన్దమయోపి పరశివఏవ ॥ ఆనన్దమ
యోభ్యాసాత్ । ఆనన్దమయః పరమాత్మా । కుతః । అభ్యాసాత్ ॥
నిరతిశయాశిరసత్తయా । తేయే శతం తే యే శతమిత్యభ్యవహారమానస్యా
పరిభిన్నానన్దస్య ॥ పరిమిత సుఖ లేశ విశిష్టే జీవే సంభవాత్ । వి
కారశబ్దాన్నేతిచేన్నప్రాచుర్యాత్ ॥ వికారం వాచిమయట్ప్రత్యయస్యశ్రవ
ణాత్ । ఆనన్దమయోజీవఏవేతిచేత్ ॥ నాత్రవికారవాచీమయట్ప్రత్య
యః ॥ మయడ్వైతయోర్భాషాయాంభక్ష్యాచ్ఛాదనయోరితిపూర్వ
సూత్రాత్ । నిత్యంవృద్ధశరాదిభ్య ఇత్యత్రభాషాయామిత్యనువృత్తేః ।
వికారావయవయోర మయట్ప్రత్యయస్య । భాషావిషయత్వేన । ఛన్దసి వి
కారార్థేమయట్ప్రత్యయస్యాసంభవాత్ ॥ యస్యపర్ణమయీ జుహూర్భవతి ఇత్యాదౌ ॥ త
ద్వ్యచ్ఛన్దసీతి విధాన బలాదుపపద్యతే । ప్రకృతే త్వానన్ద పదస్య ।
ద్వ్యచ్త్వాభావేన । మయట్ప్రత్యయస్యసంభవః ॥ అతఆనన్దమయ ఇత్యత్ర
మయట్ప్రత్యయః ॥ తత్ప్రకృతవచనేమయడితిసూత్రవిహిత ప్రాచు
ర్యార్థమయట్ప్రత్యయఏవ । అతశ్చఆనన్దప్రచురత్వంచసంభవతీతిపరమా
త్మైవానన్దమయః । నను । విప్రమయోగ్రామ ఇత్యత్ర ॥ తద్వ్యతి
రిక్తానామల్పత్వప్రతీతివత్ । ఇహాపి । బ్రహ్మణఆనన్దప్రాచుర్యార్థే ॥ త
ద్వ్యతిరిక్తదుఃఖలేశః ప్రతీయతఇతి । దుఃఖలేశశూన్యే పరమాత్మని ॥

ఆనన్దమయః ప్రాచుర్యోక్తిరపినసంగఛతేతిచేన్న ॥ ప్రకాశమయ స్సవితేత్యత్ర । సవితుఃప్రకాశప్రాచుర్యేకథితేపి ॥ తద్విరోధితమోల్పత్వస్యాత్రాప్రతీతేః ॥ నహిసవితరితమోలేశస్యాపిసంభావనాస్తి ॥ అతోత్రయథా సవితరి ॥ ప్రకాశ ప్రాచుర్యం । వ్యధికరణ చంద్రాదిగత ప్రకాశాల్పత్వాపేక్షం । నతుస మానాధికర ణాదిత్యగతతమో ల్పత్వాపేక్షం । ఏవం॥ బ్రహ్మణ్యానన్దప్రాచుర్యమపి । వ్యధికరణజీవానన్దాల్ప త్వాపేక్షం నతు ॥ సమానాధికరణబ్రహ్మగతదుః ఖాల్పత్వాపేక్షం ॥ అతోబ్రహ్మణి ఆనన్దప్రాచుర్యేనా నుపపత్తిః ॥ తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ ॥ ఏష హ్యేవాన న్దయాతీతి ॥ ఆనన్ద మయస్య జీవానన్దయితృత్వ వ్యపదేశాత్ ॥ ఆనన్దయితవ్యాజ్జీవా దానన్దమయబ్రహ్మణోన్యత్వం యుక్తమిత్యాదినా శ్రీకరభాష్యేబహుధాప్రపంచితం । కించ । ఆనన్ద మయస్యై వచరమోపాస్యత్వవ్యపదేశాత్ ॥ బాదరాయణేన ॥ కంరోక్త్యా ॥ వికారశబ్దాన్నేతిచేన్న ఇతిసూత్రేవికారార్థ నిరాసపూర్వక ప్రాచుర్యార్థకథనం మయ ట్ప్రత్యయస్యరాద్ధాంతి తత్వాత్ । ఆనన్దమయం మే శుద్ధ్యంతా మిత్యత్ర ॥ శోధ్యత్వస్యప్రసాదత్వరూపతయాశ్రద్ధాభక్తిలక్షణోపాయవశేనశాన్తకోపత్వలక్షణప్రసాదవిశిష్టత్వరూపేణ । సాధ్యత్వ సంభవేన । శోధ్యత్వ సంభవాచ్చ । ఆనన్దమయః నేతరఇతిరాద్ధాంతః॥ ఇతినవమానువాకస్సమాప్తః ॥

చితా ॥ ❋ ॥ ఆనన్దవల్ల్యాః

బ్రహ్మవిదితమయమి దమేకవిగ్ం శతిరన్నాదన్నర సమయాదన్నాత్ప్రాణోవ్యానో పానోపానఆకాశః ॥ పృథివీపుచ్ఛగ్ం । షడ్విగ్ంశతిః ప్రాణంయజురు క్సామాథేశో థర్వాంగిరసః ॥ పుచ్ఛం ద్వావిగ్ంశతిర్వ్యతశ్చ ర్తగ్ం సత్యంయోగోమ హాష్టాదశ । విజ్ఞానంప్రియం మోదఃప్రమోదఆనన్దోబ్రహ్మపుచ్ఛంద్వావిగ్ంశతి ॥ రసన్నేవాథాష్టా విగ్ంశతి రసతేషోడశ । భీషాస్మాన్మానుషోమనుష్యగంధర్వాణాందేవగంధర్వాణాంపిత్ర్యాణాంచిర లోకానా మాజానజా నాం కర్మదేవానాం కర్మణా దేవానామింద్రస్యబృ హస్పతేః ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణః సయశ్చసంక్రామత్యేకపంచాశ ద్యతఃకుతశ్చనైతమే కాదశనవ ॥ హరిఃఓం । ఓశాం తిశ్శాంతిశ్శాంతిః ॥ ❋ ॥

ఇతిశ్రీమద్వేదాగ మోభయవే దాంతసిద్ధాంత వీరశైవప్రకాశక శ్రీపతిపండిత భగవత్పాదారాధ్య వంశసంభూత బసవ పండితారాధ్య

కృతిషు తైత్తిరీయోపనిషద్భాష్యానన్దవల్ల్యాఖ్య ద్వితీయాధ్యాయభాష్యం సమా
ప్తం। శ్రీపతిపండితారాధ్యవంశసంభూతనంజీశ్వరగురుపుత్రమల్లికార్జునారాధ్యేన
యథామతి పరిశోధితోయం గ్రంధః ॥ * ॥ శ్రీసందితగురుచరణార్పణమస్తు ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

శ్రీగౌరీశంమహాదేవం । శ్రీశ వాగీశవన్దితం। పశుపాశనియన్తారం
భజేచంద్రార్థశేఖరం ॥ వీరశైవమతోద్ధారం విమతాపన్యాసపావకం ॥ వం
దారుజనమన్దారం। వందేశ్రీపతిపండితం ॥ * ॥

తైత్తిరీయోపనిషద్భృగువల్లీశైవభాష్యప్రారంభః

హరిః ఓం ॥ సహనావవతు । సహనౌభునక్తు । సహవీర్యం
కరవావహై । తేజస్వినావధీత । మావిద్విషావహై । ఓం శాన్తి
శ్శాన్తిశ్శాన్తిః ॥ భృగుర్వై వారుణిః । వరుణం పితరముపససార । అధీ
హిభగవోబ్రహ్మేతి । తస్మా ఏతత్ప్రోవాచ । అన్నం ప్రాణం చక్షుశ్శ్రో
త్రం మనో వాచమితి । తగ్ంహోవాచ । యతో వా ఇమాని భూతాని జా
యన్తే । యేన జాతాని జీవన్తి । యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి । తద్విజి
జ్ఞాసస్వ । తద్బ్రహ్మేతి । సతపోతప్యత । సతపస్తప్త్వా ॥ ఇతిప్రథ
మోనువాకః ॥ * ॥

భాష్యం ॥ నిరస్తసమస్తోపద్రవకళంకస్య । సకలనిగమాగమసారనిదా
నస్య। చేతనాచేతనకారణపరమశక్తివిశిష్టాద్వితీయవిభవస్య । సర్వజ్ఞత్వస
ర్వేశ్వరత్వనిత్యతృప్తిమత్వసర్వాత్మకత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వాధిష్ఠా
నత్వాద్యనంతగుణస్య ॥ బ్రహ్మాత్మ శంభుశంకరశర్వేశరుద్రమహాదేవ
శివపరమాత్మసదాశివాదిసర్వశబ్దప్రకాశకపరమహిమవిలాసస్య । స్వాం
శభూతనిఖిల జీవోపాసనానుకూలపురుషార్థప్రదస్య శివస్య పరబ్రహ్మణః ।
సాక్షాత్కారార్థం॥ స్థూలారుంధతీన్యాయేన॥ అన్నమయాదీనాం ।
బుధ్యారోహార్థం నానావయవోపాసన ముక్త్వా ॥ ఇదానీం । జగజ్జన్మాదితా
టస్థ్యలక్షణముఖేన బ్రహ్మప్రతిపాదయితుం। బ్రహ్మప్రతిపత్తౌ । తపశ్శ్రద్ధాం
తఃకరణస్య ॥ హేతుత్వమితి ప్రతిపాదనాయ ॥ అన్నమయాదీనాం యథా
వస్థిత్యుపాసనం సోపానారోహణక్రమేణోపదిశతి ॥ పూర్వానువాకశా
న్తిరత్ర ప్రతికార్యా ॥ భృగుర్వై ఇత్యాదినా ॥ వైశబ్దః । ప్రసిద్ధార్థః ।
భృగురితినామ్నా ప్రసిద్ధో ఋషిః ॥ వరుణస్యాపత్యం పుమాన్ వారుణిః ॥

వరుణం । స్వపితరం ॥ ముముక్షుస్సన్నుపససార ॥ సమీపం ప్రా
ప్తవాన్ ॥ హే భగవన్ । మాహాత్మ్యస్య సమగ్రస్య । ధైర్యస్యైశ్వర్యస్య యశసః శ్రి
యః ॥ జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ । షణ్ణాం భగ ఇతీరణా ॥ భగోఽస్యా
స్తీతి భగవాన్ । ఏతత్సర్వం మన్త్రిలయహఠరాజశివయోగసాధ్యత్వాన్మ
హాయోగనిష్ఠాగరిష్ఠస్స ఇతి సూచ్యతే ॥ బ్రహ్మ । పరశివం । అధీహీ-తి
బ్రూహీతి । అధ్యాపయేత్యర్థః । అధీహీతి మన్త్రముచ్చరన్ పితృసమీ
పంగతవానితి భావః । తస్మా ఏతదితి తస్మై । ముముక్షవే । స్వపుత్రా
య । ఏతత్ । వక్ష్యమాణాన్నం ప్రాణం చక్షురితి వాక్యం । ప్రోవా
చ ॥ సమ్యగువాచ ॥ అన్నమితి । అన్నం । అన్నమయశరీరం । తద
న్తర్గతం ప్రాణం । అనన్తరముపలబ్ధిసాధనాని మార్గాణి । చక్షుశ్శ్రోత్రమ
నోవాచమిత్యేతాని బ్రహ్మసాక్షాత్కారసాధనాన్యుక్తవాన్ । ఏవము
క్త్వా । కిమన్నాదీని సర్వాణి బ్రహ్మాణి । ఉతైకం । తత్రాపి కిం వా బ్రహ్మే
తి వ్యాకులచిత్తం పుత్రమాలోక్య । వక్ష్యమాణరీత్యా । వాచ । తగ్ం ।
తం । పుత్రం భృగుం । హోవాచ ॥ ఉక్తవానిత్యర్థః । కిం తద్బ్రహ్మేతి చే
ద్వక్ష్యామీతి భావః । యత ఇతి యతః । యస్మాద్బ్రహ్మణః ॥ ఇమాని । బ్రహ్మా
దిస్తంబపర్యన్తాని ॥ భూతాని ॥ జాయన్తే । ఉత్పద్యన్తే ॥ యేన ॥ జా
తాని ॥ ఉత్పద్యమానాని ॥ భూతాని ॥ జీవాః ॥ జీవన్తి ॥ ప్రాణాన్ధా
రయన్తి ॥ వర్ధన్త ఇత్యర్థః ॥ ప్రళయే చ ॥ యత్ । యం ! ప్రయన్తి ॥
ప్రతిగచ్ఛన్తి ॥ అభిసంవిశన్తి ॥ స్వభావసిద్ధజీవత్వనివృత్తిపూర్వకతయా కి
మిభ్రమరన్యాయేన తత్స్వరూపం ప్రాప్నువన్తి ॥ ముక్తదశాయాం ॥ ఏతేన ॥
యతో వా ఇమానీతి వాక్యేన । నిమిత్తకారణత్వం ॥ యత్ప్రయంతీతి వాక్యేన
ఉపాదానత్వం చ తస్యైవ సిధ్యతీతి సూచితం ॥ కించ ॥ యతో వేత్యనేన శే
షత్వం । యేన జాతానీత్యనేన పారతన్త్ర్యం ॥ తద్విజిజ్ఞాసస్వేత్యనేన కైంక
ర్యమపి సూచితం ॥ ఏవం చ । జగజ్జన్మాదికారణం యద్వర్తతే తద్బ్ర
హ్మ ॥ ఇతి విజిజ్ఞాసస్వ । విశేషేణ జ్ఞాతుమిచ్ఛస్వ ॥ తద్బ్రహ్మేతి యదే
వ బ్రహ్మ । తత్ ॥ అన్నాదిద్వారేణ ప్రతిపద్యస్వేత్యర్థః ॥ శ్రుత్యన్తరం
చ । ప్రాణస్య ప్రాణముత చక్షుషశ్చక్షురుత శ్రోత్రస్య శ్రోత్రమన్నస్యా
న్నం మనసో మనో యే విదుస్తే నిచిక్యుర్బ్రహ్మ పురాణమగ్ర్యమితి । స తప
ఇతి సః । భృగుః ॥ బ్రహ్మసాక్షాత్కారహేతుభూతమార్గాణి ॥
బ్రహ్మలక్షణం చ శ్రుత్వా ॥ తపః । మనసః ఇతరేన్ద్రియాణాం నిగ్రహ

పూర్వకత్వేనతపోరూపశివధ్యానం । అతప్యత, కృతవాన్ । నియతసాధ్యవిషయాణాంసర్వే షాంతపఏవ సాధనతమఇతిజ్ఞాత్వా । పితానుక్తమపి । బ్రహ్మోపాసనాముఖ్యాంగత్వేనప్రథమంతపః కృతవాన్భృగురితిభావః । తపోనామ । మనసశ్చేంద్రియాణాంచఐకాగ్ర్యంపరమంతపః । తజ్జ్యాయస్సర్వ ధర్మేభ్యస్సధర్మః పరమస్మృతఇతి శివాగమోక్తే । ఇంద్రియనిగ్రహపూర్వకశివాధీనచిత్తవృత్తిరేవతపశ్శబ్దేన విధీయతే । నతుకేవలాత్మానాత్మవిచారరూపతప । ఇతిప్రథమోనువాకస్సమాప్తః ॥ ॥ శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు ॥ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

భృగువల్లీద్వితీయోఽనువాకః

అన్నంబ్రహ్మేతివ్యజానాత్ । అన్నాద్ధ్యేవఖల్విమాని భూతాని జాయన్తే ॥ అన్నేనజాతానిజీవన్తి ॥ అన్నం ప్రయంత్యభిసంవిశన్తీతి తద్విజ్ఞాయ । పునరేవవరుణంపితరముపససార ॥ అధీహిభగవోబ్రహ్మేతి ॥ తగ్ంహోవాచ ॥ తపసాబ్రహ్మవిజిజ్ఞాసస్వ । తపోబ్రహ్మేతి । సతపోతప్యత ॥ సతపస్తప్త్వా । ఇతిద్వితీయోనువాకః ॥ ॥

ప్రాణోబ్రహ్మేతివ్యజానాత్ । ప్రాణాద్ధ్యేవఖల్విమానిభూతాని జాయన్తే ।ప్రాణేనజాతానిజీవన్తి ॥ ప్రాణంప్రయన్త్యభిసంవిశన్తీతి ॥ తద్విజ్ఞాయపునరేవవరుణంపితరముపససార ॥ అధీహి!భగవోబ్రహ్మేతి తగ్ంహోవాచ । తపసాబ్రహ్మవిజిజ్ఞాసస్వ ॥ తపోబ్రహ్మేతి ॥ సతపోతప్యత । సతపస్తప్త్వా । ఇతితృతీయోఽనువాకస్సమాప్తః ॥ ౩ ॥

మనోబ్రహ్మేతివ్యజానాత్ । మనసోహ్యేవఖల్విమానిభూతానిజాయన్తే । మనసాజాతానిజీవన్తి । మనఃప్రయన్త్యభిసంవిశన్తీతి । తద్విజ్ఞాయ । పునరేవవరుణంపితరముపససార ॥ అధీహిభగవోబ్రహ్మేతి । తగ్ంహోవాచ ॥ తపసాబ్రహ్మవిజిజ్ఞాసస్వ । తపోబ్రహ్మేతి । సతపోతప్యత ॥ సతపస్తప్త్వా ॥ ఇతిచతుర్థోనువాకస్సమాప్తః ॥ ॥

విజ్ఞానంబ్రహ్మేతివ్యజానాత్ । విజ్ఞానాద్ధ్యేవఖల్విమానిభూతానిజాయన్తే । విజ్ఞానేనజాతానిజీవన్తి ॥ విజ్ఞానం ప్రయత్యభిసంవిశన్తీతి ॥ తద్విజ్ఞాయ । పునరేవవరుణంపితరముపససార ॥అధీహిభగవోబ్రహ్మేతి తగ్ంహోవాచ ॥ తపసాబ్రహ్మవిజిజ్ఞాసస్వ । తపోబ్రహ్మేతి। సతపో

తస్మాత్। సతపస్తప్త్వా । ఇతి పంచమోఽనువాకస్సమాప్తః ॥ ౫ ॥
భా ॥ అన్నం బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ । అద్యతే । భుజ్యతే సర్వై ర్ప్రాణిభిరిత్యన్నం
పృథివీ ॥ బ్రహ్మేతి। అండజోద్భిజ్జజరాయుజస్వేదజానాముత్పత్తిస్థితిలయ
కారణత్వాత్పృథివీ బ్రహ్మేతి విజానాత్ । విజ్ఞాతవాన్ । సర్వజీవస్థూలశరీ
రోత్పత్తిస్థితిలయానాం తదధీనత్వాదన్నం బ్రహ్మేతి జ్ఞాతవానిత్యర్థః ॥ ఏతేన
పృథివీవికారమృచ్ఛిలాదినిర్మితలింగపూజాధారణాదికం ప్రథమం కర్త
వ్యమితి సూచ్యతే । తథా ॥ వీరాగమే । శివధ్యానరతో భూత్వా శివ
లింగాంగసంయుతః । శివేతరపరిత్యాగీ ధ్యానయోగీ స ఉచ్యతే । యథా
బాహ్యే శివం స్పృష్ట్వా ॥ పూజాం కుర్వంతి మానవాః ॥ తథా హృది ప్ర
సన్నశ్చేద్ధ్యానయోగస్స ఉచ్యతే ॥ ఆదిత్యపురాణే । బ్రహ్మా పూజయ
తే నిత్యం శైలం లింగమనామయం । తస్య సంపూజనాదేవ । ప్రాప్తం బ్ర
హ్మత్వముత్తమం ॥ ఇంద్రనీలమయం లింగం విష్ణుః పూజయతే సదా । వి
ష్ణుత్వం ప్రాప్తవాన్ తేన వైకుంఠం చ సనాతనం ॥ శక్రోఽపి దేవ రాజేంద్రో
లింగం మణిమయం శుభం । భక్త్యా పూజయతే నిత్యం ॥ తేన శక్రత్వమా
ప్తవాన్ ॥ సోమో ముక్తామయం లింగం ధనదో హైమలింగకం ॥ వా
యుః పిత్తళజం లింగం । వసవః కాంస్యలింగకం ॥ అశ్వినౌ వరుణశ్చైవ ॥
స్ఫాటికం లింగమాదరాత్ । దివాకరస్స్వర్ణమయం పన్నగాస్తు ప్రవాళజం।
అసురాస్తామ్రలింగం వై ॥ పిశాచాస్త్రపుజం తథా । ఏవం దేవాశ్చ గంధ
ర్వాప్సరయక్షోరగరాక్షసాః ॥ పూజయంతే సదా లింగమీశానం సురనా
యకం । పరాశరపురాణే ॥ రౌద్రం లింగం మహావిష్ణుర్భక్త్యా శుద్ధం శిలా
మయం ॥ చారు చిత్రం సమభ్యర్చ్య । లబ్ధవానుత్తమం పదం ॥ బ్రహ్మ
కైవర్తే । రౌద్రం సమభ్యర్చ్య హి లింగమాదౌ ॥ శిలామయం చారు హరిస్తు
భక్త్యా । సుదుర్లభం వైష్ణవమాద్యమగ్ర్యం । మనాప్తవానేష పరం పదం
హితత్ ॥ లైంగే ॥ కశ్యపాత్రిభరద్వాజగౌతమాద్యా మహర్షయః ।
ధారయన్తి సదా లింగముత్తమాంగే విశేషతః । నారాయణోఽపి భగవాన్
దేవా బ్రహ్మాదయోఽనఘాః । ధారయన్త్యుత్తమాంగేషు ॥ శివలింగమ
నామయం ॥ లక్ష్మీసరస్వతీముఖ్యాః ॥ స్వకిరీటోర్ధ్వదేశకే ॥ ధారయ
న్త్యుత్తమాదేశే లింగం త్రిభువనేశ్వరం ॥ స్కాందే ॥ శంకరసంహితా
యాం । ఉరస్థలే హరిర్లింగం ధృత్వా మూర్ధ్ని పితామహః ॥ లింగస్థం
మాంసమారాధ్య ॥ స్వం స్వం పదమవాపతుః ॥ మల్లింగమస్తకాద్యాంగే

ధృత్వాశక్రపురోగమాః ॥ దేవా మాంలింగ మధ్యస్థం । సంపూజ్యస్వం
పదంయయుః । లక్ష్మీసరస్వతీముఖ్యా దేవ్యో మల్లింగమాదరాత్ ॥ ధృ
త్వానిజాంగేత ల్లీన భావాజగ్ముః పరంసుఖమ్ ॥ సిద్ధాంతాగమే ॥ బ్రహ్మ
విష్ణ్వాదయో దేవా మునయో గౌతమాదయః ॥ ధారయన్తి సదాలింగ
ముత్తమాంగేవిశేషతః । లక్ష్మ్యాదిశక్తయస్సర్వాశ్శివ భక్తివిభావితాః ॥
ధారయంత్యళికాగ్రేషు । శివలింగమహర్నిశమిత్యాది నా బ్రహ్మవిష్ణ్వాది
దేవానాం వ్యాసాగస్త్యభరద్వాజాదిఋషీణాం ॥ పద్మపురాణాంతర్భూ
తశివగీతాయాం ॥ అథరామగిరౌ రామః పుణ్యేగోదావరీతటే ।శివలింగం
ప్రతిష్ఠాప్యకృత్వా పూజాం యథావిధి ॥ భూతి భూషిత సర్వాంగో
రుద్రాక్షాభరణై ర్యుత ఇత్యాదినా ॥ భారతే ద్రోణపర్వణి ॥ దేవదేవ
స్త్వచింత్యాత్మా అజయోర్విష్ణురవ్యయః ॥ సర్వరూపం భవంజ్ఞాత్వాలింగే
ర్చయతి తం ప్రభు మిత్యాదినాకారణపురుషయోః శ్రీరామకృష్ణయోరపి
లింగధారణ పూజాదివిధివ త్వోపదేశా తాత్ప్యాదిషు సర్వత్ర లేషుతత్ప్రతి
ష్ఠితలింగానాం దృష్టత్వాత్ ॥ ప్రతమేతత్పాశుపతం తత్స మాచరేన్ముము
క్షునఃపునర్భవా యేత్యాదిశ్రుతిషు మోక్షస్య పాశుపతదీక్షాయాః ప్ర
థమాంగత్వోపదేశాచ్చ । ఏతస్మిన్నర్థే నశం కావకాశః ॥ సః ॥ భృగుః
ఏవంతదాకారాకారితమానసస్సన్। తతః । తద్విజ్ఞాయ । తత్ । అన్నం
విజ్ఞాయ । ప్రశమే । అన్నపదవాచ్యపృథివ్యాస్థూలావస్థాదర్శనాత్ర
థంబ్రహ్మాభవతీతిజ్ఞాత్వా సంశయావిష్టస్సన్ ॥ పునరేవ ॥ పునః ॥
ఏవకారో సంశయనిశ్చయార్థపరః॥ వరుణం పితరం ॥ తన్నామకపితరం ।
ఉపససార ॥ సమీపంప్రాప్తవాన్ ॥ కీదృశస్సన్ । అధీహి । భగవో
బ్రహ్మేతివాక్య ముచ్చరన్సన్ । తగ్ంహోవాచ ॥ తంభృగుం ॥
హోవాచ ॥ పద్మ్యగువాచ ॥ తపసా । ఇంద్రియనిగ్రహపూర్వకతదా
కారాకారితచిత్తవృత్త్యా। బ్రహ్మవిజిజ్ఞాసస్వ ॥ పరశివంజ్ఞాతుమిచ్ఛస్వేత్యా
ర్థః ॥ తపోబ్రహ్మేతి । తపఏవపరశివజ్ఞానేముఖ్య సాధనమితి ॥ తతః ।
సః । భృగుః ॥ అతప్యత ॥ తపఃకృతవాన్ ॥ సతపస్తప్త్వా । అన్న
మయబ్రహ్మోపాసనంకృత్వేత్యర్థః ॥ తపసః పునః పునరుపదేశః ।
సాధననిశ్చయార్థం ॥ యావద్బ్రహ్మణో లక్షణం నిరతిశయం నభవతి ।
యావచ్చ । జిజ్ఞాసానివర్తతే ॥ తావత్తపఏవతేసాధనంభవతీత్యర్థః ॥
ఇతిద్వితీయానువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ ప్రాణోబ్రహ్మేతివ్యజానాత్

ప్రాణలింగాత్మనా శివస్య విరాజమానత్వాత్ ప్రాణే జీవస్థితిలయాదిధర్మజన
కత్వదర్శనాత్ ప్రాణం బ్రహ్మేత్యుపాసనం కుర్విత్యుపదిష్టం ॥ తతస్తథో
పాసనం కృత్వా । తతః । తస్మిన్నపి ॥ ఘటవద్ఘటాకాశవత్ ॥ శరీ
రాంతే । ప్రాణస్య స్థూలావస్థాభావరూపతయా నిర్గమనదర్శనాత్పునస్సం
శయావిష్టస్సన్ పితృసమీపమాగత్య ॥ బ్రహ్మస్వరూపం కథమేతి ప
ప్రచ్ఛ ॥ తతః । మనసి । భావలింగాత్మనా శివస్య విరాజమానత్వాత్
మనో బ్రహ్మేత్యుపదేశః కృతవాన్వారుణః । తతో భృగురపి ॥ తదుపా
సనం ॥ కృత్వా పునస్తత్పూర్వవచ్ఛరీరాంతే నిర్గమనదర్శనాత్సంశయా
విష్టస్సన్పితృసమీపమాగత్య పునః । బ్రహ్మస్వరూపం బ్రూహీత్యువాచ ॥
తతో గురుః । శ్రోత్రేష్వంతర్మనసో లింగమాహురితి ప్రమాణం ప్రద
ర్శ్య । తతోఽధికోపాసనాక్రియదర్శనార్థమిదమువాచ ॥ విజ్ఞానం బ్ర
హ్మేతి । విజ్ఞానశబ్దవాచ్యజీవే । సదాశివస్య విభ్రాజమానత్వాత్ ।
సృష్టిస్థితిసంహారరూపబ్రహ్మధర్మదర్శనాత్ బ్రహ్మేత్యుపదిష్టం ।
తతస్తదుపాసనమపి కృత్వా । తాపత్రయాలంతం స్థితం ప్రాప్య । తత్రాపి
పూర్వవన్నిర్గమనదర్శనాత్పూర్వవత్సంశయాపన్నస్సన్ ॥ బ్రహ్మ కథమేతి
పితరం వరుణం సమీపమాగతవానితి తృతీయచతుర్థపంచమానువాకభాష్యం
సమాప్తం ॥ యస్యాత్మా శరీరం ॥ నీలతోయదమధ్యస్థా ద్విద్యుల్లేఖేవ భాస్వ
రేత్యాదిశ్రుతి దౌర్యాత్ప్రదర్శ్య ॥ దేహేంద్రియమనః ప్రాణబుద్ధిజీవప్ర
కాశకపరమానందరూపపరశివస్వరూపముత్తరానువాకేనోపదిశతి భావః

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః

భృగువల్లీషష్ఠసప్తమానువాకశైవభాష్యం

ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ । ఆనందాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని
జాయంతే । ఆనందేన జాతాని జీవంతి । ఆనందం ప్రయంత్యభిసంవిశంతీతి । సై
షా భార్గవీ వారుణీ విద్యా । పరమే వ్యోమన్ ప్రతిష్ఠితా । స య ఏవం వేద ప్రతి
తిష్ఠతి ॥ అన్నవానన్నాదో భవతి । మహాన్ భవతి । ప్రజయా పశుభిర్బ్ర
హ్మవర్చసేన ॥ మహాన్ కీర్త్యా ॥ ఇతి షష్ఠానువాకః ॥ అన్నం న నింద్యా
త్ । తద్వ్రతం । ప్రాణో వా అన్నం । శరీరమన్నాదం । ప్రాణే శరీరం ప్ర
తిష్ఠితం ॥ శరీరే ప్రాణః ప్రతిష్ఠితః ॥ తదేతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం ॥ స య
ఏతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం । వేద ప్రతితిష్ఠతి ॥ అన్నవానన్నాదో భవతి ॥

మహాన్భవతి ॥ ప్రజయా పశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేన ॥ మహాన్కీర్త్యా ॥
ఇతి షష్ఠమానువాకస్సమాప్తః ॥*॥ శ్రీసందీశగురుచరణార్పణమస్తు ॥*॥
భా ॥ ఏవం శివో రూపపరమాత్మోపాసన యోః పరిసమాప్తౌ ॥ అన్నాది
షు సాకల్యేన ॥ బ్రహ్మలక్షణముక్త్వా । తన్నైర్మల్యేన సుప్రతిష్ఠ్య ॥ అన
న్తరం పరమానందం తం విజ్ఞాతవాన్తపోరూపపరమేశ్వరోపాసనా
సాధనేన భృగుస్స్వాద్ర్ధ్రష్టా జిజ్ఞాసునేంద్రియమనో నిగ్రహపూర్వక
శివోపాసనా రూపపర మాత్మోపాసనసాధన మవశ్యమనుష్ఠేయమితి ప్రకర
ణఫలితోర్థః ॥ సైషేత్యాదినా విద్యాఫలముపదిశతి ॥ భృగువరేణ యు
క్తా భార్గవీ ॥ వరుణసంబంధినీ వారుణీ ॥ విద్యా । శివజ్ఞానవిద్యా ॥
పరమేవ్యోమన్ ॥ పరమాకాశరూపశివే । ప్రతిష్ఠితా ॥ పరిసమాప్తా
అన్నమయాదీన్ సోపానారోహణక్రమేణ విహాయ ॥ పరమాకాశాత్మకప
రశివే । స్వభావసిద్ధ జీవభావం ॥ విహాయ । ఉపాసనామహిమ్నా ।
నదీసముద్రవత్పరశివం ప్రాప్నోతి భావః । స ఏవమితి । యః । శివోపాస
కః ॥ ఏవం । పూర్వోక్తమార్గేణ । వేద । జానాతి ॥ సః ॥ ప్రతి
తిష్ఠతి ॥ శివరూపేణ తిష్ఠతీత్యర్థః ॥ న స పునరావర్తతే న స పునరావర్తత ఇతి
శ్రుతేః ॥ తద్వేదనైహికఫలమప్యాహ ॥ అన్నవానితి ॥ అన్నవాన్
అతిథ్యభ్యాగతస్వజనపర్యాప్తభక్ష్యభోజ్యాదిరూపాన్నవాన్ ॥ అన్నమత్తీ
త్యన్నాదః ॥ దీప్తాగ్నిర్భవతీత్యర్థః । మహాన్భవతి ॥ కేన ఇత్యత ఆ
హ ॥ ప్రజయా । సంతానేన ॥ పశుభిః । గవాశ్వగజాదిభిః ॥ బ్రహ్మ
వర్చసేన ॥ శమదమవైరాగ్యశ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగరూపతేజసా ॥
పూజ్యో భవతీత్యర్థః ॥ కీర్త్యా ॥ ఖ్యాత్యా । శుభప్రచారనిమిత్తయా ॥
సాక్షాదనుభవతీతి భావః । ఇతి సప్తమానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥ శ్రీసం
దీశగురుచరణార్పణమస్తు ॥ * ॥ ఏవం పరమాత్మోపాసనం తదుపాసనా
ఫలంచోపదిశ్య ॥ తదంగభూతధర్మాణ్యుపదిశతి । అన్నం న నింద్యాది
త్యాదినా । అన్నం । భక్ష్యాదిరూపమన్నం ॥ న నింద్యాత్ । తపో
విశిష్టబ్రహ్మోపాసకస్యాపి । తస్య । శరీరరక్షణే ముఖ్యాంగత్వాత్తన్నిం
దాం కుర్యాదిత్యర్థః । యద్వా ॥ అన్నం ॥ అన్నశబ్దవాచ్యం స్థావరజం
గమాత్మకం పృథివీం । న నింద్యాత్ ॥ ఆత్మవత్సర్వభూతాని యః పశ్యతి స
పశ్యతి స్మృతేస్సర్వభూతేష్వాత్మవత్ప్రీతిమేవ కుర్యాదిత్యర్థః । తత ॥
అనత్యనేనేత్యన్నం ॥ అసుసంరక్షణే । అన్నం ॥ అన్నశబ్దితపృథివీమహా

ష్టలింగం । ననింద్యాత్ ॥ మృత్పాషాణాదినాకల్పితత్వాన్నతద్భగవ
ద్రూపమితిహీనబుద్ధిం నకుర్యాత్ కింతు ॥ పాకస్యేవ హీన్నపదనన్తరంగో
పాసనస్య ॥ బాహ్యోపాసనంముఖ్యసాధనమితిమత్వాతత్ప్రీతింసదాకు
ర్యాదిత్యర్థః । తద్వ్రతం । పూర్వోక్తధర్మత్రయమపి । తస్యవ్రతమి
త్యర్థః ॥ ప్రాణోవాఅన్నం ॥ శరీరాంతర్వర్తిత్వాత్ప్రాణస్య ॥ అన్న
త్వం । యోయదంతర్వర్తీభవతి । సతస్యాన్నంభవతీతినియమాత్ ॥
శరీరం ॥ అన్నాదః ॥ అన్నమత్తీత్యన్నాదః । ప్రాణేశరీరంప్రతిష్ఠితం
స్వనిష్ఠాధికరణతానిరూపితాధేయతాసంబంధేన ॥ ప్రాణేశరీరంతిష్ఠతీ
త్యర్థః । శరీరేప్రాణఃప్రతిష్ఠితః ॥ ఆధేయతాసంబంధేనవర్తతఇత్యర్థః ॥
శరీరేప్రాణస్యవిద్యమానత్వాత్ ॥ ప్రాణేశరీరస్యవిద్యమానత్వాదుభయ
మన్నాదంచభవతీతిభావః॥ తదేతదితి ॥ యః । ఏతదన్నం । ప్రాణః ॥
అన్నే । శరీరే ॥ ప్రతిష్ఠితం ॥ ఏతదన్నం । శరీరంఅన్నేప్రతిష్ఠితం ॥
స్థితమితి ! వేద । సః । ప్రతితిష్ఠతి । శివస్వరూపతయాతిష్ఠతీత్యర్థః ॥
అన్నవానన్నాదోభవతీతిపూర్వవత్॥ యద్వా ॥ ప్రాణోవా । ప్రాణ
లింగమేవ। అన్నం ॥ ప్రాణస్యసర్వరక్షణహేతుత్వాదన్నత్వం ॥ ప్రా
ణంలింగేసమాధాయలింగంప్రాణే తథాకురు । స్వశరీరంమనఃకృత్వాన
కించిచింతయేత్సదేతివాతూలాగమే ।పరస్పరాధారాధేయత్వవర్ణనాత్ ॥
యోయస్మిన్ప్రకాశతే । సతస్యాన్నంభవతీతి నియమాచ్చ ॥ ఇష్ట
లింగప్రాణలింగయోశ్శరీరప్రాణవదన్నత్వాన్నాదత్వంచ సముంజసంభ
వతీతిద్రష్టవ్యం ॥ శరీరమన్నాదః ॥ శరీరం । అంగభూతమిష్టలింగం
అన్నాదః ॥ ప్రాణలింగాన్నభవవాన్ భవతీత్యర్థః । ప్రాణేశరీరంప్రతి
ష్ఠితం । స్వనిష్ఠాధికరణతానిరూపితాధేయతాసంబంధేన ప్రాణలింగే
ఇష్టలింగం ॥ తిష్ఠతీత్యర్థః । శరీరేప్రాణప్రతిష్ఠితః ॥ ఆధేయతాసంబం
ధేనఇష్టలింగే ॥ ప్రాణలింగం తిష్ఠతీత్యర్థః ॥ తదేతదితి । యః । ఏత
దన్నం । ఏతత్ప్రాణలింగం । అన్నే । ఇష్టలింగే ॥ ప్రతిష్ఠితం । స్థి
తం । ఏతదన్నం ॥ ఏతదిష్టలింగం । అన్నేప్రాణలింగే । ప్రతిష్ఠితం ।
స్థితమితి । వేద ॥ విజానాతి ॥ సః ॥ ప్రతితిష్ఠతి । పరశివస్వరూప
తయాతిష్ఠతి । పరశివంప్రాప్నోతీతిభావః । ఇతిసప్తమానువాకస్సమాప్తః

శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

భృగువల్లినవమానువాకప్రారంభః

అన్నంనపరిచక్షీత ॥ తద్వ్రతం ॥ ఆపోవాఅన్నం । జ్యోతిర
న్నాదం । అప్సుజ్యోతిఃప్రతిష్ఠితం ॥ జ్యోతిష్యాపఃప్రతిష్ఠితాః ॥ తదేతద న్న
మన్నే ప్రతిష్ఠితం ॥ సయఏతదన్న మన్నే ప్రతిష్ఠితం వేద । ప్రతితిష్ఠతి ।
అన్నవానన్నాదోభవతి ॥ మహాన్భవతి ॥ ప్రజయాపశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేన
మహాన్కీర్త్యా ॥ ఇత్యష్టమోనువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥ అన్నంబహుకుర్వీ
త ॥ తద్వ్రతం । పృథివీ వాఅన్నం । ఆకాశోన్నాదః । పృథివ్యా
మాకాశః ప్రతిష్ఠితః ॥ ఆకాశేపృథివీ ప్రతిష్ఠితా । తదేతద న్నమన్నే
ప్రతిష్ఠితం । సయఏత దన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం । వేదప్రతితిష్ఠతి॥ అన్నవాన
న్నాదోభవతి ॥ మహాన్భవతి । ప్రజ యాపశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేన ॥ మ
హాన్కీర్త్యా ॥ ఇతినవమానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥ నకంచనవసతౌప్ర
త్యాచక్షీత॥ తద్వ్రతం । తస్మా ద్యయాక యాచవిధ యాబహ్వన్నం
ప్రాప్నుయాత్ ॥ ఆరాధ్యస్మాఅన్నమి త్యాచక్షతే ॥ ఏతద్వైముఖతో
న్నగ్ం రాద్ధం । ముఖతోస్మాన్నగ్ంరాధ్యతే । ఏతద్వై మధ్యతోన్నగ్ం
రాద్ధం । మధ్యతోస్మాన్నగ్ంరాధ్యతే ॥ ఏతద్వాఅన్తతోన్నగ్ంరాద్ధం ॥
అన్తతో స్మాన్నగ్ంరాధ్యతే ॥ ౧ ॥ * ॥

భా ॥ అన్నంనపరిచక్షీత ॥ అన్నం । పరమేశ్వరార్పితప్రసాదం । నపరి
చక్షీత ॥ నత్యాజ్యమిత్యర్థః ॥ తద్వ్రతం । తత్ । ప్రసాదాపరిత్యాగధ
ర్మ । వ్రతం ॥ ప్రసాదవ్రతమిత్యర్థః । తథాశివాగమే ॥ స్వేష్టలింగప్ర
సాదంహి ॥ శైవదీక్షాపరాయణః ॥ ఆపద్యపిప్రమాదాద్వానత్యజేద్గిరి
కన్యకే ఇత్యాదినోపదిష్టం ॥ అన్యత్పూర్వ వద్యోజనీయం ॥ ౧ ॥ విశే
షార్థస్తు ॥ అన్నంఅన్నాత్మక మిష్టలింగం । నపరిచక్షీత ॥ నత్యజేత్ ॥
నత్యజేత్ప్రాణలింగత్వం । యావజ్జీవంప్రతిజ్ఞయా ॥ పునర్భవోనతేవ
త్స ॥ విద్యతే మాతృయోనిష్విత్యాది వాసాటంకశేఖర సంహితా
యాంతథోపదిష్టం । తద్వ్రతం । అవిభాజ్యమానసంబంధేనలింగధారణ
మేవవాతుపత్రవ్రతమిత్యుచ్యతేత్యర్థః । లింగధారణకలనామవ్రతం పాశుప
తాభిదమితి శాలాందోక్తః ॥ ఆపోవాఅన్నం । ఆత్రాపిపశ్నబ్దేన ప్రాణఉ
చ్యతే ॥ సౌమ్యఅన్నమయంహిమనః । ఆపోమయఃప్రాణః ॥ తేజోమ
యీవాగితిఛాందోగ్యశ్రుతేః ॥ ఆపోవా । ప్రాణలింగంతు॥ అన్నంభవతి ॥

జ్యోతిరన్నాదం । అత్రజ్యోతిశ్శబ్దేన జాఠరాగ్న్యపభిన్నభావలింగము
చ్యతే ॥ అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః ॥ ప్రా
ణాపానసమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధమితి కృష్ణగీతోక్తేః ॥ అ
న్నమత్తీత్యన్నాదః ॥ అదభక్షణే ॥ యో యస్మిన్ ప్రకాశతే సతస్యాఽ
న్నం భవతీతి నియమాత్ । గురూపదిష్టనిరీక్షణసంధానేన । ప్రాణలింగే
భావలింగస్య । భావలింగే ప్రాణలింగస్యానుభవస్య శివయోగిభిర్దర్శ
నాత్ ॥ ప్రాణలింగభావలింగే । అన్నం అన్నాదం చ భవత ఇతి ధ్యేయం
ఆపోజ్యోతిరసోఽమృతం బ్రహ్మ భూర్భువస్సువరోమితి శ్రుతౌ ॥ ఉభయోరాధా
రాధేయత్వమపి సూచితం । అన్యత్పూర్వవద్యోజ్యం ॥ ఇత్యష్టమానువాకస్సమాప్తః ॥ శ్రీ ॥ అన్నం బహు కుర్వీతేతి । అన్నం । ప్రసాదం ।
బహు కుర్వీత । గురుచరమాహేశ్వరస్వజనపర్యాప్తం కుర్యాదిత్యర్థః ॥
అన్యత్పూర్వవద్యోజ్యం । విశేషార్థస్తు ॥ అన్నం ॥ సర్వజీవరక్షణహే
తుభూతాన్నశబ్దితలింగం ॥ బహు కుర్వీత ॥ భావనయా ఆచారాది ।
షడ్లింగాని భక్తాదిస్థలేషు కుర్వీత్యర్థః ॥ తద్వ్రతం ॥ తత్ ॥ తత్తదింద్రి
యైస్తత్తల్లింగానాం గంధాదిసమర్పణం యత్ ॥ తత్ ॥ వ్రతం ॥ స
ర్వాంగలింగసాహిత్యవ్రతం భవతి । ఏతద్రహస్యం శివాగమేషు బహుధా
ప్రపంచితం ॥ ఘ్రాణాదీంద్రియేషు వా ఆచారాది లింగాని భావయేదిత్యే
కోఽర్థః ॥ పృథివీవా ॥ పృథివ్యాత్మకేష్టలింగం ॥ అన్నం । భవతి ॥
ఆకాశః ॥ ఆసమంతాత్ ప్రకాశత ఇత్యాకాశః । మహాలింగం ॥ సఅన్నాదో భ
వతి । అత్రాపి ॥ గురూపదిష్టనిరీక్షణానుసంధానేన శివయోగినాం ॥
ఇష్టలింగే । మహాలింగస్య ॥ మహాలింగే । ఇష్టలింగస్య చానుభవదర్శ
నాత్పరస్పరాధారాధేయతాసిద్ధేః । ఉభయోరపి । అన్నత్వమన్నాద
త్వం చ సిధ్యతీతి భావః ॥ అన్యత్పూర్వవదితి నవమానువాకభాష్యస్సమాప్తం ॥
నకంచనేతి । నసతౌ । నివాసార్థమాగతశివభక్తం । దివారాత్రిషు ।
కంచన । కమపి । న ప్రత్యాచక్షీత । నని వారయేదిత్యర్థః । తద్వ్ర
తం । ప్రత్యుత్థానపూర్వకతయా శివభక్తసన్మానం శైవానాం ముఖ్యవ్రతమి
త్యర్థః ॥ శ్లో ॥ శివయోగిని సంతుష్టే తుష్టో భవతి శంకరః । తంతృప్తా త
న్మయం విశ్వం తృప్తిమేతి చరాచరం । భక్తానాం గణమూర్తీనాం ప్రాణ
లింగాంగసంగినాం । ఆతిథీనాం ద్విజాగ్రాణాం ప్రాజ్ఞస్సన్మానమాచరే
త్ । భోజయేదతిథిం నిత్యమన్నకామం ద్విజోత్తమం ॥ సకేవలమఘం భుఙ్క్తే ॥

హ్యాతిథేరోభోజనంవినా ॥ అతిథిర్యస్య భగ్నాశో గృహాత్ప్రతినివర్తతే ।
సతస్మై దుష్కృతం దత్వా పుణ్య మాదాయగచ్ఛతీత్యాదినాశివభక్తాని
రాకరణేమహాపాప్రత్వేవా యోనిర్దిష్టః । సారాంశంశంకరసంహితాయాం
తస్మాత్ ॥ తద్ధేతోః । యయాకయాచ విధయా । యేనకేనప్రయత్నే
న ॥ బహ్వన్నం ॥ బహ్వన్నసంగ్రహణం ప్రాప్నుయాత్ ॥ కుర్యాది
త్యర్థః ॥ యస్మాదన్నవంతోశివభక్తాః । అభ్యాగతాయశివభక్తాయ ।
ఆరాధి । ప్రసిద్ధం । అస్మా । అస్మై ॥ అన్నం ॥ ఓదనం । ఇతి
ఏవం । ఆచక్షతే । ప్రత్యుద్ధానపూర్వకతయా । అభ్యానంకుర్వంన్తి ॥
నాస్తీతినవదంతీతిభావః । తస్మాద్బహ్వంన్నంప్రాప్నుయాదితిపూర్వేణా
న్వయః । కించ । అన్నదానమహిమావర్ణ్యతే । ఏతద్వైఇత్యాదినా
ఏతద్వైఅన్నం । ఏతదన్నమేవ । ముఖతః । ముఖ్యవయసి । ముఖ్య
వృత్యావా । సన్మానపురస్సరం । అభ్యాగతాయశివభక్తాయ । రా
ద్ధం । సంసిద్ధం । ప్రదాస్యతీతివా క్యాధ్యాహారః । తస్యకింఫలంస్యా
దిత్యతాహ । ముఖతః ॥ ప్రథమవయసి । సన్మాన పూర్వకత్వేన ॥
అస్మై । అన్న దానాయ । అన్నం ॥ భక్ష్యాదికం । రాధ్యతే ॥
యథాదత్తంసిధ్యతీత్యర్థః ॥ ఏవం । మధ్యతః ॥ మధ్యవయసి । మధ్యస
న్మానేన । తథా । అన్తః ॥ అన్తేవయసి । నీచసన్మానేన । తథైవ !
అస్మై । ఆరాధ్యతే ॥ సంసిధ్యత్యన్నమిత్యర్థః ॥ విశేషార్థస్తు ॥ న
కంచనేతి దివారాత్రిష్వభ్యాగతంశివయోగనిష్ఠాగరిష్ఠం ॥ ననివార
యేత్ ॥ తద్వ్రతం । తాదృశశివ యోగిసన్మానమేవ ముముక్షూణాం
ముఖ్యవ్రతం ॥ తేనకింఫలంలభతేత్యతాహ ॥ తస్మాత్ । తత్సన్మానా
త్ । యయాకయాచవిధయా । తదితరపాదసేవావిధినా ॥ బహ్వ
న్నంప్రాప్నుయాత్ ॥ ఆచారాదిషడ్లింగార్పితగన్ధాదిప్రసాదం కుర్యాది
త్యర్థః ॥ ఏతేన । శివయోగనిష్ఠాగరిష్ఠ మహాపురుష సేవాంకృత్వా
తదనుగ్రహంలబ్ధ్వా । తేభ్యో । ఆచారాదిషడ్లింగా నాంగస్థాద్యర్పణర
హస్యంజ్ఞాత్వా । తథాకృత్వా । తత్ప్రసాదోపభోగవాన్భవయంభవేది
తిఫలితోర్థః ॥ ఆరాధ్యస్మాఇతి । అస్మా । అస్మై । సర్వాంగలింగ
సాహిత్యరహస్యవేద్యాయ । ఆరాధి ॥ సంసిద్ధం । అన్నం ॥ గన్ధాది
ప్రసాదం।ఆచారాదిలింగార్పితమితియావత్॥ఇతి ॥ ఏవం ॥ ఆచక్షతేవద
న్తి ॥ యస్తుపూజాసేవావినా షట్స్థలలక్షణానిసస్సంతుష్టింకురుతే ॥ సఏవ

షడ్విధార్పణసంధానసిద్ధిమాప్నువతీతిభావః । ఏతస్మైఇతి ॥ ఏతస్మై ॥ ఏతదేవ । అన్నగ్ం ॥ అన్నం । గంధాదికం ॥ రాద్ధ్వ ॥ సంసిద్ధం ॥ ముఖతః ॥ ఆచారాదిలింగముఖతః ॥ అర్పయతి ॥ ॥ అస్మా ॥ అస్మై । భక్తాయ । ముఖతః ॥ తత్తదింద్రియేభ్యః ॥ అన్నగ్ం ॥ లింగార్పితగంధాదిప్రసాదం ॥ రాధ్యతే ॥ సిధ్యతీత్యర్థః ॥ గన్ధాద్యన్నం ఆచారాదిలింగముఖతః । ఘ్రాణాదీంద్రియైస్సమర్పణం । కృత్వా స్వయం తత్తదింద్రియైస్తత్ప్రసాదభోగవాన్భూయా దితిభావః । తతః కింకర్తవ్యమిత్యతఆహ ॥ మధ్యతఇతి । మధ్యతః ॥ సూక్ష్మదేహే । భావనయా ॥ ఆధారాదిషట్చక్రాణి । విధాయ ॥ ఏతస్మై । అన్నగ్ం బాహ్యవదంతస్థితవాసనామయ గంధాద్యన్నం । రాద్ధం సంసిద్ధం । కృత్వా । దాస్యతి ॥ అస్మా । అస్మై ॥ అన్తరంగోపాసకాయ । మధ్యతః ॥ సూక్ష్మదేహే । అన్నగ్ం । తత్తల్లింగార్పితగంధాదిప్రసాదం ॥ రాధ్యతే ॥ సంసిద్ధంభవతి । యథాబాహ్యపూజావ తామపిముముక్షూణాం అన్తరంగోపాసనావిధీయతే ॥ తద్వదిదమపి ధ్యేయం ॥ తతః కిం కర్తవ్యమిత్యతఆహ ॥ అన్తః ॥ కారణశరీరే । ఏతద్వా అన్నగ్ం ప్రియమోదప్రమోదాత్మకమన్నం ॥ రాద్ధం । సంసిద్ధం ॥ ప్రదాస్యతి ॥ భావలింగాయేతిశేషః ॥ అస్మా ॥ అస్మై । ముముక్షవే । అన్నగ్ం ॥ ఆనన్దరూపమన్నం । రాధ్యతే ॥ సంసిధ్యతి । యస్త్రిశరీరత్రయేష్వేవము పాసనంకరోతిసః ॥ తత్తచ్ఛరీరగతసకలమోక్షప్రతిబంధకానిదగ్ధ్వా ॥ మహానన్దవాన్భవతీతియావత్ ॥ జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణిభస్మసాత్కురుతే ర్జునఇతిస్మృతేః । ఇతిదశమానువాకే ప్రథమవాక్యభాష్యంసమాప్తం ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

యఏవంవేద ॥ క్షేమఇతివాచి । యోగక్షేమఇతి ప్రాణాపానయోః ॥ కర్మేతిహస్తయోః ॥ గతిరితిపాదయోః ॥ విముక్తిరితిపాయౌ । ఇతిమానుషీస్సమాజ్ఞాః । అథదైవీః ॥ తృప్తిరితివృష్టౌ । బలమితివిద్యుతి ॥ ౨ ॥ యశఇతిపశుషు । జ్యోతిరితినక్షత్రేషు ॥ ప్రజాపతిరమృతమానన్ద ఇత్యుపస్థే ॥ సర్వమిత్యాకాశే । తత్ప్రతిష్ఠేత్యుపాసీత ॥ ప్రతిష్ఠావాన్భవతి । తన్మహఇత్యుపాసీత । మహాన్భవతి । తన్మనఇత్యుపాసీత । మానవాన్భవతి ॥ ౩ ॥ తన్నమఇత్యుపాసీత । నమ్యన్తేస్మైకామాః । తద్బ్రహ్మేత్యుపాసీత ॥ బ్రహ్మవాన్భవతి । తద్బ్రహ్మణః

పరిపూర్ణ ఇత్యుపాసీత । సర్వేణాం మ్రియన్తే ద్విషన్తస్సపత్నాః ॥ పర్యేణమ్రి
యన్తే భ్రాతృవ్యాః ॥ సయశ్చాయం పురుషే ॥ యశ్చాసావాదిత్యే ॥ సఏకః ॥
భా ॥ యః । పూర్వోక్తరీత్యా అన్నమాహాత్మ్యం వేద । సః పూర్వోక్తఫ
లమశ్నుతేతి పూర్వేణ సంబంధః ॥ ఏవముక్త్వా ॥ ఇదానీమాధ్యాత్మికోపా
సనముపదిశతి ॥ క్షేమ ఇత్యాదినా ॥ వాచి । వచసి । క్షేమః । శు
భః ॥ సర్వదా మంగళవాక్యోచ్చారణబుద్ధిం దాపయేతి పరమేశ్వరప్రా
ర్థనా ॥ వాగుపాసనా ॥ యోగ ఇతి । ప్రాణాపానయోః । యో
గక్షేమః । సంయోగరూపశుభః ॥ సదా కుర్వితి పరమేశ్వరప్రార్థనా ॥
ప్రాణోపాసనా ॥ ౨ ॥ కర్మేతి । హస్తయోః ॥ కరయోః ॥ క
ర్మ ॥ సత్కర్మ । దాపయేతి పరమేశ్వరప్రార్థనా । హస్తోపాసనా ॥ ౩ ॥
గతిరితి । పాదయోః । చరణయోః ॥ గతిః । పుణ్యక్షేత్రగురుచరయాత్రా
దిగమనం దాపయేతి ప్రార్థనా పాదోపాసనా । పాయౌ ॥ గుదే । విముక్తిః ॥
తత్తదుచితస్థలేషు మలమూత్రోత్సర్జనం ॥ ధర్మ । దేహీతి ప్రార్థనా ।
పాయూపాసనా ॥ అత్ర పాయుశబ్దో మేహనస్యాప్యుపలక్షణం ॥ ప్ర
జాపతి రమృత ఇత్యుత్తర వాక్యస్థపద మత్ర యోజ్యం ॥ పాఠక్రమాద
ర్థక్రమస్య బలవత్త్వాత్ । ప్రజాపతిరమృతం ॥ అమృతత్వప్రాప్తిః పుత్రే
ణ ఋణవిమోక్షద్వారేణ । ఆనన్దః । సుఖం ॥ ఇత్యేతత్సర్వం ॥ ఉపస్థ
నిమిత్తం ॥ సర్వాత్మకత్వాత్సర్వనియామకత్వాచ్చ । బ్రహ్మైవ అనేనా
త్మనా ఉపస్థే ప్రతిష్ఠిత మిత్యుపాస్యం । ఇత్యేవం । మానుషీః ॥ మనుష్య
సంబంధాః । సమ్యక్ ఆజ్ఞాః ॥ సమాజ్ఞాః । ఇంద్రియాణాం తత్తదుచిత
కార్యప్రవర్తనరూపాజ్ఞాః ॥ ఏతాన్యేవ మానుషాధ్యాత్మికోపాసనా భ
వంతి ॥ కించ । మృచ్ఛిలాదిశివలింగేష్వివ । సర్వేంద్రియేషు పరమేశ్వర
స్థితిం సంభావ్య । తత్తత్కార్యాత్మనా ధ్యానం కర్తవ్యమిత్యేకోర్థః ॥
ఏవం మానుషీస్సమాజ్ఞా ఉపదిశ్య ॥ దైవీస్సమాజ్ఞా ఉపదిశతి ॥ అథ దైవీరిత్యా
దినా । దేవేషు భవా దైవీః ॥ సమాజ్ఞా ఉచ్యంతే ఇత్యర్థః । తృప్తిరితి । వృ
ష్టౌ । వర్షేషు ॥ తృప్తిః ॥ ఆనన్దః ॥ వృష్టేరన్నాదిద్వారేణ జీవతృప్తి
హేతుత్వాత్ ॥ తృప్తిప్రదాత్మనా వృష్టౌ పరమేశ్వరస్థిత ఇత్యుపాస్య మి
తి వృష్ట్యుపాసనం ॥ ౨ ॥ తృతీయవాక్యప్రారంభః ॥ యశ ఇతి । కీర్తిరూ
పేణ గవాదిషు । తేజోరూపేణ । నక్షత్రేషు ॥ స్థితమితి పరమేశ్వరము
పాసితవ్యమితి పశుతారకోపాసనం భవతి ॥ సర్వమితి । యతస్సర్వమాకాశే

ప్రతిష్ఠితం । అతఆకాశఏవబ్రహ్మేత్యుపాస్యం । తచ్చాకాశంబ్రహ్మై
వ । యతః । తత్ । తస్మాత్ । సర్వస్య । ప్రతిష్ఠేత్యుపాసీత । ప్ర
తిష్ఠాగుణోపాసనాత్ప్రతిష్ఠావాన్భవతి ఏవం సర్వత్ర ॥ యద్యత్రాధీనంఫ
లం । తద్బ్రహ్మైవ । తదుపాసనాత్తద్వాన్భవతీతిద్రష్టవ్యం । శ్రుత్యంత
రాచ్చ । తంయథాయథోపాసతే । తదేవభవతీతి । తన్మహ ఇత్యుపాసీ
త । మహః । మహత్త్వగుణవత్తదుపాసీత । మహాన్భవతి । తన్మనఇ
త్యుపాసీత । మననం । మనః । మానవాన్భవతి । మననసమర్థోభవతీ
త్యర్థః ॥ 3 ॥ తన్నమఇత్యుపాసీత । నమనం । నమః । నమనగుణవదుపా
సీత । నమ్యన్తేఽస్మై ప్రహ్వీభవన్త్యస్మై । ఉపాసిత్రే । కామాః ॥ కామ్య
న్త ఇతి ॥ భోగ్యాః । విషయా ఇత్యర్థః । తద్బ్రహ్మేత్యుపాసీత ॥ బృ
హత్త్వాశ్రయధర్మవిశిష్టతయోపాసీత । బ్రహ్మవాన్భవతి ॥ ఇష్టాదిలింగ
త్రయవాన్భవతీత్యర్థః ॥ బ్రహ్మణః పరిమర ఇత్యుపాసీత ॥ బ్రహ్మణః పరి
తః పరిమ్రియన్తేఽస్మిన్ పంచ దేవతాః ॥ విద్యుద్వృష్టిశ్చంద్రమా ఆది
త్యోఽగ్నిరిత్యేతాః ॥ అతో వాయుః ॥ పరిమరః ॥ శ్రుత్యంతరప్రసి
ద్ధేః ॥ సఏవాయం వాయురాకాశేనానన్య ఇత్యాకాశో బ్రహ్మణః పరిమ
రః ॥ తమాకాశం వాయ్వాత్మానం । బ్రహ్మణః పరిమర ఇత్యుపాసీత ।
ఏనం । ఏవంవిధం ॥ ప్రతిస్పర్ధినః । ద్విషన్తోఽద్విషన్తోఽపి సపత్నా యతో
భవన్తి । అతోవిశిష్యన్తే । ద్విషన్తస్సపత్నా ఇతి । ఏనంద్విషన్తస్సప
త్నాస్తేపరిమ్రియన్తే ॥ ప్రాణాన్జహంతీత్యర్థః । కించ । యేచ ॥
అప్రియాః ॥ భ్రాతృవ్యాః ॥ అద్విషన్తోఽపి ॥ తేచపరిమ్రియన్తే ॥ అత్ర
అన్నఅన్నాదత్వరూపపృథివ్యాద్యాకాశ ॥ పర్యన్తమనుస్యూతపరమే
శ్వరః ॥ వాగాదీంద్రియస్థానప్రకాశమాన పరశివః ॥ భిన్నోవా । అభి
న్నోవేతిశంకాయామాహ ॥ సయశ్చాయ మిత్యాదినా ॥ జీవాంతర్యా
మిత్వేనసూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వేనప్రభాసమానపరశివః । యోవర్త
తేసః । ఏకః ॥ ఆకాశస్యకుడ్యకుసూలఘటమఠాదిష్వనుస్యూతత్వేపి ॥
యథైకత్వముపపద్యతే । తద్వత్పరమేశ్వరస్యసర్వత్రానుస్యూతత్వేప్యే
కత్వమేవసంయుజ్యతేతిభావః ॥ ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ పూర్ణఇత్యాదిశ్రుతి
షు । ఆకాశాదిదృష్టాంత పూర్వకత్వేన పరమేశ్వరస్య వ్యాపకత్వప్ర
దర్శనాత్తస్య కేవలమూర్తత్వాంగీకారే । ఆకాశాదికారణత్వాసంభ
వాచ్చ । పూర్వోక్తంసమంజసం ॥ ౪ ॥ ❀ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఉ ॥ సయఏవంవిత్ ॥ అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య । ఏతమన్నమయమాత్మానముపసంక్రమ్యతి । ఏతంప్రాణమయమాత్మానముపసంక్రమ్యతి ॥ ఏతంమనోమయమాత్మానముపసంక్రమ్యతి ॥ ఏతంవిజ్ఞానమయమాత్మానముపసంక్రమ్యతి ॥ ఏతమానన్దమయమాత్మానముపసంక్రమ్య । ఇమాన్లోకాన్కామాన్నీ కామరూప్యనుసంచరన్ ఏతత్సామగాయన్నాస్తే ॥ హా 3 । వూహా 3 । వూహా 3 । వు । ఇతిపంచమవాక్యం సమాప్తం ॥ ❀ । సయఏవంవిత్ ॥ యస్తు । పూర్వోక్తరీత్యా బ్రహ్మజానాతి ॥ సః అస్మాన్లోకాన్ప్రేత్య । చక్షుర్విషయీభూతలోకాత్ప్రమానాన్నిరస్య ॥ సోపానారోహణవదన్నమయాదీ నతిక్రమ్య । పరమానన్దాత్మకశివం ప్రాప్య । కామతోన్నమస్యాస్తీతి । కామాన్నీ । కామతో రూపమస్యాస్తీతికామరూపీ ॥ తథాసన్ ॥ ఇమాన్ లోకాన్ । భూరాదిలోకాన్ ॥ సర్వజనాన్వా ॥ అనుసంచరన్ ॥ అనుసృత్యచరన్ ॥ ఏతత్ ॥ వక్ష్యమాణం ॥ సమత్వాత్సామ । సర్వాత్రిశివం ॥ గాయన్ । ముదాగీతంకుర్వన్ అస్తే ॥ తిష్ఠతి ॥ జీవన్ముక్తః దేహావసానపర్యంతం స్వేచ్ఛాధీనరూపస్సన్ స్వేచ్ఛాధీనాన్నస్సన్ । మహానందేనభూరాదిలోకాన్ తత్రస్థజనాననుసృత్యసంచరతిమహాయోగిరివేతిభావః ॥ ముక్తశ్శివసమోభవేదితిస్మృతేః । హాత్యాగేగగనవీణయోరితినానార్థరత్నమాలాకోశవశాదత్ర । హకారరత్రయస్యశరీరత్రయాభిమానత్యాగార్థకత్వం ॥ వుకారోనిశ్చయేప్రాస్తావితికోశబలాదుకారత్రయస్య తన్నిశ్చయార్థకత్వంచసమంజసంభవతి ॥ ❀ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

అహమన్నమహమన్నమహమన్నం ॥ అహమన్నాదోహమన్నాదోహమన్నాదః ॥ అహగ్ంశ్లోకకృదహగ్ంశ్లోకకృదహగ్ంశ్లోకకృత్ ॥ అహమస్మిప్రథమజాఋతా 3 । స్య । పూర్వందేవేభ్యోమృతస్యనా 3 । భా 3 ఇ । యోమాదదాతిసఇదేవమా 3 । వా 3 । అహమన్నమన్నమదన్తమా 3 ద్మి ॥ అహంవిశ్వంభువనమభ్యభవా 3 ॥ సువర్ణజ్యోతీః ॥ యఏవంవేద ॥ ఇత్యుపనిషత్ ॥ అథచితా ॥ రాధ్యతేవిద్యుమానవాన్ భవత్యేకోహా 3 । వుయంఏవంవేదైకంచ ॥ ఇతిదశమానువాకస్సమాప్తః ॥ చితా ॥ భృగుస్తస్మైయతోవిశన్తితద్విజిజ్ఞాసస్వతత్త్రయోదశాన్నం

ప్రాణంమనోవిజ్ఞానమితివిజ్ఞాయతేతం తపసా ద్వాదశ । ద్వాదశానన్దఇతి । సైషాదశాన్నంననిన్ద్యాత్ప్రాణంశ్శరీరమన్నం నపరిచక్షీతాపోజ్యోతిరన్నంబహుకుర్వీతపృథివ్యామాకాశపికాదశైకాదశ ॥ నకంచనైకమష్టిరేకాన్నవిగ్ంశతిరేకాన్నవిగ్ంశతిః । సహనా భవత్వితిశాన్తిః ॥ ఇతిభృగువల్లీ సమాప్తా ॥ ✽ ॥

భా ॥ బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి ! జ్ఞాత్వాశివంశాన్తమత్యంతమేతీత్యాదిషు । బ్రహ్మోపాసకస్య ॥ బ్రహ్మత్మకత్వవ్యపదేశాత్ । అహం మనురభవంసూర్యశ్చేత్యాదినా । యథావామదేవేన ॥ శిష్యస్యసర్వం స్వాత్మరూపతయాయథోపదిష్టం । తథాశివాద్వైత్యసా మరస్యభావమతోపదిశతి ॥ సూక్ష్మార్థః ॥ అన్నఅన్నాదరూపసర్వమప్యహమిత్యర్థః ॥ ఆదరాత్త్రిరావృత్తిరితిజ్ఞేయం ॥ అన్నమిత్యాదినా ॥ విశేషార్థః ॥ అహమన్నం ॥ స్థూలశరీరవిశిష్టసగుణతయాభాసమానేష్టలింగస్వరూపోహం సూక్ష్మదేహే । సగుణనిర్గుణజ్యోతీరూపతయాప్రకాశమానప్రాణలింగస్వరూపోహం ॥ కారణశరీరేభాసమానభావలింగస్వరూపోహం । ఇతి త్రివారోక్తాహమన్నశబ్దానామర్థః ॥ అన్నాదః ॥ అన్నమత్తీత్యన్నాదః ॥ అర్పణార్పణసద్భావేనేష్టలింగానుభవవానహం ॥ తద్వత్సూక్ష్మదేహస్థితభావనామయార్పణార్పణసద్భావేనప్రాణలింగానుభవవానహం ॥ తద్వత్కారణదేహస్థితానందార్పణసద్భావేనభావలింగానుభవవానహమస్మీతిత్రివారోచ్చరితాన్నాదశబ్దానామర్థః ॥ తథాశ్రుత్యంతరే ॥ ఆనందమయోభ్యాసద్భుగితిస్పష్టముపదిష్టం ॥ అహగ్ంశ్లోకకృదితి ॥ స్తోత్రోహేష్టలింగపూజాకృత్యవానహం ॥ తథాప్రాణలింగభావలింగోపాసనారూపకృత్యవానహమితి త్రివారోచ్చరితశ్లోకకృద్వాక్యానామర్థః ॥ అహమితి । ప్రథమజా ॥ ప్రథమోద్భూతః । ఋతస్య । సత్యస్యాస్యమూర్తామూర్తప్రపంచస్య । దేవేభ్యశ్చ । విష్ణ్వాదిభ్యశ్చ ॥ పూర్వం । ప్రథమమిత్యర్థః ॥ అమృతస్య ॥ మోక్షస్య ॥ నాభా ॥ నాభిః । అధిష్ఠానమిత్యర్థః ॥ ముముక్షూణాం ప్రాప్యస్థానభూతోహమిత్యర్థః ॥ ఇతిశబ్దోనిశ్చయార్థః । యఇతి । యః ॥ పురుషః ॥ మాం ॥ అన్నరూపంమాం ॥ దదాతి ॥ అభ్యాగతశివభక్తాయదదాతి ॥ సః ॥ ఇదేవ ॥ ఏవమేవ । మా । మాం ॥ ఆవాః । ఆవాత్ । ప్రాప్తోభవతి ॥ నాగతిగన్ధయోరితిధాతుః । యథావత్తమనుభవన్మాంప్రాప్నోతీతి

భావః ॥ అహమితి । అన్నం । భక్ష్యాదికం ॥ అభ్యాగతశివభక్తాయా అదత్వా స్వయమశ్నుతే ॥ తం । అహం ॥ అన్నం । అన్నవత్ । అద్మి ॥ భక్షయామి ॥ అభ్యాగతశివభక్తస్యాన్నమదత్వా యస్స్వజనపరివేష్టితస్సన్ స్వయమేవ భుక్తే తన్మాయుషం పరమేశ్వరో హన్తీతి తాత్పర్యం ॥ అహమితి ॥ విశ్వం । చేతనాచేతనప్రపంచం । భవన్తి భూతాన్యస్మిన్నితి భువనం । తదధిష్ఠానలోకం ॥ జాత్యైకవచనం । అభ్యభవాం ॥ అభిభవామి । తిరస్కరోమి । ప్రళయే సర్వప్రపంచసంకోచం కరోమీతి భావః । సువర్ణ ఇతి । సుష్ఠువర్ణః । సువర్ణః । పూర్ణచంద్రకాన్తిః ॥ తద్వత్ప్రకాశవానహమిత్యర్థః ॥ యద్వా । సువర్ణాదిత్యః ॥ ఉపమావాచకః । జ్యోతిః ॥ సూర్యవత్ప్రకాశమానోఽహమిత్యర్థః ॥ సువర్ణాయనమః । సువర్ణలింగాయనమ ఇత్యాదిశ్రుతిషు । పరశివస్య ॥ సువర్ణరూపత్వం స్పష్టముపదిష్టం । దీర్ఘశ్ఛాందసః య ఇతి । యః పురుషస్సాధనచతుష్టయసంపన్నః ॥ భృగువత్పోమహదావరణ పరశివం జానాతి । తస్య । ఉక్తరీత్యా కైవల్యం సిద్ధ్యతీతి భావః ॥ ఇత్యుపనిషత్ ॥ ఏవం । వల్లీద్వయప్రతిపాదితోపాసనారహస్యోపదేశః ॥ ఇతి దశమానువాకభాష్యం సమాప్తం

ఇతి శ్రీమద్వేదాగమోభయవేదాంతసిద్ధాంతవీరశైవప్రకాశకభగవచ్ఛ్రీపతిపండితారాధ్యవంశసంభూతరాజలింగారాధ్యపుత్రబసవపండితారాధ్యకృతిషు తైత్తిరీయకభృగువల్లీభాష్యం సమాప్తం ॥ ✽ ॥

శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు ॥

శ్రీపండితారాధ్యవంశసంభూతనందీశ్వరపుత్రమల్లికార్జునశాస్త్రిణా యథామతి పరిశోధితోయం గ్రంథః ॥ ✽ ॥

